

کتاب سکه شناسی ایران

گردآوری: Aprin

<http://www.iran-treasureforum.az.gs>

سکه شناسی

تاریخچه سکه

در دنیای کهن و پیش از بوجود آمدن سکه داد و ستد مردم به شیوه مبادله کالا صورت می گرفته و پایه مقیاس و میزان مبادله کالا چهارپایان بوده اند ، بر روی نقاشی ها و سنگ نوشته های قدیم صحنه های از داد و ستد که بوسیله جابه جایی صورت می گرفته است مشاهده می شود. در دوران پیدایش فلزات تمدن بشر نیز تکامل خود را طی نمود و بشر از فلزات مختلف مانند مس ، برنز ، طلا و نقره اشیایی به اشکال مختلف مانند حلقه و استوانه یا چهارگوش و یا بصورت تیر و کارد تهیه نمود و وسیله جابه جایی برای داد و ستد قرار گرفت ، برای مثال در چین فلزی بشکل کارد یا میله های باریک یا حلقه ساخته می شده است.

در سال 1889 میلادی در کاوش های دمرگان Domorgan در ارمنستان تعدادی از این حلقه ها بدست آمد. در کاوشهای موهنجودارو Mohenjo-Daro در پاکستان میله هایی از جنس مس کشف گردید که متعلق به 3000 سال پ.م. می باشد. که میتوان آنها را قدیمیترین وسیله مبادله تا قبل از اختراع سکه دانست . در حفاریهای شوش نیز حلقه ها و میله هایی از جنس نقره متعلق به 2000 سال پیش از میلاد بدست آمده است. در خرابه های شهرهای آشور شمش های طلا و نقره که متعلق به 2500 تا 1200 پ.م. است کشف گردیده که علاماتی بر روی آنها مشاهده می شود که حاکی از اولین قدم انسان جهت ابداع سکه می باشد. در مورد پیدایش سکه روایات تاریخی مختلف است. به گفته هردودت مورخ یونانی اولین انسانهایی که به ضرب سکه اقدام نمودند لیدیها بودند. با توجه به موقعیت خاص جغرافیایی و شهرت این قوم بخصوص وجود ذرات طلا در شنهای رود پاکتول Puctole که از سارد پایتخت لیدی عبور می کرد. مردم این سرزمین را متوجه تجارت و بخصوص ساختن سکه انداخت و بدین ترتیب وضع جدیدی در ادوار اقتصادی و تجارتي آن روزگار ابداع گردید. قدیمیترین سکه های لیدی بشکل قطعه پهن نامنظمی است از مخلوط نقره و طلا (آلکتروم) که در روی آن شیارهایی موازی و پشت سکه چند فرورفتگی حک شده است و گاهی در بعضی از این فرورفتگی ها نقش حیوانی شبیه روباه به چشم می خورد زیرا روباه در لیدی مورد پرستش اهالی بوده است. در

دوره کروزوس شاه لیدی سکه هایی معروف به کروزئید بوجود آمد که میتوان آنرا نخستین سکه حقیقی جهان دانست. کروزوئید (کروزسی) پادشاه لیدی دو نوع سکه طلا و یک نوع سکه نقره رواج داد. نوع اول طلای خالص: استاتر 8/17 گرم - نیم استاتر 4/08 گرم - استاتر 2/72 گرم - استاتر 1/36 گرم - 0/68 گرم - سکه های نقره: استاتر 10/89 گرم - نیم استاتر: 5/44 گرم - استاتر (ترتیه): 3/63 گرم - استاتر (هکته): 1/81 گرم - استاتر (همی هکته): 0/90 گرم. بدین ترتیب یک استاتر نقره ده گرم و هشتاد و نه صدم گرم وزن داشت و ده سکه نقره به وزن 108/90 گرم با یک استاتر طلا به وزن 8/17 گرم مبادله می شد. در روی سکه نقش شیر و گاو در حال حمله به یکدیگر و در پشت سکه چند مربع فرو رفته می باشد.

نخستین سکه جهان از جنس آلتروم (طلا و نقره) در کشور لیدی ضرب شد

پس از سکه های لیدی در اژین Eginه که یکی از جزایر یونانی کنار دریای اژه است و مکتب حجاری آن نیز معروف است سکه های بسیار زیبایی با نقش لاک پشت دریایی که مظهر آرتمیس Artemis الهه اندیشه در یونان بوده است، در ضرابخانه ای که در این شهر دایر گردیده بود ضرب می شد. سپس در شهرهای مختلف ساحلی کنار دریای اژه مثل میله Milet و افز Ephose سکه هایی ضرب شده بود که بر روی آنها نقش حیواناتی مثل شیر، گاو، گوزن و خوک دریایی که هر کدام علامت شهر یا مظهر خدایان محلی هستند و از نظر هنری در حد بسیار بالایی قرار دارند، نمونه های بسیار با ارزش از آنها که از تخت جمشید بدست آمده است در این مجموعه وجود دارد. در روی سکه های شهرهای ممالک یونانی و آسیای صغیر که در تصرف ایران بودند اغلب نقش خدایان افسانه ای بود. این نقوش متنوع کمک بزرگی به روشن شدن مذاهب دنیای قدیم کرده است. مثلاً در روی سکه های اژین نقش لاک پشت که مظهر آرتمیس دختر ژوپیتر است و بر روی سکه های اتن در یک طرف تصویر آتنا الهه یونانی اندیشه، دختر زئوس و در طرف دیگر نقش جغد که مظهر اوست می باشد. در سکه های ایونی بیشتر تأثیر خدایان مشرق زمین به چشم می خورد و اغلب بر روی سکه ها نقوش حیوانات بالدار مثل ابوالهول (که معرف مذهب مصری است) و گاومیش بالدار و بر روی سکه های شهرهای فینیقیه نقش رب النوع داگون که صورت انسان و بدن ماهی دارد و یا ملکار یکی دیگر از خدایان، دیده میشود. بر روی سکه های صور نقش ماهی بر روی امواج آب دریا و نقش خدای فینیقی (ملکار) بر پشت سکه نقش بسته است.

نقش لاک پشت که مظهر آرتمیس دختر ژوپیتر است از نخستین سکه های یونان میباشد که در شهر اژین ضرب شده است

تصویر آتنا الهه یونانی که روی سکه های آن زمان ضرب میشده

در سال 546 پ.م کوروش بنیانگذار هخامنشی کشور لیدی را تسخیر نمود و اکثر مناطق یونانی نشین را زیر سلطه خود در آورد ، بجز کشور لیدی به نواحی تصرف شده که در آنها ضرب سکه رایج بود اجازه داد که مثل قبل به ضرب سکه های محلی ادامه دهند و تنها ضرب سکه های کروزونید (کروزسی) را متوقف نمود. کوروش هخامنشی (530-550 پ. م) با اینکه متوجه لزوم سکه و تأسیس ضربخانه شده بود ولی مرگ به او این فرصت را نداد. لذا داریوش هخامنشی (486-522 پ. م) اولین کسی بود که در ایران بضرب سکه اقدام نمود. وی سکه های طلا و نقره بنام های (دریک Daric و شکل یا سیگلوی Siglos) به ترتیب به وزن 8/41 گرم و 5/6 گرم ضرب نمود. بر روی سکه تصویر شاه هخامنشی به شکل کماندار پارسی دیده می شود که به علامت نیایش خدای بزرگ اهورمزدا ، زانورده و کمانی را در حال کشیدن زه و در دست دیگر نیزه ای دارد. در پشت سکه نیز چند فرورفتگی مشاهده می شود . همچنین سکه ای از داریوش سوم بدست آمده است که بجای نیزه خنجر را بدست گرفته است . سکه های نخستین هخامنشی بنام سکه های شاهی معروف بوده است. قدرت مالی هخامنشیان بسیار زیاد بوده بطوریکه مزد هر سرباز خازجی که برای ارتش ایران کار میکرده است یک سکه طلا (دریک) در ماه بوده است. در سراسر ایران هخامنشی ضربخانه های سلطنتی بنابر آنچه که احتیاج بود سکه ضرب می کردند ولی در مواقع لزوم بروز جنگ فرمانروایان یا ساتراپ های محلی که اطراف پادشاه مامور تشکیل و تدارک سازوبرگ و جنگ افزار بودند سهم بیشتری برای ضرب سکه از خزانه سلطنتی دریافت می کردند از ساتراپ های هخامنشی که در تاریخ ایران نام آنها برده شده است مانند داتام- پاره و فرناباد که مدتها فرمانروایی کیلیکیه و سوریه و بابل را داشتند سکه های با ارزشی در مجموعه موزه ملی موجود می باشد.

سکه سیمین سیگلوی از نخستین سکه های ضرب شده در ایران بوده است که در زمان داریوش بزرگ و سایر پادشاهان هخامنشی رواج داشته است

سکه زرین دریک از نخستین سکه های ضرب شده در ایران بوده است که در زمان داریوش بزرگ و سایر پادشاهان هخامنشی رواج داشته است

از انواع دیگر سکه های هخامنشی سکه های پادشاهان و ساتراپ های تابع مانند شاهان قبرس و فینیقیه و امرای کاری ، ایسی، آراد می باشند که مدتها زیر نظر دولت هخامنشی در آمدند و استقلال داخلی پیدا کرده و سکه ضرب نمودند. از سکه های بسیار جالب سکه های صیدا را میتوان نام برد. در یک طرف این سکه نقره نقش کشتی جنگی و در طرف دیگر نقش اردشیر سوم هخامنشی را سوار بر گردونه ای بسیار زیبا مبینیم (326-358 پ م) . بر سکه نقره دیگری نقش اردشیر دوم کمان بدست ایستاده و در پشت سکه نقش کشتی جنگی با بادبان نقر شده است (474-358 پ م) که با مشاهده این سکه میتوان به تاریخ دریانوردی ایران در دوره هخامنشی و وضع کشتی های جنگی و اهمیت آنها پی برد.

سکه صیدا ضرب شده در زمان اردشیر سوم هخامنشی

سکه های اسکندر به واسطه تنوع نقش و زیبایی بسیار جالب است . برخی از آنها را که بی شک هنرمندی توانا و زبردست تهیه کرده است ، جزو شاهکار های هنری میباشند. درباره سکه های اسکندر و تصاویر وی بر روی آنها نظریات مختلفی وجود دارد. عده ای نقش این سکه را تصویر خود اسکندر می دانند که به صورت یکی از خدایان جلوه گر شده است و بعضی دیگر آنها تصویر خیالی یکی از خدایان میدانند ، زیرا تصاویر اسکندر بر روی سکه ها یکسان نیست ، ولی آنچه بیشتر مورد نظر است اینست که سکه های اولیه بخصوص سکه های طلا که دار ای نقش کلاه خود است و در یونان و مقدونیه ضرب شده مربوط به خود اسکندر و از نظر هنری بسیار جالب است و تصویر حقیقی او بوده است. تصویر سکه های اسکندر اکثرا بدین ترتیب است که نقش نیم تنه او بشکل هرکول ، مظهر قدرت و توانایی و یکی از قهرمانان افسانه های قدیم یونان می باشد که کلاهی از پوست شیر بسرکشیده و در پشت سکه خدای بزرگ یونان (زنوس) بر روی تخت نشسته و عصای قدرت را بدست گرفته و نام اسکندربخط یونانی کنار آن نوشته شده است . در حفاری سال های 1341 و 1342 هیئت مشترک ایران و انگلیس در پاسارگاد ، تعدادی از سکه های اسکندرو سلوکوس اول بدست آمده است که از نظر نقش بسیار جالب است این سکه ها ضرب شهر های شوش، بابل، اکباتان کاپادوکیه و آرارات در مجموعه موزه ملی ایران باستان موجود است .

روی سکه تصویر اسکندر مقدونی و پشت سکه تصویر خدای بزرگ یونان (زنوس)

از سکه های شاهان باختر (250 پ. م) که بر ایالات شرقی حکومت میکردند نمونه های جالبی وجود دارد که هر یک نشان دهنده وضع اجتماعی، اقتصادی، تاریخ، هنر و فرهنگ آن سرزمین است. سکه های اشکانی مدارک با ارزشی میباشند که نه تنها وضع اقتصادی آن دوره را معرفی میکند بلکه تاریخ 500 سال شاهنشاهی بزرگ ایران را از جهات مختلف بررسی میکند. در دوره اشکانیان داد و ستد بوسیله سکه های نقره، مس و برنز انجام می پذیرفت و سکه طلا تا بحال از آنها دیده نشده است. شاهان اشکانی به آرایش مو و ریش توجه خاصی داشتند و از روی نقوش سکه ها میتوان به طرز آرایش آنها پی برد، برگردن تمام آنها گردنبنده مروارید از یک تا 4 ردیف آویخته شده است. پادشاهانی که دوران سلطنت آنها طولانی بوده است به خوبی تغییراتی که بر اثر گذشت زمان در چهره آنها پدیدار شده است را میتوان مشاهده نمود. بر روی سکه ها تصویر نیم من یا تمام رخ شاه به طرز دقیقی حکاکی شده است و بر پشت سکه ها معمولا نقش ارشک موسس این سلسله نشسته بر روی سکویی قرار دارد که کمان بدست گرفته است و این بیاس احترامی است که آنها نسبت به موسس خاندان خود ابراز میداشته اند. بر پشت سکه های درهمی، شاه بر تخت نشسته و فرشته بالداری حلقه سلطنت را به او میدهد اوایل نوشته روی سکه ها به خط یونانی و شهرت شاهان را دربردارد ولی از زمان سلطنت بلاش اول (51-78 م) خط آرامی و پهلوی اشکانی بر روی سکه ها بکار می رفت. انواع تاج های این دوره، بعضی بسیار ساده و بعضی مثل تاج ملکه مورا همسر فرهاد چهارم بسیار مجلل و جواهر نشان بوده است. در سکه های پارسی علامت اختصاری که معرف ضرابخانه شهر است در پشت سکه قرار دارد. چنانچه از روی سکه ها بر می آید شهرهایی که دارای ضرابخانه بوده اند شامل: نیسا، دارا (در ناحیه دره گز کنونی)، صد دروازه (نزد یک دامغان) تمبراکس (ساری)، سیرینک (نزدیک ساری)، هگمتانه (همدان)، شوش سلوکیه، رکالری، مرو، تیسفون، هرات، کنگاور، نهاوند و غیره می باشند. در دوره سلوکی منطقه الیمایی که سکه های آن دارای اهمیت بسیاری است ناحیه خوزستان، ایلام قدیم، دزفول و شوش را شامل می شد که بوسیله فرمانروایان محلی اداره میشد و از دوره مهر داد اشکانی (171-128 پ. م) که این نواحی را به تصرف خود در آورد به فرمانروایان محلی و شاهزادگان که از طرف شاه منصوب می شدند اجازه ضرب سکه داده شد. قدیمیترین سکه این دوره حدود (100 پ. م.) و مربوط به کامناسکریس دوم است. خر سن یا خارا کس در کنار رود دجله و فرات و شمال شرقی منطقه الیمایی واقع بوده است در این محل ابتدا اسکندر مقدونی شهر اسکندریه دجله را بنا نمود که بعدها در دوره سلوکی ها انطاکیه نامیده شد و سپس بنام خر سن یا خار کس درآمد. سکه های خر سن بسیار کمیاب هستند و قدیمیترین آنها حدود اواسط قرن دوم میلادی میباشند و تأثیر و هنرپارت ها بر سکه های فرمانروایان خر سن دیده میشود.

نمونه ای از سکه دوران اشکانیان

سکه های دوره ساسانیان از اهمیت بسیار بالایی برخوردارند، پارس در زمان هخامنشی موقعیت بسیار مهمی داشته است زیرا شاهان هخامنشی بجز سکونت در پایتخت هایی مثل شوش، بابل، هگمتانه مدت زیادی از سال را در کاخهای تخت جمشید بوده اند. به همین دلیل پارس به واسطه سکونت شاهان وضع مخصوصی داشته است و فرمانروایی این ناحیه از دوره هخامنشی در دست این خاندان بوده است. این شاهزادگان از دوره سلوکی اشکانی بعلت حسن تدبیر و موقع شناسی قدرت مذهبی را در دست گرفته و بعلت استقلال و قدرت اقتصادی زیادی که در امور داخلی داشتند به ضرب سکه پرداختند. این سکه ها نمونه بارزی از مذهب و فرهنگ آن دوران است و تعدادی از شاهان را که در نوشته های قدیمی از آنها نام برده شده است معرفی می نماید. قدیمیترین سکه های شاهزادگان پارس در حدود اواخر قرن سوم پ. م شروع گردیده است و تا 210 میلادی حدود سی نفر از شاهان در این منطقه فرمانروایی داشتند. سکه

های اولین فرمانروایان با نقش تصویر شاه است که کلاه پارسی مخصوص هخامنشیان را بر سر دارند. در پشت سکه آتشکده قرار دارد و در یک طرف درفش و در طرف دیگر شاه پارس که ریاست مذهبی را دارد و در حال نیایش در مقابل آتش گاه ایستاده است. نقش سکه های پارس از زمان فراداد دوم (133-88 پ.م.) تحت تأثیر سکه های اشکانی قرار گرفت نوشته سکه های پارسی در دوره ضرب سکه های ساسانی از سال تاجگذاری اردشیر اول (224 میلادی) آغاز شد و در سال (652 میلادی) پایان یافته که سال سقوط این سلسله است. در این مدت شاهان متعددی سلطنت کردند، بعضی از آنها چند ماهی بیشتر سلطنت نکردند و برخی مثل خسرو انوشیروان نزدیک به نیم قرن سلطنت و سکه های متنوعی نیز ضرب نمودند، با توجه به سکه های پادشاهان مختلف میتوان به بسیاری از وقایع و آداب و رسوم آنها آشنایی پیدا کرد و از آن جمله است سیمای شاهان انواع تاجها، تزیینات لباس، آرایش مو و چهره، خط و تحول آن القاب شاهان، قدرت زمان سلطنت آنها و همچنین نام مراکزی که در آنجا ضرابخانه داشته اند از زمان سلطنت بهرام منجم (391.420 میلادی) نام شهرها بر روی سکه ها ضرب گردید. سکه های ساسانی دارای انواع تاجها، آرایش مو و چهره و جواهرات گرانبها بر روی تاجها می باشند. بر پشت سکه ها معمولاً نقش آتشدان با شعله های فروزان وجود دارد و در اطراف آن دو نگهبان که شاه یا ولیعهد یا دو تن از شاهزادگان میباشند، منقوش است. ولی بر پشت بعضی از سکه های طلا تصویر ملکه یا آلهه قرار دارد که از دور سر وی نوری ساطع است. نوشته های روی سکه بخط پهلوی ساسانی و نام القاب شهپریان ساسانی است. سکه های جالب توجه این دوره سکه های اردشیر اول، شاپور اول، هرمزد دوم، بهرام دوم با ملکه و ولیعهد و ملکه پوران دوخت را میتوان نام برد. روی سکه های ملکه پوران دوخت، تصویر ملکه با موهای بلند مجعد که بر آنها گلهایی از جواهر پوشانده شده و تاج جواهر نشانی بسر دارد، نقش شده است. سکه های بهرام دوم و ملکه او که برای اولین بار در این دوره نقش ملکه بر روی سکه ظاهر می شود دارای دو نوع تاج میباشد، یکی مدور دور تا دور تاج، جواهر نشان بوده است و دیگر تاج بلندی است که سرکرازی در تمامی تاج قرار گرفته است و در حاشیه آن جواهرات بکار رفته است. سکه های طلای خسرو انوشیروان اکثراً بصورت تمام رخ نقش شده است. در دوره شاهنشاهی ساسانی، وسعت مملکت از شمال به جیحون و دریای خزر، از مشرق به سندوینجاب، از جنوب به دریای عمان و خلیج فارس و از مغرب به سوریه و عربستان رسیده بود. از جمله شهرهای مهم دوره ساسانی که در آنها سکه ضرب شده است میتوان (اردشیرخوره) در فیروزآباد کنونی در فارس، (وه اردشیر) نزدیک تیسفون، (رامهرمز اردشیر) در خوزستان، (ریوارشیر) در ارجان فارس، (نیشابوردرخراسان، گندی شاپور) در خوزستان، (وه قباد) نزدیک تیسفون، (ابرقباد) در خوزستان و (وه قباد) در تیسفون را نام برد. نحوه ضرب سکه بدین ترتیب بود که قطعاتی از فلز طلا، نقره یا مس را با وزن معین در بین هر دو روی سکه قرارداد و با چکش، ضربه ای محکم و کنترل شده بر آن وارد می کردند تا فلز مورد نظر تبدیل به سکه شود. سر سکه (نوعی قالب) از دو قسمت جدا، از جنس فلزی محکم که معمولاً مس یا پولاد بود تهیه میشد. نقوش و نوشته های مورد نظر را به طور معکوس بر آن حک می کردند. معمولاً تمامی شهرها و مراکز مهم، دارای ضرابخانه بودند و گاهی به واسطه پیروزیها و جشنهای مختلف سکه هایی با عنوان مدال و یادبود ضرب میشد.

سکه بهرام دوم ساسانی به همراه ملکه پوران دوخت و ولیعهد

پس از شاهنشاهی ساسانی و کشته شدن یزدگرد سوم در مرو (625 میلادی) فرمانروایان عرب، سکه هایی مشابه سکه های ساسانی ضرب کردند. این سکه ها در حقیقت اولین سکه های اسلامی بشمار میرود. حکمرانان مسلمان تصاویر خود را بر روی مسکوکات نقش نکردند بلکه تصاویر پادشاهان ساسانی را همانگونه که بود بر روی سکه گذاشتند. خلفای راشدین نیز اسامی پادشاهان ساسانی را بر روی سکه های عرب ساسانی ضرب نمودند این نوعی سکه ها بیشتر با تصویر خسرو دوم ساسانی و نام فرمانروایان صدر اسلام و با خط پهلوی و گاه کوفی در متن سکه و نام ضرابخانه و تاریخ ضرب و نیز سال یزدگردی یا هجری، در پشت سکه به خط پهلوی ضرب شد. و یکی از کلمات (بسم آله) (بسم آله ربي) (محمد رسول آله) و کلماتی از این قبیل را در کنار سکه اضافه می نمودند. این سکه ها را سکه های عرب ساسانی می نامند. جنس اغلب این سکه ها از نقره (درهم) و گاهی مس (فلس) بوده است. اولین بار درهم اسلامی به امر عمر بن الخطاب در سال هشتم خلافتش در سال 20 هـ.ق ضرب گردید. بر روی سکه صورت شاه ساسانی و کلمات بسم آله و بسم آله ربي با خط کوفی و اسم پادشاه ساسانی با حروف پهلوی بر پشت سکه دیده میشود. این کار تا زمان حکومت بنی امیه و بعد از آن ادامه داشت.

ضرب درهم های عرب ساسانی، در عهد خلفای راشدین و اوایل دولت بنی امیه یعنی تا زمان عبدالملک بن مروان در سال 79 هـ.ق ادامه داشت. بعد از این تاریخ سکه های اسلامی بدون تصویر، جایگزین آن شد. اولین سکه طلا (دینار) بدون تصویر در سال 77 هـ.ق در دوره عبدالملک بن مروان خلیفه اموی ضرب شد و از سال 79 هـ.ق سکه های نقره به صورت رسمی ضرب شد و از آن پس ضرب سکه به سبک عرب ساسانی منسوخ گردید. با وجود رواج سکه های اسلامی خطی بدون تصویر، از نیمه دوم قرن اول هجری، سکه هایی به سبک ساسانی با تصویر تا قرن دوم هجری در طبرستان ضرب میشد.

این سکه ها را که کوچکتر از سکه های عرب ساسانی بودند سکه های طبرستان می نامند. سکه های حکام عرب طبرستان نیز شبیه سکه های اسپهبدان بوده با این فرق که نام هر یک از آنها به خط کوفی و نام طبرستان و سال ضرب در پشت سکه به خط پهلوی بوده است. اسپهبدان طبرستان از خاندان ساسانی بودند و در طبرستان فرمانروایی مستقلی را تأسیس نمودند و تاریخ مخصوصی را که به سال طبری معروف است برگزیدند. همانگونه که اشاره گردید اولین سکه های خطی اموی از جنس طلا در زمان عبدالملک بن مروان ضرب و جایگزین درهم های عرب ساسانی شد. در زمان خلافت بنی امیه ، نام خلیفه روی سکه ها دیده نمیشود و تنها تاریخ و محل ضرب سکه ، بر روی سکه های نقره و تاریخ ضرب در طرف دیگر و سوره مبارکه الاخلاص را بدون کلمه(قل) به شکل (الله احد الله صمد لم یلد و لم یولد و لم یکن له کفو احد) ضرب می کردند.

نمونه ای از سکه عرب ساسانی که در دوره ی حکومت عرب بر ایران ضرب میشده است

از سال 127 هـ. ق که قیام ضد اموی به رهبری ابومسلم خراسانی قوت گرفت تا انقراض امویان در سال 132 هـ. ق و روی کار آمدن سفاخ اولین خلیفه عباسی ، سکه های ویژه ای با مفاهیم سیاسی امویان ضرب گردید که بنام ابومسلم شناخته میشود. این سکه ها مانند سکه های امویان بدون نام خلیفه ، در ایالات جبال در خراسان و خوزستان و فارس ضرب میشد. نام ابومسلم خراسانی بر روی هیچیک از سکه های نقره نیامده است ولی بر روی سکه های مسی بین سال های 127 تا 132 نام ابومسلم دیده میشود. سوره مبارکه 112 قرآن کریم و بر روی سکه و در حاشیه پشت سکه قسمتی از آیه 33 سوره توبه (محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون) نقش گردیده است . در منابع مختلف از ضربخانه های در بسیاری نام برده شده است که سکه های اموی در آنجا ضرب می شده اند اما از این ضربخانه ها بجز دمشق ، افریقیه و اندلس بقیه در عراق و ایران بوده اند و نکته جالب توجه این است که این شهرها اکثراً همان شهرهایی بوده اند که سکه های عرب ساسانی در آنها ضرب میشده است . حکومت خلفای عباسی از سال 132 هـ . ق شروع شد و تا سال 656 هـ. ق ادامه یافت در سکه های عباسی حاشیه سکه مثل سکه اموی است ولی دیگر سوره 112 قرآن کریم را بر پشت سکه نیاورده و عبارت (محمد رسول الله) جای آن را میگیرد. با گذشت زمان سکه های عباسی تکامل پیدا کرده و در حاشیه سکه ها آیه 3 و 4 سوره روم نوشته شد(الله الامر من قبل و من بعد و یومئذ یغمه المومنون سکه بنصر آله .)

سکه هارون الرشید دوره عباسیان

اوایل قرن سوم هجری ظهور حکومت‌های نیمه مستقل در ایران مثل طاهریان و صفاریان را مشاهده می‌کنیم که دارای سکه‌های بسیار دولت جالب و با ارزش هستند. طاهربین حسین سردارنامی مأمون و سرسلسله ادامه طاهریان که بعدها به ذوالیمینین شهرت یافت و بر روی سکه‌ها لقب او دیده میشود. سلسله دیگر که از سیستان بود، صفاریان و مؤسس دوره آن یعقوب لیث میباشد. بر روی سکه‌های نقره این دوره کلماتی مثل النصر، الظفر، الیمن و السعاده نقر شده است که نظیر این کلمات روی سفالهای لعابدار ایران بچشم میخورد. یکی از سلسله‌های بزرگ که در قرون سوم و چهارم هجری بر نواحی قرن وسیعی از ایران حکومت میکردند سامانیان بودند که قلمروشان از مرزهای هند در مشرق تا مرکز فلات ایران در مغرب امتداد پیدا میکرد. بیشتر گنجینه‌های بزرگ نقره که از روسیه، لهستان، اسکاندیناوی از زیر خاک در آورده اند، مربوط به سکه‌های نقره ساسانی بوده است. اکثر سکه‌های این دوره در اندازه قراردادی و رسمی میباشد ولی تعدادی از آنها با اندازه‌های بزرگ تر (قطر 4/8 سانتیمتر) در ناحیه هندوکش ضرب شده است. بیشتر سکه‌های سامانی در خراسان و نواحی شرقی ضرب شده ولی تعداد معدودی هم در نواحی غربی به ضرب رسیده اند.

آل بویه نیز به اندازه سامانیان سکه ضرب نموده اند. سکه‌های این دوره برای محققین تاریخی منابع اطلاعاتی بسیار باارزشی است زیرا روی سکه‌های آنها القاب و اسامی زیادی از شاهزادگان آل بویه و ارتباطات شاخه‌های متعدد با یکدیگر و دست نشانندگان مختلفی که آنها را به رسمیت می‌شناختند و همچنین از وسعت قلمرو آنها اطلاعات با ارزشی بدست می‌آید. قدرت امرای آل بویه بعدی بود که به تعویض له خلفا اقدام می‌نمودند. ولی به لحاظ مذهبی، احترام خلفا را محفوظ میداشتند و نام آنها را بر روی سکه‌ها می‌آوردند. در قرن چهارم هـ. م برای اولین بار پس از حکومت ساسانی، بر روی سکه‌های آل بویه لقب شاهنشاه نیز بچشم میخورد سوره مبارکه قرآن کریم که در حاشیه آن سکه‌های عباسی زده میشد بر روی سکه‌های سامانی و آل بویه و غزنوی نیز ضرب میگردد. در روی سکه‌های اسلامی ایران تا زمان سلاجقه، صورت انسان یا حیوان دیده نمیشود. تصاویر سکه‌ها تا آن دوران فقط شمشیر و گاهی هلال و ستاره بود. ولی بر روی سکه‌های سلاجقه روم، تصاویر شیر و خورشید و بر روی سکه‌های طغرل سلجوقی، گنبد و گلدسته دیده میشود. ایلخانان بزرگ به نقر (قآن الاعظم و قآن العادل و ایلخان المعظم) در اول و آخر اسم خود اکتفا میکردند اما ایلخانان ایران به تدریج کلمه شاهنشاه اسلام و سلطان همانند شاهان ایران به کار بردند. آنها گاهی اسم خود را به خط و زبان اویغوری هم بر روی سکه و های نقره میگرددند. بر روی سکه‌های غازان، اسم غازان محمود به خط کوفی و اویغوری و چینی نقر شده است. به طور کلی در طول شش قرن تزئینات روی سکه‌های عرب ساسانی، اموی و عباسی، شاهان ایران و سلاطین ترک تا دوره مغول به صورت خط به شیوه کوفی قدیم و بدون نقطه و اغلب شکسته زاویه دار منقور میشد. در این دوره فقط در روی سکه‌های مسی اتابکان و خوارزمشاهیان به لحاظ شیوه خطاطی، مختصر تغییری محسوس است.

سکه یعقوب ابن احمد دوره سامانیان

از حمله مغول به بعد به تدریج خط کوفی از حالت کوفی شکسته به نسخ و نستعلیق در زمان صفویه تغییر یافت و در واقع تغییرات خط روی سکه، خیلی کندتر از کتابت انجام پذیرفت. تصاویر حیوانات مختلف روی فلوس‌های مسی تصویر است. نقش شیر و خورشید به سکه‌ها گذشت زمان دچار تحولات زیادی شد. طغراهای مختلفی از شاهان مغول و ترکمانها متداول شد که خوانا ترین آن را بر روی سکه‌های ناصرالدین شاه میتوان دید. گرچه سکه‌های مهم دوره‌های مختلف خصوصاً بدلیل زنگ زدگی و پوسیدگی جلب نظر نمیکند اما از نظر تاریخی دارای اهمیت زیادی میباشد. طی قرون اولیه هجری بیشتر شهرها دارای ضرب سکه، بخصوص سکه هانمسین بودند و اغلب بر این سکه‌ها اسامی شهرها یا حاکم‌هایی نوشته شده است که شاید گاهی نامشان در تاریخ ثبت نشده باشد. حفاریهای علمی مناطق باستانی باعث شده است که تعداد زیادی از این سکه‌ها به دست آید و مجموعه با ارزشی از سکه‌های مسی در

موزه ملی ایران وجود دارد. ضربخانه، یکی از ارکان مهم سازمان مالی در زمان صفوی بود که تحت نظر معیرالممالک اداره می شد. عزل و نصب حکامان و زرگشان و رئیس ضربخانه به عهده وی بود. سکه های شاهان صفوی متنوع بود آنان نسبت به نوشته های روی سکه توجه خاصی داشتند. بر سکه ها نام و القاب شاهان صفوی به صورت ساده و یا به شعر آمده است. تاریخ و محل ضرب سکه و نیز اسامی دوازده امام یا چندین تن از ائمه روی سکه های صفوی منقور است. سکه های این دوره بیشتر از طلا و نقره و مس بود و در داد و ستدها، بیشتر از سکه های مسی و نقره ای استفاده می شد. سکه طلا نیز در دسترس مردم بود و معمولاً در جشنها و تاجگذاریها و اعیاد از آنها استفاده می شد. واحد پول این دوره تومان لغتی مغولی به معنی ده هزار است. سکه طلا را اشرفی و سکه نقره را بیستی، محمدی، شاهی، عباسی، پنج عباسی و لاری می گفتند. سکه های مسی را غازي یا غاریکی می گفتند که 1/10 شاهی بود. بر روی فلوس ها نقوش مختلف حیوانات و پرندگان نقر است.

سکه سلطان حسین صفوی

بر روی سکه های نادر شاه افشار (1160-1148 ه.ق.) کلمه السلطان نادر یا یک بیت شعر دیده می شود. او به سال 148 ه.ق. در دشت مغان تاجگذاری کرد و به یادگار این جشن سکه هایی با نوشته الخیر فی ماوقع ضرب شد. به لحاظ حروف ابجد تاریخی که از آن به دست می آید، تاریخ جلوس سلطنت نادر شاه است.

کریم خان زند (1193-1163 ه.ق.) در طول 30 سال حکومت، خود را شاه و سلطان نخواند و عنوان وکیل الرعایا را بر خود نهاد. بر روی سکه های او نام وی بصورت بسیار ساده به صورت کریم و نام محل ضرب نوشته شد. و بر پشت سکه یک بیت شعر آمده است سکه های طلاي او را کریمخانی می نامند.

در زمان قاجاریه سکه های متعدد ضرب شهرهای مختلف موجود است. نوشته بر روی بعضی از سکه ها مثل سکه آقا محمدخان بسیار ساده می باشد. در این سکه ها فقط نام وی به صورت یا محمد بر بالای اسامی شهرهایی که سکه در آن ضرب می شده است، قرار دارد و بر پشت سکه یک بیت شعر نوشته شده است. از اواسط دوره صفویه به شهرها با توجه به موقعیت سیاسی جغرافیایی و مذهبی آنها عناوینی داده شد. این عناوین بر روی اغلب سکه های این دوره دیده می شود. در سکه های افشاریه و زندیه و قاجاریه نیز این عناوین به کار رفته است. سکه های خطی و بدون تصویر تا زمان سلطنت فتحعلی شاه قاجار معمول بود. در زمان ناصرالدین شاه علاوه بر سکه های چکشی خطی سکه های چکشی با تصویر نیز ضرب گردیده است. در سال 1295 ه.ق. در دوره ناصر الدین شاه دارالضرب های ولایات منحل گردید و ضربخانه در پایتخت تهران دایر شد، عناوین از روی سکه ها حذف گشت. عناوین مذکور بدین شرح اند: دارالسلطنه اصفهان دارالمرز رشت، دارالعباده یزد، دارالسعادة زنجان، دارالمومنین کاشان دارالامان کرمان، دارالسلطنه تبریز و دارالعلم شیراز. امیرنظام گروسی که در سال 1283 هجری قمری سفیر ایران در پاریس بود، یک دستگاه ماشین آلات ضرب سکه خرید و به ایران فرستاد. ماشین مزبور، به علت نبودن وسایل حمل و نقل سال ها در بندر انزلی در ایتار کالا باقی ماند و سرانجام در سال 1294 هجری کارخانه ضرب سکه و قالب گیری در تهران دایر گردید. از آنجائیکه محمد ابراهیم امین السلطان رئیس ضربخانه بود، سکه های جدید نقره به (قران امین السلطان) معروف شد. اداره امور ضربخانه از سال 1300 هجری به حاجی محمد حسین اصفهانی واگذار گردید و وی با عنوان (امین دارالضرب) اداره ضربخانه را برعهده گرفت.

فکر ایجاد چنین ضربخانه، سال ها قبل از این تاریخ، یعنی به سال 1222 هجری قمری در زمان ولیعهدی عباس میرزا نایب السلطنه در تبریز مورد توجه بوده و اقدام به تهیه سکه های رسمی یا چرخي گردیده ولی به علت گرانی هزینه در حدود ۲۰۰ قطعه سکه سیمین تهیه و ضربخانه تعطیل شد. دوره سلطنت ناصرالدین شاه تا انقراض قاجاریه سکه های زرین به شکل بیست و پنج تومانی، ده تومانی، پنج تومانی، دو تومانی، یک تومانی، یک اشرفی، دو اشرفی، پنج اشرفی، پنج هزاری، دوهزاری و سکه های سیمین به شکل پنج هزار دیناری، دو هزار دیناری، یکهزار دیناری، پانصد دیناری، پنج قرانی، دو قرانی و یکقرانی، ده شاهی و شاهی. سکه های مسین و نیکل هم به صورت دویست دیناری، صد دیناری، پنجاه دیناری بیست و پنج دیناری و دوازده دیناری بوده اند.

سکه ده تومان ناصرالدین شاه قاجار از نخستین سکه های ضرب ماشینی

سکه شناسی

سرزمین ایران یکی از کهن ترین سرزمینهاست . کشور ما دارای گذشته پر افخاری است که آثار آن در طی قرون متمادی با وجود آسیب های زمانه و غارت و آتش سوزی و جهان خواهی افراد جاهل هنوز پا بر جا ایستاده و حکایت از عظمت گذشته و تاریخ هنر و تمدن مردمان این سرزمین دارد . در سرزمین ایران در اغلب نقاط ، در زیر تپه های خاک و ویرانه ها ، آثار گران بها و گنجینه های گوناگونی پنهان است که روزگاری دست هنرمندان و صنعتگران با نداشتن وسایل و ابزار کافی آن را ساخته و با نقش و نگار ، طرح ، رنگ یا کنده کاری و برجسته کاری ، قدرت دست و روح هنری خود را تجسم داده و جاودانه ساخته اند .

تحقیق و مطالعه در هر قسمت از آثار کهن مملت ما نه تنها تاریخ گذشته این سرزمین را روشن می سازد ، بلکه به تغییر و تحول تاریخ تمدن دنیای قدیم و ارتباطی که کشور ها از لحاظ نژادی ، هنری و اقتصادی با یکدیگر داشته اند کمک می کند . مردمان اولیه و پس از آنها، همیشه برای زندگی بهتر و رفع نیاز های روزانه در تلاش بوده اند و همین اصل یعنی عشق به زندگی بوده که تاریخ تمدن را بوجود آورده است و ملتها را به طرف روزگار بهتر و اختراعات و اکتشافات وا داشته است .

کشف آتش و به کار بردن فلزات هر يك مبدأ مهمی در سیر تکامل بشر بوده است . از وقتی که زندگی اولیه به شکل اجتماع شروع شد ، انسان ها احساس کردند که به کمک یکدیگر نیاز دارند و ناچار هر يك با سعی و عمل خود به رفع حوائج دیگری پرداخت تا توانست از دسترنج دیگری منتفع گردد . این عمل ابتدایی را باید اولین نظام اجتماع و اقتصاد و اصل داد و ستد دانست . با پیشرفت تمدن و تشکیل شهرها و اختراع خط و ایجاد خانه و مسکن ، ارتباط افراد با یکدیگر بیشتر گردید و مبادله و تجارت به صورت گسترده تری در آمد و کم کم داد و ستد و مبادله کالا به کالا ، جای خود را به تجارت داد ، به طوری که کوشش در توسعه امور اقتصادی و ارتباطات ، موجد تشکیل دولتها و طرق و سوارح و تأسیسات بندری در کرانه های دریایی و سازمانهای مختلف و تنظیم قوانین برای بررسی و انتظام امور گردید ، چنانچه قسمت مهمی از قانون حمورایی مربوط به امور تجارت و کسب و کار است . (این قانون نامه در خرابه های شوش پیدا شده و در موزه لوور فرانسه نگهداری می شود) صحنه های نقاشی در عصر قدیم چه آنچه به امور دنیایی و چه آنچه مربوط به دنیای دیگر است . وضع داد و ستد و توزیع را نشان می دهد . تشکیل دولتها و رفاه اجتماعی و انضباط امور اقتصادی و تولید ثروت موجد اصولی گردید که کم کم به پیدایش سکه منجر شد .

کشور ما ایران نیز در این قسمت ، مانند سایر شعب هنری سهمی دارد که نه تنها از نظر سکه شناسی و تاریخی قابل ملاحظه است ، بلکه از لحاظ هنری نیز بسیار گرانقدر است . امید است با حفاری های گسترده ای که در حال حاضر در قسمتهای

مختلف ایران انجام می شود ، متخصصان کشورمان با روشن کردن ابعاد تاریک کشورمان و کشف اسناد و مدارک جدید مربوط به تاریخ ایران اطلاعات تازه تری از تاریخ سکه نیز بدست آوردند.

تاریخچه پول:

مردم جهان با تلاش و فعالیت مداوم ، نیرو و عمر خود را صرف می کنند و حاصل این کوشش ها و زحمات را بصورت پول دریافت می نمایند . بی تردید می توان گفت که امروز اساس گردش چرخهای اجتماع بر پول نهاده شده و گسترده ترین روابط اجتماعی انسان به کمک پول انجام می گیرد . امروز حتی کودکان هم می دانند پول چیست و چه ارزشی دارد . باید گفت که کمتر کسی پیدا می شود که هر روز با مقداری پول سر و کار نداشته باشد و بهمین نسبت هم کمتر کسی از خود سؤال می کند که پول از کجا پیدا شده و تاریخچه آن چیست و در قدیم چه چیزی به جای پول وجود داشت.

علم سکه شناسی:

سکه شناسی قسمت مهمی از باستان شناسی است که شاهد زنده ای از تمدن دنیای قدیم و ملل مختلف می باشد . علم سکه شناسی توانسته است بزرگترین خدمت را در روشن کردن تاریخ گذشته بنماید و گوشه های تاریک و مبهم را روشن کند . سکه در هر دوره نماینده عادات ، آداب ، خط ، زبان ، هنر ، مذهب ، تمدن ، ثروت ، ورشکستگی و ارتباطات تجاری هر ملت و مملکتی است ، یعنی منبع اطلاعاتی صحیح و دقیق از دنیای قدیم ، یعنی از دورانی که آثار هنری ، ابنیه ، معابر و مقابر ویران قدیم را از روی قرینه به طور ناقص و گاهی با تصور از آنچه از بنا به جا مانده تعمیر و تا حدی به صورت اصلی درآوردند و با حقیقت زمان تطبیق دهند . در این قسمت سکه ، حلال مشکلات شده و کمک شایانی به تاریخ هنر دنیای قدیم نموده است . روی اغلب سکه های یونان صورت خدایان افسانه ای و بناهای تاریخی مانند : کولیزه (محل نمایش جنگ حیوانات وحشی با انسان) یا اکروپل آتن (خرابه های آتن که در بلندی روی تخته سنگی عظیم قرار گرفته است) و غیره منقوش گردیده است . این نمونه ها دقیق و ظریف برای بناها و نقص و شکستگی مجسمه ها مطابق اصل بزرگترین کمک و راهنما شده اند . قسمت مهمی از آثار هنری ساسانی که فلزکاری و زرگری است و خوشبختانه قطعاتی بسیار جالب از صحنه های شکار ، رزم و بزم از حفاریها بدست آمده است و بواسطه تطبیق با سکه های آن دوره که تصویر کامل هر یک از سلاطین به طور دقیق و ظریف از تزئین سر و سینه ، آرایش مو و تاج است می توان این شاهکارهای هنری را با صداقت شخصی و متناسب به هر یک از شاهان واقعی نمود . (قسمت مهمی از این ظروف نقره و طلا در موزه لنینگراد است.)

قبل از پیدایش سکه:

قبل از اختراع و ایجاد سکه با وزن صحیح و مقدار معین فلز ، ارتباط و داد و ستد مردم از راه مبادله صورت می گرفت . تمدنهای قدیم بدون آشنایی با سکه ، زندگی تجاری خود را از راه مبادله می گذراندند . در روی نقاشی ها و کنده کاری ها مصر قدیم ، صحنه های معاملات و داد و ستد بوسیله معاوضه صورت گرفته است دیده می شود . در اوستا درباره مزد کارگران یا گرفتن جریمه از چهار پایان ذکر شده است . برای پرداخت دست مزد یک پزشک برای درمان کدخدایان یک گاو و برای شهربانان یک اسب خوب و برای پادشاهان یک گردونه چهار اسبه و برای زنان به ترتیب یک ماده الاغ ، یک ماده گاو و یک ماده شتر مقرر می کرده اند.

اشکال کهن پول:

استفاده از اشکال اولیه پول در جهان سوم و شمال آمریکا سابقه دارتر است. اسناد و مدارک بیشتری مبنی بر استفاده از پول در این مناطق نسبت به اروپا وجود دارد. در کنار چیزهایی که به عنوان پول مورد استفاده قرار می گرفتند، استفاده از مهره در شمال آمریکا، صدفهای کاور در آفریقا و آسیا و دندانهای نهنگ از همه رایج تر بوده است. در جامعه فیجیان هدایای، دندان نهنگ بخش مهمی از مراسم های خاص بودند. دندانهای نهنگ (Tambua گرفته شده از کلمه (Taboo بودند که اهمیت مذهبی داشته و تا اواسط دهه 1960 به عنوان پول مصرف داشته است. در دوره هومر شاعر معروف یونانی چهار پایان اساس قیمتها بوده اند. دولتها برای جلوگیری از تقلب در عیار سکه ها، علامت مشخصی را بر روی شمشهایی که وزن معین داشتند ضرب می زدند که در حقیقت این علامت گذاری اولین قدم برای ایجاد سکه می باشد. معادن مس قبرس یکی از مهمترین عایدی این ناحیه بوده است. و در الواح مصری متعلق به 14000 یا 1600 ق. م در دوران سلطنت فرعون مصر آمنوفیس سوم یا آمنوفیس چهارم از واردات مهم مس از قبرس به مصر سخن رفته است. در بعضی از الواح شاه قبرس در قبایل معاوضه شمش های مس از فرعون خواسته که نقره برایش بفرستد.

هدف از ایجاد سکه:

نخستین هدف از ایجاد سکه قومیت، حاکمیت و استقلال و آزادی بوده است. در آن زمان از جمله وسایل آسان کردن مبادلات و تجارت به حساب می آمد و شاید بتوان گفت بعد ها این جنبه بر جنبه های دیگر برتری یافت.

پیدایش سکه:

سکه عبارت است از يك قطعه فلز به وزن معین که روی آن علامت رسمی دولت یا حکومتی که عیار و وزن آن را تعهد می کند، منقوش شده است. روایات در مورد اولین سکه ها متفاوت است و اکثر دانشمندان سکه شناسی نظر هرودت را که مردم را نخستین کسانی می داند که سکه ضرب کرده اند را قبول دارند. نخستین سکه های لییدی مخلوطی از طلا و نقره که به آن الکتروم می گفتند ساخته شده بود که بر روی آن شیرهای موازی و پشت سکه چند فرورفتگی حک شده و گاهی در بعضی از این فرورفتگیها نقش حیوانی که شبیه روباه است دیده می شود. در دوره کرزوس سکه های معروف کرزویید ایجاد گردید که می توان آن را اولین سکه حقیقی دانست زیرا هم دارای جنبه هنری است و هم تمام شرایط سکه تا به امروز نیز در آن مراعات شده است. ایرانی ها پس از فتوحات پی در پی در آسیای صغیر به وجود سکه و لزوم آن پی بردند ولی پادشاهان هخامنشی چون کمبوجیه و کوروش به ضرب آن اقدام نکردند، اما به شهرها و ممالکی که تابع ایران شده بودند اجازه دادند که به ضرب سکه محلی خود ادامه دهند. داریوش اول برای اولین بار در ایران به ضرب سکه های طلا و نقره اقدام نمود و سکه های طلا دریک و از طلای خالص و به وزن 8/41 گرم و شکل نقره 5/6 گرم است. داریوش هم برای ترتیب اوزان تناسب طلا و نقره را (به) را به کار برد و چون در يك 8/41 گرم با وزن 112 گرم نقره مطابقت می کرد و این وزن برای گردش در تجارت و کسب سنگین و غیر حمل بود، از این رو به ده قسمت تقسیم نمود و هر سکه 11/21 گرم وزن داشت. در این صورت سکه نقره 11/21 گرم با يك سکه طلای دريك 8/41 گرمی مطابقت می نمود. ولی داریوش برای سهولت امور معاملاتی سکه های نقره را به نصف وزن تقلیل داد که همان شکل معروف است که 5/6 گرم است، بنابراین بیست شکل نقره ارزش يك دريك طلا را داشته است.

ضرب سکه در چین پس از کشورهای دیگر متداول گردید ولی چینها خودشان مستقلاً مبادرت به این کار کردند و آنرا از ملل دیگر یاد نگرفتند. ژاپنی ها و کره ای ها ضرب سکه را از چین اقتباس نمودند. اصول فنی ضرب سکه در ضرابخانه های قدیم

حسن احتیاج در امر تجارت و داد و ستد مردم قدیم را بر انگیخت که از فلزات استفاده کنند و بوسیله آن معاملات خود را انجام دهند. ابتدا فلز را به شکل تیر، طقه، دیگ و خنجر به کار می‌برند و بعد با پیشرفت تمدن مس، آهن، برنز، طلا و نقره را به صورت شمش، طقه درآورند. برای آنکه قطعات سکه هم وزن، هم شکل و هم نقش باشد، اصولی بود که باعث پیدایش ضربخانه شد. سکه را بوسیله سر سکه ضرب می‌کردند، سر سکه که استوانه‌ای شکل بود، و از برنز یا آهن ساخته شده و در یک طرف آن نقش مورد نظر حک گردیده بود، بر روی سندان فلزی قرار می‌دادند، فلز را که کمی گرم شده بود، و قابل اثر، بر روی آن گذاشته، بعد سر سکه را از طرفی که منقوش بود بر روی آن قرار داده، بعد از تنظیم آن چکش را با شدت می‌زدند، تا اثر نقش بر روی سکه نقر گردد. با ضرب سکه در ایران مبادلات بازرگانی بین المللی راحت تر، روانتر و سریعتر شد. و این امر تحولی بزرگ در امر اقتصاد و تجارت بود. سکه قدمتی بیش از این تاریخ داشت و متجاوز از یک قرن قبل از ایجاد حکومت هخامنشی، برای اولین بار در یونان متداول شد و به دنبال آن لیدیاییها از یونانیها ضرب کردن سکه را فرا گرفتند و آن را در داد و ستد به کار بردند. پس از فتح لیدی به وسیله کوروش، ضرب سکه به همان ترتیب در ضربخانه های سارد ادامه یافت. هنگامی که داریوش به پادشاهی رسید و پس از فرونشاندن اغتشاشات اولیه، به ضرب سکه پرداخت که به دریکا مشهور شدند. سکه ها از جنس طلا و نقره بودند و سکه های طلا مخصوص داریوش بود. از آن پس، در سراسر امپراطوری سکه فقط به نام داریوش ضرب می‌شد. لازم به توضیح است که اکثر مورخان لیدیها را اولین قومی می‌دانند که سکه ضرب کرده اند.

جنس سر سکه ها:

چون جنس سر سکه از آهن یا برنز بود اغلب پس از استعمال زیاد حالت ساییدگی پیدا می نمود. چنانچه این سائیدگی در بعضی از سکه ها مشاهده می شود. از این رو ضربخانه ها بایستی سر سکه های متعددی داشته باشند تا بتوانند به موقع از آنها استفاده کنند.

جنس فلزات:

قسمت مهمی که در سکه قابل ملاحظه می باشد نوع و جنس فلزات است. چون در دوران بسیار قدیم از عهده تصفیه بر نمی آمدند و نمی توانستند آن حد را که لازم بود فلز را خالص کنند و از مواد خارجی جدا نمایند. ناچار فلزات را به همان وضعی که استخراج می شده به کار می بردند. برای اولین بار در حدود هزاره چهارم استعمال آن بیشتر گردید، چنانچه مس را ذوب کرده و با آن اشیایی مانند تیر و خنجر ساختند. در مصر در هزاره پنجم یا ششم قبل از میلاد، عصر فلز شروع شد. جنس فلز هر محل اغلب معرف وضع اقتصادی و قدرت مالی آن می باشد، مثلاً سکه های هخامنشی علاوه بر آن که مزد مزدوران خارجی بود، در سراسر یونان نیز در جریان بود و با کمال میل و رغبت خارجی ها متاع و کالای خود را در مقابل دریافت آن به فروش می رساندند. از این رو جنس فلز تأثیری فراوان در گردش سکه داشت و اساس مهم اقتصاد در دنیای قدیم تا به امروز بوده است.

اوضاع اقتصادی و واحد پول در بابل:

تسلط ایرانیان در بابل امور بازرگانی بابلیان را از جریان عادی خارج ننمود، منافع و نزول پول در حدود 20 درصد بود نقره واحد پول محسوب می شد و گاهی در مقابل طلا نیز معاملات انجام می گرفت اما مسکوک طلا معمول نگشته بود. مس مدتی جای نقره را گرفت ولی بعداً متروک گردید. پول که ساده ترین روش و وسیله مبادله است اولین بار در لیدی بوجود آمد و در آغاز قطعه فلزی بود، مخلوط از نقره و طلا (30 درصد این سکه ها نقره بود) که هر شهر علامت خود و یا تصاویر دیگری

را بر آن نقش می کرد. شهرهای یونانی واسطه انتقال آن به یونان شدند. در نتیجه رواج پول، رژیم سیاسی و اجتماعی که از قرنهای پیش در آن معمول شده بود، متزلزل شد. و جای خود را به رژیم جدید داد. «کروزسی پادشاه لیدی دو نوع سکه طلا و یک نوع سکه نقره رواج داد. نوع اول طلای خالص، استاتر 8/17 گرم - نیم استاتر 4/08 گرم - استاتر 2/72 گرم - استاتر 1/36 گرم - 0/68 گرم - سکه های نقره: استاتر 10/89 گرم - نیم استاتر 5/44 گرم - استاتر (ترتیه): 3/63 گرم - استاتر (هکته): 1/81 گرم - استاتر (همی هکته): 0/90 گرم. بدین ترتیب یک استاتر نقره ده گرم و هشتاد و نه صدم گرم وزن داشت و ده سکه نقره به وزن 108/90 گرم با یک استاتر طلا به وزن 8/17 گرم مبادله می شد. با رعایت نسبت یک به سیزده»

سکه های هخامنشی:

در میان پادشاهان باستانی کمتر فرمانروایی را می یابیم که مانند داریوش به این خوبی دریافت کرده باشد که کامیابی یک ملت باید بر بنیاد اقتصادی سالم گذاشته شود. داریوش می دانست که ابتدا باید یک دستگاه منظم از وزنها و اندازه ها داشته باشد. یک نمونه رسمی از این اندازه ها ارش شاه است که مانند خط کشی از سنگ آهن سیاه با اندازه 118 اینچ است و نام و عنوان داریوش روی آن اصل اعتبار آن را نشان می دهد. بعضی تصور کرده اند که داریوش اولین کسی است که نخستین سکه ها را در ایران رواج داد. داریوش بی آنکه سکه های سابق را از رواج اندازد، پولی به اسم در یک در ایران رواج داد. این سکه طلا از سکه طلای کروزوس که در لیدی زده می شد سنگین تر بود. مقارن با این سکه طلا پولی از نقره زنده که به شکل یا سیکل معروف است. وزن سکه های نقره 5/6 بود، بنابراین می توان استنباط کرد که نسبت نقره به طلا در آن زمان یک به سیزده و ثلث بوده است. مسکوکات ذکر شده در ایران و ممالک تابعه رواج داشت و مالیات ها و حقوق ساخلوها و غیره با این سکه ها پرداخت می شد. ولی باید در نظر داشت که دریک را کم سکه می زدند و در مجموع پول مسکوک در خزانه های ایران بیشتر از شمش بود. به همین جهت عده دریک هایی که تا زمان ما باقی مانده است کم است. ظاهراً ساتراپها مجاز بودند سکه نقره کم ارزش و مس برند، این نوع سکه ها غالباً در آسیای صغیر و فینیقیه زده می شد. ولی در سکه های مزبور در خارج از ایالت آنها حکم جنس را داشت. سکه طلا فقط همان دریک بودند که فقط شاه می توانست ضرب کند، روی سکه های هخامنشی تاریخ نیست اما از صورت شاهان می توان تاریخ آنها را تقریباً معین کرد. حدس می زنند که اولین سکه داریوش در سال 516 ق. م زده شده است. بر یک طرف دریکها صورت تیراندازی از پاریس است که یک زانو را به زمین زده و زه کمان را می کشد. دو دریکی و نیم در یکی خیلی کم به دست آمده است. از نوشته های مورخین یونانی معلوم است که طلا و نقره را در خزانه شاهان غالباً به صورت شمش حفظ می کردند و هر زمان که لازم می شد، شمش را به صورت مسکوک در می آوردند. در دوره هخامنشی پایه پول بر طلا بود، و خود دریک هم به معنای طلایی (زرک) است. از ضرابخانه های ایران اطلاعاتی در دست نیست ولی سکه های کم ارزش نقره در مستعمرات یونانی، آسیای صغیر و فینیقیه زده می شد. داریوش نسبت به سکه ها و بدون غش بودن آنها بسیار حساس بود، چنانچه هرودت می گوید: یکی از عواملی که آریانه حاکم مصر را اعدام کرد این بود که سکه ای از نقره زد که کامل العیار بود، اگر چه ولات حق زدن سکه نقره را داشتند ولی کامل العیار بودن سکه ها داریوش را خوش نیامد، زیرا او می خواست کاری کرده باشد که هیچ یک از سلاطین قبل از او نکرده باشند. داریوش علاقه داشت که عیار پول طلا (دریک) و پول نقره شکل همیشه یک اندازه باشد و هیچ نقطه ای از امپراطوری ایران در پول طلا و نقره بیش از میزان مقرر غش نمی زدند. به همین جهت پول ایران مرغوب ترین پول دنیای قدیم بود و مورد اعتماد تقریباً تمام کشورهای دنیای قدیم بود. حتی اگر داریوش متوجه می شد که ضرابخانه ها که زیر نظر ساتراپها کار می کردند بیش از اندازه در سکه ها غش زده اند، به شدت برخورد می کرد، نمونه آن والی باختر بود که به شدت مورد مجازات قرار گرفت. «داریوش نوع سکه ها را برای جانشینان خود معین کرد. روی سکه شاه لاغر با ریش، در حالت نیم دوان، نیم خم شده است. او جامه شاهانه بر سرش که کمی خم شده تاج جنگی است. در دست راستش نیزه ای با ته حکفت که نوک آن پایین است. از روی شانه راستش چسبیده؛ روی شانه چپش ترکشی است، و در دست چپش کمان زه داری است. به این سکه ها که اغلب برای رشوه دادن به سیاستمدان یونانی به کار می رفت نام کمانگیر داده بودند. بعد ها در نوع دیگری از این سکه ها یک خنجر کوتاه آخته افزوده شد. مانند سکه های کهن تر لیدی، پشت آنها فقط چهار گوش جای مهر را دارد؛ سکه های سیمین فقط نشان جای ابزار مهر را دارد. از مقدار هنگفت فلزهای گرانبها که همچو باج دریافت می شد، فقط مقدار کمی را سکه می زدند، و مانده آن را به صورت شمش اندوخته می شد. به همین دلیل بهنگامی که اسکندر خزانه های شوش را تصرف می کند با مقدار زیادی شمش روبرو می شود. در بین سکه های هخامنشی، به سکه هایی بر می خوریم که از لحاظ هنری ممتازند، دریک روی سکه ها شاه سوار بر اسب و بر روی دیگر نقش کشتی نقر شده است. پس از داریوش کبیر بعضی از ممانک و ساتراپها، البته به ندرت اجازه یافتند که جداگانه سکه ضرب کنند، روی سکه به خط و زبان آن منطقه ای بود که سکه را در آنجا ضرب می کردند. اما

بیشتر به خط آرامی بود. زیرا خط میخی مخصوص کتیبه ها بود و بر روی سکه به کار نمی رفت. در این دوره تهیه و به کار اندازی سکه در معاملات نه تنها در امور بازرگانی داخلی و خارجی تسهیلاتی فراهم کرد. بلکه به توسعه بانکها که به تدریج رونق می گرفتند نیز کمک مؤثری کرد. در اواخر عهد هخامنشی دو دریکی نیز ضرب می شد. بر روی سکه های داریوش نقش یک کماندار پارسی که همان پادشاه بود حک می شد. از آن پس یونانیها به دریک نام عمومی کماندار را دادند. چنانچه اژه زیلاس فرمانده اسپارت گفت که مراده هزار کماندار پارسی بیرون می کنند که منظور کمانداران بود که روی سکه های طلا نقش بسته بودند. سکه های نقره داریوش شکل بود و یونانیها آن را در خم نام نهادند. در زمان خشایارشا دو سوم مزد را جنس و یک سوم را با سکه پرداخت می کردند و بدین ترتیب پس از تقریباً نیم قرن از ضرب اولین سکه، پول توانست جای خود را در معاملات گوناگون باز کند. همواره بر اثر ورود مسکوکات، تجارت داخلی شاید سریعتر از تجارت خارجی توسعه می یافت. همچنین سکه، فعالیت بانکها را توسعه داد. شاهنشاهی هخامنشی برای بانکها امکاناتی بوجود آورد که تا آن زمان سابقه نداشت. در زمان هخامنشیان بانکهای خصوصی تأسیس شد. شاهان هخامنشی خراج را به شکل زیر انبار می کردند. آنها طلا یا نقره را ذوب می کردند و درون کوزه ای می ریختند. وقتی که کوزه پر می شد، آن را انبار می کردند و هنگام نیاز آن قدر که لازم بود از کوزه ها را می شکستند و سکه ضرب می کردند. هنگامی که اسکندر شوش را تصرف کرد، با مقدار زیادی شمش خام روبرو شد که خام نگهداری می شد. درباره خراج در زمان کوروش و کمبوجیه هیچگونه ضرورت وجود پول را ایجاد نمی کرده است چون اقوام خراج خود را به صورت فلزات گرانبها پرداخت می کردند. با وجود این سکه های طلایی لیدی بوسیله هخامنشیان مورد استفاده قرار می گرفتند. البته این امکان هم وجود دارد که کروز نیدهایی نقره منحصرأ در زمان تسخیر سارد بوسیله کوروش ضرب و رایج شده و به این ترتیب عملاً نقش پول پادشاهی را بازی کرده باشند.

سکه های خشایار شا: نقش مهمولی سکه های شاهنشاهی، اختلاف تصویر این شاهنشاه با تصویر داریوش اول به واسطه بزرگی سرو بر جستگی گونه و ریش بلند و نوک تیز واضح است. پشت سکه فرورفتگی نا منظم و مستطیلی شکل می باشد. شکل (نقره) به وزن 5/55 و دریک خشایار شا به همین طرح و به وزن 8/40 گرم است.

سکه های اردشیر اول: سکه های اردشیر اول با جزئیات کمی نسبت به سکه های پدرش خشایار شا اختلاف مختصری دارد. روی سکه نقش معمولی سکه های شاهنشاهی، تاج کمی بلندتر از تاج خشایار شاو ریش مرتب و مستقیم تا روی سنه آمده است. و موهای سر در پشت گردن برگشته و انبوه می باشد. پشت سکه فرورفتگی نا منظم در وسط دارد، (نقره) به وزن 5 گرم می باشد.

سکه های داریوش دوم: روی سکه نقش معمولی سکه های شاهنشاهی، نیم رخ داریوش دوم با ریش مجعد و در همو موهای ترک، ترک که در پشت گردن به موازات هم ریخته شده است و بر روی سر و تاج بلند با دندان نوک تیز قرار دارد و قیافه او شکسته و پیر است. پشت سکه مانند سکه های اردشیر است.

سکه های اردشیر دوم: « برای تمیز دادن سکه های اردشیر دوم و صحت تشخیص آنها بهترین وسیله مقایسه آنهاست با سکه های سلاطین تابع یا ساتراپهای آن دوره است. چنانچه از روی سکه های شاه صیداتیسافرن ساتراپ سارد (که در یک طرف سکه تصویر این پادشاه منقوش است) می توان سکه های اردشیر دوم را به خوبی تشخیص داد و تنظیم کرد. روی سکه نقش معمول سکه های شاهنشاهی است، نیم رخ اردشیر دوم با تاج کوتاه و موهای جمع شده در پشت گردن، برخلاف معمول سکه ای از اردشیر بدست آمده است که در حال کشیدن کمان است. پشت سکه به شکل مربع و دارای کنده کاری نا منظم می باشد.»

سکه های اردشیر سوم: « نقش معمولی سکه های شاهنشاهی، نیم رخ اردشیر با ریش بلند و نوک تیز با موهای پر پشت که گوشها و پشت گردن را به خوبی پوشانده است و تشخیص سکه های این شاهنشاه با مقایسه سکه های سلاطین ممالک تابع مثل اوگوراس دوم که در یک طرف سکه نقش اردشیر سوم باشد، بسیار سهول است. پشت سکه فرورفتگی نا منظم دارد. سکه ای از این پادشاه مکتوب است که به جای آنکه مانند معمول نیزه به دست داشته باشد دستش را بلند کرده است.

سکه های داریوش سوم : این شاهنشاه علاوه بر دریک و شیکل ، دو دریکی و نیم در یکی نیز سکه زده است و نقش روی سکه بیشتر به وضع معمولی می باشد . گاهی کماندار که شخص شاهنشاه است ، به جای نیزه خنجر به دست گرفته است . در پشت سکه برای نخستین بار به جای مربع فرورفته نا منظم دو هلال و برجستگی های موجی شکل یا قسمتی از بدنه کشتی نفر گردیده است . سکه های این شاهنشاه پس از انقراض امپراطوری هخامنشی نیز رایج بوده و مانند مظهر ملیت ایران تا مدتی ضرب آنها ادامه داشته است.

اسکندر:

در گذشته چنین می پنداشتند که اسکندر در یکسان کردن پولهای سراسر شاهنشاهی خویش با برابر ساختن میزان زر و سیم بر پایه سکه های آتنا کوشش به جای آورده باشد . به جای آورده باشد شاید می خواست ستاتر زر را که برابر با 20 در خم بود به جای دریک تثبیت کند . منتها نسبت سیم به زر را به جای هخامنشی بر پایه 1 : 10 قرار دهد . این پندار کهن را می توان زد که از آنجا که اسکندر نه می توانست یک چنین یکنواختی در شاهنشاهی خویش پدیدار کند و نه چنین کاری را کرد . کار گاههای درم زنی گذشته همچنان به کار ادامه دادند و خزانه داری کشور همچنان که دوران هخامنشی بود بر جای ماند . پول و سکه های نقره در سراسر دنیای هلنی وضع اقتصادی را دگرگون ساخته بود به طوری که از دید پول باعث تورم شده بود . ارزش طلا و نقره تقلیل پیدا کرد و به طوری که نوشته اند در عصر سلوکوس اول طلاهایی که در اثر فتوحات از ایران خارج شده بود ، بعداً به علت رونق تجارت به ایران بازگشت و مواد اولیه مانند چوب و فلزات که ایران و هند از تهیه کنندگان آن بودند بسیار مورد تقاضا بود و مبادلات بیشتر شامل اشیاء از جمله احجار کريمة و جواهر و ادویه و داروهای که از هند تا حدود برتانی (در مغرب فرانسه) صادر می شد بودند . بازرگانی حیات اقتصادی یونان را تشکیل می داد . بازرگانی بود که ثروتهای زیاد در شهرهای بزرگ بوجود آورد و جمعیت روز افزون شهرها را اشتغال به کار می داد . نقل و انتقال پول دیگر ، اکنون کاملاً جای معامله جنس را که چهار صد سال پس از ضرب اولین سکه رواج داشت گرفته بود . بانکدارها به دولت و مردم اعتبار می دادند . در زمان حکومت سلوکیان سکه های نقره در بابل ضرب می شد و در بازار مبادله می گشت . زمانی که سکه های نقره جهت نیازهای نظامی در نبرد علیه سوریه مورد استفاده قرار گرفت و سکه های نقره را از بابل خارج کردند . سکه های مسی رواج یافت . از دوران سلوکوس اول یک سکه نقره 4 در همی به دست آمده که بر روی آن فیلی را نشان می دهد که احتمالاً از جمله فیلهایی بوده کهچاندرا گوپا از خاندان موپاها به وی هدیه کرده است . درباره ایجاد پادشاهی باختر در عهد سلوکی اطلاعاتی به کمک سکه ها باقیمانده ، از این دوره به دست آمده است . این سکه ها از چهل فرمانروایی یونانی است که در باختر و یا شمال غربی هند حکومت می کردند . در واقع سکه شناسان تاریخ دودمانهای این سامان را از روی سکه های مذکور باسازی کرده اند . هنگامی که اسکندر ، جانشین پدرش گردید ، خزانه مقدونی عبارت بود از شصت تالان مسکوکات نقره و چند جام طلا و نقره . حال آنکه قرض پادشاه مذکور به پانصد تالان بالغ می گشت . فقر خزانه بدلیل لشکرکشی های فیلیپ بود ، زیرا آنچه را به دست می آورد خرج لشکرکشی می کرد . خود اسکندر هم بعد از فوت پدر برای حمله به ایران ناچار به قرض شد و هشتصد تالان قرض کرد . البته این فقر مالی دیرین نپایید و با تصرف ایران و خزانه های بابل و شوش و تخت جمشید اسکندر ثروت زیادی بدست آورد . فتوحات اسکندر در ایران موجب متوقف شدن کار ضرابخانه ها نگردید ، و آنها همچنان به کار خود ادامه می دادند . « سکه های اسکندر بدین طرح می باشند : استاتر طلا که در یک طرف آن تصویر اسکندر به وضع آتنا با کلاه خود به چشم می خورد و در طرف دیگر الهه فتح با بالهای گشاده ایستاده است . چهار درهمی های معروف که تصویر نیم تته اسکندر به طرز هراکلس که کلاهی از پوست شیر نم به سر دارد ، بر روی آنها نقش شده است و در پشت سکه زئوس خدای بزرگ یونان بر روی تخت نشسته و عصای قدرت و سلطنت مطلق را به دست گرفته است و نام اسکندر به خط یونانی در کنار سکه است.»

سکه های اشکانی:

به طور کلی اسناد و مدارک زمان اشکانی بسیار اندک است. سکه های سلاطین اولیه اشکانی تنها معرف نام و لقب پادشاه است. همین امر تطبیق سکه های دوران اشکانی را دچار اشکال کرده است. از اوایل قرن اول قبل از میلاد نام شخص در روی سکه ها نقش گردید و از سال 137 قبل از میلاد سکه ها را با قید تاریخ که مبدأ آن سال 1312 قبل از میلاد یعنی تأسیس سلسله سلوکیها بود ضرب می کردند. از زمان سلطنت بلاش اول (57 - 51) م بتدریج برای نوشتن روی سکه ها از الفبای آرامی به جای یونانی استفاده کردند. اساس پول دولت پارت بر نقره بوده است که تقلیدی از پول سلوکیان شمرده می شود ولی از قرن دوم پیش از میلاد ایشان مبنای مستقلی برای پول خود ایجاد کردند ولی از لحاظ تسهیل تجارت و داد و ستد و خویش با روم، پول خود را از حیث وزن با دینار رومی برابر ساختند. در آن زمان تاریخ سکه های پادشاهان پارت از مبدأ عهد سلوکیان احتساب شده و نوشته های آنها به یونانی بوده است. در قرن اول میلادی نوشته های پارتی (آرامی) بر سکه های پارتی پدید آمد و در عین حال جنس فلز سکه ها به بدی گرائید و از وزن آنها کاسته شد. برخی پادشاهیهای کوچک و تابع نیز به نام خود سکه ضرب می کردند. « در روزهای خیزش پارتیان در سال 238 ق. م پولی که در بخش شمالی ایران در گردش بود، همانند پول بقیه امپراتوری سلوکی بود. اما سکه خانه های باکتریا و هکاتوم پولیس رفته رفته ترجیح می دادند که در ناحیه آنها در اخم رواج یابد، در صورتی که میان پادشاهیهای آنتیوخوس یکم و سوم در اکباتان سکه ای با این جنس و واحد ضرب نمی کردند و در عوض بر زدن سکه های چهار عرضی بیشتر تأکید می رفته است. وزن استاندارد ای که برای سکه ها در نظر می گرفتند برگرفته از نظام آتیک بود چنانچه در سده سوم پیش از میلاد وزن در اخمها به حدود 4 گرم رسید. نقش رسمی روی این سکه های سلوکی تصویر بر پادشاه بود که پشت سکه نیمرخ چپ آپالون را نشان می دهد که بر قبه سپر نشسته و کمانی در دست دارد. بیشترین سکه های پارتی که اکنون موجود است از گنجینه ای در دوره اترک که در باختر بجنورد قرار دارد بدست آمده است. فرسوده ترین سکه ها و بنابراین نخستین گروه از سکه های پارتی نیم رخ راست سری بدون ریش را روی سکه نشان می دهد که با شلخی بر آن نهاده است و بر پشت آن طرف چپ تیراندازی در جامعه مهرانشینان نقش گردیده که بر پایه ای نشسته و کمانی بدست گرفته است. طرح و ساختمان این سکه ها (پارتی) از سرمشق هلینستی کان و بیش پیروی می کند. »

مهرداد اول: بعد از شکست آنتیوخوس در مغنسیا حدود 190 ق. م زنجیرهایی که یونانیان بر دست و پای پارت بسته بودند سست شد و امکان به گردش درآمدن پولی مستقل برای پارت فراهم شد. مهرداد یکم که در حدود سال 171 ق. م بر تخت نشست عامل اصلی گسترش سیاسی پارت بود. سکه های این پادشاه در درجه اول تصویر چهره ای بدون ریش که با شلخی بر سر دارد نقش شده که تقلیدی از سکه های سابق است، اما بعدها نیم تنه ای با آرایش مشابه جانشین آن می شود. و در پشت سکه تیراندازی بر سپر آپالون نشسته نه بر روی چهار پایه. اکباتان در سال 148 ق. م بدست اشکانیان افتاد، اما همینکه سکه خانه با اهمیت این شهر به دست مهرداد افتاد از تسهیلات آن بهره مند گردید. شمار زیادی سکه برنزی ضرب گردید. سرانجام سال 140 ق. م نیروهای پارتی بین النهرین را با شهر معروف آن سلوکیه کران دجله به تصرف درآوردند. در اینجا نیز سکه های مهرداد مستقیماً از سکه های پادشاهانی که به تازگی بیرون رانده شده بودند تقلید می کنند.

فرهاد دوم: نخستین سکه های فرهاد دوم پسر جوان مهرداد ظاهراً در سکه خانه شوش در الومایی زده شد. چهار در اخمها بالاخص (با طرح آپالون که بر قبه سبز نشسته بر پشت سکه) دقیقاً از سبک سکه های کمسکیروس پادشاه محلی پیروی می کنند. بخش عمده سکه های فرهاد، در اخم، سکه های سیمین و برنزی هستند که در ایران زده می شدند. تصویر روی سکه تنها ریش کوتاهی دارد و تیرانداز پشت آن دارای نوشته « شاه بزرگ ارشک، پدر خدا است که لقب اخیر به رساندن مهرداد به مرتبه خدایی اشاره دارد ». یک نوآوری حضور نام سکه خانه ها بر پشت سکه هاست. سکه خانه اصلی اکباتان بی گمان در پیروی از رسم سلوکیان از این نشانه ها چشم پوشیده یک در اخم که شاید در این شهر ضرب گردید. دوست دار پدر را جانشین پدر خدا می کند. مقران 13 ق. م آنتیوخوس هفتم به بین النهرین تاخت، اما سرانجام شکست یافت و در سلوکیه سکه هایی که ویژگی سبک یونانی را داشتند به افتخار پیروزی فرهاد دوم ضرب گردید. فرهاد دوم در جنگ با صحرائشینان کشته شد. هوسپا یوسین پادشاه خاراسن از گرفتاری اشکانیان در مرزهای خاوری استفاده کرد و به بین النهرین تاخت، اولیایی سکه خانه سلوکیه که سرگردان بودند، که چه کسی را به رسمیت بشناسد، سکه هایی با تصویر مهرداد یکم ضرب کردند، که مدتها پیش در گذشته بود و بدین وسیله وقت کشی می کردند.

مهرداد دوم: مهرداد دوم فردی ممتاز و لایق و مدبر بود. او که لقب کبیر دارد، خود را بر روی سکه هایش به یونانی تنویاتور (پدر خدا) می نامد، این پادشاه با وجود برخورد با مشکلات فراوان و وضع آشفته ای که شاهنشاهی پارت داشت. توانست از

لحاظ مختلف از حمله سرکوبی قبایل و مغلوب ساختن سکاها و انعقاد معاهده با امپراتور چین و سامان دادن به وضع ارمنستان و به اطاعت و اداشتن فرمانروایان یونانی باختر ایران را تبدیل به یک قدرت بزرگ جهانی می کند.

سکه های مهرداد دوم : از مهرداد دوم سکه های متنوعی باقی مانده است که از لحاظ تزئینات و نوع تاج با هم تفاوت دارند . در یکی موهایی سر او لوله شده و از روی پیشانی شروع و پشت سر ختم گردیده است . و به جای تاج نوار ساده ای به سر بسته که در پشت سر آویزان است . در نوع دوم موها به زیر تاجی گرد که با دو زبانه گوشها را پوشانیده ، قرار گرفته است ، و تاج از سه ردیف مروارید و گلی به طرح ستاره تزئین شده است . بر روی سکه مهرداد القاب مختلفی مانند اپی فانوس (نامی) اورگت (نیکوکار) و دکایو (دادگر) به کار رفته است . همچنین بر روی بعضی از درهم ها به جای کلمه شاه ، شاهنشاه به کار رفته است . بر مسکوکات اشکانی علامت شهری که سکه زده شده ، مشخص است ، از این طریق می توان فهمید چه شهرهایی ضرابخانه داشته اند . بر سکه های پراتی علاوه بر زمان و خط یونانی ، ندرتاً حروف آرامی هم مشاهده می شود . نوشته های یونانی روی سکه ها در اوایل حکومت پارت خوب است ولی از اواسط آن و اواخر این حکومت نوشته ها ضراب می شود . علت آن است که چون ضرابخانه های جدید زده شد که استادان آنها غیر یونانی بودند ، چون زبان یونانی را بلد نبودند ، از سکه های یونانی تقلید کردند ، با بهتر است گفته شود نوشته های آنها را تقلید می کردند . محققین این نوع سکه ها را مسکوکات شده اند بربری می گویند . سکه هایی که از مهرداد دوم باقی مانده او را دارای چشمهایی درشت ، بینی بزرگ روحی و کلاه مروارید دوخته با نیم تاجی به صورت اشعه خورشید بر سر دارد . لقب او بر روی سکه هایش « تئوپاتور » یعنی پسر خدا و « نیکاتور » یعنی فاتح آمده است.

سنتروک : سنتروک در سن 80 سالگی به پادشاهی رسید و گمان می رود وی برادر اشک ششم مهرداد اول باشد . بر روی سکه ها تصویر وی با ریش پر و سبیل بلند و قیافه ای نجیب مشاهده می شود . تاج وی کلاهی است مدور که از سه ردیف مروارید تزئین شده بود . و در وسط آن قطعه جواهر به شکل ستاره نصب است . بر پشت سکه نقره است : شاه بزرگ ، دوستدار پدر.

فرهاد سوم : از فرهاد سوم دو نوع سکه موجود است . نوع اول تصویر وی با تاجی ساده که از نواری که دور سر بسته شده و در پشت سر گره خورده است ، تشکیل یافته است . نوع دوم که بسیار مجلل می باشد . تاج مدوری است که زبانه ای روی گوش و زبانه دیگر پشت سر را پوشانده است . دور و لبه تاج از مروارید تزئین گردیده و شعله های آن از قسمت مرور ساطع است و در وسط تاج قطعه ای از گوهر گرانبها به شکل شعله نصب است . تصویر فرهاد و قیافه براننده او با چشمان درشت و بینی کمی منحرف و سبیل و ریش پر نشان می دهد . بر گردن فرهاد سوم دو ردیف گردن بند قرار دارد و حاشیه قبا از در و گوهر تزئین یافته است.

مهرداد سوم : فرهاد سوم با توطئه پیران خود ، مهرداد و اُرد از سلطنت برکنار و حتی بنا بر عقیده عده ای از مورخین فرزندان ناخلف او را مسموم کردند . در بین دو پدر کش جنگ درگرفت و مهرداد برادر بزرگتر بر تخت نشست . ولی به دلیل تندخویی و سخت گیری ، مورد نفرت قرار گرفت ، و بزرگان ارد را به شاهی برداشتند . از مهرداد سوم سکه هایی به این شرح باقی مانده است . « روی سکه تصویر نیم رخ مهرداد که به جای تاج ، نواری بر روی قسمتی از پیشانی قرار دارد و موی سر بسته و از پشت سر گره خورده و آویزان است . موهایی مجعد روی گردن را گرفته و ریش مدور او نسبتاً کوتاه است . پشت سکه : اشک کمان به دست بر تخت نشسته و اطراف او نوشته القاب قرار دارد. »

اُرد اول : بعد از مهرداد سوم ، بزرگان اُرد را به شاهی برداشتند ، دوره پادشاهی ارد یکی از مهمترین قسمتهای تاریخ پارت است . زیرا در این زمان است که جنگ معروف حران به وقوع می پیوندد و شکست سهمگینی به دولت روم وارد می شود. هنگامی که پاکر فرزند ارد در جنگ با رومیها کشته شد ، ارد فرزند ارشدش به نام فرهاد را جانشین خود کرد ، و خود از سلطنت استعفا داد ، ولی بدست پسرش فرهاد خفه گردید و به قتل رسید ، همانطور که خود قبلاً پدرش را کشته بود.

سکه های ارد اول : روی سکه : « تصویر نیم رخ و نیم تته ارد ، با چشمانی درشت و زیبا و بینی بلند ، سیل و ریش پر و موهای مجعد که گردن وی را پوشانیده است . تاج ارد به صورت نواری زرین و مخصط در پشت سر گره خورده تا پشت شانه آویزان شده است . گاهی در زمینه سکه ، هلال ماه یا ماه ستاره نقر است . پشت سکه : اشک کمان به دست بر تخت نشسته و دور نقش وی ، نوشته القاب ارد در هفت ردیف قرار دارد.»

خصوصیات سکه های اشکانی:

با توجه به اینکه پرداختن به تمام جزئیات مسکوکات شاهان اشکانی در این تحقیق نمی گنجد لذا به ذکر خلاصه ما بقی می پردازیم . به طور کلی مسکوکات اشکانی از نقره و مس بود . سکه های نقره بر دو نوع بود . 1 - دراهم که آن اصلاً پول یونانی بود 2 - چهار دراهمی که حدود 4 گرم و گاهی کمتر وزن داشته است. این چهار دراهمی ها با دینار رومی برابری می کرد . کلیه سکه های اشکانی در قشنگی پست تر از سکه های ساسانی است . روی سکه ها صورت شاهان اشکانی است که بر تخت نشسته و کمانی به دست گرفته و زن آن را کشیده اند . بعضی از سکه ها صورت ارباب انواع یونانی را داراست . در دوره اشکانی پایه پول ایران بر نقره بوده است . بر سکه های اشکانی شکل زن بندرت پیدا می شود . نمونه آن سکه فرهاد پنجم است که صورت ماد و اورا داراست . معمولاً بر سکه سرشاه نقش شده ، اما سکه ای هم بدست آمده که شاه را سوار بر اسب نشان می دهد . از سکه های پارسی چنین برمی آید که آنها چیزهای زیادی را از یونانی ها و سلوکیان تقلید کرده اند.

سکه های ساسانی:

دولتهای هخامنشی ، اشکانی و ساسانی که روی هم رفته بیش از هزار سال بر ایران حکومت کردند همگی به ضرب سکه پرداختند . ولی سکه های ساسانی دارای اهمیت بیشتری است . زیرا منابع گرانبهایی از حیات اجتماعی و اقتصادی و سیاسی آن دوران ارائه می دهد . پیروزیهای مهمی که شاهپور اول در مقابله با رومیها داشت ، در تاریخ آن زمان و اوضاع آن زمان دارای اهمیت فراوان بود . به طوری که شاهپور اول دستور داد نقش آنها را بر روی صخره ها کنده کاری نموده ، ولی این رویدادها بر روی سکه ها نقش بسته نشده علت آن این است که سکه برای ساسانیان عمدتاً یک وسیله اقتصادی بود.

نوع سکه های ساسانی:

ظاهراً مسکوکات عهد ساسانی دو نوع بوده است . یک نوع آنها از طلا ضرب می شد ، و دیگری از نقره . مسکوکات طلا که دینار گفته می شد ، بندرت به دست می افتد . پادشاهان اولیه ساسانی نوعی سکه طلا داشته اند که از حیث وزن ، با سکه امپراتوران روم به نام (اوری Aurei) مساوی بوده است . علاوه بر اینها سکه هایی طلایی از آن زمان به دست آمده از حیث وزن با هم تفاوت دارند . درهم نقره را تقریباً همیشه به یک وزن ضرب می کرده اند . سنگینی این درهما بین 3/65 تا 3/94 گرم است . سکه های کوچک نقره هم ضرب می کرده اند از اینقدر دیوبول (diobole معادل نیم درهم) و اوبول یا دانگ معادل درهم و همیوبول معادل درهم . سکه های مسی هم در آن زمان ضرب می شده کوچکترین پولی که اسم آن از زمان ساسانیان به ما رسیده است . پیشیز است.

نوشته های روی سکه ها:

نوشته های روی سکه های ساسانی به خط پهلوی ساسانی (فارسی میانه) است. و در بعضی نوشته های رمزی مورد استفاده قرار گرفته است. بر روی سکه همواره نام و لقب پادشاه ضرب می گردید. اما بعد از پادشاهی بهرام چهارم نوشته های پشت سکه تغییر کرده و محل ضرب سکه و به دست دادن سال پادشاهی است. البته سکه هایی مع در موارد خاص ضرب می شدند نوشته های ویژه ای داشتند. نوع نوشته ها تا روزگار بهرام گور (پنجم) یکسان است. «مزدا پرست، خدایگان، شاهنشاه ایران که از نسل یزدان است» از پادشاهی هرمز یکم تا پادشاهی شاهپور سوم گهگاه عبارت «وانیران» نیز وارد آن عبارات می شود. پشت سکه عموماً شکل آتشدانی است که در وسط دو نفر قرار گرفته است. پشت سکه های شاهان معنی فارسی در زمان سلوکی ها و اوایل پارتها نیز شکل آتشدانی بوده است. در روی سکه های ساسانی، نام شهرهایی که سکه در آنجا زده شده با علامت اقتصادی مشخص گردیده است. مثلاً «ست» علامت شهر استخر - رام: علامت شهر رامهرمز - دا: داراب گرد و غیره. سکه های ساسانی در زمان خسرو اول به حد اعلاي بزرگی رسیده بود.

سکه خانه ها:

از همان آغاز حکومت ساسانی، حکومت مرکزی در کار سکه زنی نظارت دقیقی می کرده است. در آنجا حکومت ساسانی سه سکه خانه بیشتر نبوده است. ولی در زمان شاپور دوم و با سفرهای جنگی او سکه خانه های جنگ نیز بوجود آمدند. که یکی از آنها در افغانستان کنونی بود. ساسانیان هنگامی که به قدرت رسیدند همه سکه های نواحی نیمه مستقل را که از دوره اشکانی مانده بود از گردش خارج کردند. اما با فتح موقتی سرزمین کوشان در زمان شاهپور دوم و جانشینان او ناگزیر شدند که با پول بیگانه خود را سازش دهند و آن را بپذیرند.

سکه های اردشیر اول: «نوع اول: اردشیر از روبرو تصویر شده، اطراف کلاه او «مروارید» دوزی است و هلال و ستاره ای بر آن دیده می شود. نوع دوم: نیمرخ راست اردشیر با کلاه معروف اشکانی تصویر شده است. در انتهای کلاه دو ردیف مروارید دوزی دیده می شود. که فاصله میان آن دو ردیف نیز مروارید دوزی است، موی سر در زیر پوشش کلاه که آن نیز مروارید دوزی است پنهان شده است؛ از کلاه نواری بنام «نوار اشهره وند» آویخته است، گرد تصویر چنبری نقطه چین ضرب شده است.»

شاهپور اول: «تصویر نیم رخ شاپور با افسر شهریاری کنگره دار که گوئی بر بالای آن نصب شده است. از گوی و انتهای افسر شهریاری رو به بالا دیده می شود» پشت سکه: «آتشگاه که پایه آن ستونی است بلند، بر پایه، آتشدان نهاده شده است. مجموعه آتشگاه از چند قطعه راست گوشه تشکیل شده است در دو سوی آتشگاه دو تصویر با افسر کنگره دارد دیده می شود که از کمرشان شمشیری آویخته است و نیزه ای بدست دارند.»

خصوصیات کلی سکه های ساسانی:

مسکوکات ساسانیان از طلا، نقره، مس و برنج است. سکه های طلای ساسانی در زمان شاپور اول و دوم موافقتی با سکه های طلای رومی داشتند. ولی بعدها وزن سکه های طلا مختلف شد. سکه های نقره ساسانی همان درخم است، ولی از تحقیقات محققین چنین ب می آید که در آن زمان درخم استعمال نمی شد. سکه نقره را زوز یا زوزون می گفتند یا کرشه هم گفته می شد. سکه نقره نزدیک به یک متقال وزن داشت. به احتمال فراوان پول مسی را معا می گفتند (معا يك لغت سامی است). بعضی از سکه های ساسانی دارای خط آرامی است. ولی اکثریت با خط و زبان پهلوی ساسانی نوشته می شدند. لوکونین عقیده دارد که ساسانیان سکه های خود را بر روی سه فلز طلا، نقره و برنز ضرب می کردند. یکی از ویژگیهای سکه های ساسانی

تصویرهای یکسان بر رویه و پشت سکه ها بود که در آنها تصویر نیم تنه شاهنشاه در سمت راست نقش می شد . گاه در سکه های ساسانی نقش شاه و جانشین او یا تصویر سه گانه شاهنشاه بانوی بانوان و جانشین شاه نقش می گیرد . باید دانست که سکه های پهلوی ساسانی برای فهم تاریخ ساسانیان دارای اهمیت زیادی است . بزرگترین مجموعه سکه های ساسانی در موزه بریتانیاست . چون تاج هر یک از شاهان ساسانی شکل خاصی است . می توان سکه های آنها را تشخیص داد . مثل : اردشیر که ابتدا مروارید نشان بود ولی شکل آن تغییر کرده و به صورت گویی که شاید علامت کرة زمین یا خورشید باشد درآمد . تاج شاهپور اول کنگره دار بود و شباهت به تاجهای سلاطین هخامنشی داشته است ، و نیز بر روی آن گویی نصب شده و مرصع به جواهر بوده است . تاج شاهپور دوم نیز کنگره دار بوده که گویی منسوجی بر فراز آن است ، و از اطراف دارای نوارهای موج است . شکل این تاج از شاهپور اول تقلید شده و تفاوتی که با آن دارد از حیث قوسهای کوچکی است که بر فراز لبه تحتانی تاج دیده می شود . لازم به ذکر است زمانی که ایرانیان در زمان شاهپور دوم و جانشینانش بر سرزمین کوشان غلبه کردند ، لقب « گوشانشاهان » یا « شاه بزرگ » کوشانیان داشتند . این موارد از سکه هایی که در زمان شاهپور دوم بدست آمده است ، مشخص می شود.

سخن آخر

بحث سکه و سکه شناسی بحث بسیار گسترده ای است که بدون شك شناسایی این سکه ها ، با توجه به اینکه از منابع مهم و اصلی به شمار می روند ، می تواند به سیر پیدایش تمدنها و چگونگی سقوط آنها ، نوع آداب و رسوم و بسیاری مسائل دیگر را بر ما روشن سازد . با شناسایی سکه ها می توان ، نقاط کور و تاریک بحثهایی تاریخی و جاهایی که اسناد آنها موجود نیست را روشن کرد و به حقایق موردنظر دست رسی پیدا نمود . اگر باستان شناسان و متخصصان کشورمان با حفاری در جاهایی که نیاز به حفاری دارد بتوانند با پیدا کردن سکه هایی که هنوز در زیر خاک قرار دارند همت گمارند ، می توانند کمک فراوانی به تاریخ این کشور و جهان نموده و عظمت ایران را در گذشته بیش از پیش نمایان کنند . جای جای این کشور کهن سال آثار گذشتگان ما وجود دارد . که روزگاری در جهان حرف اول را می زدند و اکنون فقط آثار آن باقی است . ما نیز به داشتن چنین اجدادی افتخار می کنیم و با سعی و تلاش و فرهنگ سازی سعی در حفظ آثار قدیمی این کشور و جلوگیری از به تاراج رفتن این سرمایه ملی خواهیم کرد ، و این مهم جز با همیاری تمامی ایران دوستان میسر نخواهد بود.

سکه های هخامنشی

در سال 546 پ.م کوروش بنیانگذار هخامنشی کشور لیدی را تسخیر نمود و اکثر مناطق یونانی نشین را زیر سلطه خود در آورد ، بجز کشور لیدی به نواحی تصرف شده که در آنها ضرب سکه رایج بود اجازه داد که مثل قبل به ضرب سکه های محلی ادامه دهند و تنها ضرب سکه های سلطنتی کرزوس را متوقف نمود. کوروش هخامنشی با اینکه متوجه لزوم سکه و تأسیس ضربخانه شده بود ولی مرگ به او این فرصت را نداد. لذا داریوش هخامنشی (522-486 پ. م) نخستین کسی بود که در ایران بضرب سکه اقدام نمود. وی سکه های طلا و نقره بنام های (دریک Daric) و شکل یا سیگنوی (Siglos) به ترتیب به وزن 8.4 گرم و 5.6 گرم ضرب نمود. بر روی سکه تصویر شاه هخامنشی به شکل کماندار پارسی دیده می شود که به علامت نیایش خدای بزرگ اهورمزدا ، زانورده و کمانی را در حال کشیدن زه و در دست دیگر نیزه ای دارد. در پشت سکه نیز چند فرورفتگی مشاهده می شود . همچنین سکه ای از داریوش سوم بدست آمده است که بجای نیزه خنجر را بدست گرفته است . سکه های نخستین هخامنشی بنام سکه های شاهی معروف بوده است. قدرت مالی هخامنشیان بسیار زیاد بوده بطوری که مزد هر سرباز خازجی که برای ارتش ایران کار میکرده است یک سکه طلا "دریک" در ماه بوده است. در سراسر ایران هخامنشی ضربخانه های سلطنتی بنابر آنچه که احتیاج بود سکه ضرب می کردند ولی در مواقع لزوم بروز جنگ فرمانروایان یا ساتراپ های محلی که اطراف پادشاه مامور تشکیل و تدارک سازوبرگ و جنگ افزار بودند سهم بیشتری برای ضرب سکه از خزانه سلطنتی دریافت می کردند از ساتراپ های هخامنشی که در تاریخ ایران نام آنها برده شده است مانند داتام- پاره و فرناباد که مدتها فرمانروایی کیلیکیه و سوریه و بابل را داشتند سکه های با ارزشی در مجموعه موزه ملی موجود می باشد.

از انواع دیگر سکه های هخامنشی سکه های پادشاهان و ساتراپ های تابع مانند شاهان قبرس و فیلیقیه و امرای کاری ، لیبی ، آراد می باشند که مدتها زیر نظر دولت هخامنشی در آمدند و استقلال داخلی پیدا کرده و سکه ضرب نمودند. از سکه های بسیار جالب سکه های صیدا را میتوان نام برد. در یک طرف این سکه نقره نقش کشتی جنگی و در طرف دیگر نقش اردشیر سوم هخامنشی را سوار بر گردونه ای بسیار زیبا میبینیم (326-358 پ. م). بر سکه نقره دیگری نقش اردشیر دوم کمان بدست ایستاده و در پشت سکه نقش کشتی جنگی با بادبان نقره شده است (358-744 پ. م) که با مشاهده این سکه میتوان به تاریخ دریانوردی ایران در دوره هخامنشی و وضع کشتی های جنگی و اهمیت آنها پی برد.

در میان پادشاهان باستانی کمتر فرمانروایی را می یابیم که مانند داریوش به این خوبی دریاخته باشد که کامیابی بک ملت باید بر بنیاد اقتصادی سالم گذاشته شود. داریوش می دانست که ابتدا باید یک دستگاه منظم از وزن ها و اندازه ها داشته باشد. یک نمونه رسمی از این اندازه ها ارش شاه است که مانند خط کشتی از سنگ آهن سیاه با اندازه 118 اینچ است و نام و عنوان داریوش روی آن اصل اعتبار آن را نشان می دهد. بعضی تصور کرده اند که داریوش اولین کسی است که نخستین سکه ها را در ایران رواج داد. داریوش بی آنکه سکه های سابق را از رواج اندازد ، پولی به اسم دریک در ایران رواج داد. این سکه طلا از سکه طلای کرزوس که در لیدی زده می شد سنگین تر بود. مقارن با این سکه طلا پولی از نقره زدند که به شکل یا سیکل معروف است. وزن سکه های نقره 5/10 بود ، بنابراین می توان استنباط کرد که نسبت نقره به طلا در آن زمان یک به سیزده و ثلث بوده است. مسکوکات ذکر شده در ایران و ممالک تابعه رواج داشت و مالیات ها و حقوق ساخلوا و غیره با این سکه ها پرداخت می شد. ولی باید در نظر داشت که دریک را کم سکه می زدند و در مجموع سکه ها در خزانه های ایران بیشتر از شمش بود. به همین جهت عده دریک هایی که تا زمان ما باقی مانده است کم است. ظاهراً ساتراپها مجاز بودند سکه نقره کم ارزش و مس بزنند ، این نوع سکه ها غالباً در آسیای صغیر و فیلیقیه زده می شد. ولی در سکه های مزبور در خارج از ایالت آنها حکم جنس را داشت. سکه طلا فقط همان دریک بودند که فقط شاه می توانست ضرب کند ، روی سکه های هخامنشی تاریخ نیست اما از صورت شاهان می توان تاریخ آنها را تقریباً معین کرد. حدس می زنند که نخستین سکه داریوش در سال 516 ق.م زده شده است. بر یک طرف دریک ها صورت تیراندازی از پارس است که یک زانو را به زمین زده و زه کمان را می کشد. دو دریکی و نیم دریکی خیلی کم به دست آمده است.

داریوش نسبت به سکه ها و بدون غش بودن آنها بسیار حساس بود ، چنانچه هرودت می گوید : یکی از عواملی که آریانه حاکم مصر را اعدام کرد این بود که سکه ای از نقره زد که کامل العیار بود ، اگر چه ولات حق زدن سکه نقره را داشتند ولی کامل العیار بودن سکه ها داریوش را خوش نیامد. داریوش علاقه داشت که عیار پول طلا دریک و پول نقره شیکل همیشه یک اندازه باشد و هیچ نقطه ای از امپراطوری ایران در پول طلا و نقره بیش از میزان مقرر غش نمی زدند. به همین جهت پول ایران مرغوب ترین پول دنیای قدیم بود و مورد اعتماد تقریباً تمام کشورهای دنیای قدیم بود. حتی اگر داریوش متوجه می شد که ضرابخانه ها که زیر نظر ساتراپها کار می کردند بیش از اندازه در سکه ها غش زده اند ، به شدت برخورد می کرد ، نمونه آن والی باختر بود که به شدت مورد مجازات قرار گرفت.

در بین سکه های هخامنشی ، به سکه هایی بر می خوریم که از لحاظ هنری ممتازند ، در یک روی سکه ها شاه سوار بر اسب و بر روی دیگر نقش کشتی نقره شده است. پس از داریوش بزرگ بعضی از ممانک و ساتراپها ، البته به ندرت اجازه یافتند که جداگانه سکه ضرب کنند ، روی سکه به خط و زبان آن منطقه ای بود که سکه را در آنجا ضرب می کردند. اما بیشتر به خط آرامی بود. زیرا خط میخی مخصوص کنیه ها بود و بر روی سکه به کار نمی رفت. در این دوره تهیه و به کار اندازی سکه در معاملات نه تنها در امور بازرگانی داخلی و خارجی تسهیلاتی فراهم کرد. بلکه به توسعه بانکها که به تدریج رونق می گرفتند نیز کمک مؤثری کرد. در اواخر عهد هخامنشی دو دریکی نیز ضرب می شد. همواره بر اثر ورود مسکوکات ، تجارت داخلی شاید سریعتر از تجارت خارجی توسعه می یافت. همچنین سکه ، فعالیت بانک ها را توسعه داد. شاهنشاهی هخامنشی برای بانک ها امکاناتی بوجود آورد که تا آن زمان سابقه نداشت. در زمان هخامنشیان بانک های خصوصی تأسیس شد. شاهان هخامنشی خراج را به شکل جالبی انبار می کردند. آنها طلا یا نقره را ذوب می کردند و درون کوزه ای می ریختند. وقتی که کوزه پر می شد ، آن را انبار می کردند و هنگام نیاز آن قدر که لازم بود از کوزه ها را می شکستند و سکه ضرب می کردند. هنگامی که اسکندر شوش را تصرف کرد ، با مقدار زیادی شمش خام روبرو شد که خام نگهداری می شد. درباره خراج در زمان کوروش و کمبوجیه هیچگونه ضرورت وجود پول را ایجاد نمی کرده است چون اقوام خراج خود را به صورت فلزات

گرانبها پرداخت مي کردند . با وجود اين سکه هاي طلايي ليدي بوسيله هخامنشيان مورد استفاده قرار مي گرفتند . البته اين امکان هم وجود دارد که کروزيدهاي نقره منحصرأ در زمان تسخير سارد بوسيله کوروش ضرب و رايج شده و به اين ترتيب عملاً نقش پول پادشاهي را بازي کرده باشند .

Type I. Darius I, c. 521 – 510,505 BC. c. 5.30 - 5.39 g

Type II. Darius I, c. 510,505 - 486 BC. c. 5.30 - 5.39 g

Type IIIa. Darius I - Artaxerxes II, c. 490,480 - 475 BC. c. 5.30 - 5.39 g

Type IIIb (early). Xerxes I - Artaxerxes II, c. 475 - 450 BC. c. 5.55 - 5.60 g

Type IIIb (late). Artaxerxes I - Artaxerxes II, c. 475 - 450 BC. c. 5.55 - 5.60 g

Type IV (early) A. Artaxerxes I - Darius II, c. 450 - 420 BC. c. 5.55 - 5.60 g

Type IV (late) C. Artaxerxes II - Darius III, c. 375 - 340 BC

Type IV (middle) B. Darius II - Artaxerxes II, c. 420 - 375 BC. c. 5.55 - 5.60 g

Type IV. Artaxerxes I - Darius III, c. 450 - 340 B.C

Carradice 505-520BC Silver 5.28 g

Tetradrachm ,BC Circa 350-341, 14.55 gr,

کوروش بزرگ (550 تا 530 پ.م)

کوروش دوم هخامنشی مشهور به کوروش بزرگ، بنیانگذار و نخستین شاه شاهنشاهی هخامنشی بود هیچ سندی از تاریخ دقیق تولد کوروش بزرگ در دست نیست او در حدود 576 سال پیش از میلاد مسیح در ایران به دنیا آمد. پدر او کمبوجیه یکم از شاهان انشان بود. نویسندگان یونانی، ماندانا دختر آستیگ را مادر کوروش دانسته‌اند و گزارش داده‌اند که کوروش حاصل ازدواج کمبوجیه یکم و ماندانا بوده‌است.

کوروش ابتدا بر علیه شاه ماد طغیان کرد و سپس به پایتخت حکومت ماد در هگمتانه یورش برد و با کمک‌هایی که از درون سپاه ماد به او شد، هگمتانه را فتح کرد. سپس در سال 546 پیش از میلاد، کشور لیدی را تسخیر نمود و اکثر مناطق یونانی نشین را زیر سلطه خود در آورد و دستور داد تا نواحی تصرف شده که در آنها ضرب سکه رایج بود، مثل قبل به ضرب سکه های محلی ادامه دهند. در بسیاری از موزه ها دیده شده که سکه هایی با شکل سکه های کرزوس را به کوروش نسبت داده اند، ارنست بابلون نیز عقیده دارد که به غیر از سکه های سلطنتی کرزوس که در ضرابخانه سارد ضرب می شده، تمامی سکه های لیدی تا پایان دوران حکومت کمبوجیه رایج بوده است. و حتی در کتاب خود به ضرب سکه های کوروش و کمبوجیه در همان ضرابخانه های سارد اشاره کرده است.

در بهار سال 539 پیش از میلاد، کوروش آهنگ تسخیر بابل را کرد و وارد جنگ با بابل شد. به گواهی اسناد تاریخی و عقیده پژوهشگران، فتح بابل بدون جنگ بوده‌است و توسط یکی از فرماندهان کوروش به نام گنوبروه در شب جشن سال نو انجام شد.

به گفته هرودوت، کوروش در جنگ با ماساگتها کشته شد؛ ولی این دیدگاه را اکثر مورخان جدید رد می‌کنند و معتقدند که داستان هرودوت ساختگی است. تنها منبع موثق کهنی که غیرمستقیم به مرگ کوروش اشاره می‌کند، دو لوح و سند گلی یافت شده در بابل است که نخستین آن مربوط به دوازدهم اوت 530 پیش از میلاد است که تاریخ آن «نهمین سال کورش، شاه کشورها» را نشان می‌دهد. سند دوم که مربوط به سی و یکم اوت 530 پیش از میلاد است، «سال آغاز فرمانروایی کمبوجیه، شاه کشورها» را بر خود دارد. این دو سند که در ظاهر اهمیت چندانی ندارند، در واقع نشان می‌دهند که کوروش در فاصله بین 12 تا 31 اوت سال 530 پیش از میلاد درگذشته‌است و یا حداقل، خبر درگذشت وی و بر تخت نشینی کمبوجیه در این تاریخ به بابل رسیده‌است.

سکه استاتر طلا که به کوروش بزرگ نسبت داده شده ، وزن این سکه 8.05 گرم و قطر آن در حدود 16 میلیمتر می باشد

سکه نقره که به کوروش بزرگ نسبت داده شده ، وزن این سکه 5.29 گرم و قطر آن در حدود 15 میلیمتر می باشد

کمبوجیه (530 تا 522 پ.م)

کمبوجیه پسر بزرگ کوروش، که در زمان پادشاهی پدر جانشین او بود. بعد از درگذشت کوروش در سال 530 پیش از میلاد، شاه ایران شد. کمبوجیه به خاطر این که برادرش بر وی شورش نکند او را کشت. او در سال 525 پیش از میلاد، به مصر لشکر کشید و به سرکوب شورش در مصر پرداخت. در مصر به او خبر رسید که یکی از مغان اهل ماد خود را بردیا پسر

کوروش گفته و بر تخت سلطنت نشسته ، کمبوجیه شتابان عازم ایران شد. در حال برگشت از مصر در بین راه در حدود دمشق در سال 522 پیش از میلاد ، بطور مرموزی کشته شد. کمبوجیه در حدود هشت سال پادشاهی کرد.

کمبوجیه نیز مانند پدر زمان کافی برای ابداع سکه جدید را نیافت. سکه هایی که در دوران پادشاهی کمبوجیه رواج داشت، همان سکه های کرزوس بود.

سکه استاتر طلا که در زمان پادشاهی کوروش و کمبوجیه رواج داشته است. وزن این سکه 8.05 گرم و قطر آن در حدود 16 میلیمتر می باشد

سکه نقره که در زمان پادشاهی کوروش و کمبوجیه رواج داشته است. وزن این سکه 5.29 گرم و قطر آن در حدود 15 میلیمتر می باشد

(داریوش اول 522 تا 486 پ.م)

داریوش پسر ویشناسپ، معروف به داریوش بزرگ ، سومین پادشاه هخامنشی بود، که در سال 522 پیش از میلاد ، با کمک نجیبزادگان پارسی با کشتن (گنومات مغ) که به نام بردیا فرزند کوروش بزرگ بر تخت نشسته بود سلطنت را به خاندان هخامنشی بازگرداند. پس از آن شورش های داخلی را سرکوب کرد. نظام شاهنشاهی را استحکام بخشید و سرزمین هایی چند به شاهنشاهی ایران افزود. آغاز ساخت پارسه (تخت جمشید) در زمان پادشاهی او بود. از دیگر کارهای او حفر ترعه ای (کانال) بود که دریای سرخ را به رود نیل و از آن طریق به دریای مدیترانه پیوند می داد. آرامگاه او در دل کوه رحمت در مکانی به نام نقش رستم در مرودشت فارس (نزدیک شیراز) است. علاوه بر تمام کار های درخشان که انجام داد، به منظور رونق کار تجارت و بازرگانی، و آسان کردن داد و ستد، سکه ی (دریک) را ضرب کرد. این سکه نخستین سکه ضرب ایران بود که 98 درصد آن زرناپ بود. سایر سکه ها براساس این سکه سنجیده می شد و فقط پادشاه بزرگ حق ضرب سکه طلا را داشت. او همزمان به ضرب سکه نقره (شکل) نیز اقدام کرد. شکل در حدود 5.6 گرم وزن داشت و معادل یک بیستم سکه دریک ارزش داشت. به منظور افزایش و رونق داد سندهای بازرگانی و تجاری در تمامی نقاط امپراتوری ایران، اجازه ضرب سکه های نقره به ساتراپ ها داده شد. سکه های ساتراپ ها، سکه ی ایالتی با تصویب های مختلف از شاهان محلی و شاهنشاه پارس بود. پرداخت مالیات به نقره بود و طلا به دولت تعلق داشت. ساتراپ ها در زمان لشکرکشی ها، برای پرداخت حقوق سربازان در شهرهایی

مثل فینیقیه و کلیکیه و بعضی شهرهای تجاری دیگر، سکه‌های نقره و مس ضرب می‌کردند. شمش‌های طلا که در گنجینه ذخیره می‌شدند، فقط زمانی به صورت سکه ضرب می‌شدند که پادشاه دستور می‌داد.

سکه‌های داریوش در سه نوع دیده شده اند. یک: سکه شکل با نیم تنه داریوش که کمان در دست دارد. دو: سکه دریک و شکل با تصویر کماندار پارسی که کمان در دست چپ و نیزه بر دست راست دارد. سوم: سکه دریک و شکل با تصویر کماندار پارسی در حال شلیک تیر از کمان.

سکه دریک از جنس طلا با وزن 8.35 گرم، با نقش کماندار پارسی، ضرب شده در دوران داریوش یکم و یا خشایارشا یکم

سکه دریک از جنس طلا با وزن 8.42 گرم، با نقش کماندار پارسی در حال شلیک تیر از کمان، ضرب شده در دوران داریوش یکم و یا خشایارشا یکم

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.6 گرم، با نقش نیم تنه داریوش که کمانی در دست چپ دارد

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.63 گرم، با نقش کماندار پارس، ضرب شده در دوران داریوش یکم و یا خشایارشا یکم

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.56 گرم، با نقش کماندار پارسی در حال شلیک تیر از کمان، ضرب شده در دوران داریوش یکم و یا خشایارشا یکم

(خشایارشا یکم) 486 تا 465 پ.م

داریوش از بین پسران بسیاری که داشت خشایارشا را به جانشینی برگزید، خشایارشا بزرگترین فرزند داریوش از زن دومش آتوسا دختر کوروش بود. بعد از درگذشت داریوش، خشایارشا در سال 486 پیش از میلاد در سن 35 یا 36 سالگی به شاهنشاهی رسید. همسر وی همچنین نام داشت که دختر هوتن یکی از یاران داریوش بود. خشایارشا شورش مصر و بابل را سرکوب کرد و برادرش، هخامنش را به جای (فرداد) که چنین برمی آید که در شورش کشته شده باشد به شهربانی مصر گماشت.

خشایارشا در آغاز سال 480 پیش از میلاد به سوی یونان روانه شد. ارتش ایران را نیروی دریایی پشتیبانی می کرد. آتنی ها نیز دارای ناوگانی نیرومند بودند که می توانست با نیروی دریایی ایران به جنگ بپردازد. خشایارشا بی برخورد با پایداری به سوی آتن در یونان پیش رفت تا به تنگه ترموپیل رسید که در آنجا به جهت تنگی بیش از اندازه، یونانی ها (اسپارتنی ها) به فرماندهی شاهشان لئونیداس) راه را بر ارتش ایران بستند. سوران ارتش به شناسایی منطقه پرداخته، میانبری که از پشت تنگه در می آمد را یافتند. پس از آن بسیاری از یونانیان از ترموپیل گریختند و تنها اسپارتیان در تنگه ماندند و همه در جنگ کشته شدند.

پس از گذر از ترموپیل راه آتن به روی ارتش ایران باز شد، هنگامی که خشایار شاه از مقدونیه به آتن درآمد بسیاری از مردم آن، از شهر کوچ کرده بودند گروهی بر این باورند که خشایارشا در آتن به تلافی آتش سوزی سارد بخشی از شهر را آتش زد. از این پس سیر روی دادها دارای پیچیدگی بسیاری است چراکه نمی توان حقیقت را از ژرفای نوشته های یونانیان بدست آورد. آنچه می توان گفت این است که آتنیان که نمی توانستند در خشکی به برابر ارتش ایران درآیند، با نیروی دریایی ایران در نزدیکی سالامین، که از روی تنگی نیروی ایران نمی توانست کشتی های بسیاری را به جنگ درآورد درگیر شدند، چون این برخورد نتیجه ای در برداشت، تیمیستوکل رهبر آتن به همراه گروهی به نزد خشایارشا رفتند، که در طی آن توانستند که خودمختاری آتن را بدست آورند. خشایار شاه پس از آن به آسیا بازگشت.

اختلاف تصویر این شاهنشاه با تصویر داریوش یکم به واسطه بزرگی سرو بر جستگی گونه و ریش بلند و نوک تیز واضح است، اما این اختلاف ها دلیل محکمی برای جداسازی سکه های داریوش یکم از سکه های خشایارشا یکم، نیست. پشت تمامی

سکه ها یک فرورفتگی نا منظم و مستطیلی شکل وجود دارد . سکه شیکل به وزن 5.5 گرم و سکه دریک خشایارشا به همین طرح و به وزن 8.4 گرم است .

سکه دریک از جنس طلا با وزن 8.41 گرم، با نقش کماندار پارسی، ضرب شده در دوران خشایارشا یکم و یا داریوش یکم

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.53 گرم، با نقش کماندار پارسی ، ضرب شده در دوران خشایارشا یکم و یا داریوش یکم

خشایارشا پس از 21 سال سلطنت، توسط یک خواجه به نام میترا یا اسپنت میترا و رئیس گارد سلطنتی به نام اردوان که با یکدیگر همدست شده بودند، در خوابگاه خویش کشته شد. سپس اردوان پسر بزرگ خشایارشا داریوش را کشت. چون پسر دوم پادشاه، ویشتاسپ که والی باکتریه بود، نیز از پایتخت دور بود، اردوان چند ماه سمت نیابت سلطنت داشت. او بطور موقت، اردشیر، پسر سوم خشایارشا را بر تخت نشاند و خودش از طریق پسران خویش قصد داشت به هنگام فرصت وی را نیز از میان بردارد، اما اردشیر از این توطئه آگاهی یافت و در دفع او پیشدستی کرد. در طی یک زد و خورد داخلی که در چهار دیوار حرمخانه در گرفت، اردشیر، اردوان و پسرانش را کشت و خود را شاهنشاه خواند.

اردشیر یکم (465 تا 424 پ.م)

اردشیر یکم معروف به اردشیر درازدست، سومین پسر خشایارشا بود. پس از به قتل رسیدن پدر و برادرش داریوش که جانشین قانونی بود، به دست اردوان فرمانده گارد نگهدار شاه، بر تخت شاهی نشست. اردوان از طریق پسران خویش قصد داشت به هنگام فرصت اردشیر را نیز از میان بردارد، اما اردشیر از این توطئه آگاهی یافت و در دفع او پیشدستی کرد. در طی یک زد و خورد داخلی که در چهار دیوار حرمخانه در گرفت، اردشیر، اردوان و پسرانش را کشت و مقام شاهنشاهی خود را تثبیت کرد. این پادشاه نیز مثل داریوش بزرگ و خشایارشا در تاریخ یونان، جای ویژه ای برای خود باز کرده است. علت این امر آنست که او مثل خشایار شاه با همه حکام شهرهای یونانی روابط بسیار نیکو برقرار کرده برای آنها هدایای چشمگیر میفرستاد تا اطاعت و محبتشان را نسبت به دربار ایران بر دوام بدارد.

در سال 460 پ.م، آشفتگی هایی در مصر بروز کرد و یکی از بقایان خاندان فرعونان بنام (ان حوروس) پسر پسامتیک که در نقطه ای از لیبیا حکومت داشت با سپاهی که سربازانش، لیبیایی ها و مزدوران یونانی بودند به ممفیس حمله برده، شهریار پارسی را که برادر شاه بود، شکست داد و او را کشت. در نتیجه ممفیس را گرفته و به احیای سلطنت مصر پرداخت. او با آتن نیز که در زمانی، بخشی از مصر شناخته میشد، تماس گرفته، سران آتن را تحریک به شوراندن یونانی ها بر ضد سلطه ایرانیان کرد. اردشیر برای جلوگیری از اثر گذاری احتمالی (ان حوروس) در شام و فلسطین اقدامات اثر بخش دینی و مذهبی، انجام داد.

در سال 449 پ.م، قرارداد عهدنامه کالیاس در زمان وی میان ایرانیان و یونانیان بسته شد. و در آن منافع ایرانیان تامین شده بود. البته برخی از مورخان نیز این قرارداد را برای ایرانیان و هن آمیز معرفی کرده اند. طبق این معاهده یونانیان آسیای صغیر در امور داخلی به کلی مختار شدند و یونانیان نیز از جزیره قبرس صرف نظر کردند. در اواخر سلطنت اردشیر، جنگ داخلی مابین دو دولت یونانی آتن و اسپارت شروع شد. این جنگ به جنگ پلوپونس معروف است.

سکه های اردشیر یکم از لحاظ ساختار کلی، بسیار شبیه به سکه های داریوش بزرگ و خشایارشا است. گفته شده که سکه های دریک و شکل داریوش و خشایارشا، در دوران اردشیر نیز رواج داشته است.

با کمی تردید می توان این سکه دریک را به اردشیر یکم نسبت داد. وزن حدود 8.54 گرم و نقش کماندار پارسی روی سکه حک شده است.

با کمی تردید می توان این سکه شکل را به اردشیر یکم نسبت داد. وزن حدود 5.46 گرم و نقش کماندار پارسی روی سکه حک شده است

در دوران 41 ساله سلطنت اردشیر یکم، ایران مثل دوران داریوش بزرگ و خشایارشا، همچنان شوکت و قدرتش را در جهان حفظ کرد و از تمدن خاورمیانه به بهترین نحو، پاسداری نمود.

خشایارشای دوم (424 پ.م)

وی تنها پسر اردشیر یکم از ملکه داماسپیا بوده که پس از مرگ پدر اردشیر یکم به پادشاهی می رسد و چهل و پنج روز بعد توسط برادرش سغدیانوس که از همسر غیر عقدی اردشیر یکم بود به قتل می رسد. سغدیانوس به کمک خواجه درباری فرناس (فرناسیس) وی را در خوابگاهش کشت و خود بر تخت شاهی تکیه زد. جنازه او را همراه با جنازه پدر و مادرش، داماسپیا که درست همزمان و در روز وفات اردشیر یکم فوت کرده بود، در یک روز در پارس دفن کردند. سغدیانوس نیز از سلطنت چندان بهره ای نبرد بلکه برادر دیگر وی به نام (وَهاوکا) یا (وَهوکه) بر وی شورید و به فرمانروایی شش یا هفت ماهه او پایان داد. (وَهوکه) بعد از به تخت نشستن، خود را داریوش دوم نام نهاد.

در مدت کوتاه سلطنت خشایارشای دوم سکه ای ضرب نشده، و در دادوستد ها از همان سکه های شاهان گذشته استفاده میشده است.

داریوش دوم، (423 تا 403 پ.م)

او تا پیش از پادشاهی، فرماندار ایالت هورکانیا (گرگان) بود، نام اصلی وی، در منابع کهن (و هاوکا) یا (وهوکه) نوشته شده است. پدر وی اردشیر یکم و مادرش یک زن بابلی بود. پس از پادشاهی کوتاه خشایارشای دوم، سغدیانوس بر تخت نشست، سغدیانوس به برادر خود وهوکه ظنین شده، او را به دربار احضار کرد. اما (وهوکه) که قصد سو برادرش را دریافته بود، در رفتن تعطل ورزید و پیوسته وعده داد که به زودی خواهد آمد. چیزی نگذشت که وی با فراهم آوردن سپاهی، با ارباریوس (سردار سواره نظام)، آرکسانس (والی مصر) و یکی از خواجه های اردشیر به نام آرتکسارس (که به ارمنستان تبعید شده بود) متحد شد و قدرت را در بابل به دست گرفت و با نام پادشاهی داریوش دوم، تاج بر سر نهاد. سغدیانوس که توان مقابله با او را نداشت، گریخت. اما داریوش دوم با نیرنگ او را به دام انداخت و کشت.

داریوش دوم به دولت اسپارت که علیه دولت آتن می‌جنگید، کمک‌های شایانی نمود و در اثر همین منازعات و اشتغال حریفان در جنگ پلوپونزوس بود که یونانیان آسیای صغیر و برخی از جزایر یونانی‌نشین که از زمان صلح کالیاس مستقل شده بودند، دوباره فرمانبردار ایران گردیدند. این پیروزی‌های به اصطلاح دیپلماتیک این عیب را هم داشت که سپاه ایران را بیکار می‌گذاشت و تجربه نشان می‌دهد که در تاریخ امپراتوری‌های بزرگ، وقتی ارتش یکچند بیمصرف بماند، مانند تیغی در غلاف مانده، زنگ می‌زند و طولی نکشید که داریوش سوم، در زمان حمله اسکندر تلخی این واقعیت را چشید.

در زمان داریوش دوم در سال 411 پیش از میلاد، مصر به بهانه جانبداری ساتراپ مصر، از یهودیان مصر، اعلام شورش کرد. مصری‌ها با وجود اختلاف داخلی و عدم قدرت و مهارت نظامی، این بار توانستند، سرزمین خود را تا نزدیک به شصت سال بعد از تصرف ایران بیرون آورند. مصر دوباره در زمان اردشیر سوم به تصرف ایران در آمد.

داریوش دوم در سال 403 پیش از میلاد، پس از مدت 19 سال پادشاهی، بر اثر بیماری درگذشت.

این سکه دریک را با کمی تردید به داریوش دوم نسبت داده اند. وزن حدود 8.42 گرم و نقش کماندار پارسی روی سکه حک شده است.

این سکه شکل را با کمی تردید به داریوش دوم نسبت داده اند. وزن حدود 5.62 گرم و نقش کماندار پارسی روی سکه حک شده است.

کوروش جوان

کوروش جوان برادر کوچک ارشک (اردشیر دوم) بود، او چون در زمان سلطنت داریوش دوم متولد شده بود، جانشینی را حق خود می‌دانست. پریزاتس (مادر کوروش جوان و اردشیر دوم) نیز ظاهراً نسبت به کوروش جوان علاقه بیشتری نشان می‌داد. مرگ داریوش دوم چون زودتر از آنچه انتظار می‌رفت روی داد و پریزاتس نتوانست پسر محبوب خود کوروش را به جانشینی برساند. و ارشک با نام اردشیر دوم به پادشاهی رسید.

پادشاهی اردشیر دوم، درست از روز تاجگذاری با سوءقصدی که برادرش کوروش جوان در معبد آناهیتا در پاسارگاد نسبت به جان وی کرد و بی‌نتیجه ماند، در یک رشته توطئه‌های خونین و تمام‌شدنی فرو رفت. فقط حمایت پریزاتس سبب شد که سوء قصدکننده، از حکم اعدام برهد و حتی به اصرار مادر والیته بعد از قول و قرارى که جهت اطمینان شاه داده شد، اردشیر به کوروش اجازه داد به آسیای صغیر (بخش‌های غربی ترکیه امروزی) و مقر حکومت خویش برگردد. کوروش هم که بلافاصله حرکت کرد. کوروش جوان تصمیم گرفت برای نقشه خود ارتشی ایجاد کند. او 13 هزار سرباز یونانی و عده‌ای از اسپارتی‌ها را استخدام کرد. سپاه یونانی کوروش جوان تحت فرماندهی آرکوس یک سردار اسپارتی بود که همراه آنها تحت عنوان هوپلیت (پیاده نظام سنگین) از سارد به طرف بابل به حرکت درآمد و در محلی به نام (کوناکسا) با نیروی اردشیر دوم برخورد کرد. در ساعات نیمه شب بامداد سپاه یونانی کوروش به محلی که قصد توقف داشت رسید. در تقابل دو سپاه نبرد سختی درگرفت که سرنجام با کشته شدن کوروش جنگ و تلفات زیادی بر سپاه کوروش جنگ به پایان رسید. اردشیر دوم هم در جنگ زخمی شد.

سکه‌هایی از دوران هخامنشی کشف شده که کماندار پارسی روی سکه، بدون ریش است. بیشتر سکه‌شناسان این سکه‌ها را به کوروش جوان نسبت داده‌اند. این نظر به خاطر سن کم کوروش بوده است. متأسفانه تصویری از این سکه در دست نیست تا به نمایش گذاشته شود.

اردشیر دوم (403 تا 358 پ.م)

نام اصلی وی ارشک بود. اما چون به قدرت رسید، نام اردشیر را بر خود نهاد. یونانیان به او لقب منمون به معنای (با حافظه) داده‌اند، و معتقد بودند که اردشیر از حافظه بسیار قوی برخوردار است، اما برخی دیگر گفته‌اند این لقب از آن جهت بوده که وی یاد آور نام پدریزرگش (اردشیر یکم) بوده است. کوروش برادر کوچکتر داریوش دوم محسوب می‌شد و از کودکی رفتاری تند و پرخاش جویانه داشت، و حال آنکه، اردشیر از طبعی ملایم و رحیم برخوردار بود، ملکه «پریزاتس» (مادر کوروش جوان و اردشیر دوم) به دلیل دلسردی

از اردشیر تصمیم داشت پسر کوچکتر خود کوروش را جانشین داریوش دوم نماید ، اما داریوش نپذیرفت ، و کوروش را والی لیدی و نواحی دریایی آن کرد. پس از درگذشت داریوش دوم ، اردشیر دوم به شاهی رسید، درست از روز تاجگذاری با سوءقصدی که برادرش کوروش جوان در معبد آناهیتا در پاسارگاد نسبت به جان وی کرد و بی‌نتیجه ماند، در یک رشته توطئه‌های خونین و تمام‌نشده فرو رفت. فقط حمایت ملکه پریزاتس سبب شد که سوء قصدکننده، از حکم اعدام برهد و حتی به اصرار مادر و البته بعد از قول و قرارى که جهت اطمینان شاه داده شد، اردشیر به کوروش اجازه داد به آسیای صغیر (بخش‌های غربی ترکیه امروزی) و مقر حکومت خویش برگردد. کوروش هم که بلافاصله حرکت کرد. کوروش جوان تصمیم گرفت برای نقشه خود ارتشی ایجاد کند. او 13 هزار سرباز یونانی و عده‌ای از اسپارتی‌ها را استخدام کرد. سپاه یونانی کوروش جوان تحت فرماندهی آرکوس بگ سردار اسپارتی بود که همراه آنها تحت عنوان «هوپلیت» (پیاده نظام سنگین) از سارد به طرف بابل به حرکت درآمد و در محلی به نام (کوناکسا) با نیروی اردشیر دوم برخورد کرد. در ساعات نیمه شب بامداد سپاه یونانی کوروش به محلی که قصد توقف داشت رسید. در تقابل دو سپاه نبرد سختی درگرفت که سرنجام با کشته شدن کوروش جنگ و تلفات زیادی بر سپاه کوروش جنگ به پایان رسید. اردشیر دوم هم در جنگ زخمی شد.

اردشیر در سال 394 پیش از میلاد سپاه اسپارت را نیز شکست سختی داد و نفوذ شاهنشاهی ایران در یونان به اعلی درجه خود رساند ، سرانجام اسپارت مجبور شد تا سفیرانی را برای انعقاد پیمان صلح به نزد اردشیر گسیل دارد و پیمان آنتالسیداس منعقد گردید . در سال 386 پیش از میلاد شورش قبرس را فرو نشانید ، شاهان هخامنشی تا زمان اردشیر دوم ، همواره در کنیبه هایشان تنها از اهورا مزدا یاد می کردند . لیکن اردشیر دوم در کنار نام اهورامزدا ، نام میترا و آناهیتا را نیز در کنیبه هایش بکار برد و به تقویت و گسترش پرستشگاه های میترا و به ویژه آناهیتا در کشور پرداخت ، اردشیر دوم به قول برخی از مورخین 360 زن عقدی و غیر عقدی داشت و صاحب 150 پسر و دختر شده بود . اردشیر که روزگار پیری خود را در میان توطئه های درباری و جنایات پسرانش می گذارنید ، به قدری شکسته و ناتوان شده بود که با شنیدن خبر مرگ یکی دیگر از پسرانش ارشام به دست دیگر برادرانش ، تاب مقاومت در خود ندید و از شدت درد و اندوه در سال 358 پیش از میلاد درگذشت . مدت حکومت او 46 سال بود

سکه دریک از جنس طلا با وزن 8.41 گرم، با نقش کماندار پارسی با کمان و نیزه، ضرب شده در دوران اردشیر دوم و یا اردشیر سوم

سکه دریک از جنس طلا با وزن 8.41 گرم، با نقش کماندار پارسی با کمان و خنجر، ضرب شده در دوران اردشیر دوم و یا اردشیر سوم

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.49 گرم، با نقش کماندار پارسی با کمان و نیزه، ضرب شده در دوران اردشیر دوم و یا اردشیر سوم

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.56 گرم، با نقش کماندار پارسی با کمان و خنجر، ضرب شده در دوران اردشیر دوم و یا اردشیر سوم

اردشیر سوم (358 تا 338 پ.م)

بنا به روایتی اردشیر دوم، یکصد و پانزده فرزند داشت که بیشترشان در عهد حیات پدر مردند. چهار پسر نامی او، عبارت بودند، از سه پسر که از ملکه استاتیرا همسر اردشیر دوم باقی مانده بودند، به نامهای داریوش، آریاسپ، و اُخس (اردشیر سوم) و پسر دیگری به نام آرسام (آریورات) که شاه محبت زیادی در حق او داشت. داریوش، بخاطر توطئه برای قتل پدر، به دستور اردشیر دوم کشته شد. آریاسپ پسر دیگر اردشیر دوم، با توطئه‌ای که اُخس (اردشیر سوم) با همکاری عمال درباری ترتیب داد و به او چنین تلقین کردند که شاه درصدد کشتن اوست، چنان متوحش شد که از ترس خود را کشت. آرسام نیز چون خیلی محبوب‌تر از اُخس بود، به دست کسی که اخوس، وی را، تحریک کرده بود، کشته شد. به این ترتیب اُخس، بعد از پدر و با نام اردشیر سوم بر تخت نشست. به همین سبب در میان بزرگان و مردم منفور شد.

وی در زمان پادشاهی خود شورش‌های بسیاری را سرکوب نمود از جمله شورش کادوسیان، شورش شهربانان، شورش فنیقیه و قبرس. از دیگر کارهای اردشیر بعد از فرو نشاندن شورشها، فتح مصر بود. دیودور روایت کرده که باگواس خواجه که سخت مورد اعتماد اردشیر سوم بود و شاه ایران با مشورت او هیچ کاری انجام نمیداد، به علت شقاوت بیش از حد اردشیر سوم، طیبی را آلت دست قرارداد، به اردشیر زهر خوراند. حتی گفته می‌شود که کینه باگواس نسبت به اردشیر آنقدر زیاد بود که پس از قتل او جسدش را ریز ریز کرده به سنگها خوراند. مرگ اردشیر سوم در 338 پیش از میلاد رخ داده و مدت حکومت وی نیز 20 سال بوده است.

نقش سکه‌های اردشیر سوم بسیار شبیه به سکه‌های اردشیر دوم است. نیم رخ اردشیر با ریش بلند و نوک تیز با موهای پر پشت که گوشها و پشت گردن را به خوبی پوشانده است و تشخیص سکه‌های این شاهنشاه با سکه‌های اردشیر دوم بسیار دشوار است. پشت سکه فرورفتگی نامنظم دارد. سکه‌ای از این پادشاه وجود دارد که به جای آنکه مانند معمول نیزه به دست داشته باشد دستش را بلند کرده است.

سکه دریک از جنس طلا با وزن 8.46 گرم، با نقش کماندار پارسی با کمان و نیزه، ضرب شده در دوران اردشیر سوم و یا اردشیر دوم

سکه شکل از جنس نقره با وزن 5.49 گرم، با نقش کماندار پارسی با کمان و نیزه، ضرب شده در دوران اردشیر سوم و یا اردشیر دوم

داریوش سوم (338 تا 330 پ.م)

باگواس خواجه، پس از کشتن اردشیر سوم، چنین صلاح دید که فردی را به شاهی برگزیند که هم از خاندان هخامنشی باشد و هم فردی دور از دربار بوده باشد، تا بتواند خودش زمام امور را در دست داشته باشد. از اینرو داریوش را که از شاخه فرعی خاندان هخامنشی بود، به قدرزت رسانید، اما مدتی بعد داریوش حاضر به تمکین از باگواس خواجه نشد، باگواس که انتخاب خود را اشتباه می دید درصدد بر آمد تا داریوش را نیز به قتل برساند. اما داریوش از قصد او آگاه شد و باگواس را به نزد خود خوانده، دستور داد تا در حضور او زهری را که تهیه کرده بودند بنوشد. باگواس نیز به ناچار چنین کرد و درگذشت.

در آغاز سلطنت داریوش سوم شورشی در سال 334 پیش از میلاد به وقوع پیوست که داریوش آنرا سرکوب نمود. اسکندر مقدونی در سال 335 قبل از میلاد پس از درگذشت پدرش، فیلیپ دوم جانشین او گشت و بدون هیچ تردیدی توانست یونان را مجبور کند او را سپهسالار کل یونان بشناسند، داریوش بعد از درگذشت فیلیپ خیالش از بابت مقدونیه راحت شده بود، اما چندی نگذشت که با آگاهی از فتوحات اسکندر، داریوش به فکر جنگ افتاد و خود را آماده ساخت. در بهار 334 پیش از میلاد اسکندر بدون هیچگونه ممانعتی از جانب ایرانیان از تنگه داردانل گذشت و وارد آسیای صغیر شد. اسکندر پس از دو جنگ خونین خود را پیروز دید و خانواده و خیشاوندان شاه را اسیر کرد. او در آخرین نبرد به نام گوگمل در سال 331 پیش از میلاد رخ داد. با درآوایل جنگ به لطف ارابه های داس دار کار به نفع ایرانیان بود اما اینبار نیز اسکندر به قلب سپاه ایران زد و با نیزه گردونه شاه را هدف گرفت، گردونه سرنگون شد، و سپاهیان پنداشتند داریوش کشته شده اما داریوش به زحمت مجدداً در گردونه نشست، اما بجای جنگ راه فرار را در پیش گرفت، او عازم سفری بی بازگشت به ماد شد، درست در همین لحظه سلطنت هخامنشی به پایان رسید، وگر نه مرگ داریوش در اندکی بعد، تنها در حد پدید آوردن یک صحنه درآماتیک بود و پس از اسکندر رو به سوی پارس نمود و تخت جمشید و گنجینه های عظیم شاهی را تصاحب نمود، سپاهیان اسکندر نیز به درون شهر پارسه ریخته و شروع به غارت و تجاوز نمودند، بسیاری از اهالی شهر با دیدن آن شهر دست به خودکشی زدند و خانه های خود را سوزاندند، گفته می شود در جشنی که بعداً مقدونی ها برگزار کردند یکی از زنان بدکاره آنتی به نام تائیس، اسکندر را در حال مستی وادار کرد تا کاخ تخت جمشید را به آتش بکشد، خواه بدینگونه بود خواه اسکندر برای جبران گزشته دست به اینکار زد، تخت جمشید دیگر کمر راست نکرد، اما ویرانه های آن همچنان باقی است تا برای برخی مایه عبرت و برای برخی دیگر افسوس شود. اسکندر در سال 330 پیش از میلاد برای به چنگ آوردن داریوش به سوی همدان رفت، سرداران خائن داریوش که از آمدن اسکندر خبر دار شدند، در هراس افتاده، زخمهای مهلکی به داریوش زدند، او را در حالت احتضار رها ساخته و گریختند، اسکندر در آخرین لحظات حیات داریوش سوم در حوالی دامغان به بالین او رسید. و بدین شکل سلسله هخامنشی با مرگ داریوش سوم به پایان رسید.

داریوش سوم علاوه بر سکه دریک و شکل، دو دریکی و نیم دریکی نیز ضرب کرده است و نقش روی سکه بیشتر به شکل کماندار پارسی می باشد. به نظر میرسد کماندار شخص شاهنشاه است، و در بعضی از سکه های او کماندار به جای نیزه خنجر به دست گرفته است. در پشت سکه برای نخستین بار به جای مربع فرورفته نا منظم دو هلال و برجستگی های موجی شکل یا قسمتی از بدنه کشتی نفر گردیده است. سکه های این شاهنشاه پس از انقراض امپراطوری هخامنشی نیز رایج بوده و گفته شده که تا مدتی ضرب آنها ادامه داشته است.

این سکه دو دریک را به داریوش سوم نسبت داده اند. وزن حدود 16.65 گرم و نقش کماندار پارسی و پشت او دو حرف یونانی شیخ به A, γ حک شده است.

این سکه دریک را به داریوش سوم نسبت داده اند. وزن حدود 8.35 گرم و نقش کماندار پارسی و پشت او دو حرف یونانی حک شده است

با کمی تردید می توان این سکه شکل را به داریوش سوم نسبت داد. وزن حدود 5.51 گرم و نقش کماندار پارسی روی سکه حک شده است.

سکه یک هشتم شکل با وزن 0.7 گرم و قطر آن 10 میلیمتر است. ممکن است در دوران داریوش سوم ضرب شده باشد. نقش کماندار پارسی روی سکه حک شده است.

با کمی تردید می توان این سکه شکل را به داریوش سوم نسبت داد. وزن حدود 5.6 گرم و نقش کماندار پارسی با خنجر در دست راست روی سکه دیده میشود

مسکوکات ساتراپها:

مانند داتام (فرمانروای کیلیکیه) - فرناباد (فرمانروای فریگیه) ابرو کوماس (فرمانروای سینوپ) و ... که تصویر فرمانروا بر روی مسکوکات و تصویر خدایان یونانی در پشت مسکوک قرار دارد.

سکه فارنا بازوس

سکه فارنا بازوس با نشان ماهی

سکه مازنوس (مازیار) ساتراپ بابل در دوران داریوش سوم

مسکوکات امرای تابع هخامنشی

مانند فینیقیه و قبرس و کاری و لیبی که جالبترین آنها متعلق به صیدا است که نقش کشتی جنگی در یک طرف و تصویر اردشیر سوم سوار بر گردونه‌یی در طرف دیگر

اسکندر و جانشینانش (سلوکیان)

این مسکوکات از لحاظ هنری بسیار با ارزش و برخی کاملاً ممتاز می‌باشند و موزه بانک سپه دارای ردیف منظمی از بهترین مسکوکات این دوره است که عموماً نقش شاه بر روی آن و نقش خدایان یونانی به همراه نام شاه به خط یونانی در پشت آن قرار دارد از مسکوکات بطالسه-پنت-بی‌تینی و شاهان باختر نیز در این مجموعه دیده می‌شود

سکه سلوکوس یکم

سکه طلا سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 8.60 قطر 18میل

سکه طلا سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 8.51

سکه طلا سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 8.55

سکه طلا سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 8.60

سکه نقره سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 16.94 قطر 23.9 میل

سکه نقره سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 17.15

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 17.07 گرم

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 17.08 گرم

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 17.06 گرم

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 5.8 گرم قطر 18.2 میل

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 16.39 گرم قطر 28 میل

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 2.52 گرم قطر 14.6 میل

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 2.85 گرم قطر 14 میل

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 8.05 گرم قطر 20.8 میل

سکه برنز سلوکوس یکم BC 280-312 وزن 4.86 گرم قطر 20.4 میل

سکه طلای سلوکوس دوم BC 226-246 وزن 8.51 گرم قطر 20 میل

سکه نقره سلوکوس دوم BC 226-246 وزن 16.81 قطر 26.7 میل

سکه نقره سلوکوس دوم BC 226-246 وزن 17.15 قطر 29 میل

سکه سلوکوس سوم Silver (Ceraunus) BC 223-226

سکه نقره سلوکوس سوم BC 223-226 وزن 16.94 قطر 28 میل

سکه برنز سلوکوس چهارم BC 175-187 وزن 7.552 قطر 20 میل

سکه نقره سلوکوس ششم 94-96 BC وزن 15.77 قطر 27 میل

سکه نقره سلوکوس ششم 94-96 BC وزن 16.25 قطر 28 میل

سکه آندروگوراس

سکه دیودوت یکم مؤسس دولت یونانی بلخ (باکتريا)

سکه نقره دمتریوس اول 150-162 BC وزن 16.72 قطر 31 میل

سکه نقره دمتریوس اول 150-162 BC وزن 16.73 قطر 30 میل

سکه نقره دمتریوس دوم 125-129 bc وزن 6.26 قطر 22.5 mm

سکه نقره دمتریوس دوم 125-129 BC وزن 13.60 قطر 28.8 میل

سکه نقره دمتریوس دوم 129 – 128 B.C. وزن 5.75 قطر 21.4 mm

سکه نقره دمتریوس دوم 125-129 BC وزن 6.22 قطر 22.9 میل

سکه نقره دمتریوس دوم 125-129 BC وزن 4.178 قطر 17.1 میل

سکه برنز دمتریوس دوم 140-145 BC وزن 6.23 قطر 18.8 میل

سکه نقره آنتیوخوس اول BC 261-281

سکه نقره آنتیوخوس اول BC 261-281 وزن 16.75 گرم

سکه برنز آنتیوخوس اول BC 261-281 وزن 17.1 گرم

سکه برنز آنتیوخوس اول BC 261-281 وزن 1.5 گرم قطر 12.7 میل

سکه برنز آنتیوخوس اول BC 261-281 وزن 1.32 گرم قطر 10.7 میل

سکه برنز آنتیوخوس اول BC 261-281 وزن 1.02 گرم قطر 13.3 میل

سکه برنز آنتیوخوس اول BC 261-281 وزن 2.62 گرم قطر 13 میل

سکه طلا آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 8.57

سکه طلا آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 8.58

سکه نقره آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 16.89 قطر 29.8 میل

سکه برنز آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 4.33 قطر 17 میل

سکه برنز آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 3.51 قطر 16.9 میل

سکه برنز آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 3.48 قطر 16.5 میل

سکه برنز آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 4.64 قطر 15 میل

سکه برنز آنتیوخوس دوم BC 246-261 وزن 5.01 قطر 17.8 میل

سکه طلا آنتیوخوس سوم BC 187-222 وزن 34 گرم

سکه نقره آنتیوخوس سوم

سکه نقره آنتیوخوس سوم BC 187-222 وزن 17.4 قطر 29 میل

سکه برنز آنتیوخوس سوم BC 187-222 11.66 گرم قطر 23.4 mm

سکه برنز آنتیوخوس سوم BC 129-138 وزن 3.43 قطر 17.4 میل

سکه برنز آنتیوخوس سوم BC 129-138 وزن 4.038 قطر 15.3 میل

سکه آنتیوخوس چهارم

سکه برنز آنتیوخوس چهارم BC 164-175 وزن 6.48 گرم قطر 19.4mm

سکه برنز آنتیوخوس چهارم BC 164-175 وزن 2.07 قطر 14.3 میل

سکه برنز آنتیوخوس چهارم BC 164-175 وزن 3.39 قطر 15.5 میل

سکه برنز آنتیوخوس چهارم BC 164-175 وزن 2.55 قطر 14.5 میل

سکه برنز آنتیوخوس چهارم 164-175 BC وزن 7.707 قطر 19.6 میل

سکه برنز آنتیوخوس چهارم 164-175 BC وزن 7.676 قطر 22.8 میل

سکه نقره آنتیوخوس پنجم 162-164 BC وزن 16.81 قطر 28 میل

سکه برنز آنتیوخوس هشتم 142-145 BC وزن 8.600 قطر 20.5 میل

سکه نقره آنتیوخوس هفتم 129-138 BC وزن 16.56 قطر 27.8 میل

سکه نقره آنتیوخوس هفتم BC 129-138 وزن 4.44 قطر 20.8 میل

سکه برنز آنتیوخوس هفتم BC 129-138 وزن 6.55 گرم قطر 18.5 mm

سکه برنز آنتیوخوس هشتم BC 96-121 وزن 5.18 قطر 19.1 میل

سکه نقره آنتیوخوس هشتم BC 96-121 وزن 15.61 قطر 26.8 میل

سکه برنز آنتیوخوس هشتم BC 96-121 وزن 5.37 قطر 16.5 میل

سکه برنز آنتیوخوس هشتم BC 121-125 وزن 5.42 قطر 18 میل

سکه برنز آنتیوخوس هشتم BC 121-125 وزن 6.10 قطر 19 میل

سکه برنز آنتیوخوس هشتم BC 121-125 وزن 5.10 قطر 17 میل

سکه نقره آنتیوخوس نهم BC 95-114/3

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 3.33 قطر 15 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 8.89 قطر 20 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 6.98 قطر 20 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 8.66 قطر 21 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 7.99 قطر 21 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 8.37 قطر 21 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 6.91 قطر 19 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 123-128 وزن 7.62 قطر 21 میل

سکه برنز الکساندر دوم BC 128-123 وزن 8.22 قطر 21 میل

سکه الکساندر بالاس

سکه نقره الکساندر بالاس BC 150-145 وزن 13.66 قطر 28.1 میل

سکه بگادانس اول

سکه‌ای دیگر از بگادانس اول

سکه نقره فلیپ اول 83 – 93 B.C. وزن 15.5 گرم قطر 25.1 mm

سکه نقره فلیپ اول 83 – 93 B.C. وزن 15.77 گرم قطر 26.9 میل

سکه نقره فلیپ اول 83 – 93 B.C. وزن 15.44 گرم قطر 26.3 میل

سکه برنز آخیوس 214-221 BC وزن 6.120 قطر 18.5 میل

سکه برنز آخیوس 214-221 BC وزن 6.23 قطر 20 میل

سکه برنز تروفون 138-142 BC وزن 4.474 قطر 17.9 میل

سکه برنز تروفون 138-142 BC وزن 6.547 قطر 20.4 میل

سکه برنز تروفون 138-142 BC وزن 5.28 گرم

لیدی و جزایر یونانی

در مورد پیدایش مسکوک و قدیمی ترین مملکتی که برای اولین بار بضراب آن اقدام نمود، می توان از جزایر یونانی نشین آسیای صغیر نام برد. جزایری چون اژین، کنید، افز، میله، ساموس، کیوس، ایونی از نقش مظاهر خدایان یونانی در مسکوکات خود استفاده می کردند. مسکوکات لیدی بنام کرزئید منتسب به کرزوس آخرین حاکم آن سرزمین است که دارای نقش تقابل شیر و گاو میش می باشد. مسکوکات لیدی اولین سکه استاندارد است که مورد توجه قرار گرفته.

اشکانیان (پارت)

دوره اشکانیان کاملترین مجموعه مسکوکات موجود است که بطور دقیق حکاکی شده‌اند. در این دوره با انواع آرایش مو و لباس و انواع کلاهخود به عنوان تاج مواجه می‌شوید. این بخش از تاریخ به سه دوره یونانی، ایرانی یونانی، ایرانی تقسیم گردیده و به همان سبک و سیاق سکه‌های دوره اسکندر با خط و زبان یونانی است، اما از زمان بلاش اول برای اولین بار نوشته به خط آرامی و زبان پهلوی اشکانی در کنار خط یونانی بر روی سکه دیده می‌شود.

Parthian Kingdom, Artabanos II AR 21 Drachm 3.42gr

Parthian Kingdom, Artabanos II AR 21 Drachm 3.67 gr

Parthian Kingdom, Artabanos II AR 22 Drachm 3.66 gr

Parthian Kingdom, Artabanos II AR 22 Drachm 3.55 gr

Parthian Kingdom, Artabanos II AR 22 Drachm 3.57 gr

Parthian Kingdom, Artabanos II AR 22 Drachm 3.81 gr

Parthian Kingdom, Artabanos III AR 20 Drachm 3.38gr

Parthian Kingdom, Artabanos III AR 20 Drachm 3.64gr

Parthian Kingdom, Gotarzes I AR 20 Drachm 4.04 gr

Parthian Kingdom, Gotarzes II AR 21 Drachm 3.63

Parthian Kingdom, Gotarzes II AR 21 Drachm 3.82 gr

Parthian Kingdom, Mithradates II AR 18 Drachm 3.89gr

Parthian Kingdom, Mithradates II AR 20 Drachm 3.39 gr

Parthian Kingdom, Mithradates II AR 20 Drachm 4.03

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 20 Drachm 3.99 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 20 Drachm 4.01 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 20 Drachm 4.01gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 20 Drachm 4.05 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 20 Drachm 4.12 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 20 Drachm 4.01gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 22 Drachm 3.91 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 22 Drachm 4.05 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 22 Drachm 4.07 gr

Parthian Kingdom, Mithradates III (was Orodes I) AR 22 Drachm 4.11 gr

Parthian Kingdom, Mithradates V (was IV) AR 18 Drachm 2.83

Parthian Kingdom, Orodes I AR 21 Drachm 3.70 gr

Parthian Kingdom, Orodes II AR 19 Drachm 3.89 gr

Parthian Kingdom, Orodes II AR 19 Drachm 4.00 gr

Parthian Kingdom, Orodes II AR 19 Drachm 4.01 gr

Parthian Kingdom, Osroes II AR 20 Drachm 3.69

Parthian Kingdom, Osroes II AR 21 Drachm 3.47

Parthian Kingdom, Phraates III AR 20 Drachm 4.04

Parthian Kingdom, Phraates III AR 22 Drachm 4.07

Parthian Kingdom, Phraates IV AR 18 Drachm 3.75 gr

Parthian Kingdom, Phraates IV AR 19 Drachm 3.81gr

Parthian Kingdom, Phraates IV AR 20 Drachm 3.14 gr

Parthian Kingdom, Vardanes I AR 26 Tetrachm 13.95 gr

Parthian Kingdom, Vardanes I AR 28 Tetradrachm 13.18 gr

Parthian Kingdom, Vardanes I AR Drachm 3.75 gr

Parthian Kingdom, Vologases III AR 18 Drachm 3.75

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.69

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.71

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.71 gr

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.73

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.73gr

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.76 gr

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.78

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.79

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.79 gr

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.82

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.84

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.85

Parthian Kingdom, Vologases III AR 20 Drachm 3.85gr

Parthian Kingdom, Vologases IV AR 19 Drachm 3.78

Parthian Kingdom, Vologases IV AR 20 Drachm 3.72

Parthian Kingdom, Vologases IV AR 21 Drachm 3.35

Persis, Autophradates I AR 29 Tetradrachm 2.150\$

حکام محلی (الیمایی- خرسن-شاهزادگان پارس)

مسکوکات این مجموعه عموماً مس و برنز است که دارای نقوش متنوعی است و به عنوان قدیمی‌ترین و کمیاب‌ترین مسکوکات معرفی می‌شوند حکام محلی همزمان با دوره هخامنشی و اسکندر و اشکانیان بطور مستقل حکومت می‌کردند اما از زمان مهرداد دوم اشکانی به حکومت‌های نیمه مستقل تبدیل گشته‌اند.

پادشاهان الیمانیس

از میان رفتن قدرت هخامنشیان و دگرگونی ساختار قدرت در شرق نزدیک باستان پس از مرگ اسکندر منجر به پیدایش دولت‌های مستقل و نیمه مستقل شد. الیمانیس، یکی از این حکومت‌های محلی بود که در روزگار اشکانی ظهور کرد و پایتختش در ایذه بود. الیمانیان که خاستگاه اصلی آنها کوه‌های شمال شرقی خوزستان و منطقه بختیاری نشین آن بوده، از میانه‌های سده دوم پیش از میلاد به عنوان یک قدرت سیاسی مطرح شدند و با افزایش یافتن قدرتشان، قلمرو خود را به سمت دشت خوزستان (سوزیان یا خوزیان) گسترش داده و توانستند تا اوایل سده سوم میلادی به حیات خود ادامه دهند. حکومت خودگردان الیمانیس، خاستگاه حوادث تاریخی بسیار مهمی بوده و نقش فعالی در صحنه سیاسی و اقتصادی روزگار سلوکیان و اشکانیان داشته است. قدرت آنان در زمان سلوکی و اشکانی به آنجا رسید که شاهان این دوره به نبرد با آنها برخاستند. ایستادگی آنها در برابر حملات شاهان سلوکی و اشکانی، از آنان مردانی دلاور ساخته بود که به توان نظامی و مناطق کوهستانی خویش تکیه داشتند. موقعیت جغرافیایی سرزمین الیمانیس و قرار گرفتن در خط سیر بازرگانی غرب به شرق و گسترش راه‌های بازرگانی، رونق اقتصادی و بازرگانی را برای الیمانی‌ها به دنبال داشته و موجب رشد و شکوفایی این دولت شده است، چنانکه رواج سکه‌ها و ثروت نیایشگاه‌های آنها که در متون تاریخی آمده، گواهی بر این مدعاست.

Uncertain Early Arsacid Kings, Late 1st century BC-early 2nd century AD 15.44 g 29 mm

Uncertain Early Arsacid Kings, Late 1st century BC-early 2nd century AD, 15.37 g, Bronze

Uncertain Early Arsacid Kings, Late 1st century BC-early 2nd century AD, 15.36 g, Billon

Kamnaskires V. Circa 54/3-33/2 BC , 3.77 g, Billon

Kamnaskires IV, Circa 63/2-54/3 BC, Silver, 3.78 g, Drachm

Orodes III, Mid-late 2nd century AD, Bronze,

Orodes II, Late 1st-mid 2nd century AD, Bronze, 14.56 g

Uncertain Early Arsacid Kings, Late 1st century BC - early 1st century AD, Silver,

Kamnaskires II Nikephoros, Circa 145-139 BC, Silver, 15.58 g, Tetradrachm

Kamnaskires II Nikephoros, Circa 163 BC, Silver, 16.17 g, Tetradrachm

سکه کامناسکیرس دوم

سکه کامناسکیرس اورودس سوم

سکه اورودس یکم

سکه داریوش

سکه کامناسکیرس چهارم

سکه کامناسکیرس پادشاه الیمائیس کنار همسرش آنزاز

خرسن

شاهزادگان پارسی

امپراتوری اشکانیان (پارتیان)

یکی از برگ های مهم تاریخ ایران دوران حکومت پارتیان است دوره ای بس درخشان و پر شکوه که فرمانروایان آن توانستند با تدبیر و دلاوری و شجاعت دست جانشین اسکندر را از سرزمین ایران کوتاه نمایند و اساس و بنیان حکومتی را که مدت پنج قرن دوام داشت پی ریزی نمایند. پارتیان تیره ای از قبایل آریایی بودند که بخشی از قوم داهه محسوب می شدند. آنها ابتدا به صورت قبایل چادرنشین در نواحی مجاور رود جیحون تا استپ های کرانه دریای خزر و دریاچه اورال زندگی می کردند و به تدریج در منطقه پرتو "پارت" نفوذ نموده در آنجا مستقر شدند. پارتیان جنگجویانی دلیر و با شهامت بودند که در تیراندازی و سوارکاری مهارت تام داشتند. در حمله اسکندر به ایران سپاهیان پارت همراه سایر سپاهیان ایرانی در جنگ شرکت نمودند. پس از سقوط دولت هخامنشی فاتح مقدونی سرزمین پارتها را به تصرف درآورد و فردی از اهالی پارت به نام آمی ناسپ را به سمت فرمانروایی تعیین نمود. پس از مدتی سلوکیان برای ناحیه پارت و باختر فرمانروای واحدی گماشتند، ولی طولی نکشید که دیودوت ساتراپ باختر بر ضد سلوکیان قیام کرد و خود را شاه خواند. پارت ها که از تسلط سلوکیان و فرمانروایی آنها ناراضی بودند تحت رهبری ارشک دست به شورش زده دولتی تشکیل دادند که ابتدا شامل منطقه کوچکی بود ولی با وجود حملات مکرر و پی در پیشاهان سلوکی آنها موفق شدند دست سلوکیان را از بسیاری مناطق ایران کوتاه کرده پس از راندن کامل آنها حکومت بزرگ و مقتدری را پایه گذاری کنند که مدت پنج قرن ادامه یافت. در حدود سال 250 ق.م ارشک به شهر نيسار رفت و در حدود 248 ق.م رسماً به سلطنت رسید. تاجگذاری ارشک مبدأ تاریخ پارتی ها شد. ارشک در پیکاری کشته شد و برادرش تیرداد به سلطنت رسید.

وی ناحیه هیرکانی "گرگان" را به تصرف در آورد و به تجهیز سپاه خود پرداخت تا بتواند در صورت حمله سلوکوس دوم با دیودوت شاه باختار با آنها مقابله کند. بخت با تیرداد یاری کرد و شاه سلوکی در اثای پیکار به علت اغتشاشاتی که در ناحیه غربی روی داده بود ناچار شد به آن سوی عزیمت نماید. دیودوت نیز از در مصالحه با تیرداد درآمد. بعد از تیرداد، فریپات و فرهاد یکم فرمانروایی کرده با پیکار با سلوکی ها و تقویت موقعیت خود توانستند فرمانروای سرزمینهای وسیعتری شوند.

سکه های اشکانی

سکه های اشکانی از اسناد و مدارک گرانیهای تاریخ فرهنگ و هنر ایران به شمار می روند. تصویر فرمانروایان پارتی بر این سکه ها در ردیف شاهکارهای هنر ایران محسوب می شد. سکه های اشکانی از جنس نقره و برنز هستند. مینای پول نقره در هم نامیده می شد که تقسیمات کوچکتر آن ابول و بزرگتر چهار درهم بود. واحد سکه های برنز نیز کالکوی نامیده می شد. بر روی سکه ها تصویر واقعی فرمانروای اشکانی در حالی که به سمت چپ می نگیرد نقش گردیده است اما به ندرت سکه هایی از شاهان اولیه اشکانی به دست آمده که صورت فرمانروا در سمت راست تصویر حک شده است مانند سکه های ارشک اول و بعضی سکه های مهرداد اول فرهاد دوم و مهرداد دوم. گاهی نیز چهره شهریار اشکانی به صورت تمام رخ در روی سکه نقش گردیده است مانند بعضی از سکه های مهرداد سوم اردوان سوم و نون دوم و بلاش چهارم. در سکه های فرهاد پنجم تصویر فرمانروا در روی سکه و ملکه موزا در پشت سکه دیده می شود. بر روی سکه های ارد یکم، پاکر یکم، فرهاد چهارم و فرهاد پنجم، نیکه، الهه پیروزی، حلقه شهریاری را در دست دارد و آن را روی سر شاه نگاهداشته است. تاج های شاهان اشکانی مرصع و مجلل هستند و برخی از آنان مانند مهرداد دوم دارای دو تاج متفاوت هستند. گاهی نیز به جای تاج از نشانه های شهریاری استفاده می کردند که مرکب از حلقه ای مزین و نواری مواج بود که در پشت سر گره می خورد. بر روی سکه های ارد اول فرهاد چهارم و نون دوم ماه و خورشید نقش بسته اما معنی و مفهوم آن بدرستی آشکار نیست. بعضی از محققان این علائم را نماد آناهیتا و مهر نامیده اند. تصویر ارشک اولین فرمانروای پارتی در حالی که بر روی تخت یا سنگ مخروطی شکلی جلوس نموده و کماتی در دست دارد زینت بخش پشت درهما که از رایجترین سکه های آن دوران بودند است. اشکانیان به علت علاقه و احترام خاص به بنیانگذار سلسله در مدت نزدیک به پنج قرن تصویر او را بر پشت درهما نقش می نمودند اما در پشت سکه های چهار درهمی تصویر فرمانروایان همراه با الهه های یونانی به چشم می خورد. چهار درهما منحصر در ضرابخانه سلوکیه ضرب می شدند که آداب و فرهنگ یونانی در آنجا حاکم بود. بر پشت سکه های برنزی نیز مظاهر و نشانه های مذهبی ایران و یونان به چشم می خورد. این سکه ها اغلب در بین اقشار مختلف مردم کاربرد داشته از لحاظ تصاویر و مضامین بسیار متنوع تر از سکه های نقره هستند و به علت آزاد اندیشی پارتیان آثاری از عقاید و باورهای مذهبی رایج در حکومت و سرزمین اشکانیان بر آنها انعکاس یافته است. بر پشت سکه ها القاب و عناوین شاهان به صورت عادل، نیکوکار، دوستدار پدر، دوستدار برادر، دوستدار یونان، خود مختار و غیره دیده می شود که الغب این القاب از سلوکیان اقتباس شده و از جهتی مبین منش و اخلاق پارتیان دلیر و آزاده است. نوشته پشت سکه ها به خط یونانی است اما در اواخر این دوره بر سکه چند تن از شاهان اشکانی نام آنها به خط پهلوی اشکانی دیده می شود. به جز سکه فرهاد پنجم و نون اول بر روی سایر سکه ها خطی نوشته نشده اما از زمان بلاش اول نام اختصاری فرمانروا در پشت سر او به خط پهلوی اشکانی نقر گردیده باید توجه داشت که اشکانیان برای حمایت از مردم شهرهای متعدد یونانی نشین که در قلمرو آنها زندگی می کرده اند این شعار را بر پشت سکه ها نوشته اند.

تقریباً تا اواخر سلسله اشکانی این روش ادامه می یابد. در پشت درهم و نون بر خلاف سایر درهمهای به جای تصویر ارشک نقش الهه نیکه دیده می شود. سکه های چهار درهمی دارای سال و تاریخ ضرب سکه است. برای اولین بار تاریخ گذاری بر روی سکه در زمان مهرداد اول متداول گردید و از زمان فرهاد چهارم بر بیشتر سکه ها دیده می شود تاریخ اغلب به سال سلوکی است اما گاهی تاریخ اشکانی نیز بر سکه ها نقش گردیده است. بیشتر شهرهای بزرگ اشکانی دارای ضرابخانه بودند و علامت شهری که سکه در آن ضرب می گردید اغلب به صورت اختصار و حروف ترکیبی و گاهی به طور کامل در پشت سکه ها نوشته می شد. بر درهما بندرت نام شاه نوشته شده اغلب به صورت اختصار و حروف ترکیبی و گاهی به طور کامل در پشت سکه نوشته می شد. به طور کلی دقت در خصوصیات و بررسی سکه های اشکانی راهی است برای آگاهی و شناخت نزدیک به پنج قرن تاریخ پر افتخار ایران که بیشتر روی دادهای آن در پس دیوار قرون به دست خاموشی و فراموشی سپرده شده است.

جنس سکه ها و وزن آنها

سکه های اشکانی از جنس نقره و برنز هستند و به جز یک مورد استثنایی سکه طلا دیده نشده است به عبارت دیگر سکه های طلا ضرب ننموده اند. سکه نقره درهم نامیده می شد که واحد بزرگتر آن چهار درهم و واحدهای کوچکتر آن سه ابول و ابول دو ابول و ابول بودند. وزن چهار درهما در اوایل حدود 5.16 گرم بود اما به تدریج از وزن آنها کاسته شد به طوری که در اواخر حکومت اشکانیان وزن آنها به حدود سبزه گرم و حتی کمتر رسید تا جایی که برخی از محققان به اشتباه آنها را سه درهمی نامیدند. عیار چهار درهما ابتدا خوب بود اما در اواخر حکومت به علت ضعف دولت اشکانی به تدریج به پستی و ناخالصی گرایید. رایج ترین پول این دوره درهم بود که در ضرابخانه های سراسر کشور ضرب می شد. وزن درهم حدود چهار گرم بود که در اواخر اشکانی حدود 6.3 گرم رسید. عیار درهما نیز در ضرابخانه های شرق کشور از زمان فرهاد چهارم رو به تنزل گذاشت تا جایی که در زمان بلاش اول ضرب آنها در شرق امپراتوری به طور کلی متوقف گردید اما عیار سکه ها در ضرابخانه های غرب همیشه خوب بود و فقط در زمان شاهان آخر سلسله اندکی ناخالصی در آنها دیده می شود. وزن هر ابول تقریباً برابر یک ششم درهم بود. ابول ها بیشتر در اوایل حکومت اشکانیان ضرب می شدند که آخرین آنها مربوط به زمان ارد یکم است. شایان ذکر است گاهی سه ابول را نیم درهم نیز می گویند. سکه های برنزی نیز در تمام دوران فرمانروایی اشکانیان و در کلیه نقاط کشور به قطع و اندازه های کوچک و بزرگ و اوزان مختلف از چهارده گرم 7 گرم ضرب می شد. بر پشت این سکه ها نقوش

مختلف مانند ماه و ستاره، فرشته بالدار، لنگرکشی، شاهین، اسب، فیل، سر شیر، دژ و علایم برکت و فراوانی، مانند خوشه گندم، خرما و انگور دیده می‌شد. واحد وزن سکه های برنزی کالکوی است که بر اساس اوزان یونانی بوده به طور متوسط دو گرم وزن داشتند و هر هشت کالکوی برابر یک ابول ارزش داشت. عیار کالکویها نیز به مرور زمان پست تر گردید به طوری که در اواخر حکومت اشکانیان تقریباً به نصف تنزل یافت. فقط سکه های ضرب سلوکیه از این قاعده مستثنی و همیشه از عیار خوبی برخوردار بوده اند.

تاریخ گذاری

نخستین بار در زمان مهرداد یکم تاریخ بر سکه ها مرسوم شد. سلوکیان بر سکه ها بویژه بر چهار درهما تاریخ ضرب سکه ها را ثبت می نمودند. هنگامی که مهرداد یکم بر سلوکیه مسلط شد در ضربخانه آنجا سکه هایی ضرب نمود که علاوه بر داشتن ارزش هنری به رسم سلوکی ها تاریخ ضرب سکه بر آنها نوشته می شد. بر پشت این سکه ها تاریخ های 173 و 174 سلوکی برابر با 140 و 139 پ.م دیده می شود. بر چهار درهم ها اردوان یکم نیز تاریخ 188 سلوکی برابر با 125 پ.م به چشم می خورد از آن دوره به بعد تا اواخر سلطنت ارد یکم دیگر بر چهار درهم ها تاریخ دیده نمی شد اما از زمان فرهاد چهارم (37/38 پ.م- 2 م) به بعد نوشتن سال و ماه بر سکه ها مرسوم شد که این شیوه تا پایان حکومت اشکانیان ادامه یافت. گاهی با مطالعه تاریخ سکه ها زمان و مدت حکومت یاغیان و مدعیان سلطنت نیز معلوم می گردد مثلاً بلاش یکم که از سال 362 سلوکی فرمانروایی خود را آغاز کرده بود در سال 365 گرفتار شورش پسرش وردان دوم گردید پس از این تاریخ تا سال 369 تصویر وردان بر سکه ها دیده می شود اما در این هنگام بلاش مجدداً زمام امور را به دست می گیرد و ضرب چهار درهم های او تا سال 372 سلوکی ادامه می یابد. با مطالعه ماه های منقوش بر سکه ها آغاز و پایان سلطنت شاهان را با دقت بیشتری می توان مشخص نمود. نام ماه ها به اختصار نوشته شده تا خدشه ای در نوشته القاب منقور بر سکه ها وارد نیابد.

تاریخ گذاری بر درهم ها اشکانی به ندرت دیده می شود درهم ها مهرداد یکم ضرب سلوکیه دارای تاریخ هستند. همچنین بر درهمی از اردوان یکم تاریخ 123 اشکانی و بر سکه های اردوان سوم تاریخ های 335 و 336 سلوکی همراه با ماه ضرب سکه دیده شده است.

از زمان اردوان سوم ثبت تاریخ بر کالکوی ها شروع شد. به طور پیوسته تا آخر حکومت اشکانیان ادامه می یابد. ضرب سکه های برنزی در شهرهای مختلف رواج داشت اما فقط بر کالکوی های ضرب سلوکی و گاهی شوش تاریخ مشاهده شده است. اهمیت ضرب تاریخ بر کالکو از سال 407 تا 433 است که ضرب چهار درهما متوقف شده و در این دوره اطلاعات ما در مورد مدت حکومت فرمانروایان اشکانی فقط از طریق بررسی کالکوی ها میسر است.

نقوش روی سکه های اشکانی

به طور کلی بر روی سکه های اشکانی چهره واقعی فرمانروا نقش گردیده است. تغییرات چهره حتی آرایش ریش و موی شاهانی که مدت طولانی سلطنت کرده اند در تصاویر آنها بر روی سکه ها بروشنی مشهود است. تصویر فرمانروا به صورت نیم رخ است که اغلب به سمت چپ و به ندرت به سمت راست می نگرد و در بعضی موارد نیز تصویر پادشاه تمام رخ و از روبه رو به نمایش گذاشته شده است. مهم ترین نکاتی که هنگام بررسی نقوش روی سکه ها باید به آنها توجه داشت عبارتند از: کلاه یا تاج گردنبندها، خال روی پیشانی فرمانروا.

در آغاز شاهان اشکانی دارای کلاه ساده بودند که به کلاه باشلقی معروف است. شبیه این کلاه را قبلاً بزرگان ماد و ساتراپ های هخامنشی بر سر می گذاشتند. این کلاه از پارچه ضخیم یا نمد ساخته می شد دارای زبانه هایی بود که روی گوش و پشت سر را می پوشانید و نواری که زینت بخش کلاه بود در پشت سر گره می خورد و دو سر آن آزاد و آویزان بود و اغلب حاشیه کلاه مخصوصاً در جلو با دانه های درشت مروارید مزین می شد اشکال مختلف این کلاه بر سکه های اشک اول تیرداد و فرهاد اول دیده می شد. از زمان مهرداد اول تصویر شاه بدون کلاه بر سکه ها نقش گردیده است و تاج فقط به صورت نواری به چشم می خورد که در پشت سر گره خورده است. این نوار یا سر بند را می توان نیم تاج نامید که احتمالاً زرین نیز بوده است. نیم تاج به صورت یک یا چند خط بر روی سکه ها دیده می شود و از بالا نیز به صورت حلقه ای به نظر می رسد. این حلقه بی شک نشانه شهریاری است. بر پشت بسیاری از چهار درهماهای اشکانی الهه هایی دیده می شوند که این حلقه را به شاه تقدیم می کنند. مهرداد دوم دارای دو تاج بود که در وسط یکی از انواع گل زیبای گوهر نشانی به شکل ستاره که به مروارید و سایر گوهرها مزین است دیده می شود. از آن پس چند شاه از جمله سنتروک و فرهاد سوم از تاج هایی استفاده کردند که در وسط آنها تزییناتی به شکل شاخ یا شعله جواهرنشان دیده می شود. بعلاوه حاشیه خارجی تاج این فرمانروایان با مجسمه حیواناتی از قبیل گوزن مرغابی تزیین شده است. از جمله تاج هایی که جالب توجهند: تاج بلاش سوم اردوان پنجم و ارتاواز است. تاج این شاهان از لبه ای پهن و مخطط با زبانهایی که روی گوش را می پوشاند و بالای آن کروی شکل بود تشکیل یافته است دور تمام قسمتها گوهرنشان است. در بالای تاج میله های زرین قرار دارد که انتهای هر یک از آنها نیز مزین است. همچنین در وسط قسمت مدور میاه هایی نصب شده لبه پشت تاج به دو گره تو در تو متصل است که نوارهایی از آن آویزان است. بررسی تاج ها می تواند در شناخت و تفکیک سکه های اشکانی موثر باشد.

شاهان اولیه اشکانی دارای گردنبندها حلقه مانند بودند که دو سر آن به دو گوی کوچک ختم می شد. گردنبندها مهرداد دوم نیز به همین شکل است اما به تدریج تغییر شکل می دهد به طوری که بعدها به شکل اژده هایی با بالهای کشیده جلوه می کند. فرهاد سوم دارای دو نوع گردنبندها است که یک نوع آن حلقوی و نظیر گردنبندهای قبلی است و نوع دیگر از دو رشته یا نوار تشکیل شده که در جلو دارای حلقه ای جواهرنشان و

مرصع است. مهرداد سوم دارای گردنبندی است مرکب از حلقه های زنجیره ای که در وسط با جواهری مربع شکل تزیین گردیده است. زینت بخش گردن ارد گردنبندی است حلقه حلقه. از آنجا که ارد و مهرداد باهم برادر بودند شباهت آنها در سکه ها نیز چشمگیر است از این رو توجه و بررسی روی گردنبندها یکی از مهم ترین راههای تشخیص سکه های آنها از یکدیگر است. گردنبندهای فرهاد چهارم متفاوت و متنوع است برای مثال انتهای برخی از آنها به تصویر حیوانی اساطیری ختم می شود.

نخستین بار خال بر پیشانی ارد ارشک سیزدهم مشاهده می شود. این نکته بعدها به صورت عامل مهمی بر سکه ها نمایان می گردد زیرا برخی از شاهان خال را نشانه داشتن خون اشکانی و اصالت خانوادگی تلقی می کردند. داشتن خال گاهی دلیل انتساب سکه به فردی خاص می گردد مثلا چون بر کلیه چهار درهمهای فرهاد چهارم خال دیده می شود بسیاری از محققان از جمله پرفسور سیمونتا چهار درهمهایی را که فاقد خال هستند و قبلا به فرهاد نسبت می دادند به تیرداد دوم منسوب می کنند. سکه های اردوان سوم و گوردز به اندازه ای شبیه به هم هستند که اگر بر سکه های گوردز خال وجود نداشت امکان شناخت آنها از یکدیگر بسیار مشکل بود. لازم است یادآوری شود که بر پیشانی بعضی از فرمانروایان در چهار درهمها خال مشاهده می شود اما بر روی درهم آنها خال وجود ندارد و برعکس بر پیشانی بعضی دیگر از فرمانروایان در درهمها خال دیده می شود در حالی که در چهار درهمها فرمانروا فاقد خال است مانند سکه های بلاش اول و وردان دوم. تا کنون دلیل قانع کننده ای برای توجیه این مساله ارائه نشده اما امکان دارد که بعضی از ضرابخانه های مهم در حک نمودن خال و برعکس مختار بوده اند و برخی از آنها به افزودن خال بر نقش سکه ها اقدام نموده اند تا اصالت و وابستگی خونی شاه را به خاندان اشکانی در معرض دید عموم قرار دهند.

پشت سکه های اشکانی

پشت سکه های اشکانی بیشترین اطلاعات را در زمینه های مختلف می دهند. نوشته پشت سکه ها شامل نام شاه به صورت ارشک گاهی نام شاه به همراه عناوین و القاب متفاوت است. همچنین اطلاعات مربوط به ضرابخانه ها و تاریخ ضرب سکه بجز چند مورد در پشت سکه ها قرار دارد. بعلاوه در پشت سکه ها تصاویری به چشم می خورد که بسیار متنوع و جالب توجه است. پشت درهمها اغلب مزین به تصویر ارشک موسس سلسله اشکانی است اما نقش چهار درهمها مخصوصا نقوش پشت کالکویها فوق العاده متنوع هستند. این تصاویر شامل الهه های گوناگون و حیوانات و گیاهانی هستند که اغلب مظاهر الهه ها محسوب می شوند اما در بعضی موارد نیز گیاهان و حیوانات واقعی به تصویر کشیده شده اند که مردم بعضی نواحی به پرورش و داشتن آنها مباحثات می کرده اند مانند نقش اسب و خورشید و خرما و انگور ... . نقش ماه و خورشید و ستاره نیز نشاندهنده علائم نمادین مذهبی است. علامتهای دیگر نیز به شکل منوگرام در پشت بعضی سکه ها دیده می شود که از معنی و مفهوم آن هنوز اطلاع درستی در دست نیست.

ضرابخانه ها

اغلب سکه های اشکانی دارای علائمی هستند که معنی و مفهوم اغلب آنها روشن و آشکار نیست. این علائم را بارها دانشمندان و محققان مورد بررسی قرار داده اند اما به علت کمبود مدارک و اطلاعات هنوز پیشرفت قابل ملاحظه ای در شناخت آنها حاصل نشده است. مسلما گروهی از این علائم و نشانه ها متعلق به شهرهایی است که سکه های اشکانی در آنها ضرب می شده است. نخستین سکه ای که به طور یقین دارای علامت ضرابخانه است به دوران فرمانروایی مهرداد اول تعلق دارد زیرا تا قبل از پادشاهی مهرداد یکم به علت محدود بودن حوزه قلمرو اشکانیان وجود بیش از یک ضرابخانه ضرورتی نداشت اما از زمان به قدرت رسیده مهرداد یکم که قلمرو این سلسله به شکل چشمگیری گسترش یافت ضرورت ایجاد ضرابخانه های متعدد در نقاط مختلف کشور آشکار شد از زمان فرهاد دوم تصویر شهرها و ضرابخانه ها در روی سکه و پشت سر شاه حک شده است. مهم ترین این ضرابخانه ها عبارتند از: نیسا، تامبروکس، آپامنه آ و آریا "هرات". این شیوه کم و بیش تا زمان اردوان یکم ادامه یافت اما از زمان اردوان دوم در پشت معدودی از سکه ها نام کامل شهری که سکه در آن ضرب گردیده نوشته شده است مانند مارگیان "مرو" تراگزیان نیسا و کاتازارتیا یا ضرابخانه سیار که در موقع جنگ بر قرار می گردید. از زمان فرهاد سوم حکاکان هنرمند ضرابخانه های اشکانی به ابتکار هنر جالبی دست زدند بدین ترتیب که به جای نوشتن نام کامل شهر یا مخفف آن از ترکیب و تلفیق حرف یکم شهر با یک یا چند حرف دیگر از حروف آن علامتی ساختند که از آن پس عنوان و علامت ضرابخانه آن شهر شناخته شد و محل قرار گرفتن این علامت در پشت سکه ها و در زیر تصویر کمان ارشک است. چهار درهمهای اشکانی همگی در شهر سلوکیه ضرب شده اند. مهم ترین شهری که تا اواخر دوران اشکانیان به ضرب سکه های درهم اقدام نمود شهر هگمتانه "همدان" است. از زمان پاکر دوم ضرابخانه ها مجددا محدود گردیدند به طوریکه تقریبا تا زمان اردوان پنجم آخرین پادشاه اشکانی درهم های منحصر در ضرابخانه همدان ضرب شده اند.

- 1- ارشک
- 2- تیرداد
- 3- فریایات
- 4- فرهاد یکم
- 5- مهرداد یکم
- 6- فرهاد دوم
- 7- باگاسیس

- 8- اردوان یکم
- 9- مهرداد دوم
- 10- گودرز یکم
- 11- ارد یکم
- 12- سننپروک
- 13- فرهاد سوم
- 14- مهرداد سوم
- 15- ارد دوم
- 16- پاکر یکم
- 17- فرهاد چهارم
- 18- فرهاد پنجم
- 19- ارد سوم
- 20- ونون یکم
- 21- اردوان دوم
- 22- وردان یکم
- 23- گودرز دوم
- 24- ونون دوم
- 25- بلاش یکم
- 26- وردان دوم
- 27- بلاش دوم
- 28- پاکر دوم
- 29- اردوان سوم
- 30- بلاش سوم
- 31- خسرو یکم
- 32- پارتاماسپاتس
- 33- مهرداد چهارم
- 34- بلاش چهارم
- 35- خسرو دوم
- 36- بلاش پنجم
- 37- بلاش ششم
- 38- اردوان چهارم

ارشک (250 تا 211 پ.م)

ارشک (اشک) پسر فریاد، با طایفه خود آپارنی همدست شد در سال 256 پ.م پرچم مخالفت با سلوکی‌ها بیافراشت و جنگ‌های بیپای با آنها نمود، در نتیجه پیروز یافت و دولت پارت را تاسیس کرد. پس از این پیروزی، عزیمت باختر نمود و با این مملکت که نیز مستقل شده بود جنگ کرد در حین جنگ بر اثر برخورد نیزه زخمی برداشت و درگذشت. چون ارشک بنیانگذار سلسله اشکانی بود، شاهان دیگر اشکانی او را تقدیس می‌کردند، چنان که به او لقب اپی فانس (به زبان یونانی به معنی نامی و پر افتخار) دادند و به یاد بود اینکه او سرسلسله اشکانی است به اسم خود کلمه ارشک (اشک را یونانی‌ها «آرزاکس» نوشته‌اند که یونانی شده ارشک است) را افزودند. روی سکه‌های ارشک تصویر نیمروخ از او نقش بسته است.

سکه درهم ارشک دوم تیرداد سال 211 تا 191 پیش از میلاد نقره 4.0 گرم

سکه کالکو ، تیرداد اشکانی سال 211 تا 191 پیش از میلاد برنز 2.6 گرم

سکه نیم درهم ، ارشک اشکانی سال 233 تا 211 پیش از میلاد نقره 3.9 گرم

سکه یک درهم ، ارشک اشکانی در حدود سال 233 تا 211 پیش از میلاد نقره 1.9 گرم

سکه کالکو ، ارشک اشکانی سال 230 تا 211 پیش از میلاد برنز 3.8 گرم

اردوان یکم (127 تا 123 پ.م)

به گفته یوزف ولسکی، پسر فریابیت و عموی فرهاد دوم، اردوان یکم نام دارد، که بعضی از تاریخ دانان او را اردوان دوم می دانند. پس از مرگ فرهاد او به عنوان جانشین فرهاد تاج بر سر گذاشت. سکاها با شکست دادن اشکانیان در شرق، به طرف جنوب حرکت کردند و قسمتی از آنها در شهر درنگیه (زرنج) ساکن شد و آنرا به نام خود، سکستان (سیستان) نامگذاری کرد. این نفوذ سکایی در داخل خاک ایران، اثرات فرهنگی زیادی داشت که در بوجود آمدن عصر پهلوانی و ادبیات حماسی نقش بزرگی را ایفا کرد.

در همین زمان صحراگردانی که متشکل از چند قبیله مختلف، شامل سکاها و تخاری ها، بودند و در منابع چینی با عنوان (بوئه-چی) شناخته می شوند، به حکومت یونانی بلخ حمله کردند و این سلسله را که آخرین مقاومتگاه یونانیان در شرق محسوب می شد، نابود کردند. به نظر می آمد که هجوم صحراگردان در حال نابودی همه قدرتهای فلات ایران بود. اردوان نیز در این زمان در جنگی با سکاها کشته شد و وظیفه غلبه بر سکاها و دوباره مستحکم کردن قدرت اشکانی را به پسرش مهرداد دوم، واگذار کرد.

سکه کالکو اردوان یکم (127 تا 123 پ.م)

سکه درهم اردوان یکم (127 تا 123 پ.م)

سکه چهار درهم اردوان یکم (127 تا 123 پ.م)

اردوان دوم (10 تا 38 میلادی)

اردوان دوم از سوی پدر سکایی و از سوی مادر از خاندان اشکانی بود. او پیش از رسیدن به پادشاهی فرمانروای آذربایگان و دست نشانده ی دستگاه اشکانی بود. اردوان در سال 10 میلادی به تشخیص مجلس مهستان (بزرگان اشکانی) تاج و تخت شاهی را از دست ونون یکم که تا آن زمان پادشاه ایران بود به در آورد. پس از به تخت نشستن اردوان دوم، ونون برکنار شده سپاهی تشکیل داد و با اردوان به جنگ پرداخت چون مردم قلبا با ونون بودند، اردوان شکست خورد اما در جنگ دوم پیروز شد و ونون به سلوکیه گریخت، در انتها با توافقی که بین پادشاه روم و اردوان صورت گرفت، گرمانیکوس قیصر روم، ونون را به سوی کلیکیه فرستاد و وی در آنجا کشته شد. اردوان به سر و سامان دادن کشور پرداخت و شورش هایی را که به رخ داده بود سرکوب کرد. در سال 18 میلادی گرمانیکوس قیصر روم برای باز پس گرفتن حیثیت روم به ارمنستان حمله کرد و اردوان را از آنجا بیرون کرد، اردوان مجبور شد با او پیمان صلح ببندد. با استفاده از این آرامش اردوان توانست به آرام کردن داخل کشور بپردازد و به سنت درباری همه کسانی را که ممکن بود ادعای سلطنت کنند، کشت. در سال 34 میلادی زنون شاه ارمنستان مرد و اردوان پسر خود به نام ارشک را شاه آنجا کرد. تیبریوس رومی به سبب کهولت تمایل به جنگ نداشت و اردوان از فرصت استفاده کرد و خواستار گنجی شد که با ونون به کلیکیه برده شده بود. به این ترتیب به کلیکیه حمله کرد. تیبریوس به تحریک دو فرستاده اردوان به دربار روم که قرار بود از او دعوت به جنگ کنند، فرهاد پسر فرهاد چهارم را که چهل سال پیش به روم رفته بود، به ایران گسیل کرد تا تاج و تخت را از اردوان بستاند ولی او در کنار فرات مریض شد و جان سپرد. اما به نیرنگ دیگر رومی ها، تیرداد دست به شورش زد و با اردوان به جنگ پرداخت. در این جنگ دو پسر اردوان کشته شدند و اردوان به شرق دریای خزر فرار کرد. یکسال بعد به دعوت تنی چند از بلند پایگان اشکانی اردوان به تیسفون برگشت و تیرداد را فراری داد. سپس با رومیان به پیشنهاد خود آنها پیمان صلح بست و پسر خود داریوش را به روم فرستاد. اما در سال 38 میلادی دسیسه دیگری باعث شد اردوان فراری شود و این بار به آدیابنه فرار کرد و شاه آدیابنه میانجیگری کرد و اردوان دوباره به تخت نشست ولی خیلی زود جان سپرد.

سکه کالکو اردوان دوم (10 تا 38 میلادی)

سکه درهم اردوان دوم (10 تا 38 میلادی)

سکه چهار درهم اردوان دوم (10 تا 38 میلادی)

اردوان سوم (80 تا 90 میلادی)

اردوان سوم نیز از پادشاهانی بود که بعد از مرگ بلاش یکم، در بخش های از ایران پادشاهی کرد . به نوشته تاریخ نویسان رومی، برکناری اردوان چهارم در سال 81 میلادی در مجلس مهستان از سوی تنی چند از بزرگان کشور پیشنهاد شد. بحث درباره این پیشنهاد مدت ها طول کشید و بالاخره به رای گیری گذاشته شد و مهستان رای به برکناری اردوان چهارم از شاهي ایران داد. به روایتی دیگر او در سال 90 میلادی کشته شد.

سکه کالکو اردوان سوم (80 تا 90 میلادی)

سکه درهم اردوان سوم (80 تا 90 میلادی)

سکه چهار درهم اردوان سوم (80 تا 90 میلادی)

سکه ای دیگر از اردوان سوم

اردوان چهارم (پنجم) (216 تا 224 میلادی)

اردوان چهارم که در گذشته او را اردوان پنجم نامیده اند. اردوان پسر بلاش پنجم و برادر بلاش ششم بود، بعد از مرگ پدر بلاش به شاهی رسید و اردوان به ای امر راضی نبود و اقداماتی برای تصاحب پادشاهی انجام داد. او که فرمانروای ماد بود در سال 214 میلادی دست به قیام زد و در سال 216 شوش را به تصاحب خود در آورد. پس از این قیام قدرت اردوان رو به فزونی گرفت و مدتی بعد زمام امور ایران را در دست گرفت و حکومت بلاش محدود به بخشی از بابل شد. در سال 215 اوضاع آشفته ایران کاراکالا امپراتور روم را بر آن داشت تا به

ایران حمله کند. او ابتدا شاهک آسروئنه و ارمنستان را دعوت به روم کرد و آنها را با نیرنگ اسیر کرد. نامه ای به اردوان نوشت و از دخترش خواستگاری کرد. اردوان نپذیرفت و او دوباره نوشت و با اردوان قرار ملاقات در آسیا گذاشت. اردوان مجلس شادی ترتیب داد و به محض اینکه رومیان مسلح به اردوگاه اشکانیان غیر مسلح آماده عروسی رسیدند آنها را کشتند و حمام خون به راه انداختند. اردوان به زحمت توانست فرار کند. امپراتور روم به گور شاهان اشکانی در آدیانه حمله کرد و روستاها و شهرها را به بدترین وجه غارت کرد. خود رومیان نیز در باره نامردی و نیرنگ او بسیار نوشته اند. سرانجام او به دست نگهبان خود کشته شد. ماکربانوس امپراتور بعدی از اردوان خواست صلح کنند ولی نتوانست شروط اردوان را بپذیرد و بین آنها جنگ در گرفت و امپراتور روم شکست خورد و مجبور به پرداخت غرامت سنگین 50 میلیون درهمی شد. اردوان پسر خود ارشک را شاه ارمنستان نمود. اردوان با اردشیر شاهک پارس درگیر شد. پس از اینکه اردشیر از پارس به کرمان می تازد و برادر اردوان بلاش ششم را دستگیر میکند. اردوان نروفر را به جنگ اردشیر میفرستد ولی او شکست می خورد و خود اردوان تصمیم به حمله میگیرد. در این حمله اردوان هم تاج میبازد هم جان. اردشیر بر سر او لگد میکوبد و پوست او را در معبد آناهیتا می آویزد و سلسله اشکانی پس از نزدیک 500 سال متلاشی میشود.

سکه کالکو اردوان چهارم اشکانی

سکه درهم اردوان چهارم اشکانی

باگاسیس (127 تا 125 پ.م)

باگاسیس یا باکسیس از فرماندهان نظامی لشکر مهرداد یکم بود که در جنگ با مادها رشادت های فراوان از خود نشان داد. در پی پیروزی اشکانیان بر مادها مهرداد، باگاسیس را به فرمانروایی آن دیار گمارد. پس از مرگ فرهاد دوم (127 پ.م) باگاسیس خود را شاه نامید و به نام خود سکه ضرب کرد. بنا به گفته بزرگان تاریخ باگاسیس توسط اردوان یکم سرکوب شد.

سکه چهار درهم باگاسیس فرماندار ماد

گودرز یکم (91 تا 78 پ.م)

او از شاهزادگان اشکانی بود که در سالهای پایانی پادشاهی مهرداد دوم، دست به شورش زد و توانست مدت کوتاهی بر ایران پادشاهی کند. او در تمام این سالها با شورش دیگری به نام ارد یکم در نبرد بود. سرنجام در سال (78 پ.م) به دست ارد کشته شد.

سکه کالکوگودرز یکم (91 تا 78 پ.م)

سکه دوکالکوگودرز یکم (91 تا 78 پ.م)

سکه چهارکالکوگودرز یکم (91 تا 78 پ.م)

سکه نیم درهم گودرز یکم (91 تا 78 پ.م)

سکه درهم گودرز یکم (91 تا 78 پ.م)

مهرداد دوم (مهرداد بزرگ) (123 تا 88 پ.م)

در سال 123 پ.م، پس از مرگ اردوان یکم به دست سکاها، پسرش مهرداد دوم به تخت شاهنشاهی اشکانی تکیه زد. بعد از حملات آنتیوخوس سوم در زمان تیرداد، شاهنشاهی اشکانی هیچگاه در موقعیتی چنین شکننده قرار نگرفته بود. یوستینوس از این مهاجمین با عنوان (تخاری) یاد می کند. تخاری ها گروهی از صحرانشینان آسیای مرکزی بودند که همراه با دیگر مهاجمین، احتمالاً از جمله سکاها، به سرحدات غربی، یعنی بخش شرقی شاهنشاهی اشکانی، حمله می کردند. در آغاز سلطنت مهرداد دوم، فرماندار بخشهای غربی شاهنشاهی اشکانی، هیمروس، از لشکریان حاکم جدید بابل باستان، هیسپانوسن، شکست خورد. مهرداد دوم در نخستین نبرد سلطنت خود، با حمله به غرب ایران، هیسپانوسن را شکست داد و هیمروس را نیز از حکومت خلع

کرد. از این پس، سلطنت خاراسن به عنوان یکی از پادشاهی های دستنشانده اشکانیان، به حکومت خود ادامه داد. مهرداد با خلع هیروس، ایالت ماد را که یکی از ایالات اصلی شاهنشاهی اشکانی محسوب می شد، دوباره به زیر اختیار مستقیم حکومت مرکزی در آورد.

آرداواز پادشاه ارمنستان به طرف رومی ها متوجه شده بود. مهرداد در جنگی بر علیه این پادشاه، او را شکست داد و پسرش تیگران را به گروگان گرفت. نوشته های تواریخ ارمنی نشاندهنده اینست که شخص دیگری به جای آرداواز در این زمان حکومت را در دست گرفته بود. اما تیگران به مساعدت لشکریان مهرداد، توانست به تخت سلطنت ارمنستان بنشیند و به عنوان تشکر، منطقه معروف (هفتاد دره) را به مهرداد دوم هدیه داد. مهرداد با توجه به پیشرفتهای رومی ها در غرب آسیا، سفیری را به ملاقات لشکریان سولا، کنسول رومی و فرمانده لشکریان روم در کیلیکیه فرستاد. پیش از این زمان، هیروس، حاکم ماد، در مسئله جنگ بین دمتریوس سوم و فیلیپ سلوکی دخالت کرده بود و نفوذ اشکانیان را به سوریه نیز بسط داده بود. این امر، اشکانیان را به همسایگان روم تبدیل کرد. سیاست های توسعه طلبانه روم و واگذار کردن بخش هایی از آناتولی به پرگاموم و رودس، سلطنت های یونانی نزدیک به روم، از دید مهرداد پنهان مانده بود. از طرفی، سلطنت اشکانی نیز به همین سیاست ها گرایش داشت، هرچند که برعکس رومی ها، اشکانیان تنها به کنترل آسیای غربی تمایل داشتند و خیال فتح روم را در سر نمی پروراندند، در صورتی که فتح ایران از آرزوهای روم و فرماندهان آن بود. این امر می تواند به موقعیت اقتصادی ایران و آسیای غربی دلالت کند که برای رومیان دارای جذابیت های بسیاری بود، اما شرایط محدود اقتصادی و موقعیت نامطلوب جغرافیایی روم، فتح این منطقه را برای اشکانیان توجیه نمی کرد.

در همین زمان، تیگران دوم ارمنستان و مهرداد ششم پونتوس، هر دو از پادشاهان قدرتمند و متحد مهرداد دوم، آریوبرزن، پادشاه کاپادوکیه که به روم تمایل داشت را از سلطنت این مملکت خلع کردند و پسر کوچک مهرداد ششم پونتوس را به تخت سلطنت کاپادوکیه گماردند (۹۲ پ م). سولا، فرمانده رومی، با فتح کاپادوکیه، پسر مهرداد ششم را خلع کرد و دوباره آریوبرزن را به پادشاهی گمارد. دخالت مهرداد دوم اشکانی در این جنگ، نخستین برخورد اشکانیان با روم و شروع بیش از ۶۰۰ سال جنگ ایران و روم بود. بعد از این زمان، بیشتر توجه مهرداد به شرق ایران معطوف شد. با فتح مرو و بیشتر ماورالنهر، اشکانیان توانستند از پیشرفت صحرائشینان جلوگیری کنند و تجارت این منطقه را در دست گرفتند. از این بعد، مهرداد بیشتر وقت خود را در شرق ایران گذراند. وقایع بعدی که از لوحه های بابلی و مدارک سکه شناسی موجود است، نشاندهنده تغییراتی در غرب شاهنشاهی است.

سکه کالکو مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه دوکالکو مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه چهارکالکو مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه دانگ مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه نیم درهم مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه درهم مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه چهاردرهم مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م)

سکه نقره در اخما مهرداد دوم، تصویر نشسته نیکه الهه پیروزی

سکه درهم مهرداد دوم (123 تا 88 پ.م) وزن 3.83 قطر 18.7 میل

مهرداد یکم (171 تا 138 پ.م)

مهرداد یکم برادر فرهاد یکم و پسر کوچکتر فریادپات در سال 171 به تخت اشکانی تکیه زد، در این زمان، دولت سلوکی در آشوب بسر می‌برد. پادشاه سلوکی، آنتیوخوس چهارم ایپفانوس که توانسته بود مصر را فتح کند، به دستور روم، قدرت جدید مدیترانه، مجبور به ترک مفتضحانه آنجا شده بود.

در این مدت، مهرداد توانسته بود با گسترش قدرت خود در شرق، به ایالت درنگیه (زرنج) نیز دست پیدا کند و در شمال غرب، قدرت خود را بر تیورستان (تبرستان یا مازندران امروز) اعمال کند. در این زمان، سلطنت بلخی-یونانی (اوتیدم) نیز به دو قسمت تقسیم شده بود و شاخه‌ی شرقی آن در زیر حکومت دمتریوس، پسر اوتیدم، در شمال هند حکومت می‌کرد، در حالی که در خود بلخ، غاصب جدیدی به نام اوکراتیدس، حکومت را به چنگ آورده بود. مهرداد در این زمان اقدامی بر علیه پادشاهان یونانی بلخ نکرد و تنها به مستحکم کردن مرزهای شرقی خود پرداخت.

به‌هرحال، اولین پیشرفت بزرگ مهرداد، حمله به ماد در سال 148 (یا 145) پ م بود. که نتیجه آن پیوست سرزمین ماد به قلمرو مهرداد یکم، انجامید. فتح ماد به معنی همسایه شدن شاهنشاهی پارت با بابل و عیلام، دو مرکز مهم اقتصادی و سیاسی در آن زمان بود. در سال 142 یا 141 پ م، مهرداد موفق به فتح سلوکیه-بر-دجله (پایتخت شرقی سلوکیان) و بابل شد و به عنوان شاه بابل و شاه شاهان تاج‌گذاری کرد و سکه ضرب کرد.

در این زمان، خبر حمله سکاها به مرزهای شمال شرقی به غرب کشور رسید. مهرداد خود با قسمتی از نیروهایش به پارت بازگشت تا بر علیه سکاها ایستادگی کند و اختیار نیروهای غربی را به سرداران و اشراف داد. این مسئله به عنوان نخستین نمونه‌ی دخالت اشرافیان پارتی در اداره حکومت اشکانی، مورد توجه خاص است. لشکریان پارت در سال 141 پ م، سپاهیان کامناسکرس، پادشاه علیمانید، را که به آپامیا حمله کرده بودند شکست دادند و شهر شوش را به تصرف درآوردند و به نام مهرداد سکه زدند، عملی که به معنی دست‌نشانده شدن سلطنت علیمانید بود.

در سال 140، دمتریوس دوم، پادشاه سلوکی، به درخواست یونانیان بابل، به بین‌النهرین حمله کرد و خیال داشت که قدرت سلوکی را به این منطقه بازگرداند. لشکریان دمتریوس در 139 از پارتی‌ها شکست سختی خوردند و شخص پادشاه سلوکی به اسارت درآمد و به هیرکانی (گرگان)، نزد مهرداد فرستاده شد. مهرداد که می‌دانست خواهد توانست از وجود دمتریوس استفاده کند، او را در دربار خود نگاه داشت و دخترش «گلگونه» (روذگونه در یونانی) را به ازدواج او درآورد.

مهرداد یکم، بزرگترین فاتح اشکانی، در سال 138 پ م در گرگان درگذشت و سلطنت را به پسر ارشدش فرهاد دوم واگذار کرد. سلطنت مهرداد، آغاز دولت اشکانی به معنی یک شاهنشاهی بود و اقدامات او در اداره کشور و بخصوص سیاست‌های او در مورد یونانی‌ها، الگویی برای جانشینان او شد.

سکه کالکو ، مهرداد یکم اشکانی سال 171 تا 138 پیش از میلاد برنز 2.0 گرم

سکه دوکالکو ، مهرداد یکم اشکانی سال 171 تا 138 پیش از میلاد برنز 3.9 گرم

سکه چهار کالکو ، مهرداد یکم سال 171 تا 138 پیش از میلاد برنز 7.5 گرم قطر 22 میلی

سکه هشت کالکو ، مهرداد یکم اشکانی سال 171 تا 138 پیش از میلاد برنز 15.5 گرم

سکه دانگ ، مهرداد یکم اشکانی سال 171 تا 138 پیش از میلاد نقره 0.65

سکه درهم ، مهرداد یکم اشکانی سال 171 تا 138 پیش از میلاد نقره 4.0 گرم 18 میلی قطر

نمونه ی دیگر از درهم مهرداد یکم

سکه چهار درهم ، مهرداد یکم اشکانی سال 171 تا 138 پیش از میلاد نقره 16.0 گرم قطر 29 میلی

مهرداد یکم

سکه ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م)

ارد نیز از شاهزادگان اشکانی تبار شورشی بود که در سالهای پایانی پادشاهی مهرداد دوم قیام کرد. او را پسر مهرداد دوم نیز نامیده اند. نبرد های زیادی با گودرز یکم انجام داد تا توانست او را از سر راه خود بردارد و خد بر تخت شاهی تکیه زند. پیرامون این دوره از پادشاهی اشکانی اطلاعات کمی در دسترس است و نمی توان دقیقاً زمان پادشاهی او را تعیین کرد. گمان می رود که ارد یکم در سال (78 پ.م) به شاهی رسیده باشد (در زمانی که گودرز را برکنار کرد). وی در سال (77 پ.م) توسط سیناتروک شاه ایران برکنار شد.

سکه کالکو ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م)

سکه دوکالکو ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م)

سکه چهارکالکو ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م)

سکه نیم درهم ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م)

سکه درهم ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م)

سکه چهاردرهم ارد یکم (حدود 90 تا 77 پ.م.)

ارد سوم (4 تا 8 میلادی)

ارد سوم شاهزاده‌ای اشکانی بود و روشن نیست که پدر او چه کسی بوده‌است، او بر علیه فرهاد پنجم دست به شورش زد. با فرار فرهاد پنجم و مرگ او، بزرگان پارت ارد سوم را به سلطنت برگزیدند. رفتار بی رویه و قساوت آمیز ارد موجب مخالفت مردم و بروز شورش گردید و در نتیجه او پس از مدت کوتاهی در شکارگاه سلطنتی به قتل رسید.

سکه چهار درهم ارد سوم (4 تا 8 میلادی)

پارتاماسپاتس (116 میلادی)

مبارزه بر سر قدرت و به دست آوردن مقام پادشاهی منجر به نبرد میان شاهزادگان خاندان اشکانی شد و بالا گرفتن این جدال فرصتی به مخالفان دولت اشکانی داد تا علیه این شاهنشاهی چهار صد و هفتاد و شش ساله قیام کنند. در سال 116 میلادی، نرازان امپراتور روم، شرق را فتح و بر استراتژی فرسایشی اشکانیان غلبه کرده و با موفقیت توانست پایتخت اشکانیان یعنی تیسفون را تصرف و پارتاماسپاتس را به حکمرانی آنجا منصوب سازد. به نظر می رسد پارتاماسپاتس تنها یک سال توانست این موقعیت را حفظ کند.

سکه کالکو پارتاماسپاتس اشکانی

سکه درهم پارتاماسپاتس اشکانی

فرهاد یکم (176 تا 171 پ.م)

فرهاد یکم پسر بزرگ فریابات بود . اگرچه برادر کوچکترش "مهرداد یکم" در شجاعت و جنگاوری برتری زیادی از او داشت، اما مجلس بزرگان اشکانی (مجلس مهستان)، نظر به ارشدیت فرهاد، تنها او را لایق جانشینی پدر دانست. فرهاد در کار حکومتی از مهرداد کمک زیادی می گرفت. فرهاد توانست بر ناحیه "تیورستان" مازندران کنونی چیره شود ، که تا آن زمان یکی از ایالات سلوکی بود ، و آن را به مملکت خود پیوند داد. اما سلوکیان که درگیر گرفتاری های غربی بودند به این مسئله توجه چندانی نکردند ، پس از آن فرهاد موفق شد ری و قزوین را که سلوکیان در آن دارای استحکامات بسیار قوی مانند قلعه آپامه آ، در حدود دوشان تپه بودند ، نیز تسخیر نماید و این نشانگر قدرت بسیار او بوده است. این شاه شهر خارگس را در ری بنا نهاد. خارکس را بعضی با دربند دریای خزر و برخی با شهر ستانک تطبیق داده اند. عقیده آخری مبنی بر این است که ایزدور خارکسی (یکی از جغرافی دانان قدیم) نوشته است. وطن او خارگس در وسط کوههای البرز واقع است. دربند دریای خزر را با سر دره خوار تطبیق کرده اند. فرهاد یکم پیش از مرگ علی رغم داشتن فرزند پسر، برادر خود مهرداد را به جانشینی معین کرد. درگذشت فرهاد در سال 171 پیش از میلاد بوده و به مدت 7 سال از سال 176 تا 171 پیش از میلاد حکومت کرد. سکه های او بسیار نایاب است. از محدود سکه هایی که از او یافت شده است میتوان گفت که همان روال سکه های شاهان پیشین را دنبال کرده است.

فرهاد دوم (138 تا 127 پ.م)

فرهاد پس از پدرش مهرداد یکم به تخت نشست. او ششمین پادشاه اشکانی بود که آغاز سلطنتش (138 پ.م) مقارن بود با حمله قبایل صحراگرد از طرف شمال شرق به شاهنشاهی اشکانی. از طرف دیگر، آنتیوخوس هفتم، برادر دمتریوس که زندانی اشکانیان بود، به خیال بازپس‌گیری بابل و ماد، به ایران لشکر کشید. اقدام اولیه‌ی آنتیوخوس موفقیت آمیز بود و بعد از شکست دادن نیروهای پارت در سه جنگ، موفق به تسخیر بابل و ماد شد.

فرهاد دوم ظاهراً به هدف وقت‌کشی، وارد مذاکرات صلح با آنتیوخوس شد که شرایط غیر قابل قبولی نظیر قبول برتری سلوکیان را درخواست می‌کرد. فرهاد دوم مذاکرات را به تأخیر انداخت و در همین حال به استخدام سربازان مزدور از بین سکاها دست زد.

در این زمان، آنتیوخوس که درصدد گذراندن زمستان 129 پ.م در ماد بود، سربازان خود را در سراسر این ایالت پخش کرد و خورد و خوراک آنها را به دوش اهالی محلی گذاشت. جاسوسان و ماموران فرهاد نیز در حال تحریک اهالی ماد به شورش علیه سربازان سلوکی بودند. از طرف دیگر، فرهاد، دمتریوس دوم را با سربازان پارتی به سوریه فرستاد تا به طرح ادعای خود بر سلطنت سلوکی، موقعیت برادرش آنتیوخوس هفتم را ضعیف کند.

در آخر، ظلم‌های آتانئوس، فرماندار سلوکی و اقدامات مامورین فرهاد، باعث شد که اهالی ماد به قتل عام سربازان سلوکی دست بزنند و باقیمانده لشکر آنتیوخوس نیز به دست نیروها پارتی از میان برداشته شوند. در این جنگ، آنتیوخوس به قتل رسید، ولی فرهاد جسد او را با احترام به سوریه فرستاد.

این، آخرین اقدام سلطنت سلوکی علیه اشکانیان به شمار می‌رفت و بعد از این، پادشاهان سلوکی که از جانب شرق با شاهنشاهی اشکانی و از جانب غرب با رومی‌ها در برخورد بودند، به پادشاهانی محلی در سوریه تبدیل شدند. فرهاد دوم سرانجام در سال 127 پ.م کشته شد.

سکه کالکو ، فرهاد دوم اشکانی سال 138 تا 127 پیش از میلاد برنز 2.0 گرم

سکه دو کالکو ، فرهاد دوم اشکانی سال 138 تا 127 پیش از میلاد برنز 4.0 گرم

سکه دانگ ، فرهاد دوم اشکانی سال 138 تا 127 پیش از میلاد نقره 0.6 گرم

سکه درهم ، فرهاد دوم اشکانی سال 138 تا 127 پیش از میلاد نقره 4.0 گرم

نمونه دیگر از درهم فرهاد دوم

سکه چهار درهم ، فرهاد دوم اشکانی سال 138 تا 127 پیش از میلاد نقره 16 گرم 32 میل قطر

فرهاد دوم

سکه فرهاد سوم (70 تا 57 پ.م)

فرهاد سوم پسر سنتیروک بود که پس از پدرش به شاهی رسید . فرهاد تصمیم داشت تا در درگیری های روم با ارمنستان و پونت بیطرف بماند . اما چون به سال 66 قبل از میلاد ، پوپه (سردار معروف روم) به روم آمد هر یک از طرفین سعی کرد دولت اشکانی را به سمت خود جلب نماید . این بار فرهاد سوم به سوی روم رفت ، چون پومیه به او وعده داده بود ، که اگر فرهاد سوم با روم همکاری نماید ، دو ایالتی را که تیگران از دولت اشکانی متصرف کرده بود ، به آن باز خواهد گرداند . فرهاد نیز با کمک مخالفان ارمنستان در جهت خدمت به روم به جنگ داخلی در ارمنستان دامن زد . به هر حال سراسر پادشاهی فرهاد سوم بین نبرد و درگیری با روم و ارمنستان سپری گشت ، تا سرانجام فرهاد سوم به دست دو پسرش مهرداد سوم و ارد دوم مسموم و کشته شد ، وی نخستین شاه اشکانی بود که به دست پسرش کشته شد . اما از این زمان پدر کشتی و برادر کشتی در خانواده اشکانی آغاز گشت . مدت حکومت فرهاد سوم حدود 13 سال از سال 70 تا 57 پیش از میلاد بود .

سکه کالکو فرهاد سوم (70 تا 57 پ.م)

سکه دو کالکو فرهاد سوم (70 تا 57 پ.م)

سکه چهار کالکو فرهاد سوم (70 تا 57 پ.م)

سکه درهم فرهاد سوم (70 تا 57 پ.م)

سکه چهار درهم فرهاد سوم (70 تا 57 پ.م)

سکه فرهاد چهارم (38 تا 2 پ.م)

فرهاد چهارم پسر ارد یکم بود ، که از سوی پدر به جانشینی انتخاب شد . و خود ارد از سلطنت کناره گرفت . فرهاد چهارم بسیار بی رحم بود و در نخستین اقدام خود پس از رسیدن به قدرت ، دست به کشتار بزرگی در دودمانش زد ، روایت شده که همه برادرانش (که 30 نفر گفته شده) را بکشت و سپس به خیال نابودی پدر افتاد . ارد به بیماری استسقا دچار بود و از اینرو فرهاد در دوابی که هر روز پزشکان برای ارد می بردند مقداری زهر می ریخت ، ولی اتفاقاً زهر در مزاج ارد موثر افتاد و به جای قتلش باعث بهبودش گردید . فرهاد که اوضاع را چنین دید جمعی را واداشت تا ارد را خفه کنند. فرهاد چهارم این کشتار را متوجه بزرگان نیز کرد و عده زیادی از آنان را نیز بکشت . در

این میان آنتونیوس سردار روم تصمیم گرفت تا از نارضایتی ایرانیان از فرهاد چهارم استفاده کرده و به ایران حمله کند ، اما در انتها با 24 هزار کشته مجبور به عقب نشینی گردید . فرهاد چهارم نتوانست پس از آن ارمنستان را نیز مجددا تسخیر و پادشاه آنجا یعنی آرتاواندسرا مغلوب نماید . بعد از آن چون فرهاد چهارم خود را در جبهه جنگ با روم پیروز دید ، مغرور گشته و ستم و بیداد را پیش گرفت . لیک مردم به رهبری تیرداد در سال 33 پیش از میلاد بر او شوریدند . فرهاد چهارم مجبور به فرار از ایران شد و به روایتی تمام زنانش را کشت تا به دست دشمن نیفتاند . از این سوی نیز تیرداد به تخت سلطنت نشست . اما فرهاد به یاری سکاها دوباره به ایران بازگشت و بر تخت سلطنت نشست . تیرداد نیز پسر کوچک فرهاد چهارم را برداشته به نزد اکتاویوس قیصر روم که در آن زمان در سوریه به سر می برد رفت . در انتها در سال 20 پیش از میلاد ، فرهاد چهارم پذیرفت پرچم ها و اسرای رومی را که در جنگ حرّان به چنگ ایرانیان افتاده بود با پسرش معاوضه نماید و این کار باعث شور و شغف بسیار در روم گشت . از آن سوی اکتاویوس به منظور حفظ روابط دوستانه با ایران کنیزی ایتالیایی به نام موزا را به عنوان هدیه برای فرهاد چهارم فرستاد . فرهاد بعدها از موزا صاحب پسری به نام فرهادک شد . فرهاد نیز چهار پسر خود را به روم فرستاد تا مقیم روم باشند ، و بدلیل این حسن تدبیر ، جنگ میان ایران و روم به مدت 100 سال متوقف گشت ، در اواخر عمر فرهاد چهارم پسر خود فرهادک از ملکه موزا را به عنوان ولیعهد خود انتخاب کرد ، اما فرهادک منتظر مرگ طبیعی پدر نشد و با کمک مادرش زهری را ترتیب داده و فرهاد چهارم را به وسیله آن کشت . مدت حکومت فرهاد چهارم حدود 36 سال از 38 تا 2 پیش از میلاد بود

سکه کالکو فرهاد چهارم (38 تا 2 پ.م)

سکه دو کالکو فرهاد چهارم (38 تا 2 پ.م)

سکه درهم فرهاد چهارم (38 تا 2 پ.م)

سکه چهار درهم فرهاد چهارم (38 تا 2 پ.م)

وردان دوم (55 تا 58 میلادی)

وردان از شاهزادگان مدعی سلطنت بودند که در اثر نابسامانی های داخلی و درگیری های خارجی که موجبات ضعف دولت بلاش یکم شده ، استفاده کرده و در بخش هایی از ایران به حکومت پرداخت.

سکه کالکو وردان دوم (55 تا 58 میلادی)

سکه درهم وردان دوم (55 تا 58 میلادی)

سکه چهار درهم وردان دوم (55 تا 58 میلادی)

iii vologases Coin

iv vologases Coin

v vologases Coin

ii vonones Coin

مهرداد سوم (57 تا 54 پ.م)

مهرداد با دسیسه ای که با برادر خود ارد ترتیب داده بود در غذای پدر زهر ریخته و او را به قتل رساند و خود بر تخت شاهی نشست. مهرداد نخست به ارمنستان حمله کرد ولی به سبب شورش برادرش مجبور شد آنجا را ترک کند و به سمت پایتخت آمد و ارد از پایتخت فرار کرد. مهرداد در دوره کوتاه سلطنت خود در جنگ با رومیان و طوایف غیرایرانی آن سوی سیردریا به پیروزی نائل شده بود، او مردی خودسر و ستمگر بود و دست به تصفیه بدون دلیل مقامات کشوری و لشکری زده بود و بدون دادرسی، به چند مورد مصادره اموال اقدام کرده بود و باعث گسترش نارضایتی در کشور شده بود. خیلی زود مجلس مهستان (سنای ایران) در پی وصول شکایت های متعدد مردم، مهرداد سوم را به سبب رفتار خشن از شاهی برکنار کرد و با اکثریت آراء برادرش ارد را بر تخت نشاند. مهرداد در سال (56 پ.م) به گابینیوس رومی پناهنده شد ولی او به مهرداد کمک نکرد. مهرداد به پیش اعراب رفت و با استفاده از آنان بابل را فتح کرد ولی ارد به سرداری سورن به بابل حمله کرد و مهرداد را اسیر کرد. سرانجام مهرداد در حضور برادرش به دار آویخته شد.

سکه کالکومهرداد سوم (57 تا 54 پ.م)

سکه دو کالکومهرداد سوم (57 تا 54 پ.م)

سکه چهار کالکومهرداد سوم (57 تا 54 پ.م)

سکه درهم مهرداد سوم (57 تا 54 پ.م)

سکه چهاردرهم مهرداد سوم (57 تا 54 پ.م)

پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

پاکر دوم پس از مرگ بلاش یکم در بخشی از ایران به پادشاهی رسید. در این دوران بلاش دوم نیز در بخش های دیگر از ایران پادشاهی می کرد. چنین به نظر می رسد که منازعاتی بر سر قدرت وجود داشته و نفرات دیگری همزمان ادعای حکومت داشته اند و هر یک زمام امور بخشی از ایران را در دست داشته اند. به جز پاکور دوم و بلاش دوم مدعی دیگر پادشاهی به نام اردوان سوم نیز بوده است که این خود باعث بروز جنگ های داخلی بسیاری شد. احتمال داده می شود که پاکر از سال 87 تا 105 یا 108 میلادی پادشاهی کرده است. برخی پاکر را پسر بلاش یکم و عده ای دیگر او را برادر بلاش یکم میدانند. از دوره فرمانروایی پاکور اطلاعات زیادی در دست نیست. گفته شده است که او تیسفون پایتخت اشکانیان را توسعه داد. در زمان پاکر شخصی در روم قیام نمود و خود را نرون نامید ولی موفقیتی به دست نیاورد و به ایران گریخت و پاکور او را به درخواست رومیان به آنها تحویل داد.

سکه کالکو پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

سکه دوکالکو پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

سکه دو دانگ پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

سکه نیم درهم پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

سکه درهم پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

سکه چهار درهم پاکر دوم (78 تا 105 میلادی)

گودرز دوم (40 تا 51 میلادی)

گودرز دوم از خاندان اصلی اشکانی نبود، بلکه پسر گیو پادشاه گرگان، که از خویشاوند و وابسته به خاندان اشکانی بود. گودرز پس از مرگ اردوان دوم، بر ضد حکومت دست به شورش زد و در سال (40 میلادی) خود را شاه ایران دانست. کشمکش او با وردان یکم برای رسیدن به شاهی ادامه داشت. او سرانجام با کمک مجلس مهستان بر تخت شاهی نشست. گودرز در تاریخ اشکانیان به سخت‌گیری و خشونت معروف است. از این روی مجلس مهستان وی را شایسته شاهی ندانستند و آنها مهرداد را که در روم سکونت داشت برای تصرف تاج و تخت به ایران دعوت کردند. مهرداد با سپاهی از راه ارمنستان به سوی ایران حرکت کرد و در جنگ سختی که بین قوای مهرداد و گودرز در غرب ایران روی داد مهرداد مغلوب و اسیر گردید. گودرز در سال 51 درگذشت و ونون دوم بر تخت نشست.

مهرداد چهارم (حدود 127 تا 140 میلادی)

در آغاز سده دوم میلادی همچنان کشمکش و مبارزه بر سر قدرت و به دست آوردن مقام پادشاهی میان شاهزادگان خاندان اشکانی همچنان ادامه داشت. خسرو اشکانی در پی این جدال های بی وقفه و متمادی بر سر تاج و تخت، سرانجام در حدود سال 128 میلادی از میدان مبارزه خارج شد و بلاش سوم و مهرداد چهارم در این میدان مبارزه در برابر یکدیگر قرار گرفته و در نبردی سهمگین علیه یکدیگر درگیر شدند. از مهرداد چهارم جز معدودی از سکه هایش بر جای نمانده و تاریخ، اطلاعات چشمگیری از زندگی سیاسی و نظامی وی به دست نیامده.

سکه کالکومهرداد چهارم (حدود 127 تا 140 میلادی)

سکه درهم مهرداد چهارم (حدود 127 تا 140 میلادی)

سکه ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

ارد دوم پسر کوچک فرهاد سوم بود که به یاری برادرش مهرداد سوم، پدرش را کشت و هم در زمان حکومت برادرش به علت اختلافی که میانشان پدیدار شد، دست به شورش زد و توانست با کمک مجلس مهستان (سنای ایران) مهرداد سوم را از شاهی برکنار کرد و خود به بر تخت شاهی نشست. مهرداد گریخت و به کراسوس رومی پناهنده شد ولی او به مهرداد کمک نکرد. مهرداد به پیش اعراب رفت و با استفاده از آنان بابل را فتح کرد ولی ارد به سرداری سورنا به بابل حمله کرد و مهرداد را اسیر کرد و او را به دار آویخت.

در همان زمان کراسوس به دولت اشکانی اعلام جنگ داد، پس ارد یکم سفرایی را به نزد کراسوس فرستاد، اما مذاکرات به جایی نینجامید و بدینگونه جنگ مسلم شد. ارد نیز سورنا سردار معروف خود را به مقابله با رومی ها فرستاد و خود به ارمنستان لشکر کشید. سپاهیان سورنا از شیوه دیرین خویش استفاده می کردند، یعنی از برابر دشمن می گریختند، اما ناگهان در روی اسب بازگشته و دشمن را تیر باران می کردند. در این جنگ پسر کراسوس کشته شد، پارتی ها سر او را بریدند و بر نیزه زدند و بیدرنگ به سوی پدرش حمله کردند، در آن جنگ بسیاری از رومی ها کشته شدند، سرانجام سورنا پس از مدتی توانست کراسوس را با وعده صلح جهت مذاکره به نزد خود بکشاند، اگرچه کراسوس هیچ تمایلی به رفتن نداشت، لیک سرداران و سپاهیان او را به این کار واداشتند. چون کراسوس پیاده بود سورنا دستور داد تا اسبی برای او بیاورند، کراسوس سوار بر اسب شد و چون میراخوران ایرانی خواهان هدایت اسب شدند، رومیهای همراه کراسوس مانع گشتند، خواستند زمام اسب را در دست گیرند. در همان هنگام طرفین به یکدیگر فشار آورده، همه و غوغایی برخاست. اکتاویوس (سردار کراسوس) شمشیر خود را کشیده یک مهتر ایرانی را بکشت و خود نیز کشته شد. ناگهان در آن زمان یکی از پارتیان ضربه مهلکی به کراسوس زد و او را کشت. باید گفت در پشت چنین صحنه ساختگی ای، یک برنامه حساب شده از سوی سورنا نهفته بود تا بدینگونه کراسوس در یک وضع مبهم به قتل برسد. متأسفانه ارد پس از این جنگ، نسبت به سورنا حسادت ورزید و او را کشت. در سال 51 پیش از میلاد ارد پسرش را برای جنگ به سوریه فرستاد که این جنگ بدون نتیجه پایان یافت. در سال 39 پیش از میلاد جنگ های خونینی بین پارتیان و رومی ها درگرفت که در نهایت با کشته شدن تعداد زیادی از پارتی ها از جمله پاکور (پسر ارد) جنگ به نفع روم و شکست ایران پایان پذیرفت. فرهاد چهارم در نخستین اقدام خود پس از رسیدن به قدرت، دست به کشتار بزرگی در دودمانش زد، روایت شده که همه برادرانش را بکشت و سپس به خیال نابودی پدر افتاد. ارد به بیماری استسقا دچار بود و از اینرو فرهاد در نوایی که هر روز پزشکان برای ارد می بردند مقداری زهر می ریخت، ولی اتفاقاً زهر در مزاج ارد موثر افتاد و به جای قتلش باعث بهبودش گردید. فرهاد که اوضاع را چنین دید جمعی را واداشت تا ارد را خفه کنند، مدت حکومت ارد حدود 19 سال از 57 تا 38 پیش از میلاد بود.

سکه کالکو ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه دو کالکو ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه چهار کالکو ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه دانگ ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه دو دانگ ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه نیم درهم ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه درهم ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

سکه چهاردرهم ارد دوم (57 تا 38 پ.م)

sinatruces coins

ونون دوم (51 تا ؟ میلادی)

در سال 51 میلادی پس از مرگ گودرز بزرگان اشکانی (مجلس مهستان) و نون دوم را که والی ماد بود به شاهی برگزیدند، به نظر می رسد که و نون نسبت بسیار دوری با گودرز داشته است . گوتشمید او را برادر اردوان سوم دانسته است . واقعه مهمی از سلطنت وی ذکر نشده و حتی مدت حکومت او مشخص نیست . احتمالاً حدود 1 سال یا شاید بیشتر بوده است . و نون در همان آغاز پادشاهی خود بلاش یکم را در امور مملکتی، شریک ساخته بود .

سکه کالکو ونون دوم اشکانی

سکه درهم ونون دوم اشکانی

vi vologases coins

sanabares

وردان یکم (40 تا 47 میلادی)

وردان پسر اردوان دوم بود و پس از مرگ او بین وردان و برادرش اردوان (احتمالا بزرگترین پسر اردوان دوم) نبرد برای رسیدن به شاهی درگرفت. وردان بر برادر خود چیره شد در آغاز سلطنت خود در تیسفون مستقر شد و شورش سلوکیه را که در اواخر سلطنت اردوان دوم آغاز شده بود فرونشاند و اهالی آنجا را به اطاعت درآورد. وردان در سال (45 م) در شکارگاه در توطنه ای به دست گودرز دوم کشته شد.

پس از وردان در مورد به سلطنت رسیدن گودرز دوم یا مهرداد پسر ونون یکم بین بزرگان پارت اختلاف درگرفت و سرانجام گودرز دوم به پادشاهی رسید.

سکه کالکو وردان یکم (40 تا 47 میلادی)

سکه درهم وردان یکم (40 تا 47 میلادی)

سکه چهار درهم وردان یکم (40 تا 47 میلادی)

i Vologases

(ونون یکم (8 تا 12 میلادی)

ونون یا ونن پسر بزرگ فرهاد چهارم بود که در زمان پادشاهی او به همراه سه تن از برادرانش از سوی پدر به روم فرستاده شده بود . پس از آنکه بزرگان اشکانی در طی شورش ارد سوم را در شکارگاه کشتند . مجلس مهستان رای داد که کسی را به نزد قیصر روم فرستاده و ونن را که پسر بزرگتر فرهاد چهارم بود به ایران بخواهند تا به سلطنت بنشیند . آگوست قیصر روم نیز این مسئله را با خشنودی پذیرفت .

ونن به ایران آمد اما از آنجا که در روم تربیت یافته بود ، ملایمت و رفتار عجیبی داشت . به شکار ، تجمّل و سواری علاقه چندانی نداشت و در کوچه ها ساده و بی پیرایه حرکت می کرد ، بدین ترتیب چون رفتار ونن با آداب دربار اشکانی همخوانی نداشت ، بزرگان به تدریج برآشفتنند و او را لایق سلطنت ندانستند و اعلام کردند که چون او زیر سایه قیصر روم بزرگ شده بود ، پس در سیاست نیز مطابق میل او رفتار خواهد کرد. سرانجام بزرگان فردی به نام اردوان را به سلطنت دعوت کردند ، اما در جنگی که بین اردوان و ونن روی داد چون مردم قلبا با ونن بودند ، اردوان شکست خورد اما در جنگ دوم پیروز شد و ونن به سلوکیه گریخت ، در انتها با توافقی که بین پادشاه روم و اردوان صورت گرفت ، ژرمانیکوس قیصر روم ، ونن را به سوی کلیکیه فرستاد و وی در آنجا کشته شد . مدت حکومت ونن 4 سال از سال 8 تا 12 میلادی بوده است .

سکه کالکو ونون یکم (8 تا 12 میلادی)

سکه درهم ونون یکم (8 تا 12 میلادی)

سکه نیم درهم ونون یکم (8 تا 12 میلادی)

اشک بیست و نهم

بلاش ششم (208 تا 228 میلادی)

بلاش ششم پسر بزرگ بلاش پنجم و برادر اردوان چهارم (پنجم) بود. وی در سال 208 میلادی پس از مرگ پدر بر تخت شاهی نشست. میان او و برادرش اردوان درگیری برای مقام شاهی درگرفت. در ابتدا پیروزی با بلاش بود ولی اردوان که فرمانروای ماد بود در سال 214 میلادی دست به قیام زد و در سال 216 شوش را به تصاحب خود در آورد. پس از این قیام قدرت اردوان رو به فزونی گرفت و مدتی بعد زمام امور ایران را در دست گرفت و حکومت بلاش محدود به بخشی از بابل شد. از سرانجام وی اطلاع دقیقی در دست نیست.

سکه کالکو بلاش ششم (208 تا 228 میلادی)

سکه دو کالکو بلاش ششم (208 تا 228 میلادی)

سکه درهم بلاش ششم (208 تا 228 میلادی)

سکه چهار درهم بلاش ششم (208 تا 228 میلادی)

بلاش پنجم (191 تا 208 میلادی)

بلاش پنجم پسر بلاش چهارم بود و در سال 191 میلادی با مرگ پدر او بر تخت شاهی نشست. بلاش پنجم در سه سال ابتدای زمامداریش دچار مشکلات داخلی بود و توانست در سه سال اوضاع کشور را سر و سامان دهد. پس از آن جنگ میان ایران و روم دوباره آغاز شد. این جنگ از سال 194 تا 197 میلادی به دارازا کشید و دلیل آغاز آن شورش مردم غرب میان‌رودان بود که در زمان شاهی بلاش چهارم به دست کاسیوس سردار رومی ضمیمه قلمرو روم شده بود. سپتیموس سوروس قیصر وقت روم سپاه خود را آرایش داده و سلوکیه و همچنین آدیابن را تسخیر کرد. تیسیفون پایتخت اشکانیان نیز به دست رومیان افتاد و آنان در آنجا کشتار وسیعی کردند و این شهر بزرگ و مهم را ویران کردند. وضعیت دولت اشکانی در این زمان به صورتی نبود که بتواند با پیشروی رومیان مقابله کند. سپتیموس سوروس پس از این پیشروی‌ها دچار مشکلاتی شد که قیصران پیش از او نیز به آن دچار شده بودند. بزرگترین این مشکلات شورش مردم سرزمین‌های تسخیر شده بود که بر طبق مستندات تاریخی اشکانیان در این شورش‌ها دست داشته‌اند. این شورش‌ها قیصر را بر آن داشت تا به روم بازگردد و به پیشروی ادامه ندهد ولی رومیان توانستند آدیابن را حفظ کنند و ارمنستان را نیز در دست خود نگاهدارند. در این اثنا بلاش پنجم در سال 208 میلادی به مرگ طبیعی درگذشت. پس از وی پسرانش اردوان چهارم و بلاش ششم برای رسیدن به شاهی با یکدیگر به جنگ پرداختند.

سکه کالکو بلاش پنجم (191 تا 208 میلادی)

سکه دو کالکو بلاش پنجم (191 تا 208 میلادی)

سکه درهم بلاش پنجم (191 تا 208 میلادی)

سکه چهار درم بلاش پنجم (191 تا 208 میلادی)

بلاش چهارم (147 تا 191 میلادی)

بلاش چهارم در حدود سال 147 میلادی به قدرت رسید، گفته شده که او پسر بلاش سوم بوده است . بلاش در سال 161 میلادی به ارمنستان لشکر کشید و فرمانروای آن را که دست نشانده رومیان بود از آنجا راند. در ادامه نیز با سرداری رومی به نام کاسیوس سوریناتوس جنگید و او را شکست داد. وی پس از این پیروزی روانه سوریه شد و در آنجا سردار دیگر رومی به نام کاسیوس به جلوگیری از پیشروی سپاه اشکانی پرداخت. نبردهایی که میان بلاش چهارم و کاسیوس در گرفت در ابتدا برای رومیان هدف تدافعی داشت ولی پس از اینکه آنها در سوریه پیروز شدند نبردها حالت تهاجمی به خود گرفت و اشکانیان که تاب مقاومت در برابر سپاه کاسیوس نیاوردند به آن سوی رود فرات عقب‌نشینی کردند. در زمان پادشاهی بلاش چهارم باز جنگی با رومی ها روی داد و رومیان تا ناحیه سلوکیه پیشروی کردند و آن شهر را محل تاخت و تاز و غارت خود قرار دادند. سرانجام تیسیفون نیز به تصرف رومیان درآمد، اما در این گیرودار سپاهیان روم بر اثر طاعون شکسته، پریشان، متلاشی و ناتوان شده و به روم بازگشتند. افزون بر آنچه بر سر سپاهیان روم آمد، بیماری طاعون در سرتاسر قلمرو رومیان گسترش یافت و هزاران رومی را به کام مرگ کشید و اقتصاد رومیان را دچار بحران شدید نمود و از این رو از توان رزمی سپاهیان روم به گونه قابل ملاحظه ای کاسته گردید. بیماری طاعون به طور مستمر بر دامنه گسترش خود می افزود و اشکانیان نیز از این آفت و فاجعه مصون نماندند و بیشتر قلمرو امپراطوری اشکانی را فرا گرفت، سرانجام این پیکارها موجب شد که بخش هایی از قلمرو شاهنشاهی اشکانی در شمال بین النهرین به دست رومیان افتد. بلاش چهارم حدود 44 سال پادشاهی کرد و سرانجام در سال 191 کشته شد.

سکه کالکو بلاش چهارم (147 تا 191 میلادی)

سکه دو کالکو بلاش چهارم (147 تا 191 میلادی)

سکه چهار کالکو بلاش چهارم (147 تا 191 میلادی)

سکه درهم بلاش چهارم (147 تا 191 میلادی)

سکه چهار درهم بلاش چهارم (147 تا 191 میلادی)

بلاش یکم (51- 78 میلادی)

ونون دوم در سال 51 میلادی به قدرت رسید و بلاش یکم پسر بزرگ خود را که از مادرش از ماد های ایران (کرد) بود، در کنار خود به تخت شاهی نشاند. پس از درگذشت ونون، بلاش به پادشاهی رسید و برادر خود پاکر را به فرمانداری ماد برگزید و خود به سر و سامان دادن اوضاع کشور پرداخت، تیرداد که زمام امور ارمنستان را در دست داشت به امید بهرمندی از پشتیبانی پدر با رومیان وارد پیکار شد ولی شکست خورد و ارمنستان دوباره در دست رومیان افتاد. بلاش یکم پس از برگرداندن آرامش در داخل کشور برای رومیان پیامی فرستاد و به آنها گفت که ارمنستان به ایران تعلق دارد و اشکانیان از آن صرف نظر خواهند کرد. او دوباره سپاهی فراهم آورد و روانه ارمنستان شد. رومیان مذاکره با ایرانیان را تنها راه حل یافتند و با ایرانیان به تفاهم رسیدند که هر دو سپاه ارمنستان را ترک کرده و از راه گفتگو بین دو دولت این مسأله را پایان دهند. نماینده ایران که برای مذاکره به روم رفته بود با نارضایتی و بدون هیچ دستاورد مثبتی بازگشت و نبرد میان ایران و روم اجتناب ناپذیر شد. رومیان سپاهی را روانه منطقه کردند. آنها در ساحل رود فرات اردو زدند و چون ارمنستان را بی دفاع دیدند به آنجا رفته و بدون روبرو شدن با هیچ مقاومتی به چپاول و غارت در آن سرزمین پرداختند. سپاه روم که با هیچ مقاومتی روبرو نشده بود و هیچ سپاهی از ایرانیان را نیز مشاهده نکرد این را حمل بر انصراف ایرانیان از ارمنستان دانست و اقدام به بازگشت کرد. این در حالی بود که سپاه بلاش در سوی دیگر رود فرات سرگرم نگهداری آن منطقه بود. بلاش از این فرصت استفاده کرده و ناگهان به قلب سپاه رومیان زد و شکستی سهمگین بر رومیان وارد کرد. تاریخ عمومی از بلاش یکم به نام یک ناسیونالیست ایرانی یاد کرده است. وی نه تنها همه آیین‌ها

و مراسم دوران هخامنشیان را احیا کرد بلکه رعایت آنها را به صورت قانون درآورد و به تصویب مجلس مهستان رساند. وی همه کارهای اقتباسی از دنیای هلنیک (یونانیان) را که از جانشینان اسکندر به یاد مانده بود ممنوع ساخت؛ حتی به کار بردن حروف یونانی را که عادت شده بود بر سکه‌ها درج شود و همچنین اسامی و اصطلاحات یونانی را در قلمرو دولت ایران ممنوع کرد. او در استان تیسفون شهری ساخت به نام (بلاش کرد) یا (بلاش گرد) و دستور جمع‌آوری آموزش‌های زرتشت (اوستا) را داد. موبدان تا سال 77 میلادی آنچه را که جمع‌آوری کرده بودند به‌صورت مکتوب به بلاش دادند و گفتند که کار تکمیل مجموعه ادامه خواهد داشت. بلاش یکم از سال 51 تا سال 78 میلادی سلطنت کرد.

سکه کالکو بلاش یکم (51- 78 میلادی)

سکه دو دانگ بلاش یکم (51- 78 میلادی)

سکه درهم بلاش یکم (51- 78 میلادی)

سکه چهار درهم بلاش یکم (51- 78 میلادی)

سکه داریوش دوم ، پادشاه سلسله محلی پارس در زمان اشکانیان

سکه درهم ، فریادپات اشکانی سال 191 تا 176 پیش از میلاد نقره 4.1 گرم

سنتریوک (86 تا 70 پ.م)

سنتریوک یا سنتریوک پسر مهرداد یکم و برادر فرهاد دوم است. او ظاهراً در جنگ با سکاها مدت 50 سال اسیر آن قوم بوده است اما با کمک همان قوم در آشوب کشور پس از مرگ مهرداد، استفاده کرده و خود را شاه نامیده است. با این همه ، این روایات به طور قطع نمی باشند . اوضاع تاریخی این دوره در تاریکی و ابهام می باشد و اطلاع زیاد از آن در دست نیست. در آن زمان دولت اشکانی درگیر منازعات بین شاهزادگان و سران خاندان ها بود. تیگران ارمنی از این فرصت استفاده کرده، آذربایجان را به تصرف خود در آورد و جلگه فرات را غارت کرد. وی علاوه بر این به باقی مانده قلمرو سلوکیان نیز دست اندازی کرده و خود را شاهنشاه خواند.

سکه دو کالکوسنتریوک (86 تا 70 پ.م)

سکه دانگ سننپروک (86 تا 70 پ.م)

سکه درهم سننپروک (86 تا 70 پ.م)

سکه چهاردرهم سننپروک (86 تا 70 پ.م)

پاکر یکم (39 پ.م)

پاکر پسر ارد دوم بود، بعد از فتح ارمنستان ارد دوم او را به فرماندار آنجا برگزید و اجازه ضرب سکه را به او داد. در سال 39 پیش از میلاد جنگ های خونینی بین پارتیان و رومی ها درگرفت که در نهایت با کشته شدن تعداد زیادی از پارتی ها از جمله پاکور جنگ به نفع روم و شکست ایران پایان پذیرفت . گویند ارد پس از مرگ پاکور به شدت دچار غم و اندوه شد ، و پیوسته گریه و زاری میکرد. وی 30 پسر داشت اما پاکور را از میان ایشان بسیار برتر و محبوب تر می داشت .

سکه درهم پاکر یکم اشکانی(39 پ.م)

سکه کالکو پاکر یکم اشکانی (39 پ.م)

فرهاد پنجم (2 پ.م تا 4 میلادی)

فرهاد پنجم که نام اصلی او فرهادک بود، پسر فرهاد چهارم از کنیز رومی اهدایی آنتونیوس به نام موزا، بود که سرانجام با همدستی مادرش بر تخت سلطنت نشست. بر سکه های فرهادک نقش صورت او به همراه مادرش دیده می شود. فرهادک در ابتدای امر سفیرانی را به نزد قیصر روم فرستاد تا برادرانش را برگردانند، اما قیصر روم شاهی فرهادک را به رسمیت نشناخت و او را غاصب سلطنت خواند. قیصر تهدید کرد که یکی از برادران فرهادک را به تخت سلطنت بنشانند و بدینگونه روابط ایران و روم به تیرگی گرایید. در انتها فرهادک پذیرفت که در امور ارمنستان دخالتی نکند و در عوض دولت روم هم شاهی او را به رسمیت بشناسد. از آنجا که مادر فرهادک کنیز رومی بود و همچنین به دلیل اینکه فرهادک مبادرت به کشتن پدرش کرده بود و شاید مهمتر از همه به دلیل صرف نظر کردن او از ارمنستان، آنهم پس از آن پیروزیهای درخشان پدرش بر روم و ارمنستان، سبب گردید که بزرگان و نجبای ایران به مخالفت با فرهادک برخیزند، و سرانجام فرهادک را از سلطنت خلع و کشتند. مدت حکومت فرهادک 6 سال از 2 پیش از میلاد تا 4 میلادی بوده. از مهمترین اتفاقات جهان در سال های حکومت فرهادک ظهور حضرت عیسی میسح پیامبر خدا بود. بالاخره شورش بر ضد فرهادک طرح شد که موجب فرارش به روم گردید، و ظاهراً در راه کشته شد.

سکه کالکو فرهاد پنجم (2 پ.م تا 4 میلادی)

سکه درهم فرهاد پنجم (2 پ.م تا 4 میلادی)

سکه چهار درهم فرهاد پنجم (2 پ.م تا 4 میلادی)

گودرز دوم (40 تا 51 میلادی)

گودرز دوم از خاندان اصلی اشکانی نبود، بلکه پسر گیو پادشاه گرگان، که از خویشاوند و وابسته به خاندان اشکانی بود. گودرز پس از مرگ اردوان دوم، بر ضد حکومت دست به شورش زد و در سال (40 میلادی) خود را شاه ایران دانست. کشمکش او با وردان یکم برای رسیدن به شاهی ادامه داشت. او سرانجام با کمک مجلس مهستان بر تخت شاهی نشست. گودرز در تاریخ اشکانیان به سختگیری و خشونت معروف است. از این روی مجلس مهستان وی را شایسته شاهی ندانستند و آنها مهرداد را که در روم سکونت داشت برای تصرف تاج و تخت به ایران دعوت کردند. مهرداد با سپاهی از راه ارمنستان به سوی ایران حرکت کرد و در جنگ سختی که بین قوای مهرداد و گودرز در غرب ایران روی داد مهرداد مغلوب و اسیر گردید. گودرز در سال 51 درگذشت و ونون دوم بر تخت نشست.

سکه کالکو گودرز دوم (40 تا 51 میلادی)

سکه درهم گودرز دوم (40 تا 51 میلادی)

سکه چهار درهم گودرز دوم (40 تا 51 میلادی)

بلاش دوم (77 تا 80 میلادی)

بلاش دوم نیز شاهزادگان شورش‌ی بودند که در اثر نابسامانی های داخلی و درگیری های خارجی که موجبات ضعف دولت بلاش یکم شده ، استفاده کرده . به روایتی او شورش هایی خود را در حدود سال 70 میلادی شروع کرد. و در سال 77 میلادی توانست بر بخش هایی از خاک ایران حکومت کند. زمان حکومت او مقارن با پاکر دوم بود.

سکه درهم بلاش دوم (77 تا 80 میلادی)

سکه دو دانگ بلاش دوم (77 تا 80 میلادی)

سکه چهار درهم بلاش دوم (77 تا 80 میلادی)

بلاش سوم (105 تا 147 میلادی)

بلاش سوم بعد از پاکر به قدرت رسید او از خاندان اشکانی است اما نسبت دقیق بلاش سوم با اشکانیان روشن نیست. وی در حدود سال 105 میلادی ادعای سلطنت کرد. در زمان حکومت او خسرو یکم نیز قیام کرد و در بخش هایی از ایران پادشاهی می کرد. در زمان وی آن‌ها برای بار دوم به ایران تاختند. بلاش به خاطر مشکلات فراوان و اینکه سپاه اشکانی از توان پیشین برخوردار نبود از پس رفع این تاخت و تاز بر نیامد و مجبور شد تا با دادن باجی سنگین آنان را راضی به ترک کردن مناطق اشغال شده کند. دادن چنین باجی پیش از این در تاریخ اشکانیان گزارش نشده است و این نشانه سستی و ناتوانی اشکانیان در این دوران می‌باشد.

سکه کالکو بلاش سوم (105 تا 147 میلادی)

سکه دو کالکو بلاش سوم (105 تا 147 میلادی)

سکه چهار کالکو بلاش سوم (105 تا 147 میلادی)

سکه درهم بلاش سوم (105 تا 147 میلادی)

سکه چهاردرهم بلاش سوم (105 تا 147 میلادی)

خسرو یکم (109 تا 129 میلادی)

خسرو یکم برادر پاکر دوم از حدود سال 109 میلادی به پادشاهی رسید. اگرچه پاکور دو پسر داشت اما مجلس مهستان رأی به جانشینی خسرو داد. مدتی پس از به شاهی رسیدن خسرو صلحی که از زمان پادشاهی بلاش یکم میان دو دولت ایران و روم حاکم بود با نبردی که درگرفت پس از پنجاه سال پایان یافت. این نبرد نیز مانند بیشتر نبردهایی که میان دو کشور درگرفته بود بر سر ارمنستان بود. تراژان در سال 117 میلادی مرد و هادریان به جای او قیصر روم شد. قیصر جدید علاقه‌مند به نبرد در شرق نبود و به همین خاطر ارمنستان و بین‌النهرین را از ارتش روم خالی کرد. هادریان چندی بعد با خسرو در مرز دو کشور ملاقات کرده و دختر خسرو را که در زمان تراژان به همراه تخت زرین به جنگ رومیها افتاده بود به او بازگردانید و وعده داد که تخت زرین را نیز به زودی پس دهد. خسرو اندکی پس از آزادی دخترش و دیدن او درگذشت.

سکه کالکو خسرو یکم (109 تا 129 میلادی)

سکه دو کالکو خسرو یکم (109 تا 129 میلادی)

سکه چهار کالکو خسرو یکم (109 تا 129 میلادی)

سکه درهم خسرو یکم (109 تا 129 میلادی)

خسرو دوم (190 تا 191 میلادی)

خسرو دوم در زمان بلاش چهارم دست به شورش زد تا به تخت شاهی دست یابد. از زمان و چگونگی شورش او اطلاعاتی در دست نیست اما از سکه های بدست آمد از او ، می توان گفت که در هکمتانه قیام کرد و در این شهر اقدام به سکه ضرب نمود . مدت حکومت او دو سال گفته شده.

سکه کالکوخسرو دوم (190 تا 191 میلادی)

سکه دو کالکوخسرو دوم (190 تا 191 میلادی)

سکه درهم خسرو دوم (190 تا 191 میلادی)

سکه های دوره ساسانی

سکه‌های دوره ساسانی از طلا و نقره و مس و برنج و سرب و گاهی از فلزات مرکب: مس و قلع و سرب بوده است. سکه‌های زرین را دینار و سیمین را درم "Drachm" و پول خورد مسین را پیشیز "Unit" می‌نامیدند. سکه‌های کوچک نقره هم به نام دیوبول (نیم درم)، اوبول و دانگ (یک ششم درم)، همیوبول (یک دوازدهم درم) بوده است. سکه‌های نقره "یک درم" در وزن‌های 3.50 تا 4.20 گرم دیده شده‌اند. و سکه‌های چهار درم سیمین با وزن حدود 13.7 گرم می‌باشد، از سکه‌های نقره زیاد و در نواحی مختلف ایران و افغانستان کنونی، به دست آمده ولی سکه طلا نادر و کمیاب است و جهت آن نیز واضح است. زیرا طلا بیشتر برای زینت‌آلات مورد استفاده قرار گرفته و چون ارزش زیادتری دارد، در تغییر سلسله‌ها و تحولات تاریخی، بیش‌تر به بیغما رفته و یا به مسکوک جدید تبدیل گردیده است. اردشیر پایه‌گذار سلسله‌ی ساسانی به ضرب چندین نوع سکه پرداخت که بسیاری از این سکه‌ها خیلی خوب ضرب شده و دارای ارزش هنری نسبتاً بالایی هستند و پس از او شاپور شیوه‌ی اردشیر را در ضرب سکه ادامه داد و سکه‌های زیبایی به سفارش وی ضرب نمودند. سکه‌های آن بر دو روش صورت شاه و پدرش پاپک به‌طور وضوح نقش شده و بر روی نوع دیگر آن شکل اردشیر از روبرو نقش گردیده و پشت آن نقش آتشدان است و روی آن "خداپرست خدايگان" و "مزدیسنا بیغ" نوشته شده. خوشبختانه تقریباً همه سکه‌های شاهان ساسانی پیدا شده است. از سکه‌های ساسانی پاره‌ای زیاد به دست آمده و فراوان است، مانند سکه‌ی خسرو پرویز که تقریباً 37 سال سلطنت کرد و چندین مرتبه سکه زد. ولی سکه‌ی پوراندخت بسیار کمیاب است.

تا زمان بهرام، عنوان روی سکه‌ها، ملکان ملکا، شاهان شاه، بوده ولی از آن به بعد، ملکان ملکا ایران و انیران، نوشته شده است. در بیش‌تر مسکوک‌ها، از زمان بهرام پنجم (420-438 م) به بعد، القاب پادشاه نوشته شده و پشت سکه، عموماً شکل آتشدانی است که در وسط دو نفر قرار گرفته. پشت سکه‌ی شاهان محلی فارس در زمان سلوکی‌ها و اوایل پارت‌ها نیز شکل آتشدانی بوده است.

سکه‌های شاهان ساسانی هر کدام به نقش خود آن‌ها مزین بوده است.

عنوان خدایگان از زمان یزدگرد دوم به بعد از روی سکه‌ها برداشته شد، کلمات ملکان ملکامین (از) هزوارش و از لغات آرامی بوده که بدان شکل نوشته می‌شد ولی تلفظ آن پهلوی بوده است.

در روی سکه‌های ساسانی، نام شهرهایی که سکه در آنجا زده شده با علامت اختصاری مشخص گردیده است. مثلاً: "ست" علامت شهر استخر، "بز" علامت شهر بزم قباد (شهری در میان رودان که قباد آن را بنا کرده بود)، "رام" علامت شهر رامهرمز، "اب" علامت شهر ابرکوه، "ابر" علامت شهر ابرشهر (یکی از شهرهای خراسان) "اهم" علامت شهر اهمتانا (همدان)، "مر" علامت شهر مرو، "ای" علامت شهر ایران، "فر" علامت شهر فرغانه، "شی" علامت شهر شیرجان، "از" علامت شهر زرنک، "سک" علامت شهر سگستان، "ارت" علامت شهر اردشیر خوره، "ام" علامت شهر آمل، "دا" علامت شهر دارابگرد و... عده شهرهایی که در آن‌ها سکه زده می‌شده تا 115 شهر نوشته‌اند.

اکثر سکه‌های ساسانی تاریخ دارند و ابتدای سلطنت پادشاه، روی آن نوشته شده و مثلاً روی یکی از سکه‌های انوشیروان که در سال چهل و چهارم سلطنتش زده شده، نوشته "چهارچهل". عبارت سکه‌ها، تقریباً به یک مضمون و این‌طور بوده است، مزدیسنا بیغ ... ملکان ملکان ایران و انیران "منوچبتری من یزتان" یعنی "خداپرست خدایگان ...، شاهنشاه ایران و غیر ایران آسمانی از نژاد خدایان" و در سکه‌ی شاهان زن، به جای ملکان ملکان، ملکتان ملکت نوشته شده. پشت سکه‌ها، جمله‌ی "نورا ... شاه" یعنی "آتش ... شاه" نوشته شده. آخرین سکه

ساسانی از یزدگرد سوم است که در سال بیستم پادشاهی اش یعنی همان سالی که در مرو کشته شد، در یزد زده شده است ولی در تیرستان تا اواخر قرن دوم هجری (حدود سال 195 ق) سکه‌ی پهلوی دیده شده و به طوری که نوشته‌اند تا حدود قرن پنجم هجری همین رویه را معمول می‌داشته‌اند.

پس از فتح ایران به دست اعراب، مقدار زیادی سکه به دست اعراب افتاد که به هر یک از هزار نفر سرباز عرب، دوازده هزار درم رسید. سکه‌های ساسانی، نازک و ساده و تا حدی فاقد ظرافت و کار هنری است. مسکوکات شاهان بدوی به مراتب ظریف تر از شاهان بعدی می‌باشد. سکه‌ی شاهان آخری، پهن‌تر و نازک‌تر و در زمان خسرو یکم به حد اعلا‌ی بزرگی رسیده است. مورخین ارمنی نوشته‌اند که هنگام به تخت نشستن هر شاهی، مقدار سکه‌ای که در خزانه موجود بوده، ذوب و به نقش شاه جدید، سکه زده می‌شده است.

در اوایل اسلام، همان سکه‌های ایرانی و رومی میان مسلمین رواج پیدا کرد و به تدریج که دایره‌ی شخصیت و نفوذ خود را گسترش دادند، میادرت به ضرب سکه کردند. سکه‌های نخستین اسلام مخلوطی از طرح و نقوش ایرانی و عربی بود. به قول "مقریزی"، نخستین خلیفه‌ای که در اسلام سکه زد، عمر بن خطاب در سال 18 هجری بوده است و سکه‌هایی با نقش و طرح ساسانی زد که در بعضی از آن‌ها جمله‌ی "الحمد لله محمد رسول الله" و در برخی "لا اله الا هو" اضافه شده و پاره‌ای، قدیم‌ترین سکه اسلامی را متعلق به سال 28 هجری دانسته‌اند. در بصره هم سکه‌هایی، به نام درهم زدند ولی رواج پیدا نکرد. در سال 61 هجری در یزد سکه‌هایی زده شده که دور آن به خط پهلوی این عبارت "عبدالله زبیر امیر المومنین" نوشته شده ولی همه این سکه‌ها و بسیاری دیگر از سکه‌های متداول، همان سکه‌های ساسانی یا شبیه به آن با الحاق عبارات اسلامی که گاهی آن عبارات به خط عربی و گاهی پهلوی بوده است.

تاثیرات جنگ داخلی بر ضرب سکه در شاهنشاهی ساسانی

چنین می‌نماید که در شاهنشاهی ساسانی نظارت مرکزی دقیقی بر ضرب سکه وجود داشته است در واقع سکه‌های خسرو دوم بر وجود این تشکیلات مرکزی در اواخر سده ششم و اوایل سده هفتم میلادی گواهی می‌دهند. دگرگونی سکه‌ها به صورت یکنواخت انجام می‌گرفت و با صرف نظر از چند استثنا، تاثیر سازمان مرکزی ضرب سکه و کارایی حکومت ساسانی رانشان می‌داد. یک استثنا در این مورد، در سال‌های نخستین فرمانروایی خسرو دوم دیده می‌شود. در طی دو سال نخست سلطنت خسرو دوم، جنگ میان او و سردارش بهرام ششم، که توانسته بود تاج بر سر نهد، در گرفت. خسرو دوم بناچار از کشور گریخت و به بیزانس پناه برد. بی‌گمان در کشور پریشانی پدید آمد و دو سال نخست، سکه‌های مختلفی برای آن دو زده شد و حتی در یک سال در یک شهر به نام هر دو آن‌ها سکه زدند بهرام در سال دوم (591م) به شمال شرق ایران رانده شد و او در آنجا برای آخرین بار سکه زد. خسرو دوم پس از آن، توانست تصویرهای سکه‌ها را اصلاح کند و به جای تاج کنگره دار سال اول، تاج بالدار با عبارت جدیدی بر گزیند. سکه‌های خسرو دوم و تاجی که در سال‌های دوم تاسی و نهم شاهنشاهی اش بر گزید، تاج بالدار و نماد ایزد بهرام بود. این گزینش، نشانه پیروزی او بر دشمن خودبود و عبارت "hswlwb" " GDH bzd" فرخه خسرو افزود " تائیدی است بر این حقیقت.

در سال دوم سلطنت خسرو دوم هنوز پریشانی وجود داشت و این دگرگونی با موفقیت انجام نشد. ما نمی‌دانیم دستورات تغییر طرح سکه‌ها چگونه صادر شد آیا زمینه طرح را به هر یک از ضربخانه‌ها می‌فرستادند و در آنجا از آن رو نوشت برمی‌داشتند، یا این قالب‌ها را از آن‌ها به هریک از شهرها می‌فرستادند تا در آنجا از آن استفاده کنند؟ امکان دیگر این است که به هریک از ضربخانه‌ها یک قالب ساز می‌فرستادند. ما درباره سکه‌های تقلبی شاهنشاهی ساسانی آگاهی اندکی داریم، ولی احتمالاً وجود داشته‌اند، زیرا معلوم است که در بیزانس تقلب سکه و قوانین مربوط به مجازات چنین جرائمی وجود داشت. اگر یک قالب را به ضربخانه‌های مختلف می‌فرستادند، طرح سکه‌های یکسان می‌شد، حال آن‌که چنین نیست این احتمال نیز وجود دارد که نه قالبی واحد، بلکه قلیسای واحد را به سراسر شاهنشاهی می‌فرستادند اما سرشت پراکنده ضربخانه‌ها این نظر را نا موجه می‌سازد. کلاً به نظر می‌رسد که دوطرح مختلف برای سال دوم وجود داشته است چرا چنین اختلافی وجود داشت؟ اگر این کار قالبسازی معینی بود در آن صورت با دوفقر یا دو گروه از قالبسازان شاهنشاهی سر کار داشتیم که بعد به نظر می‌رسد. بنابر این این خلاف قاعده را باید در نتیجه آشفتگی شاهنشاهی ساسانی بدانیم که سازمان مرکزی ضربخانه‌های برای مدتی تضعیف شد. خسرو دوم پس از شکست بهرام ششم توانست بر همه ضربخانه‌های کشور سلطه یابد و پس از سال سوم به نظر می‌رسد که ضرب سکه یکسان شده است و میزان تاثیر تشکیلات ضربخانه‌ها در سکه‌های سال یازدهم نیز دیده می‌شود. در این زمان تصاویر سکه دوباره تغییر یافت. این تغییر عبارت بود از شکستگی در حلقه درونی روی سکه با واژه "bzwd" افزود این پدیده بر روی سکه‌های دیده می‌شود و آن را باید طرحی دانست که سازمان مرکزی ضربخانه‌ها تعیین کرده بود.

تجارت در امپراتوری ساسانی

تمرکزگرایی دولت ساسانی تغییرات مهمی در تجارت آن دوره ایجاد کرد، علاوه بر آن استقلال شهرهای کاروانی سوریه و بین‌النهرین نیز از بین رفت. عموماً بازرگانی تحت حکومت ساسانیان همراه با سلسله مراتب قانونی، به خوبی سازماندهی شده بود. در اواخر سده چهارم میلادی تهاجم بودیان به آسیای مرکزی و ایران شرقی به طور قابل ملاحظه‌ای مانع تجارت در شرق شد. اما با این وجود، توسعه دیوانسالاری پایدار در هر دو امپراتوری بیزانس و ساسانی و رشد اهمیت تجارت بین آنها و همچنین تجارت با شرق دور به پیشرفت در طول دوره خسرو یکم و جانشینانش کمک کرد. در این مدت سعیدیان فعال‌ترین بازرگانان جاده ابریشم بودند. چینی‌ها، میوه، شراب، آثار فلزی (به خصوص از آهن)، زره، ظروف شیشه‌ای و همه نوع سرگرمی‌های سعیدی را وارد می‌کردند. برای مثال اسلوب و مضامین

هنری ایران ساسانی با طرح طاووس نر و اسب های بالدار روبه روی هم بر جامه های کتان ظاهر شد که در آسیای مرکزی، چین و حتی ژاپن عمومیت داشت. با این وجود اشیای کمی از این نوع و با منشا « ایرانی باقی مانده است. ساسانیان برای فروش کالا از مهرهای گلی استفاده می کردند. کشف مهر ساسانی در حفاریات «مانتای» در سریلانکا بازتاب روابط تجاری بازرگانان ایرانی با سرزمین های دور دست است. نشانه های گستره تجارت بین المللی ساسانیان در آفریقا نیز مشاهده شده ، سکه های یافت شده در آن جا این مساله را تصدیق می کند. همچنین سفرنامه های باقی مانده از دوره ساسانی بر پیوستگی جاده های تجاری دلالت دارد که از سوریه و جنوب بین النهرین شمالی تا محل تلاقی دجله و فرات ادامه داشت، همان راهی که در دوره پارتیان نیز مورد استفاده بود. ضمن اینکه در امتداد تمام جاده ها عوارض و تعرفه از کاروان ها وصول می شد. رومیان و پارتیان به ترتیب جای خود را به بیزانسیان و ساسانیان دادند که بر سر کنترل تجارت مزبور با هم رقابت می کردند. علی رغم جنگ های همیشگی، در امتداد راه های اصلی نمایشگاه ها و بازارهایی برپا می شد و حجم تجارت دانما در حال افزایش بود. از کتب حقوق سریانی و «ماتیکان هزار دادستان» پهلوی این گونه استنباط می شود که تجارت ساسانیان تا حد زیادی در اختیار اتحادیه ها و شرکت ها یا خانواده های بازرگانی بوده که در زمینه قوانین و مقررات حاکم بر خرید و فروش تولیدات خبره بودند. از قوانین تقسیم دارایی و توارث که در کتاب های قانون شرح داده شده تنها اندکی از آن باقی مانده است. به نظر می رسد مالکیت عمومی کالا، زمین و خانه ها شایع تر از مالکیت خصوصی بوده است. اصطلاح "hamdyh" (شراکت) نه تنها به روابط تجاری بلکه به سایر همکاری ها راجع به ساخت کانال های آبیاری و نظیر آن اشاره می کند. در ابتدا جریان تجارت به جای داد و ستد، بر پایه نظام پولی استوار بود. سکه های نقره با عیار بالا که دولت ساسانی ضرب می کرد به عنوان پول تا واحد تورفان ترکستان نیز مورد استفاده بودند. این سکه ها همچنین در تجارت با نواحی بالای رود ولگا در روسیه و دریای سیاه نیز دارای ارزش بود. تجارت اخیر حتی در مقیاسی وسیع تر در دوره اسلامی نیز تداوم یافت. درهم نقره ساسانی مدلی برای سایر پول ها در شرق شد. درهم نقره ساسانی مدلی شد برای سایر پول هایی که در شرق، به ویژه نزد هپتالیان و یا در واحد بخارا ضرب می شد. در خلال حاکمیت طولانی ساسانیان، این سکه فقط در موارد محدودی تحت تاثیر مسائل سیاسی، کم ارزش شد؛ یک بار در دوره پادشاهی شاپور یکم و بار دوم وقتی که پیروز مجبور شده بود، غرامت سنگینی را به هپتالیان بپردازد. مالیات ها و بهره بالای وام ها باعث محدودیت بازرگانان در ایران عصر ساسانی می شد. بازرگانان در این زمره طبقات بالای اجتماع قرار نداشتند. برعکس آن در آسیای مرکزی آنها از احترام بیشتری برخوردار بودند. در دوره ساسانی طبقه اعیان زمیندار در راس هرم جامعه بودند اما در مناطقی همچون بخارا و سمرقند بازرگانان بزرگ مهم ترین نفوذ را در همه امور حکومتی داشتند.

- 1- اردشیر یکم
- 2- شاپور یکم
- 3- هرمز یکم
- 4- بهرام یکم
- 5- بهرام دوم
- 6- بهرام سوم
- 7- نرسی
- 8- هرمز دوم
- 9- شاپور دوم
- 10- اردشیر دوم
- 11- شاپور سوم
- 12- بهرام چهارم
- 13- یزدگرد یکم
- 14- بهرام پنجم
- 15- یزدگرد دوم
- 16- هرمز سوم
- 17- پیروز یکم
- 18- بلاش
- 19- جاماسب
- 20- قباد یکم
- 21- خسرو یکم
- 22- هرمز چهارم
- 23- بهرام ششم
- 24- ویستهم
- 25- خسرو دوم
- 26- قباد دوم
- 27- اردشیر سوم

- 28- پورانخت
- 29- آذمیدخت
- 30- خسرو سوم
- 31- هرمز پنجم
- 32- خسرو چهارم
- 33- یزدگرد سوم

اردشیر یکم (224-242 میلادی)

در سال 205 میلادی بابک پدر اردشیر که موبد آتشکده آناهید در شهر استخر بودگوزهر حاکم استخر را از تخت به زیر کشید. پسر بزرگ بابک شاپور نام داشت و ولیعهد او بود ولی به طرز اسرارآمیزی درگذشت. اردشیر کار پدر را ادامه داد و بر پارس و فراسوی آن سلطه یافت. اردوان پنجم به او حمله کرد ولی کشته شد و حکومت اشکانی منقرض گشت. به این ترتیب آخرین شاه اشکانی از اردشیر شکست خورد و سلسله ساسانی جایگزین سلسله اشکانی شد. اردشیر در شروع شاهنشاهی خود هم به کشورگشایی پرداخت و هم با رومیان درگیر شد. او توانست سرزمین وسیعی را به زیر فرمان خود درآورد.

سکه های او تاجی بر سر دارد که برگرفته از تاج مهرداد دوم پارتی است. در نمونه سکه ای از او تصویر از روبرو و اطراف کلاه او «مروارید» دوزی است و هلال و ستاره ای بر آن دیده می شود، گرداگرد تصویر او چنبری نقطه چین ضرب شده است. مشخصات کلی سکه های اردشیر: تصویر روی سکه شامل نیم تنه شاه با ریش بلند و موی ریخته بر روی شانه و دورتا دور آن با خط پهلوی حک شده است و پشت سکه؛ نیم رخ شاهنشاه به سمت چپ با همان ویژگی های ذکر شده در روی سکه است. تصویر روی سکه نیم رخ تصویر با ریش بلند و موی بر شانه و دورتا دور آن را خط پهلوی فرا گرفته است. در پشت سکه: سکوی آتش بدون ملازمان و علائم پهلوی در خلاف جهت معمول حک شده است. متن پهلوی « مزدایرست خدایگان اردشیر شاهنشاه ایران ایزدی نژاد.»

افسر شهریاری بر کلاه و گویی گوی چسبان بر بالای آن نصب شده است. در برخی از سکه های او از کلاه نواری به نام «شهره وند» آویخته است. بر کلاه نقش های دیگری مانند «گردباد»، نقش عقاب با نواری بر گردن در دیگر نمونه ها ستاره شش پر بر کلاه و سینه، گردنبند وجود دارد. در حاشیه پوشاک برخی از سکه های اردشیر نقش و نگار مروارید دوزی وجود دارد. در تصاویر اردشیر با کلاه پارتی، نقش بخش زیرین آن را کلاه سه کنگره دربرمی گیرد. برخی از تصاویر آرایش مو به شکل گیسوی محکم بهم بافته است. نقش ایزد مقدس زرتشتی اهورامزدا بر تاج شهریاری او دیده شده است. بر پشت سکه ها نیز می توان آتش گاه به شکل ستونی حاوی چند پایه عمودی است که آتش دان بر آن قرار گرفته است. از فراز آتش شعله ها زبانه می کشد. آتشدان متکی بر دو پایه به شکل دست های شیر است که بر دو مجمر نهاده شده است. بر پایه ها نوارهایی دیده می شود.

سکه هایی نیز با تصویر مشترک اردشیر و پسرش شاپور

تصویر روی سکه نیم رخ تصویر با ریش بلند و موی بر شانه و دورتا دور آن را خط پهلوی فرا گرفته است. در پشت سکه: سکوی آتش بدون ملازمان و علائم پهلوی در خلاف جهت معمول حک شده است. متن پهلوی « مزدایرست خدایگان اردشیر شاهنشاه ایران ایزدی نژاد.» سکه های با تصویر نشانه های افسر شاهی را می توان متعلق به سال 220 میلادی تا 227 میلادی (تاریخ تاجگذاری رسمی اردشیر) و تصویر آتشکده نشان از آن است که پس از تاجگذاری ضرب شده است. تصویر اردشیر با کلاه دارای نشان «گردباد» و «عقاب» مینی بر آن است که انتشار سکه های نامبرده با تصرف و اندیشه تصرف سرزمین های غرب از سوی اردشیر ارتباط داشته باشد، می توانیم انتشار این درهم را منحصر به سال های 232-233 میلادی بدانیم. نشان ویژه پوشاندن موی سر که حاشیه آن مروارید دوزی است با توجه به نقش برجسته دارابگرد، می بایست در حدود سال 240 میلادی باشد سکه های منقوش به تصویر پدر و پسر می بایست مربوط به سال های 242-243 میلادی انتشار یافته باشد.

سکه پشیز اردشیر یکم (224-242 میلادی)

سکه دانگ اردشیر یکم (224-242 میلادی)

سکه نیم درهم اردشیر یکم (224-242 میلادی)

سکه درهم اردشیر یکم (224-242 میلادی)

سکه چهار درهم اردشیر یکم (224-242 میلادی)

سکه دینار اردشیر یکم (224-242 میلادی)

شاپور یکم (240 – 270 میلادی)

شاپور یکم پسر اردشیر یکم، در سال 242 م به تخت شاهی نشست. آخرین سکه های اردشیر حاکی از آن است که شاپور با پدر در آخرین سال های زندگی، حکومت می کرده است. شاپور در طول حکومت خود سه امپراتور روم را شکست داد. در اوایل دوران شاهی او گوردیانوس به بین النهرین حمله کرد ولی از شاپور شکست خورد و به دست او کشته شد. بعد ها شاپور در همان مکان شهری به نام پیروز شاپور بنا کرد. دومین جنگ شاپور با رومیان در پی شکستن پیمان صلحی که بعد از جنگ اول منعقد شده بود، از طرف شاپور، صورت گرفت که منجر به پیروزی ایران و به اسارت در آمدن والرین، دیگر امپراتور روم گردید. در راه بازگشت شاپور با لشکر اذینه فرمانروای پالمیرا در سوریه امروزی، مواجه گشت و اذینه موفق شد چند تن از اعضای حرم شاهی و بخشی از غنایم جنگی را به چنگ آورد. بار دیگر اذینه به بهانه انتقام والرین به بین النهرین حمله کرد، تیسفون را محاصره کرد، اما شاپور به کمک ساتراپ ها نجات یافت و اذینه به گسترش قلمرو خود در بین النهرین بسنده کرد. بعد از مرگ اذینه شاپور با همسر او که فرمانروا شده بود پیمان اتحاد بست. آنرلیانوس امپراتور روم به پالمیرا حمله کرد، این بار شاپور سپاه کمکی فرستاد و برای سومین بار لشکر روم شکست می خورد. در زمان او کرد دریا کر تیر به مقام موبد بزرگ رسید و مانی مدعی پیامبری شد و تا حدودی از حمایت او برخوردار شد.

تصویر روی سکه های شاپور با افسر شهریار کنگره دار که گویی بر بالای آن نصب شده است. از گوی و انتهای افسر شهریار نوارهایی رو به بالا دیده می شود. دور گردن رشته ای از مروارید مشهود است. نوشته روی سکه چنین است؛ «بغ مزدپرست خدایگان شاپور شاه ایران که چهر از ایزدان دارد. بر پشت سکه شاپور شکل آتشدان تغییر می یابد که بر پایه بلند ستون آن آتشدانی نهاده شده با این نوشته "آتش شاپور" است. در دو سوی آن نیز دو افسر با کلاه کنگره دار دیده می شود که از کمرشان شمشیری آویخته و نیزه ای بدست دارند.

روی سکه شاپور یکم نقش نیم تنه شاه با تاج کنگره داری که بالای آن شیبی کروی شکل نظیر تاجی که در نقش رستم روی سر شاه نقش شده، دیده می شود و نوشته روی آن دو عبارت است. یکی «شاه پهریزدانی، خدایگان شاپور» مربوط به زمان ولایت عهدی که معمولاً شاه بخشی از کشور بوده و دیگری در زمان شاهنشاهی اش، بدین مضمون «مزدیسن شاهپور ملکان ملکا ایران مینوچپتری من یزدان» و در بعضی از سکه های بهرام دوم، نقش ملکه و ولیعهد که تاجی در دست دارد دیده می شود. سکه های شاپور دوم، کمپاب و نقش تاجش با سه ردیف مروارید مزین گردیده و در بعضی از سکه ها، شاپور سوم سر برهنه است. سکه قباد اول با تاج هلال که ستاره ای روی آن است نمایانده شده.

آرایش مجعد مو، پوشش موی سر وجود ندارد، با نوار ریشبند و گاهی بدون آن، آرایش به اشکال قبضه های صاف است. در برخی موارد گیسو نمایان و کنار گوی انتهای نوار دیده می شود. تصویر او گاه تا سینه صاف و هموار و گاه بر کلاه او سر پرند ای وحشی که مرواریدی به منقار وجود دارد و در پشت سکه؛ گاه بر روی کلاه کنگره دارد و افسر نگهبان آتشدان گویی نصب شده است. سه نقطه در سمت راست و یا چپ شعله های آتش، وجود دارد. پای ستون به شکل چند قطعه راست گوشه و در دوسوی آتشدان تصویر شاه و ملکه پادشاه و ولیعهد یا شاه و اهورامزدا یا یکی از ایزدان مثل مهر و آناهیتا دیده می شود. نقش اهورامزدا بر تاج شهریار برخی از سکه های شاپور دیده می شود. بکار بردن فلزهایی با عیار کم نقره بطور کلی در دوران اوایل شاهنشاهی ساسانیان معمول نبوده است و تنها در دوره شاپور یکم دیده شده است. سکه های این شاه به دو دسته ولیعهدی و پادشاهی تقسیم می شود، بر سکه ها او عنوان «شاه شاهان ایران» بکار نرفته، عنوان شاه ایران و انیران بر سنگ نوشته ها وجود دارد.

سکه پشیز شاپور یکم (240 – 270) میلادی

سکه دانگ شاپور یکم (240 – 270) میلادی

سکه نیم درهم شاپور یکم (240 – 270) میلادی

سکه درهم شاپور یکم (240 – 270) میلادی

سکه چهاردرهم شاپور یکم (240 – 270) میلادی

سکه دینار شاپور یکم (240 – 270) میلادی

سکه درهم شاپور یکم (240 – 270) میلادی وزن 3.80 gr

سکه درهم شاپور یکم (240 – 270) میلادی وزن 4.48 gr

هرمز یکم (272 - 273 میلادی)

هرمز اردشیر به مدت يك سال حکومت کرد و اطلاعات چندانی از او در دست نیست. تنها چیزی که از او میدانیم این است که به مانی و کرتیر به عنوان دو رقیب مذهبی اجازه فعالیت داد و همین باعث شد کردر به او بدگمان شود و بهرام یکم را جایگزین او کند. آگاتیاس مورخ بیزانسی، حمزه اصفهانی، ابن اثیر و میرخواند مدت فرمانروایی او را يك سال و ده ماه و فردوسی يك سال و دو ماه نگاشته است.

تصویر نیمرخ هرمز به سمت راست با افسر شهریاری کوتاه که چنبره های متحدالمرکزی بر گوی بالای تاجک های آن دیده می شود. حاشیه سکه چنان است که گویی چنبره ای مروارید نشان بر آن کارگذاشته، آرایش مو مجعد است. تصویر پشت سکه، آتشیگاه با ستون بلند و آتشدان از چند قطعه راست-گوشه و از آن شعله ای زیبانه می کشد، در سمت راست تصویر میترا با حلقه نورانی بر گرد سر که شعاع های از آن می تابد. میترا در این تصویر دست دراز کرده و حلقه شهریاری را به شاهنشاه می دهد. در پشت آن آتش هرمزد به پهلوئی حک شده است. در سمت چپ تصویر شاهنشاه دیده می شود.

از زمان هرمز یکم القاب کاملتر می شود "مزدایرست خدایگان هرمزد شاهنشاه ایران و انیران، ایزدی نژاد". گاه در تصویر پادشاه بر روی شانه ها نشانه جانشین شاهنشاه و در پشت سکه نیز گاه تصویر آناهیتا با تاج کنگره دار که بر بالای آن گویی نصب شده و شاه با شاخ برسم به

دست، دیده می شود. گاه تصویر شاهنشاه در سمت راست است. در نمونه ای هم اهورامزدا دست خود را در حال اعطای حلقه شهریاری به سمت شاهنشاه دراز کرده است. نوشته های روی سکه های هر مزد با این عنوان "بغ مزدا پرست، خدایگان هر مزد، بزرگ ارمنستان شاه" نشانگر آغاز پادشاهی او بوده است و تاریخ قبل از تاجگذاری او را در سال 273 میلادی در بر می گیرد. نشانه جانشین بر شانه های شاهنشاهی تاریخ سکه ها را به سال 273 میلادی منصوب می دارد.

سکه پیشیز هر مزد یکم (272 - 273 میلادی)

سکه دانگ هر مزد یکم (272 - 273 میلادی)

سکه نیم درهم هر مزد یکم (272 - 273 میلادی)

سکه درهم هر مزد یکم (272 - 273 میلادی)

بهرام یکم (271 – 274 میلادی)

بهرام بزرگترین پسر شاپور بود ولی هرگز او را کنار زده بود. با مرگ هرمز اول بهرام اول در سن 58 سالگی به شاهی رسید. او به کردی و منزلت بالایی داد. بهرام مانی را به زندان انداخت و او را در زندان به قتل رساند. بهرام را مردی خوش سیما و بردبار دانسته اند مدت شاهی او را از سه سال تا سه سال و سه ماه نوشته اند نیم رخ راست بهرام با افسر شهریاری متنشعش که گویی بر آن نصب شده است. از تاج ها نوارکی بیرون آمده، آرایش مو تا اندازه ای به شکل گیسوی محکم بافته است. نوشته آن شامل بغ مزدایرست خدایگان بهرام شاهان شاه ایران و انیران که چهر از ایزدان دارد. پشت سکه شامل آتشگاه مانند سکه- های هرمزد و در دو سوی آن دو هیکل با شمشیر و کمر ایستاده اند که به دو سوی گوناگون می-نگرند؛ یکی از آن ها تصویر ایزد میترا و دیگری تصویر شاپور یکم "با تاج کنگره و گوی دار" و نوشته پهلوی آتش بهرام است.

سکه پیشیز بهرام یکم (271 – 274 میلادی)

سکه دانگ بهرام یکم (271 – 274 میلادی)

سکه نیم درهم بهرام یکم (271 – 274 میلادی)

سکه درهم بهرام یکم (271 – 274 میلادی)

سکه دینار بهرام یکم (271 – 274 میلادی)

بهرام دوم (276 – 293 میلادی)

او در 15 سالگی به شاهی رسید. احتمالاً بیشتر قدرت شاهی در دست کرد و او از خود اختیاری نداشته است. مدت شاهی او 17 سال بود. در زمان او کاروس امپراتور روم به ساسانیان حمله کرد و تا نزدیکی تیسفون آمد ولی به خاطر شورش سپاهیان به قتل رسید و جانشین او دیوکلئین با بهرام پیمان صلح بست و بر پایه آن ارمنستان و بین النهرین در اختیار روم قرار گرفت.

تصویر نیمرخ راست بهرام و افسر شهریاری بالدار که گویی بر آن قرار گرفته است. از تاجک ها نواری خارج شده است. آرایش مو مجدد است. نوشته روی سکه عبارت « آریای بخ مزدپرست، خدایگان بهرام شاهان شاه ایران و انیران که چهر از ایزدان دارد، نقش آتشگاه بر پشت سکه مانند سکه های دو پادشاه پیشین و دو پیکره یکی اهورامزدا و دیگری بهرام با افسر شهریاری که به جهت گوناگون می نگرند.

در تصاویر مربوط به بالهای افسر شهریاری برخی به صورت راست و برخی به صورت خم رو به بالا است. بازنمایی دوگانه پادشاه از زمان او آغاز می گردد. تصویر همسر بهرام نیز با کلاهی بیضی شکل با حاشیه مروارید دوزی و دارای چنبره هایی بر تاجک ها و پوشش موی سر است. تصویر مظهر و رثرغن بر تاج بهرام دوم وجود دارد. تصویر نیمرخ بهرام با افسر شهریاری بالدار که در جلوی آن تصویر جانشین با کلاهی که بخش قدیمی اسب بر آن نهاده شده دیده می شود. پرنده ای وحشی بر قدیمی کلاه جانشین، تصویر بهرام و همسرش با نقش سنگ بر بخش قدیمی کلاهی مشهود است. در پشت سکه علاوه بر آتشگاه دو پیکره در دو جهت متفاوت، که گاه اهورامزدا و دیگری بهرام دوم نمونه ای تاجگذاری از سوی ایزد آناهیتا و تصویر میترا با حلقه ای متشعشع ضرب شده است. در زمان بهرام دوم برای نخستین بار بر پشت سکه ها حرف هایی دیده شد که گمان می رود نام ضرابخانه ها باشد. نشانه شاهی بر ستون آتشگاه در سمت چپ یا راست پشت سکه های او دیده می شود. تصاویر بهرام به صورت منفرد و تصویر دوگانه او با همسرش را نخستین سکه های او می توان شمرد، اما به سبب جدا بودن نوشته ها و اندک بودن نقشها کار مقایسه دشوار است. در سکه های او با نشان سکستان شاه نمی توانسته زودتر از سال 283 میلادی بوده باشد. دیگر نمونه سکه ها را نیز با توجه به نقش برجسته ها تعیین نمود.

سکه پیشیز بهرام دوم (276 – 293 میلادی)

سکه دانگ بهرام دوم (276 – 293 میلادی)

سکه نیم درهم بهرام دوم (276 – 293 میلادی)

سکه درهم بهرام دوم (276 – 293 میلادی)

سکه دینار بهرام دوم (276 – 293 میلادی) وزن 7.20

بهرام سوم (293 میلادی)

بهرام سوم یا سکان شاه که در زمان ولایت عهدی، حکومت سیستان یا سگستان را در دست داشت، بعد از مرگ بهرام دوم تنها توانست در مدت زمان کوتاهی "چهار ماه" بر مسند قدرت شاهنشاهی ایران تکیه زند. فردوسی در خصوص مدت پادشاهی او از نسخه خطی موزه ایران باستان چنین آورده است: "چو شد پادشاهیش بر چهار ماه بر او زار بگریست تخت وکلاه آنچه از پژوهش متن تاریخ بر می آید این است که یکی از شخصیت های مهم تاریخی در اوایل سلطنت شاهان ساسانی، موبد موبدان "کرتیر" بوده است. قدرت کرتیر در امور مذهبی و سایر امور مملکتی در طی مدت سلطنت هفت تن از پادشاهان ساسانی رو به افزایش نهاد و بیشترین قدرت و اعمال نفوذ وی در امور مملکتی در زمان بهرام یکم و دوم بوده است. بعد از مرگ شاپور یکم، دومین شاه ساسانی، پسر وی هرمز یکم قدرت را در دست گرفت و پس از آن برادر وی بهرام یکم بر اریکه شاهی تکیه زد.

با اعمال نفوذ کرتیر بعد از بهرام یکم پسر نوجوانش بهرام دوم شاه شد و نرسی پسر دیگر شاپور یکم از سلطنت باز ماند. علل تاریخی این مسئله مربوط به گرایش مذهبی نرسی بود و کرتیر با به سلطنت رساندن بهرام دوم و حمایت از او مانع از این انحراف گردید و در عوض بر قدرت خویش افزود. با مرگ بهرام دوم و به سلطنت رسیدن بهرام سوم، نرسی که در این زمان در ارمنستان به سر می برد، داعیه سلطنت کرد و با ضرب سکه به نام خود عملاً علم طغیان و مخالفت برافراشت و در نتیجه جنگی که بین آنان در گرفت، نرسی قدرت را به دست گرفت. چو برگشت بهرام را روز بخت به نرسی سپرد آن زمان تاج و تخت نکته ای که باید در اینجا به آن اشاره کرد این است که تشابه ظاهری در نوشتار نام "ورهران" و نام "نرسی" باعث این شده است که برخی از محققین سکه های بهرام سوم را به نرسی نسبت بدهند. خانم دکتر ملک زاده بیانی با معرفی مدالی از بهرام سوم، در مجله بررسی های تاریخی، شماره یک از سال پنجم، تا حدودی تصویر و تاج زیبای این شاه ساسانی را نمایان ساخت.

در حاشیه این مدال بیضوی شکل که گوشه راست آن شکسته است با نوشتار پهلوی چنین آمده است: "زی و (یحیو) مزدیسن بگی ورهران ملکا... انیران"، به معنی: "زنده باد مزدا پرست خدایگان بهرام شاه... غیر ایران". بعد از شکست بهرام سوم از نرسی و فرار او از پایتخت در سال 293 میلادی بنا به نظر کریستین سن، ممکن است بهرام در بعضی از قسمت های شرقی ایران به شاهی باقی مانده باشد. نکته

اینکه سکه ای مسین از بهرام سوم را که به احتمال بعد از خلع شدن از سلطنت در سرزمین های شرقی ضرب کرده است را معرفی نموده و علت ضرب آن را نیز بررسی می نماییم. تصویر شاه روی سکه مانند سایر سکه های ساسانی رو به راست نقش شده است و تاج شاه اگر چه به عینه همانند تاج موجود بر سکه های سیمین و مدال منسوب به بهرام سوم نیست، ولی شباهت زیادی با آن دارد. موهای جمع شده شاه، تاج با خطوط عمودی و ریش کوتاه در این سکه، همانند مدال و سکه های سیمین منسوب به بهرام سوم است. نتیجه حاصله این خواهد بود که بهرام سوم در دوره ای که از سلطنت کنار گذاشته شده بود نیز در بخش هایی از ایران به ضرب سکه پرداخته است.

از جمله نقوشی که بر پشت سکه به نظر می رسد، در قسمت ربع اول پشت سکه نقش قیچی مانندی که نماد دادرسی کرتیر بوده را می توان متصور شد. علت اصلی ضرب چنین سکه ای تنها این می تواند باشد که بهرام سوم از سکه به عنوان یک برگه تبلیغی اعتراضی استفاده کرده و در این گیر و دار با به تصویر در آوردن نقش موبد موبدان "که در آن زمان کرتیر بوده است" با حلقه قدرت، خویشتن را برگزیده ایزدان و شایسته سلطنت دانسته است و به عبارتی دیگر خواسته تا حقانیت خویش را بر جانشینی بهرام دوم در برابر نرسی ثابت نماید. روی و پشت سکه در جاهای مختلف نوشتار ضعیفی به چشم می خورد که قابل خواندن نیست.

سکه پیشیز بهرام سوم (293 میلادی)

سکه دانگ بهرام سوم (293 میلادی)

سکه درهم بهرام سوم (293 میلادی)

نرسی (293 - 302 میلادی)

برطبق سنگ نبشته نرسه در پایکولی، او پسر شاپور است و لی طبری و ابن اثیر او را برادر بهرام سوم میدانند. نرسه در سال 293 در 56 سالگی به فرمانروایی رسید. در سال 296 گالیوس رومی را که به ایران حمله کرده بود شکست داد، اما سال بعد از او شکست خورد و حتی حرمش به دست دشمن افتاد. بنا بر این تن به یک صلحنامه یکطرفه با رومیان داد که در آن رود دجله خط مرزی شناخته شد در عین حال 5 نقطه در شرق دجله به رومیان تعلق گرفت و شاه ایران دیگر نباید دخالتی در امور گرجستان و ارمنستان بکند. این شکست باعث مرگ نرسه در سال 302 میلادی، در 68 سالگی شد. او توانست از قدرت کردن در اداره حکومت بکاهد.

تصویر نیمرخ راست نرسی که انتهای آن تیز گوشه و مروارید دوزی بوده. آرایش مو به شکل گیسوان سخت بهم بافته ای است که بر شانه ها فرو افتاده است. ریش او دسته دسته است. گردنبنند او از دو رشته "مروارید" است. بر کلاه مروارید دوزی شده است. بر پشت سکه نیز آتشدان با شعله ای زبانه کشیده، گراگرد ستون آتشگاه نوارهایی دیده می شود. در دوسوی آتشگاه نیز دو پیکره اهورامزدا و دیگری نرسه با شمشیر در دست قرار دارند.

افسر شاهی نرسه گاهی دارای تاجک هایی کوچک که گویی بر آن نصب شده است. در دوره پادشاهی او انتهای نوارها از تاجک بیرون کشیده شده و آرایش مو مجعد است. در برخی نمونه ها دیگر ریش گرد و کوتاه است. پوشاک نیز در حاشیه شامل سه خرما است و گیوان را به سختی بافته که بر شانه ها نیفتند. پشت سکه نیز شامل تصویر دوی شیء مانند بخوردان که در دوره قبل پادشاهی بکار رفته است. در نمونه های دوره شاهی او در سمت راست شعله از "نشانه شاهی" و سمت چپ "نشانه جانشین شاه" استفاده شده است. در گرداگرد ستون آتشگاه نیز نوارهایی دیده می شود. سکه های نرسه نوشته ها بسیار خشن و به تقریب قابل خواندن است.

سکه پشیز نرسی (293 - 302 میلادی)

سکه دانگ نرسی (293 - 302 میلادی)

سکه درهم نرسی (293 - 302 میلادی)

سکه یک ششم دینار نرسی (293 - 302 میلادی)

سکه دینار نرسی (293 - 302 میلادی) وزن 7.32

هرمز دوم (303 – 309 میلادی)

هرمز دوم در سال 302 جانشین پدر شد. در زمان او ارمنستان به مسیحیت گروید. ارمنه این تاریخ را به منزله بریدن از گذشته کافرانه خود میدانند و از این تاریخ به بعد مورخان ارمنی آن دسته از ارمنیانی را که مسیحی نشده بودند و به دین پدران خود بودند را تبه کار و بدکار معرفی میکنند.

تصویر نیمرخ راست هرمز دوم با افسر شاهی دارای تاجک های متعدد است. بر افسر شهریاری او تصویر پرنده ای وحشی با مرواریدی در منقار نقش شده است. بر افسر شهریاری گویی نصب شده و نواری از تاجک ها جدا شده و آرایش مو مجعد است. نوشته روی سکه "بغ مزدایرست خدایگان هرمزد، شاهان شاه ایران و انیران که چهر از ایزدان دارد". بر پشت سکه آتشگاه و بر بلندای آن شعله ها زبانه کشیده است. در میان شعله های آتش، تصویر اهورامزدا تا سینه دیده می شود. دو پیکره کنار آن، اهورامزدا و هرمزد چهارم است.

عمده ترین دگرگونی در نوع پشت سکه- های او تصویر نیم تنه ایزد در میان آتش آتشدان است. برخی از تاجک ها شیاردار و برخی به مروارید مزین است، نوارها از آن هاه و گوی آویزان است. در برخی از سکه های او نیز یکی از دو تصویر کنار آتشگاه تصویر یک افسر شهریاری به همراه هرمزد است. تا زمان این پادشاه تصویر شاهان و ایزدان بر پشت سکه های او دیده می- شود.

سکه پیشیز هرمز دوم (303 – 309 میلادی)

سکه دانگ هرمز دوم (303 – 309 میلادی)

سکه درهم هرمز دوم (303 – 309 میلادی)

سکه دینار هرمز دوم (303 – 309 میلادی) وزن 7.25

سکه دینار هرمز دوم (303 – 309 میلادی) وزن 6.86 گرم

سکه درهم هرمز دوم وزن 3.75 gr

سکه درهم هرمز دوم وزن 4.07 gr

سکه درهم هرمز دوم وزن 4.09 gr

سکه درهم هرمز دوم وزن gr 4.22

سکه درهم هرمز دوم وزن gr 4.34

شاپور دوم (309-379 میلادی)

بعد از هرمز دوم، پسرش آذر نرسی به فرمانروایی رسید، اما اشراف او را بر کنار کردند و شاپور دوم پسر دیگرش را که هنوز کودک بود، به شاهی رساندند. عربها در این زمان به مرزهای جنوبی کشور به قصد چپاول حمله کردند. شاپور در 16 سالگی به طاهر فرمانده اعراب تاخت و انتقام سختی از اعراب گرفت و چند قبیله عرب را به داخل ایران از جمله خوزستان و کرمان کوچ داد. از طرف آسیای مرکزی قیابیل خیون به ایران تجاوز کردند که شاپور جلوی آنان را نیز گرفت. در سال 363 یولیانوس امپراتور روم به ایران حمله کرد و شاپور با پیش کشیدن سیاست زمین سوخته باعث بروز قحطی در سپاه روم شد، همچنین استفاده ایرانیان از فیل عامل دیگر شکست رومیان بود. پس از مرگ اپراتور رومیان قرارداد صلحی با ایران بستند که بین النهرین و سوریه به ایران تعلق گرفت. شاپور به ارمنستان نیز حمله میکند و مسیحیان امپراتوری ساسانی مورد آزار بسیار واقع می شوند

بر روی سکه تصویر نیمرخ شاپور دوم در حالیکه تاجی کنگره دار با گویی در بالای آن قرار دارد. آرایش مو مجعد و دارای گردنبندی مرواریدی با گوشواره است. در پشت سکه او تصویر دو نگهبان در حالیکه شمشیری در دست دارند و تصویر نیمرخ اهورمزدا در میان شعله های قرار دارد.

تصویر روی سکه های او شاهد معتبری بر ابهت و زیبایی اوست که در آثار مورخین رومی وصف شده و گفته آنان را تأیید می کند. حضور دوایر نقطه چین در حاشیه سکه با بی نظمی خاصی در زمان او آغاز می گردد. به علت طولانی بودن حکومتش آثار جوانی تا کهولت بر روی سکه های او پدیدار است. از ویژگی سکه های او تاج های فراوان را می توان نام برد. آتشگاه های پشت سکه او مانند سکه های اردشیر اول است.

سکه پشیز شاپور دوم (309-379 میلادی)

سکه دانگ شاپور دوم (309-379 میلادی)

سکه درهم شاپور دوم (309-379 میلادی)

سکه یک ششم دینار شاپور دوم (309-379 میلادی)

سکه دینار شاپور دوم (309-379 میلادی)

سکه دینار شاپور دوم (309-379 میلادی) وزن 7.21 قطر 22 میل

سکه دینار شاپور دوم (309-379 میلادی) وزن 5.07

سکه دینار شاپور دوم (309-379 میلادی) وزن 7.15

سکه دینار شاپور دوم (309-379 میلادی) وزن 4.29

اردشیر دوم (379-383 میلادی)

پس از مرگ شاپور دوم چون ولیعهدش شاپور سوم خردسال بود برادر شاپور دوم به شاهی رسید تا شاپور سوم به سنی برسد که قابلیت شاهنشاهی را داشته باشد. ظاهراً این شاه از مردم مالیات نمی گرفت و به نکوکار مشهور بود. اطلاعات زیادی از اردشیر دوم نداریم. در هر

دوره که ساسانیان با رومیان درگیر نبوده اند چون مورد توجه تاریخنگاران غربی قرار نمی گرفتند و از آنجا که خود نیز به نگارش تاریخ نمی پرداختند، اطلاع زیادی از آنها بر جای نمانده است. البته اگر هم کتابهایی در زمینه تاریخ نوشته شده بود در اتفاقات تلخ زمانه نابود گشته است

تصویر سکه ها اردشیر دوم مانند پادشاهان گذشته دارای تاجی با گوی نواردار و موهایی با آرایش فرخورده تویی شکل، در حالیکه گردنبنند و گوشواره ای دارد. نقش پشت سکه نیز، دو نگهبان شمشیر به دست و نقش آتشدان که به صورت منفرد با یک علامت دیده می شود.

سکه پیشزاردشیر دوم (379-383 میلادی)

سکه درهم اردشیر دوم (379-383 میلادی)

سکه دینار اردشیر دوم (379-383 میلادی)

شاپور سوم (383-388 میلادی)

شاپور سوم 5 سال فرمانروایی کرد. در سال 384 م هیاتی از طرف او برای برقراری صلح میان ایران و روم به بیزانس رفت به همین دلیل در زمان فرمانروایی او میان ایران و روم صلح برقرار بود

تصویر نیمرخ شاپور سوم با موهای فرخورده وتاجی با تزئین گیاهی که بر بالای آن گویی دارد. پشت سکه نیز دو نگهبان برسم به دست و نیم تنه اهرمزدا در میان شعله های آتش قرار دارد. علامت سه نقطه بر ستون آتشگاه وجود دارد. در یک سکه نمونه دانگ "ابول برابر با

یک ششم درهم" نقش دیهمی زده شده که سراسر سکه را می پوشاند. نقش آتشدان پشت سکه به صورت منفرد دیده می شود. تصویر دیهیم به عنوان نقش مکملی در یک مورد حتی در سکه شاپور دوم گاه بر ستون آتشگاه به چشم می خورد. عبارت انیران بر روی سکه های او وجود دارد. جای پندارگاهی معادل فارسی "آن آتش" را می گیرد.

سکه درهم شاپور سوم (383-388 میلادی)

سکه درهم شاپور سوم (383-388 میلادی) نقره

سکه دینار شاپور سوم (383-388 میلادی)

بهرام چهارم (388-389 میلادی)

او پسر شاپور دوم و برادر شاپور سوم بود که پیش از شاهنشاهی فرمانروای کرمان بود و کرمانشاه خوانده میشد. پیمان صلحی که در زمان شاپور سوم با رومیان در حال امضا شدن بود در زمان بهرام چهارم امضا شد. در این دوره ارمنستان به دو قسمت، تقسیم شد و هر یک از امپراتوری های روم و ایران یک قسمت آن را از آن خود کرد. بهرام در شورش سپاهیان به ضرب یک تیر ناشناس کشته شد.

تصویر نیمرخ او با ریش کوتاه، چشمانی گرد و تاجی بالدار که بر بالای آن گویی با نوارهای آویزان قرار دارد. تغییرات اساسی در زمان او مربوط به پشت سکه بوده، و نام ضرابخانه ها در زمان او ذکر می گردد، اما جای او هنوز در سکه ثابت نیست. نقش آتشدان نیز به صورت منفرد دیده می شود. آزمایش های مکرری برای تعیین محل نوشته ضرب در پشت سکه های بهرام چهارم به عمل آمد.

سکه پشیز بهرام چهارم (388-389 میلادی)

سکه دانگ بهرام چهارم (388-389 میلادی)

سکه درهم بهرام چهارم (388-389 میلادی)

یزدگرد یکم (399-420 میلادی)

او پسر شاپور سوم شاید هم شاپور چهارم بود. پس از اینکه به کمک درباریان بر تخت نشست در مقابل آنها ایستاد. بر اساس منابع دوره اسلامی، وی فردی جنگ طلب بوده است ولی منابع به جای مانده از زمان ساسانیان او را دانا و صلح جو خوانده اند. به گونه ای که حتی آرکادیوس امپراتور بیزانس به سبب رفتار دوستانه یزدگرد تربیت پسر خود را به او سپرد. یزدگرد به دیگر دینهای زمان خود اجازه حیات داد و به همین علت مورد انتقاد روحانیون زرتشتی واقع شد. ماروثا اسقف بین النهرین به او محبت داشت و همین باعث رفتار خوب او با مسیحیان گشت سرانجام در سال 420 میلادی به طرز مشکوکی در شمال خراسان جان سپرد. او سر درد همیشگی داشت و برای درمان به چشمه ای در ساو نزدیک توس رفته بود و در آنجا درگذشت.

تصویر نیمرخ یزدگرد اول نیز با آرایش مو مانند سکه های پیشین و تاج او دارای نشانه هلال ماه است. دو نگهبان نیز برسم های بلندی در دست دارند. در دوره پادشاهی یزدگرد اول نماد تیر و ماه به گروه نمادی سکه های ساسانی افزوده گردید. بر روی سکه های او که عنوان

"مزدپرست خدايگان.. نام پادشاه" بوده، هنگامي که اين نوشته بکار مي رود بقيه لقب نخستين حذف مي گردد. در اين دوره محل نوشته پشت سکه و کناره سمت راست و از بالا به پايين تثبيت گرديد.

سکه پشيز يزدگرد يکم (399-420 ميلادی)

سکه دانگ يزدگرد يکم (399-420 ميلادی)

سکه درهم يزدگرد يکم (399-420 ميلادی)

سکه دينار يزدگرد يکم (399-420 ميلادی)

بهرام پنجم (420-438 میلادی)

تصویر روی سکه های بهرام با تاجی کنگره دار که بر روی آن گوی و هلال تصویر شده است. تزیین موها به صورت انبوه در پشت گردن قرار دارد. گردنبند یک ردیفه مرواریدی نیز بر گردن او آویخته شده است. در پشت سکه نیم تنه آتش به معرفی پادشاهی پرداخته و بازنمای خود پادشاه است. از این دوره تنها نام پادشاه بر روی سکه باقی می ماند. نام ضرابخانه ها در زمان او جای ثابت خود را در سمت راست زمینه سکه پیدا می کند. بر بعضی از سکه ها نیز نشانه ویژه ای از پادشاهی با این معنی نقش شده است "آنکه شکوه به زمین می بخشد".

سکه درهم بهرام پنجم ساسانی

سکه درهم بهرام پنجم ساسانی

یزدگرد دوم (438-457 میلادی)

در ابتدای کار یزدگرد دوم با کوشانیان "شاید هون ها" به جنگ پرداخت و به اجبار چند سالی در خراسان ساکن شد تا امنیت را به مرزهای ایران باز گرداند. او بلخ را تصرف کرد. پس از آن به سوی عربستان و بعد قفقاز رفت. وزیر او مهرنرسه دستور داد تا دوباره زرتشتی دین رسمی ارمنستان شود. به همین علت شورش از طرف ارمنه بر پا شد و ارمنیان به رهبری وردان شکست خوردند و نابود شدند. عده ای از

آنها به داخل ایران تبعید شد. او نخستین شاهی بود که از لقب کی بیغ مزدپرست استفاده کرد. شاید حضور او در مشرق باعث پیوند خوردن او با کیانیان شده بود.

سکه پشیز یزدگرد دوم (438-457 میلادی)

سکه دانگ یزدگرد دوم (438-457 میلادی)

سکه درهم یزدگرد دوم (438-457 میلادی)

سکه دینار یزدگرد دوم (438-457 میلادی)

هرمز سوم (457-459 میلادی)

پس از مرگ یزدگرد دوم دو پسر او پیروز و هرمز با هم درگیر شدند. هرمز پیروز را به خراسان فراری داد. در این دوره درگیری های داخلی حکومت را تضعیف کرد و آلبانیا مستقل شد و مرزهای شرقی مورد حمله قوم هیاطله قرار گرفت.

پیروز (459-484 میلادی)

پیروز پسر یزدگرد دوم بود. او پس از درگیری با برادرش، هرمز سوم، بر او غلبه میکند و شاه میشود. او شورش آلبانی را سرکوب کرد ولی به آنها اجازه میدهد مسیحی بمانند. سپس به جنگ هیاطله رفت و در سال 469 شاه و همراهان و حرمسرا اسیر خوشنواز شاه هیاطله میشوند. در نتیجه ساسانیان سرزمینهایی را به آنها دادند تا شاه خود و خانواده او را نجات دهند ولی شاه هیاطله موبد موبدان، قباد پسر شاه و دخترش را به عنوان گروگان نگه داشت. در این زمان قحطی نیز در سرزمین ساسانیان رواج مییابد. شاه دوباره به شرق ایران حمله میکند ولی اینبار خود و 7 تن از پسرانش و همه ارتشش نابود شدند. ساسانیان هرگز تا این اندازه ضعیف نشده بودند.

در برخی از سکه های پیروز تاج او دارای بالهای گشوده و برخی دیگر مزین به گوی و هلال است. ریش او کوتاه و موها به صورت توپی فر خورده در پشت سر او جمع شده است. دو نگهبان پشت سکه اندکی کوتاه تر از شعله های آتش آتشدان هستند. در زمان این پادشاه عنوان "مزدایرست خدایگان... نام پادشاه..."، هنگامی که به کار می رود بقیه لقب نخستین حذف می گردد. در این زمان است که ذکر سال ضرب پادشاهی جای آن را می گیرد. با توجه به سکه هایش می توان دریافت که دارای تاج های متنوعی بوده است.

سکه پشیز پیروز (459-484 میلادی)

سکه دانگ پیروز (459-484 میلادی)

سکه درهم پیروز (459-484 میلادی)

سکه دینار پیروز (459-484 میلادی) وزن 3.86 گرم

بلاش (488-484 میلادی)

در زمان شاهنشاهی بلاش، ساسانیان بعثت ضعف در دستگاه حکومت، در مقابل ارمنستان و قوم هیاطله در مقام ضعف قرار گرفتند. در آن دوران بلاش به قوم هیاطله خراج هم میداد

تصویر بلاش با کلاه‌های کنگره دار و هلال و گویی که دارای شیار و نقطه است دیده میشود. مو و ریش کوتاهی دارد و در پشت سکه نیز کلاه دو نگهبان از حاشیه سکه بیرون رفته است. در پشت سکه های او نیم تنه اهورامزدا دیده می شود. اما حضور او مداوم نیست و همراه به نمونه های دیگر است. به احتمال این نیم تنه خود پادشاه است و به معرفی آتش پادشاهی می پردازد. عبارت روی سکه، "پادشاهی شایسته بلاش" است. بر شعله های آتش تصویری از ایزدان پدیدار می گردد.

سکه درهم بلاش ساسانی

سکه دانگ "ابول" بلاش ساسانی

جاماسب (496-498 میلادی)

پس از به زندان افتادن قباد او به شاهی رسید ولی همینکه قباد به کمک خواهر خود از زندان فرار کرد و با نیرویی اندک به سراغ جاماسب آمد و او به نفع برادر کنار کشید و دوباره قباد به شاهی نشست.

تصور جاماسب با کلاه کنگره دار مانند بلاش اما با گویی متفاوت است. گوی او چهار شیار دارد. گوشواره مرواریدی دوتایی بر گوش خود دارد. در زمان او عنوان نام پادشاه از روی سکه ها حذف می گردد.

سکه درهم جاماسب

سکه دانگ "ابول" جاماسب

قباد یکم (488-496 میلادی)

در زمانی که قباد به حکومت می رسد کشور به علت قحطی و جنگ های نافرجام در ضعف بود در این زمان مزدک فرقه گرایی در دین زرتشت را موعظه می کرد و شاه با تکیه به او قصد داشت از قدرت روحانیون دربار بکاهد. سرانجام بلاش به توطئه روحانیون در سال 496 میلادی دستگیر شد و به زندان فراموشی - انوشبرد - افتاد، سپس برادر او جاماسب به شاهی رسید.

پس از به زندان افتادن قباد، جاماسب به شاهی رسید، ولی همینکه قباد به کمک خواهر خود از زندان فرار کرد و با نیرویی اندک به سراغ جاماسب آمد، او به نفع برادر کنار کشید و دوباره قباد بر تخت نشست. قباد ابتدا به سرزمین رومیان حمله کرد و با گرفتن غنایم خزانه خود را کمی پربار کرد. قباد دقتی به نام مدافع درویشان و داور تاسیس کرد و به یاری فقیران پرداخت. همچنین از زمینهای زراعی نقشه

برداري کرد و ماليات گيري را ساماندهي کرد. سرانجام وليعهدی خود را به پسر بزرگش کاووس داد ولي موبدان از خسرو پسر ديگر او که ضد مزدك بود حمايت کردند و بالاخره خسرو در جنگي بر کاووس پيروز گشت و او را کشت

قياد يکم دارای دو نوع سکه در دوره يکم و دوره دوم پادشاهی است. نمونه بالایی، تصوير نيمرخ با تاجی با کنگره و دارای گوی و هلال است. در پشت سکه نیز تصوير دو ملازم رو به روی هم ايستاده و دارای کلاهی هستند که مانند سکه های بلاش و پيروز از حاشيه بيرون زده است. نوآوری قياد يکم افزودن واژه "اپزن" به سکه ها است. به علت طولاني بودن سلطنت وي آثار جواني و كهولت وي بر روي سکه ها پديدار است. تاريخ ضرب سکه از زمان او قابل شناسایی می شود، زیرا بر پایه سال جلوس پادشاه آن تاريخ بر پشت سکه و در سمت چپ، به خط پهلوی و از بالا به پايين ضرب خورده است. تصوير زیر مربوط به یکی از سکه های دوره دوم پادشاهی اوست.

سکه پیشیز قياد يکم (488-496میلادی)

سکه دانگ قياد يکم (488-496میلادی)

سکه درهم قياد يکم (488-496میلادی)

سکه دينار قياد يکم (488-496میلادی) وزن 4.06 گرم

خسرو یکم (531-579 میلادی)

خسرو در ابتدای کار طرفداران مزدک را قلع و قمع کرد سپس خود مزدک را بر دار کرد. خسرو انوشیروان در تاریخ ساسانی به فیلسوف معروف است و داستان های زیادی از او گفته اند. او با اینکه مخالف پدر بود طرح های توسعه پدر را دنبال کرد و به اصلاحات اقتصادی اداری ادامه داد. او باروهای در مرزها ساخت تا اقوام همسایه به ایران حمله نکنند. باروی دشت گرگان، گذرگاه قفقاز، باروی غربی و دیوار اعراب از این جمله است. او سیاستی در پی زمین دار شدن دهقانان پیش گرفت. خسرو انوشیروان مقدار هنگفتی طلا از رومیان در جنگ بدست آورد، ارمنستان را زیر سلطه گرفت. خسرو یکم سوریه را تاراج کرد. در شرق نیز هیاطله و ترکها را شکست داد. او توسط اسرای رومی شهر انطاکیه خسرو را بنیان نهاد. تا زمان خسرو تنها یک نفر فرمانده سپاه بود ولی خسرو کشور را به چهار قسمت تقسیم کرد و برای هر قسمت یک فرمانده سپاه گماشت.

تاج او با چنبره هایی مزین گردیده و در دو طرف نیمرخ تصویر او نشانه هلال ماه و ستاره به چشم می خورد. در حاشیه سکه در سه طرف چپ، راست و پایین علامت هلال ماه به چشم می خورد. در پشت سکه دو ملازم که بدن آنها از روبرو و صورت-ها به صورت نیمرخ هریک دستی به کمر نهاده و برسمی بلند در دست دارند. در زمان خسرو اول خط "گشته دبیره" به صورت خواناتر و مرتب تر در روی سکه ها دیده می شود. در این دوره تنها به نام فرمانروا بر روی سکه بسنده می شود. با توجه به نقش سکه های خسرو می توان وضوح تغییرات که با گذشت زمان در چهره وی رخ داده است، تشخیص داد. خمیدگی زیاد بینی آثار کهولت در چهره و سایر تغییرات در سکه هایی که در سنوات مختلف ضرب شده دیده می شود.

سکه درهم خسرو یکم ساسانی

سکه درهم خسرو یکم ساسانی وزن 4.13 gr

هرمز چهارم (579-590 میلادی)

او پسر خسرو انوشیروان بود. خودپسند و مستبد بود و دشمنان بسیاری در دربار داشت. او به طرفداری از دهقانان و زمین داران کوچک پرداخت که به ضرر اشراف بود. هرمز چهارم بهرام چوبین را به جنگ قوم هیاطله فرستاد و پیروزی بهرام بر ایشان شهرت بسیاری برای او آورد و این شهرت مورد تایید شاه نبود. سرانجام هنگامیکه بهرام چوبین در جنگ با رومیان موفق نبود شاه به او تهمتهای بسیاری زد و بهرام نیز به سمت تیسفون لشکر کشید. او در حدود 11 سال حکومت کرد و سرانجام بزرگان ساسانی او را از شاهی خلع کردند و پسرش خسرو پرویز را به شاهی نشانندند.

سکه درهم هرمز چهارم

بهرام ششم (590-591 میلادی)

تصویر او بر روی سکه هایش با چهره ای لاغر و باریک، چشمتهی گریزا و نافذ، بینی کوچک و ظریف با سیل و ریش کوتاه را نشان می دهد. سکه های او شباهت به سکه های هرمزد چهارم دارد. دارای تاج زرین کنگره دار با دو ردیف مروارید، درون تاج کلاهی مروارید که در قسمت جلوی آن هلال ماه زرینی نصب است بر بالای تاج نیز هلال ماه و گویی ساده یا شعله مانند نصب است. در طرفین تاج ستاره نقر است و بر گوش بهرام گوشواره ای با سه آویز بلند که تا روی گردن وی آمده- است. موهای او پشت سر جمع و گوهی بر روی آن قرار گرفته است. روی شانه ها هلال ماه و نوار چین دار به طرف بالا در اهتزاز است. نام او در زمینه سکه " ورهران- افرتو" در لبه خارجی سکه با سه هلال ماه منقوش است. پشت سکه نیز شامل نگهبانان که شاه و جانشین را در بر می گرفته است. آتشدان سکه با شعله های مثلثی که از زمان سکه های خسرو یکم دیده شده بود. نام شهری که در آن سکه او ضرب شده در طرف راست بین زنجیره و نگهبان است. ضرب سکه او در بلخ از سال دوم شهریاری اش حکایت می کند.

سکه درهم بهرام ششم

سکه دینار بهرام ششم

ویستهم (591-597 میلادی)

ویستهم از بزرگ اسپهبدان بود. قیام ویستهم از سال 591 میلادی آغاز شد، او در پی قیام بهرام چوبین برادر خود "بندوی" را که در آن هنگام در محبس هرمز چهارم بود بیرون آورد و به اتکای شورشیان شاه را که در آن هنگام هیچ کس از نجبا حاضر به حمایت کردنش نبود، از سلطنت خلع کرد با این حال بهرام چوبین از تهدید تیسفون و عزیمت برای تسخیر پایتخت بازنیستاد. با خلع هرمزد که منجر به توقیف و کور کردن او شد ویستهم و برادرش بندوی با همدستی طرفداران خویش، در سال 590 میلادی با کمک دیگر بزرگان ساسانی، خواهرزاده خود خسرو پرویز را بر تخت نشانند.

ویستهم در زمان تسلط و حکومت خود در قلب سرزمین ساسانیان اقدام به ضرب سکه‌های طلا، نقره و برنز کاملاً به سبک سکه‌های شاهان ساسانی نمود. در روی سکه سیمای ویستهم با موهای بلند و ریشی انبوه، دارای گردنبندی مرواریدی با دو مروارید آویزان و صورت خشن و چشم‌های درشت نقش گردیده به طوریکه شخصیت مردی نیرومند و مبارز را به نظر می‌آورد. تاج او دارای هلال و گویی کوچکتر از تاج‌های پادشاهان پیشین است. در حاشیه سکه علامت ماه و ستاره در چهار جهت قرار گرفته است، در مقابل چهره ویستهم نام او نوشته شده که با عنوان پیروز "پیروچ" همراه است. در پشت سکه آتشدان و دو روحانی و همچنین نام شهر و سال ضرب سکه دیده می‌شود. بر پشت سکه‌های موجود از ویستهم به ترتیب سال‌های دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم حکومت او نقش گردیده است. سکه‌ها اغلب ضرب ری بوده و تعدادی نیز در نیشابور ضرب شده‌اند.

سکه درهم وستهم

خسرو دوم (590-628 میلادی)

خسرو دوم نتوانست مقابل بهرام چوبین بایستد و به شهر هیراپولیس گریخت و به روم پناهنده شد. او با سپاه رومی که عمدتاً ارمنی بودند به ایران بازگشت و بهرام را شکست داد. بهرام چوبین به شرق گریخت و به تحریک خسرو، ترکان او را کشتند. خسرو پرویز به کین خواهی پدر پرداخت و دایی اش که از کسانی بود که از او حمایت کرده بود و خسرو انوشیروان را از تخت به زیر کشیده بود به ماد گریخت و در آنجا به نام خود سکه زد. بهرام چوبین هم قبل از مرگش سکه زده بود و این دو نفر کسانی به جز شاه ساسانی بودند که جرئت کرده بودند سکه به نام خود بزنند و این نشان از ضعف حکومت میداد.

خسرو پرویز قدرت خود را در دو سوی خلیج فارس گسترش داد. دولت لخمائیان وفادار به ایران شد. خسرو به دولت روم حمله کرد و سوریه و فراسوی آنرا گرفت. سرداران او با سرعت حیرت آوری سوریه فلسطین آناتولی مصر و لیبی را گرفتند. در این جنگ صلیب مقدس که در اورشلیم بود به دست ایرانیان افتاد. در ادامه جنگ امپراتور روم نیز از طریق ارمنستان به ایران حمله کرد و تا قلب ماد پیش رفت. آتشکده مقدس شیز ایرانیان را خراب کرد. سرانجام خسرو پرویز که ظرف چند سال فتوحاتش از هخامنشیان نیز بیشتر شده بود به فرد منفوری تبدیل شد که نتوانسته است از آتش مقدس حمایت کند.

تصویر نیمرخ او باچشمانی کاملاً باز، آرایش موی مجعد و ریشی انبوه در حالیکه تاجی بالدار و در بالای آن هلال و گوی کوچکی قرار گرفته است، دیده می شود. دو رشته مروارید بر گردن، با گوشواره های سه تایی دیگر آرایه او است. در پشت سکه نیز دو ملازم برسم به دست تکیه داده و علامت ماه و ستاره در چهار طرف حاشیه قرار گرفته است. علاوه بر سکه های که تصویر نیم رخ او را دارا هستند، در برخی از سکه های او در قسمت روی سکه تصویر او از روبرو است، و پشت آن خسرو به صورت نیم تنه درشعله های آتش یا ایستاده با برسم به تصویر کشیده شده است. به علت پادشاهی های درازمدت او سکه های فراوانی از او بر جای مانده است، بطوری که فاتحان عرب نیز از این سکه ها در داد و ستد بهره می بردند. سکه های او با اندک تعدیل تا آخر سده 7 میلادی، الگوهای اصلی برای سکه های نقره ای رایج باقی ماند. شکل نوشته در سکه های او نزدیک به نمونه نامه های پهلوی می گردد. بر روی سکه همواره نام و لقب پادشاه نقش گردیده است. او علاوه بر «اپزن» قباد اول، پندارنگاری «شکوهمند» را بر روی سکه ها می افزود.

ستاره در زمان پادشاهی خسرو به نمادها افزوده گردید. شکل گوی در این زمان تغییر نموده و جانشینانش از ستاره به جای گوی استفاده نمودند. تغییرات پشت سکه نیز که همان پیکره های کنار آتشدان است تصویر از روبرو داشته و در ابتدا چوب دست هایی بلند دارند. این چوب دست ها بعداً کوتاه شده و جای خود را به قبضه شمشیر می دهند. نیم تنه آنهایتا در هاله ای از شعله ها نشان داده شده و تصویر اعطای منصب به دست اهورا مزدا در روی سکه انجام می شود. دیوار نقطه چین در حاشیه سکه در این زمان به هر دو روی سکه مبدل گردید. بعد از او پشت سکه یک یا دو دایره بیشتر از روی سکه دارد. در سال یازدهم حکومتش واژه «نیایش» در ربع دوم حاشیه روی سکه ظاهر می-گردد. اما این واژه در هر حال به چشم نمی خورد و ضراب خانه ها به ضرب آن نمی پردازد. معنی این نوشته هنوز معلوم نیست. بر روی دراهم خسرو دوم عبارت «ایران نیرومند شده است»، نقش می-شود.

سکه پشیز خسرو دوم (590-628 میلادی)

سکه درهم خسرو دوم (590-628 میلادی)

سکه دینار خسرو دوم (590-628 میلادی)

سکه دینار خسرو دوم (590-628 میلادی) وزن 4.54

قیاد دوم (628 میلادی)

قیباد دوم یا شیرویه به محض رسیدن به قدرت دست به برادر کشتی بی سابقه ای زد. قیباد پدرش خسرو پرویز را هم به تحریک بزرگان دربار کشته بود. قیباد با امپراتور روم صلح کرد و صلیب مقدس را به آنان پس داد. همه زندانیان رومی را آزاد کرد و ادسا، فلسطین و دیگر قلمروهای رومی را به آنها پس داد

سکه درهم قیباد دوم

اردشیر سوم (628-630 میلادی)

، شاه ساسانی است. وی فرزند قیباد دوم "شیرویه" پس از مرگ پدر در سن خردسالی بر تخت نشست و خوانسالار یا رئیس کل ماه آذر گشنسپ بقیمومت او برقرار شد و در واقع مقام نیابت سلطنت یافت. شهربراز سپاه خود را وارد تیسفون کرد و شاهنشاه خردسال را که بیش از یکسال و نیم سلطنت نرانده بود، بقتل رساند.

سکه اردشیر سوم

سکه اردشیر سوم

پوران‌دخت (631-630 میلادی)

از آنجا که پس از برادر کشتی شیرویه دیگر فرزند پسری از خاندان شاهی باقی نمانده بود، دختری به نام پوران‌دخت به شاهی میرسد که از دختران خسرو پرویز بود. مولفان غیر اسلامی و فردوسی حکومت او را شش تا هفت ماه گفته اند و مورخان اسلامی يك سال و چهار ماه. او پس از بستن پیمان صلح دائمی با رومیان به مرگ طبیعی مرد.

روی سکه او شامل تصویر نیم تنه نیمرخ او با صورتی زیبا، چهره ای کشیده، نگاهی گیرا و گونه ای بر آمده قرار دارد. جواهری از گلها بر گیسوانش، گیسوان در سه طرف صورت، سینه و پشت سر او افتاد است. دورشته مروارید بر گردن و آویزی در وسط آن دارد. بر روی سینه دو قطعه گل زرین به شکل هلال ماه و ستاره و نواری موجدار از شانها به طرف بالا کشیده شده، تاجی باشکوه با تزئین مرواریدی و گوهر نشاننده بر بالای لبه، سه قطعه گل جواهر نشان نصب است. در بالای تاج دو بال بسیار زیبا که هلال ماه و خورشید را در میان گرفته است. در طرفین تاج هم هلال ماه و ستاره و در پشت ستاره ای قرار دارد. مقابل چهره و پشت سر نوشته به خط پهلوی: «بوران یا بورانو» و عبارت متداول "فره افزوت" یا "فره افزون" نقر است. در پشت سکه آتشدانی در وسط و نگهبانانی در طرفین، شعله های آتش به صورت مثلثی است. هریک از نگهبانان شمشیری به دست، هلال ماه بین نگهبان سمت راست و ستاره ای بین نگهبان سمت چپ و علامت شهر ضرابخانه بین زنجیره داخلی و نگهبان در طرف راست قرار دارد. در دیگر نقوش دور تصویر یا نوشته را دو یا سه زنجیر فرا گرفته است. همچنین در طرفین نقش و قسمت پایین را نقش ستاره و ماه فرا گرفته است.

سکه درهم پوران‌دخت

آذرمدخت (631 میلادی)

خواهر پوران‌دخت پس از او به شاهی میرسد. آذرمدخت را شاهی زیبا و عادل گفته اند. او سکه های خود را با تصویر خسرو پرویز و با نوشته آذرمدخت به ضرب می رساند. ظاهراً فرخ پسر اسپهبد خراسان از او درخواست ازدواج میکند ولی آذرمدخت او را میکشد. پسر فرخ که همان رستم فرخزاد مشهور است که در جنگ قادسیه کشته شد به خونخواهی پدر به تیسفون می آید و پس از کام گرفتن از آذرمدخت او را کور میکند و سپس میکشد.

سکه درهم آذر میدخت

سکه درهم آذر میدخت

خسرو سوم (631 میلادی)

خسرو سوم که پس از مرگ شهربراز به حکومت ساسانی رسید، پسر قباد برادرزاده خسرو پرویز بود. نواحی شرقی ایران از او اطاعت کردند اما حاکم سرزمین خراسان، او را به قتل رساند.

سکه درهم خسرو سوم

هرمز پنجم (630 تا 632 میلادی)

هرمز پنجم یا ششم یا فرخزاد هرمز! متأسفانه از اسناد تاریخی گنگ و نگاشته های متفاوت از این سه شخصیت، دقیقاً مشخص نیست که این افراد که بودند و چه مدت بر ایران حکومت کردند. از شواهد اینگونه برداشت میشود که هر سه این افراد یک نفر باشند، به نظر می‌رسد که او "هرمز پنجم" فقط در بعضی از قسمت‌های کشور به عنوان حاکم آن منطقه، اقدام به ضرب سکه نموده است. از طرفی دیگر هرمز پنجم در قسمتی های دیگری از ایران پادشاهی کرده است و تعداد زیادی از سکه‌های او ضرب تیسفون و همچنین سکه‌های دیگری نیز از وی ضرب ری و استخر پیدا شده‌است. با وجود سکه های سال یکم پادشاهی که بعضی از کارشناسان آن را به هرمز پنجم نسبت میدهند و سکه‌های سال دوم و سوم پادشاهی که به هرمز ششم نسبت داده شده است. در نتیجه این سکه ها که از قالب خسرو دوم پیروی میکنند و از نظر ساختار کلی مشابه هستند، و نام "هرمز" که در جلوی صورت شاه، بیانگر این بوده که این سکه ها متعلق به یک پادشاه بوده که در پاره های زمانی متفاوت پادشاهی کرده است.

سکه منسوب به هرمز ششم ساسانی

سکه منسوب به هرمز پنجم یا فرخزاد هرمز ساسانی

خسرو چهارم (634 تا 641 میلادی)

خسرو چهارم پس از هرمز پنجم روی کار آمد. لازم به تذکر است که وی و شاه قبلی هرمز پنجم که بین سالهای 630 تا 632 میلادی به سلطنت رسیدند و جز نامی و تعدادی سکه از آنها چیزی بجای نمانده، خسرو چهارم فقط در بعضی از قسمت‌های کشور پادشاهی پذیرفته شده بود و در سال 635 اقدام به ضرب سکه نمود و تا سال 640 میلادی سکه ضرب کرد.

سکه خسرو چهارم

یزدگرد سوم (632 تا 651 میلادی)

یزدگرد سوم در سال 632 در معبد آناهیتا در استخر تاجگذاری کرد. او در حالی بر تخت شاهی نشست که وضعیت ایران بسیار نا بسامان بود و 25 سال از ظهور اسلام در شبه جزیره عربستان می گذشت ، مردم از عملکرد شاهان ساسانی بسیار ناراضی بودند و لشکر ایران در اثر جنگهای طولانی مدت با رومیان ناتوان و خسته بود. همه فرمانروایی یزدگرد سوم در جنگ با اعراب گذشت. اعراب در سال ششصد و سی و سه میلادی وارد عراق شدند ولی يك سال بعد از ایران شکست خوردند. در نبرد بعدی به فرماندهی رستم فرخزاد ایران مغلوب شد، این نبرد قادسیه نام گرفت. یزدگرد از تیسفون به ماد گریخت و تیسفون به دست اعراب افتاد. یزدگرد در ری ، به جمع آوری سپاه برای مقابله با اعراب پرداخت و آخرین جنگ لشکر ساسانی به شکست ایران منجر شد. پس از آن یزدگرد به خراسان گریخت و بنا به روایتی به دست آسیابانی کشته شد و بدین ترتیب او آخرین شاه رسمی ساسانی بود.

سکه پشیز یزدگرد سوم

سکه درهم یزدگرد سوم

اسپهبدان طبرستان

خاندان اسپهبد یا خاندان اسپاهبذ پهلوی یا خاندان اسپهبت پهلوی، به معنای افسر سپاه، یکی از خاندانهای بزرگ پارتی در زمان اشکانیان و ساسانیان بودند. خاندان اسپاهبذ پهلوی، در طبرستان و گرگان اقامت داشتند خاندان اسپاهبذ از نژاد اشکانیان بودند و لقب پهلوی یعنی پارت داشتند. در دوره ساسانی انتساب به سلسله اشکانی امتیاز دانسته می شد

بنا به روایت موسی خورنی شاه اشکانی فرهاد چهارم سه پسر داشت: اردشس، کارن، سورن و دختری به نام کشم یا کومش. پسر بزرگ فرهاد چهارم به نام فرهاد پنجم بر تخت نشست و دو پسر دیگر او سرسلسله دودمانهایی شدند که به همین نام معروف است. دختر او به همسری ارشویر (سردار کل ایرانیان) در آمد و اعقاب این زن و شوهر اسپهبت پهلوی نام گرفتند. اسپهبت همان اسپاذپتی قدیم است، که به زبان پهلوی سپاهبذ (تلفظ اسپاهبذ) می شود.]

سکه‌ای با تصویر و عنوان اسپهبد خورشید دابویی ۷۴۸ تا ۷۶۱ میلادی (۱۳ سال)

حکام عرب طبرستان

مسکوکات حکام عرب طبرستان به سبک و سیاق مسکوکات اسپهبدان، فقط به جای خط پهلوی خط کوفی قرار گرفته.

عرب ساسانی

ضرب سکه‌های موسوم به عرب - ساسانی در سالهای 30-80ق / 650-700م در سرزمینهای اسلامی رایج شد. شاخصه‌های اصلی این نوع سکه عبارت بودند از وجود چهره پادشاه بر روی سکه و نوشته‌های در مقابل آن همچنین نقش آتشدان و دو نگهبان در طرفین محل و تاریخ ضرب به خط پهلوی و در نهایت افزودن عباراتی عربی همچون «بسم الله» و «الله الحمد» است.

در سخن از این شیوه، به ضرب سکه‌هایی به طور همزمان در 54ق و به نام عبدالرحمن بن زیاد در ارجان و برم قباد می‌توان اشاره کرد. نام وی به خط پهلوی بر روی سکه‌های عرب - ساسانی و یا نقش نیمرخ خسرو پرویز با تاجی بر سر، درون یک دایره و یک نمی دایره آمده است. از شاخصه‌های این سکه می‌توان به نشانی هلال ماه و ستاره درون دایره در مقابل تاج، نام حاکم به خط پهلوی و در کنار تصویر خسرو، جمله «بسم الله» به خط کوفی بر حاشیه سکه، واژه پهلوی abzud به معنی «برکت» و «افزوده شده» و علامت ماه و ستاره بر روی موقعیتهای ساعت 3، 6، 9 اشاره کرد. در پشت این سکه‌ها، درون سه دایره متداخل، آتشدانی قرار دارد که دو نفر ملازم در دو سوی آن ایستاده اند. در سمت راست درون دایره مرکزی نام محل ضرب و در سمت چپ تاریخ ضرب سکه به خط پهلوی نقش شده است. ادامه ضرب این سکه‌ها در ارجان در 56ق و برم قباد در 58ق با نام حکم بن ابی العاص نیز صورت گرفته است. بر اساس این سکه‌هاست که می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به محدوده محل ضرب این سکه‌ها، قلمرو حکومتی این حاکمان اموی تا اروندطاب (مارون) تا کرانه‌های شرقی رود کرخه بوده است.

با گذار از این مصادیق، باید گفت ادامه روند یادشده در بالا مبنی بر برخی تغییرات به آهستگی، به تغییر خط پهلوی به عربی انجامید. اما از مهم ترین موضوعات در دوره اموی عدم نظارت حکومت مرکزی بر ضرب مسکوکات بود که اسباب بروز تقلب در آنها را فراهم آورد و ضرب این سکه‌های مقلوب با برخی نامهای مصطلح تاریخی همچون «المفرغه» 12 و «الزیوف» 11 به مثابه رواج این دغلكاریها رواج یافت. بر پایه همین قلب در ضرب عبدالملک اموی به حجاج بن یوسف ثقفی فرمان داد در همایی را سکه زنند و مسکوکهای سره را از ناسره باز شناسند. کار مهم حجاج آن بود که در دور دایره وسط، ترکیب جملات «بسم الله لا اله الا الله وحده لا شریک له» را افزود. این واقعه در 74ق یا به نقلی در 75ق رخ داد.

دینار و درهم به شکل مدور، در یک روی آن نام خدا و بر روی دیگر تاریخ و نام خلیفه بود. در این دوره هنوز صورت شاه را مانند خسرو دوم و یا یزدگرد سوم در سکه‌ها مشاهده می‌کنیم. در پشت سکه مانند گذشته یک آتشدان دیده می‌شود؛ نام ضرب کننده مثلا معاویه، زیادبن ابیه و عبدالله بن حازم به خط پهلوی ذکر شده است. تنها حجاج بر روی سکه‌ای از این نوع نام خود را به خط کوفی ضرب کرد. ذکر محل ضرب سکه همیشه به پهلوی بود. مکانهای ضرب آنها ابرشهر، اذربایجان، بیشاپور، یزد، مرو و شهرهای دیگر بوده است. تاریخ ضرب این سکه‌ها نیز با سه نظام گاهشماری متفاوت صورت می‌گرفت، یعنی نظم گاهشماری بر اساس سال جلوس یزدگرد سوم، سال مرگ یزدگرد سوم، و

گاهشماری هجری قمری که غالباً مشترکاً به کار برده می‌شد. در میان مورخان نسبت به زمان دقیق ضرب نخستین سکه‌های عربی این اختلاف هست. مقریزی نخستین کسی است که ضرب نخستین سکه‌های عربی را به معاویه نسبت می‌دهد و در ادامه به تصویر مردی با شمشیر بر روی دینارهای ضرب شده توسط معاویه، اشاره می‌کند. برخی سخنان مقریزی را درست ندانسته‌اند. در این میان بلاذری که اثر خود، فتوح البلدان را پیش از مقریزی نگاشته، از بزرگ‌ترین مورخان متقدم مانند واقدی، مدائنی، سفیان بن عیینه و ابن ابی الزناد نقل کرده است که عبدالملک بن مروان (حک: 65-86ق / 685-705م) برای اول بار به ضرب دینار اقدام کرد. این سکه به سبب ضرب شدن در دمشق، به دمشقیه معروف بود. طبری، ابن اثیر و دمیری تاریخ ضرب دینار اسلامی را 76ق ذکر کرده‌اند. اما ظاهراً فکر ضرب دینار از 74ق ذهن عبدالملک را به خود معطوف داشته که در 76ق آن را عملی کرده است.

در زمان خلافت او در سرزمینهای مختلف حکام اقدام به ضرب سکه کردند که یکی از مهمترین آنها مربوط به عبدالله بن زبیر است که بر روی آن عبارت: «عبدالله امیر ای ورویشنیگان amir ī wurrōyīšnīgān (امیرالمؤمنین)» و نمونه دوم آن توسط یکی از بزرگان خوارج قطری بن فجائه است: «قطری امیر ای ورویشنیگان.»

اطلاعات سکه اخیر را ای. واکر در فهرست سکه‌های اسلامی عرب - ساسانی در موزه بریتانیا به چاپ رسانده است.

سکه‌های عرب ساسانی اصطلاحی است که در ارتباط با سکه‌های مسی و نقره‌ای ضرب شده در زمان آغاز اسلام است. طراحی و کتیبه‌های این سکه‌ها متأثر از سنت بجای مانده از عصر ساسانی و نفوذ و تأثیر دیر پای ساسانیان بر اعراب در زمینه واژگان، تصویرنگاری و تداوم کاربرد زبان پهلوی برای نوشتن کتیبه‌هاست. این سکه‌ها مربوط به دوره حکام مسلمان خلفای اموی هستند که در مناطق تحت نفوذ ساسانیان حکمروایی می‌کردند. بیشتر سکه‌های عرب ساسانی نقره‌اند که با نام درهم شناخته شده‌اند. بر روی این سکه‌ها، بطور معمول، تصویری از شاه ساسانی همراه با یک نوشته اندرزی و آرایه‌های متنوع همراه است. در سمت راست تصویر نام حاکم به خط پهلوی نوشته شده است. در پشت سکه‌ها، آتشدان دین زرتشتی به همراه نگهبان آتش در کنار آتشدان حک شده است. در تمامی این مشخصه‌ها، سکه‌های عرب ساسانی با درهم‌های نقره‌ای و مسی ساسانی همانند هستند، تفاوت بارز این دو، اضافه شدن نوشته‌های عربی است.

تاکنون انبوهی از این نوع سکه‌ها یافت شده‌اند. نخستین بار که از سکه‌های مسی عرب ساسانی نام برده شده در کاتالوگ موزه سلطنتی برلین در سال ۱۸۹۸ میلادی است. در سال ۱۹۲۸ و ۱۹۳۷ شماری از سکه‌های مسی از حفاری شوش به دست آمد که نخستین مدرک جدی در این زمینه بود.

مسکوکات دوره عرب ساسانی مانند مسکوکات یزدگرد سوم است فقط با کلمات بسم‌الله - ربی - ربی‌الله در کنار مسکوک.

Arab-Sasanian, Abdallah Ibn Al-Zubair AR 30 Drachm 4.13 gr

Arab-Sasanian, Abdallah Ibn Al-Zubair AR 31 Drachm 4.16 gr

Arab-Sasanian, ca. AH 72-95 / AD 691-715, anonymous copper pashiz (3.30g, 21mm). Istakhr mint. Facing bust of Khusro II

ARAB-SASANIAN: 'Abd Allah b. al-Zubayr, 680-692, AR drachm 4.04g, silver.

ARAB-SASANIAN: 'Umar b. 'Ubayd Allah, 686-691, AR drachm 4.0g, silver

هرمز یکم در یک سکه کوشانی ساسانی

خلفای راشدین

پس از وفات پیامبر اسلام، از آن رو که دوره خلافت ابوبکر (11-13ق/ 632-634م) چندان نپایید، تغییر خاصی در مراحل تهیه و ضرب سکه روی نداد. اما در زمان عمر بن خطاب، خلیفه دوم (13-23ق/ 634-644م)، که باید آن را زمان فتوح اسلامی نامید، پس از فتح مدائن (در عراق کنونی)، عملاً ضربخانه ساسانیان با همه ادوات و قالبهای آن به دست مسلمانان افتاد و بدین ترتیب ضرب سکه توسط خلافت مرکزی امکان یافت؛ اما در آغاز شاخصه‌های ساسانی سکه‌ها تغییر نکرد. در این زمان برخی حکام عرب در محدوده منطقه‌ای خود به نقر نام مشاه به خط کوفی و حمد و ثنای پروردگار بر سکه‌های ساسانی اکتفا می‌کردند که این نوع مسکوک به سکه عرب - ساسانی اشتهار یافت. البته نباید از یاد برد که طرح مسکوکات بیزانسی با حروف لاتین و طرح صلیب در پشت سکه نیز تقریباً همزمان با سکه‌های عربی ساسانی مسیر تغییرات خود را طی نمود. چنانکه نمونه معروف آن تغییر نقش هراکلیوس به خلیفه است که در آن، تصویر خلیفه به شکل ایستاده با شمشیر (البته با حذف صلیب) در وسط سکه دیده می‌شود.

سکه مربوط به دوره خلیفه عثمان - اصالت سکه ایرانی است و تصویر یزدگرد سوم بر روی آن است و مسلمانان جمله بسم الله را به آن اضافه کرده‌اند.

امویان

بر روی سکه‌ای که محل کشف آن را ایذه دانسته‌اند، شعاری همچون شعار دینار و درهم اموی با تاریخ 70ق وجود دارد با این مضمون: «لا اله الا الله، وحده لا شریک له». در مورد این سکه نمی‌توان با قطعیت اظهار نظر کرد. کهن ترین سکه مکشوفه‌ای که پژوهشگران در مورد قدمت آن متفق القول اند، متعلق به 77ق است. روی سکه برخی از حروف لاتینی دیده می‌شود که مخلوطی از طراز اسلامی و رومی است. بر روی این سکه که ظاهراً در موزه سکه در عراق موجود بوده است، شعار «لا اله الا الله وحده لا شریک له» در وسط سکه، دور آن جمله «محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله» دیده می‌شود. در پشت سکه «الله احد الله الصمد لم یلد و لم یولد» و دور آن «بسم الله ضرب هذا الدینار فی سنه سبع و سبعین» نقش بسته است. در این سکه تأثیر خط لاتینی به روشنی هویدا است. به نظر می‌رسد اینسکه را باید نخستین گام مهم در تعریف سکه‌های پیش از اسلام دانست. از همین سال به بعد ضرب دینار بر طبق طراز اسلامی بدون حروف لاتینی آغاز شد و شاخص قابل بیان آن که تقریباً در تمامی سکه‌های دوره اموی یکسان است، وجود سوره اخلاص است.

در این دوره که باید آن را دوره ابتدایی ضرب سکه از سوی مسلمانان دانست. هنوز نشانه‌های فراوانی از تأثیر ساسانیان و خط ایشان در این مسکوکات دیده می‌شود. سکه‌های نقره در سالهای نخست حکومت امویان از نظر وزن با سکه‌های قدیمی ساسانی برابرند.

یکی از مهم ترین تغییراتی که در نقوش سکه‌ها رخ داد، شمایل شکنی است، بدین معنا که با توجه به تحریم صورت سازی از موجودات زنده در اندیشه و قوانین اسلامی، تحولی شگرف در ضرب سکه‌های اسلامی بروز یافت. در واقع با حذف تصویر از روی سکه، به جای آن عبارت و شعارهایی دینی تمامی سطوح سکه بجز حاشیه را (برای ضبط تاریخ و ذکر محل ضرب) در بر گرفت که باز هم به طور طبیعی اصلی ترین و پربرسامترین این شعارها، «لا اله الا الله» بود.

با این شیوه قدیم ترین سکه مربوط به سال 78ق در شهر ارمینیه (تقریباً ارمنستان امروزی) است که می‌توان آن را نمونه کاملی از سکه عربی دانست. در این سکه اگرچه تمامی جملات آن با نمونه یاد شده در بالا (سکه مربوط به سال 77ق) یکی است، اما در این سکه هیچ یک از شاخصه‌های صوری و محتوایی مسکوکات ساسانی و بیزانسی وجود ندارد. تنها اختلاف در جملات این سکه با نمونه بالا در قسمت حاشیه (دور مرکز) پشت سکه است که چنین نقر شده است: «بسم الله ضرب هذا الدرهم (در نمونه پیش: دینار) بآرمینیه فی سنه ثمان و سبعین».

نمونه سکه هایی یافت شده در بصره، کوفه، دشت میسان، با همان شاخصه‌های بالا مربوط به سالهای 79-83ق و با کمی تأخیر در موصل (از سال 82ق)، همه مربوط به دوره عبدالملک است که پس از آن، این روند از حدود 100ق شکلی دیگر می‌یابد.

مهم ترین رخداد در این زمان، دستور عبدالملک به حجاج بن یوسف ثقفی برای ایجاد جنبشی در ضرب سکه بود برای دوری از غش در سکه‌های مقلوب، در واقع این موضوع ارتباط تنگاتنگی با بنای شهر واسط دارد. حجاج پس از بنای این شهر بین سالهای 75 تا 86ق، ضرابخانه‌ای هم در آن بنا نهاد که در آنجا به ضرب سکه پرداخت و عملاً سبب شد تا به نوعی مسیر یکسان سازی و یکدست سازی در ضرب سکه پیموده شود. اما همه این سکه‌ها همان وزن سکه‌های زمان خلافت عمر بن عبدالعزیز را داشتند تا اینکه عمر بن هبیره، والی عراق در زمان خلافت یزید بن عبدالعزیز (حک 101-105ق)، در هم را با وزن شش دانگ به ضرب رسانید. پس از این هبیره، ولایت عراق به خالد رسید و او در 106ق وزن در هم‌ها را در هفت دانگ تثبیت کرد. سپس یوسف بن عمر ثقفی سکه‌ها را کوچک تر کرد و وزن آن را شش دانگ کرد. از نظر وزن این سه نوع سکه از معتبرترین مسکوکات دوره اموی به حساب می‌آید که در بعضی از آنها شکل شتر، اسب، فیل، خرگوش، درخت ماه و ستاره دیده می‌شود. از این زمان یعنی حدود سال 100ق حرکتی قابل توجه صورت گرفت و آن افزایش نام امیر یا حاکم بر روی سکه است. در پشت سکه‌ای از کوفه، مضروب به سال 100ق این جمله دیده می‌شود: «بامر الامیر عبدالحمید بالوفا و العدل». این سکه امروزه در موزه استانبول نگهداری می‌شود. پس از آن دست کم جمله «امر الله بالوفا و العدل» در بسیاری نمونه سکه‌ها دیده می‌شود.

ادامه این روند در موصل قابل پی جویی است که به ربع نخست سده سوم هجری مربوط می‌شود و در آن نمونه جملاتی با نام امر به ضرب آمده است؛ مانند «بسم الله امر الامیر یحیی بن یحیی بالموصل» یا «امر الولید بن تلید بالموصل» که این ولید بن تلید در 114-121ق حاکم موصل بوده است. در زمان ولید اشکال هندسی به متن سکه وارد گشت و نمونه هایی از مربع یا مربع متداخل بالوزی از مصادیق پر اشتهار است.

مسکوکات در هم از این دوره است که در یک طرف جمله شهادتین و در حاشیه محل ضرب و تاریخ است و در طرف دیگر سوره اخلاص و در حاشیه آیه 33 سوره توبه می‌باشد

سکه نقره در هم دوره امویان

سکه دوره امویان که از سکه‌های ساسانیان الگوبرداری شده‌است.

سکه‌های دوره امویان

عباسیان

پس از افول قدرت امویان در دمشق و روی کار آمدن بنی عباس، برگ جدید خلافت اسلامی در قالب خلافت عباسیان روی نمود. اولین خلیفه عباسی، سفاح، چون به قدرت رسید (حک: 132-136ق/ 749-754م) با انتقال مقر خلافت و قدرت خود از موصل به شهر هاشمیه (انبار) در همانجا به ضرب سکه مشغول شد. به دستور وی تغییری نمادین و البته اساسی در نقر سکه روی داد که در واقع وجه تقارن میان سکه‌های دوره اموری و دوره عباسی است. بر این پایه که به فرمان او آیات الهی سوره اخلاص که در تمامی دوره اموی بر سکه‌ها منقوش بود، جای خود را به نام پیامبر در پشت سکه با عبارت «محمد رسول الله» داد؛ این نوشته ابتدا در سه سطر و سپس در یک سطر ضرب شد و بدین ترتیب سوره اخلاص حذف گردید. افزودن دایره هایی کوچک برای تفکیک جملات و گاه کلمات نیز از دیگر موارد قابل توجه است. با گذشت اندک زمانی، این دواپر جداکننده، خود تا حدی بیانگر محل ضرب سکه شدند. بدین معنا که تعداد حلقه‌ها نشان دهنده محل ضرب بود. در زمان منصور عباسی در 146ق با انتقال مقر خلافت به مدینه السلام (بغداد)، سکه‌های طلای مضروب آن سرزمین رایج شد. قدیم ترین نمونه از این سکه‌ها مربوط به همان 146ق است. در این گروه سکه‌ها ستاره و سپس هلال ماه نیز افزوده شد. پس از منصور، فرزندش مهدی به خلافت رسید. در زمان وی در 158ق مهم ترین تغییر به وجود آمده عبارت بود از افزودن نام خلیفه به متن سکه، یعنی در پشت سکه قسمت وسط جمله «محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم الخلیفه المهدی» نوشته شد. در سکه‌ای مربوط به سال 164ق در پشت سکه جمله «الخلیفه المهدی مما امر به موسی ولی عهد المسلمین» دیده می‌شود. در زمان خلیفه هادی (169-170ق/ 785-786م) مهم ترین تغییر، افزودن نام وزیر به روی سکه بود. همچون سکه‌ای از 170ق در بغداد. در نمونه این سکه نام جعفر برمکی ثبت شده است. در زمان خلافت امین، نوشتن نام ولیعهد نیز بر روی سکه مرسوم گشت. مانند سکه‌ای مربوط به سمرقند در 202ق، در زمان فرزندش، مأمون لقب «امام» به روی سکه افزوده شد؛ و همچنین «بسم الله الرحمن الرحیم» جایگزین «بسم الله» شد. در این دوره فضل بن سهل ذوالریاستین در مقام وزارت مأمون به ویژه بر مسائل مربوط به ضرب سکه التفات تمام داشت و درست‌ها (سکه سیم) و جعفری (سکه زر) دارای اشتها است.

نام ذوالریاستین بر روی سکه‌های خاص (ضرب 201ق) با نام خفاف (سبک) به دست آمده که بر اساس متون ادبی و تاریخی عرب از آن در داد و ستد استفاده نمی‌شده بلکه ویژه جشنها ضرب می‌شده و آن را در جشنها بر سر مردم می‌ریخته‌اند. در این زمان طاهریان هم به عنوان والیان و حکمرانان حکومت مرکزی در مناطق داخلی ایران، به همان منوال خلافت مرکزی سکه می‌زدند و گاه نیز در مناطق تحت سیطره خود بدون نام سکه ضرب شده است. امیران سامانی هم بر تولید مسکوکات نقره جهان شرق اسلام در بدخشان و فرغانه و حجم خالص مسکوکات ضرب شده و به خصوص سکه‌های نقره نظارت داشتند و دارای تعداد زیادی دارالضرب بوده‌اند.

سادات علوی طبرستان هم که از 250-316ق بر مناطق مازندران و گرگان امروزمین مستولی بودند، سکه‌های خود را با نقش آیات قرآنی از 269-267ق ضرب می‌کردند. ضرب سکه‌ای از سرسلسله ایشان مشهور به داعی الکبیر که از 250 تا 270ق در مازندران حکومت کرده، نمونه شاخصی از این دست است.

در غرب سرزمین خلافت، در مصر و مناطق افریقه (شمال آفریقا) با روی کار آمدن دولت موحدان، ابن تومرت، زدن سکه‌های چهار گوش را رواج داد؛ دینار بر همان شکل باقی بود، منتهی در وسط دایره آن شکل مربعی ترسیم شد که تا حدی یادآور سکه‌های اواخر دوره امویان در زمان ولید بود که نقش مربع و لوزی متداخل داشت. یک طرف جملاتی حاکی از یکتاپرستی و ستایش یزدان و طرف دیگر نام مهدی و نام خلفای پس از وی بود. در واقع در تمامی سکه‌های این دوره ها، به کار گرفتن عبارات مذهبی به صورت بخش ثابتی از نقشها باقی ماند و این سبک در میان طاهریان، صفاریان و سامانیان نیز همچنان بر جای ماند.

ضرب سکه در دوره‌های پسین نیز همچنان با همان سبک و سیاق بدون تغییری چشمگیر تداوم یافت تا آنکه در سال 334ق بغداد، پایتخت عباسیان به دست خاندان ایرانی تبار آل بویه افتاد و مسیر تاریخ و به تبع آن مسیر ضرب سکه نیز دستخوش تغییرات جدی گشت

از دوره خلفای عباسی موزه دارای مسکوکات درهم و دینار است که در یک طرف شهادتین و در دو حاشیه تاریخ و محل ضرب و آیه 3 و 4 از سوره الروم و در وجه دیگر محمد رسول الله به همراه آیه 33 سوره توبه قرار دارد که شاخصترین آنان متعلق به مسکوکات حضرت رضا علیه‌السلام است

سکه دوره عباسیان ۷۶۵ میلادی

سکه دوره عباسیان که از سکه‌های سلسله شاهیان هند الگوبرداری شده‌است.

ABBASID: al-Rashid, 786-809, AV dinar (4.15g), NM

ABBASID: al-Mutawakkil, 847-861, AR dirham (2.83g), Surra man Ra'a

ABBASID: al-Rashid, 786-809, AR dirham (2.86g), al-Muhammadiya

ABBASID: al-Muttaqi, 940-944, AR dirham (1.85g), Mah al-Kufa

ABBASID: al-Ma'mun, 810-833, AR dirham (2.83g), Nishapur,

ABBASID: al-Mahdi, 775-785, AR dirham (2.80g), Harunabad

ABBASID: al Wathiq, 842-847, AR dirham (2.88g), al-Shash

ABBASID: al-Mansur, 754-775, AR dirham (2.80g), Arminiya

ABBASID: al Mu'tasim, 833-842, AR dirham (2.93g), Madinat al-Salam

ABBASID: al-Rashid, 786-809, AR dirham (2.78g), Herat,

ABBASID: al-Ma'mun, 810-833, AV dinar (4.24g), Misr,

ABBASID: al-Muqtadir, 908-932, AV dinar (3.96g), al-Muhammadiya,

ABBASID: al-Rashid, 786-809, AV dinar (4.25g), NM (Madinat al-Salam style)

ABBASID: al Mu'tasim, 833-842, AR dirham (2.89g), Marw,

ABBASID: al-Musta'sim, 1242-1258, AV dinar (7.12g), Madinat al-Salam

ABBASID: al-Radi, 934-940, AV dinar (3.53g), Hamadan

ABBASID: al-Muqtadir, 908-932, AV dinar (4.42g), al-Ahwaz,

آل بویه

مسکوکات آل بویه برای مورخ تاریخ سیاسی منبع اطلاعاتی با ارزشی است. فراوانی القاب، اسامی امرا و نام ضربخانه از مناسبات شاهزادگان شاخه‌های متعدد آل بویه با یکدیگر و دست نشانندگان گوناگونی که سیادت آن‌ها را به رسمیت می‌شناختند پرده برمی‌دارد. پراکندگی سکه‌ها و محل ضرب آن بیانگر گسترده‌ی قلمرو حکومتی سلسله آل بویه است. «مایلز» با بررسی پنجاه ضربخانه‌ای که برای امرا آل بویه سکه ضرب کرده‌اند بر این نکته تأکید می‌کند که این فهرست احتمالاً ناقص است و ممکن است برخی از ضربخانه‌ها معرفی نشده باشند. درستی ادعای «مایلز» با انتشار کاتالوگ سکه‌های موزه اشمولین اثبات شد. «لوک تردول» در سال ۲۰۰۱ میلادی اقدام به انتشار کاتالوگ سکه‌های آل بویه موجود در موزه اشمولین در آکسفورد (انگلستان) می‌کند. در این مجموعه برای نخستین بار چهار قطعه سکه درهم از جنس نقره، ضرب خسو و فرگ معرفی می‌گردد. با اضافه شدن این دو ضربخانه به مجموعه دارالضربهای دوره آل بویه می‌توان ضربخانه‌های ایالت فارس در این دوره را شامل شهرهای: ارجان، اردشیر خره، جنبابه، دارابجرد، سابور، سیراف، شیراز، فارس، فسا، کازرون، کردفنا خسرو، فرج (فرگ) و خسو دانست. سکه‌های ضرب خسو در مقایسه با سکه‌های ضرب فرگ از قدمت بیشتری برخوردار است. لذا ابتدا به معرفی دو سکه ضرب «خسو» می‌پردازیم. «تردول» نام ضربخانه را به صورت HUZŪ ثبت کرده است. اما با توجه به نزدیکی و شباهت واژه ح و خ بهتر است این نام را «خسو» بخوانیم. اما نویسنده بر روی نقشه ترسیمی به درستی خسو را مکانی دانسته است که در مسیر دارابجرد به سمت بندر سیراف قرار داشته است. قابل ذکر است متون جغرافیایی قرن چهارم هجری قمری مانند مقدسی، خسو را اولین منزلگاه در مسیر راه قدیمی دارابجرد به سیراف دانسته‌اند.

«تردول» در معرفی این سکه‌ها فقط عبارات رو و پشت سکه را خوانده است و به حاشیه سکه توجهی نکرده است. اما با مقایسه این سکه با نمونه‌های مشابه می‌توان متن مندرج بر روی این سکه‌ها را به شرح زیر معرفی کرد:

حاشیه خارجی	حاشیه 2 سال ضرب	حاشیه 1	پشت سکه	روی سکه	
لله الامر من قبل و من بعد یفرح المؤمنون بنصر الله	بسم الله ضرب هذا الدرهم به خسو سنة ثلثمائة (۳۴۹ هـ)	محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لوکره المشرکون	لااله الاالله وحده لا شریک له رکن الدوله ابوعلی	الله محمد رسول الله المطیع لله الامیر العدل عضدالدوله ابوشجاع	سکه یک
//	بسم الله ضرب هذا الدرهم به خسو سنه احدی و خمسین و ثلثمائة (۳۵۱ هـ)	//	//	//	سکه دو

بررسی دقیق عبارات مندرج بر رو و پشت سکه بیانگر نکات ارزشمند تاریخی است. نخستین نامی که بر روی سکه مشاهده می‌شود. نام «المطیع لله» خلیفه عباسی بغداد است. او بین سالهای ۳۲۴ تا ۳۶۳ هـ ق خلافت کرده است. المطیع لله خلیفه‌ای است که در زمان او (سال ۳۵۱ هـ ق) برای نخستین بار و به فرمان احمد معزالدوله (حکمران بویه) مراسم عزاداری امام حسین (ع) در بغداد صورت گرفته است. اما این خلیفه سنی مذهب ضعیف‌تر از آن بود که بتواند از این اقدام معزالدوله جلوگیری کند. قابل ذکر است امرای شیعه مذهب آل بویه به صورت ظاهری و جهت کسب مشروعیت نام خلیفه عباسی را بر روی سکه‌های خود ذکر کرده اند. واژه بعدی لقب الامیر العدل است که لقب امیر بویه، عضدالدوله بوده است. نام او بر روی سکه بصورت «عضدالدوله ابوشجاع» آمده است. او دومین حکمران سلسله آل بویه است. پدرش حسن رکن‌الدوله او را «ابوشجاع فناخسرو» نامید. پس از مرگ علی عمادالدوله بنیانگذار سلسله آل بویه، ابوشجاع فنا خسرو جانشین عموی خود عمادالدوله شد. او از سال ۳۳۸ الی ۳۷۲ هـ ق به مدت ۳۴ سال بر بخشهای وسیعی از ایران و عراق حکومت کرد. مرحله اول حکومت او سالهای ۳۳۸ الی ۳۶۶ هـ ق را در بر می‌گیرد. در این سالها او فقط حاکم ایالت فارس است. در این زمان پدرش رکن‌الدوله و عمویش احمد معزالدوله بر عراق حکومت می‌کردند. بنابراین دو سکه ضرب خسو که مربوط به سالهای ۳۴۹ و ۳۵۱ هـ ق است. همزمان با مرحله اول حکومت عضدالدوله بر فارس ضرب شده است. لقب «عضدالدوله» را خلیفه عباسی المطیع‌الله در مراسمی به ابوشجاع فناخسرو اعطا می‌کند. مسکویه در تجارب الامم و ابن اثیر در الکامل، تاریخ اهدای این لقب را سال ۳۵۱ هـ ق نوشته‌اند. پس سکه ضرب سال ۳۵۱ هـ ق خسو همزمان با رواج این لقب ضرب شده است. اما در این میان سکه شماره یک خسو که ضرب سال ۳۴۹ هـ ق است سؤال برانگیز است. زیرا به استناد متون تاریخی در این سال هنوز این لقب دریافت نشده بود. پس درج این لقب بر روی سکه عجیب است بوسه معتقد است قدیمیترین سکه‌ای که این لقب بر روی آن ثبت شده است در مجموعه سکه‌شناسی برلین قرار دارد و ضرب سال ۳۴۰ هـ ق است. بررسی‌های دقیق‌تر اثبات می‌کند ابوشجاع فناخسرو نخستین بار در سال ۳۳۹ هـ ق و اندکی پس از به قدرت رسیدن در شیراز از خلیفه تقاضای این لقب را کرده است. بنابراین برخلاف نوشته متون تاریخی این لقب قبل از سال ۳۵۱ هـ ق نیز بر روی معدودی از سکه‌ها درج شده است که سکه ضرب سال ۳۴۹ هـ ق خسو را باید از این گروه دانست. اما بر پشت سکه نام رکن‌الدوله ابوعلی، پدر عضدالدوله مشاهده می‌شود. حضور نام‌های رکن‌الدوله، عضدالدوله و المطیع لله بصورت همزمان بر سکه‌های ضرب سال ۳۴۶ و ۳۵۴ هـ ق نیز مشاهده شده است. در مورد دلیل ضرب این سکه‌ها که همزمان نام دو حکمران را دارد حدس زده می‌شود. اقدامی بوده است که به توسط آن رکن‌الدوله حمایت خود را از فرزندش عضدالدوله و مرکزیت شیراز اعلام کرده است و با این شیوه جهت تثبیت موقعیت فرزندش تلاش کرده است. سکه‌های ضرب شده در دو سال مختلف در خسو می‌تواند بیانگر تداوم نسبی سنت ضرب سکه و فعالیت ضرابخانه این منطقه باشد و نشان‌دهنده اهمیت سیاسی و رونق اقتصادی منطقه در سده چهارم هجری قمری است. متون جغرافیایی سده ۴ هـ ق توصیفات و توضیحات مختصری درباره خسو دارند. اصطخری (سال تألیف حدود ۳۱۸ یا ۳۲۱ هـ ق) مرکز این منطقه را مکانی به نام «روینج» نامیده که دارای حومه و قلعه (ریض) بوده است. مقدسی (سال تألیف حدود ۳۷۵ تا ۳۸۱ هـ ق) از خسو به عنوان ناحیه‌ای خاص یاد می‌کند که سوای مرکز آن شهر روینج، روستاهای رستاق، فرج و تارم و جویم ابی‌احمد نیز از توابع آن بوده‌اند. لسترنج با استناد به این گفته مقدسی نتیجه می‌گیرد خسو از طرف مشرق وسعت و امتداد زیادی داشته است. او روینج یا روینج را ثبت نادرست نام «رونیز» می‌داند. اما باید خاطر نشان کرد در صورتی که ثبت صحیح این نام رونیز باشد، احتمالاً نباید آن را با رونیز فسا که در نزدیکی شهر کُرم واقع بوده است اشتباه گرفت. شهر روینج یا رونیز که از آن به عنوان مرکز ناحیه خسو یاد شده است بنا به نوشته مقدسی و یاقوت در جنوب آن شهر «بیزد خواست» قرار داشته و این شهر خود در جنوب لار واقع بوده است.

سکه‌های ضرب فرگ

دو سکه درهم نقره ضرب فرگ حدوداً شش دهه بعد از سکه‌های خسو ضرب شده است. اما این سکه‌ها نیز مربوط به دوره آل بویه است و در سال‌های ۴۰۴ و ۴۰۷ هـ ق ضرب شده است. تردول این نام را بصورت furj ثبت کرده است. و دیگر نامهای شناخته شده این منطقه را Burg، Purg و Faraj نوشته است. سالهای ضرب این دو سکه، همزمان با دوره حکومت یکی از امرای آل بویه به نام «سلطان‌الدوله ابوشجاع» است. عبارات درج شده بر رو و پشت سکه‌های ضرب فرگ به شرح زیر می‌باشد. (نوشته حاشیه این سکه‌ها بر اساس نمونه‌های مشابه ذکر شده است).

سکه‌های ضرب فرگ

حاشیه خارجی	حاشیه 2	حاشیه 1	پشت سکه	روی سکه	
لله الامر من قبل و من بعد یفرح المؤمنون بنصر الله	بسم الله ضرب هذا الدرهم به فرج سنه تسع و اربعمائه (۴۰۴ ه.ق)	محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لوکره المشركون	لااله الاالله وحده لا شریک له القادر بالله ولی عهده الغالب بالله	عدل محمدرسول الله صلی اله علیه و سلم الملك العادل شاهانشاه عمادالدین سلطانالدوله و عز المله و مغیث الامه ابوشجاع	سکه یک
//	بسم الله ضرب هذا الدرهم به فرج سنه سبع و اربعمائه (۴۰۷ ه.ق)	//	//	لله محمدرسول الله صلی اله علیه و سلم الملك العادل عمادالدین ابوشجاع	سکه دو

Huzā

«سلطان الدوله ابوشجاع» ششمین پادشاه سلسله آل بویه است. که پس از مرگ پدرش بهاء الدوله جانشین او گردید. او بین سالهای ۴۰۳ الی ۴۱۵ ه. ق حکومت کرده است. سلطان الدوله در سال ۴۰۳ ه. ق و بعد از به قدرت رسیدن در شیراز اقامت گزید و عراق را به وزیر پدرش فخرالملک سپرد. سلطان الدوله در سال ۴۰۴ ه. ق وارد بغداد شد و به لقب امیرالامرایی مفتخر شد. القادر خلیفه عباسی بغداد لقب: «عمادالدین شرفالدوله مؤیدالمله مغیث الاصفی امیرالمؤمنین» به او اعطا کرد. بنابراین سکه شماره یک فرگ دقیقاً ضرب سالی است که سلطان الدوله این القاب را از خلیفه دریافت کرده است. (قابل ذکر است در سال ۴۰۴ ه. ق سلطان الدوله در دارابجرد نیز سکه ضرب کرده است) اما القاب به کار رفته بر روی سکه در مقایسه با القاب دریافتی از خلیفه تا حدی خلاصه شده است. لقب الملك العادل که بر روی سکه مشاهده می‌شود نخستین بار در سال ۳۵۰ ه. ق توسط عضدالدوله و بر سکه‌های ضرب شیراز استفاده شده است. این لقب در دوره‌های بعد توسط سایر امرای آل بویه بصورت الامیر العادل یا الملك العادل به کار رفته است. عنوان شاهنشاه نیز برای نخستین بار توسط عضدالدوله بکار رفته است و پس از او بر روی سکه سایر حکمرانان بویهی نیز به چشم می‌خورد. سلطان الدوله نیز بر روی سکه ضرب فرگ از این عنوان استفاده کرده است. بر پشت سکه نام القادر بالله خلیفه عباسی مشاهده می‌شود. او بیست و پنجمین خلیفه عباسی است که از سال ۳۸۱ الی ۴۲۲ ه. ق خلافت کرده است. بعد از نام خلیفه نام جانشین او الغالب بالله آمده است. محمدبن القادر بالله، ملقب به الغالب بالله فرزند و جانشین القادر بالله بود. نام او بر برخی از سکه‌های سلطان محمود غزنوی نیز آمده است. اما او در سال ۴۰۹ ه. ق و در زمان حیات پدرش فوت می‌کند. اما سکه شماره دو فرگ با این که در سال ۴۰۷ ه. ق ضرب شده است و در این سال، سه سال از زمان دریافت القاب اهدایی خلیفه می‌گذشته است. اما عبارات و القاب مندرج بر روی سکه کوتاه است و فقط عنوان الملك العادل به کار رفته است. دلیل حذف این القاب به درستی مشخص نیست.

متون تاریخی اشاره دارند که سلطان الدوله در این سال با مشکلات سیاسی مواجه بوده است. در این سال (۴۰۷ ه. ق) او با شورش برادرش قوام الدوله ابوالفوارس والی کرمان مواجه می‌شود. اما لشکرکشی ابوالفوارس به شیراز با شکست مواجه می‌شود. بنابراین سکه سال ۴۰۷ ه. ق فرگ، همزمان با این سال پر آشوب ضرب شده است. عبارات مندرج بر پشت سکه قابل قیاس با عبارات پشت سکه شماره یک است. از دوره ۱۲ ساله سلطنت سلطان الدوله تا کنون سکه‌هایی ضرب دارابجرد (۴۰۴ ه. ق) فرگ (۴۰۴ و ۴۰۷ ه. ق) شیراز (۴۰۹ ه. ق) معرفی شده است. بطور کلی چنانکه در مورد خسو نیز ذکر شد ضرب سکه‌های آل بویه در فرگ را می‌توان نشانه‌ای از رونق اقتصادی و اهمیت سیاسی این منطقه در ابتدای سده پنجم ه. ق دانست. متون جغرافیایی سده ۴ و ۵ ه. ق در بردارنده نکات مهمی درباره این منطقه است. کاملترین توصیف از این منطقه را می‌توان در کتاب مقدسی (سال تألیف ۳۷۵ یا ۳۸۱ ه. ق) یافت. او درباره فرگ می‌نویسد: فرج شهر بزرگی نیست ولی یک مسجد جامع و یک گرمابه دارد که در این سرزمین بی‌مانند است. شهر پربرکت است. در میان آن تپه‌ای و بالای آن دژی هست. آب از فاصله نسبتاً دور می‌آید. «شواتس» معتقد است مقدسی این توصیف را احتمالاً با استناد به یک مأخذ کتبی نوشته است. یا شاید با اتکاء به بازدید شخصی یا روایات شفاهی این اطلاعات را بدست آورده باشد. مقدسی بدون اینکه متوجه شود از این مکان یک بار دیگر با نام «بُرک» صحبت می‌کند و آن را موضعی می‌داند که در یک گودی قرار گرفته است و فاصله آن از کوهستان دو فرسنگ است.

در حالی که مسجد جامع این شهر در کنار بازار قرار دارد و زیبا و پاکیزه است و آب آشامیدنی مردم این شهر از کاریزها تأمین می‌شود. لسترنج نیز حدس می‌زند دو نام فرج و برک هر دو فقط صورتهای مختلفی از اسم اصلی فارسی شهر مزبور یعنی فرگ بوده است. اما در ادامه به نوعی بین این دو نام تفکیک قائل شده است و آن دو شهر را مجزا می‌داند. او معتقد است که این امکان وجود داشته است که گاه به اشتباه نام یکی بر دیگری اطلاق شود. بنظر لسترنج شهر برک می‌تواند همان قلعه بهمن باشد که در نزدیکی فرج قرار داشته است. اقلام صادراتی فرگ در نوشته‌های مقدسی شامل: جامه، قالی (بزرگ) پرده، شیره خرما، برزک (م احتمالاً منظور روغن کتان است) و کتان بوده است.

مسکوکات این دوره به لحاظ قدرتشان جهت تعویض خلفای عباسی و احترام مذهبی به آنان جزء مجموعه نمونه می‌باشد.

BUWAYHID: Sharaf al-Dawla Abu'l-Fawaris Shirdhil, 972-983, AR dirham (4.48g), Jiroft,

BUWAYHID: 'Adud al-Dawla, 949-983, AR dirham (3.95g), Shiraz,

BUWAYHID: Sultan al-Dawla, 1012-1024, AR dirham (4.04g), Shiraz,

BUWAYHID: 'Imad al-Din Abu Kalinjar, 1024-1048, AV dinar (6.79g), 'Uman

BUWAYHID: Sharaf al-Dawla Abu'l-Fawaris Shirdhil, 972-983, AR dirham (2.66g), 'Uman

BUWAYHID: 'Adud al-Dawla, 949-983, AR dirham (2.87g), Kard Fana Khusra

Buwayhid. AV Dinar, AH 398 (ca. 1007/8). Suq al-Ahwaz Mint.

BUWAYHID. al-Marzuban, Gold Dinar, Suq min al-Ahwaz 369h, 4.28g

BUWAYHID. Abu Kalijar (fl 432h), Gold Dinar, 'Uman 432h, 6.56g (TR Um 432g; A 1578D)

BUWAYHID. Samsam al-dawla, Silver Dirham, 'Uman 382h, 2.81g (A 1570).

BUWAYHID. Baha' al-dawla, Gold Dinar, 'Uman 401h, 4.04g (A 1573)

BUWAYHID. Baha' al-dawla (379-403h), Gold Dinar, 'Uman 397h, 3.49g (A 1573)

BUWAYHID. al-Marzuban (367-372h), Gold Dinar, Suq min al-Ahwaz 368h, 4.28g

BUWAYHID. Baha al-dawla, Gold Dinar, Madinat al-Salam 404h, 2.99g

BUWAYHID. Abu'l-Fawaris b. 'Adud al-dawla (372-379h), Gold Dinar, Suq min al-Ahwaz 374h, 4.41g
(Treadwell Su 374G).

اتابکان یزد

سکه مربوط به دوره اتابکان یزد

ATABEG OF YAZD: Yusufshah, 1285-1297, AR dirham (2.32g),

ATABEG OF YAZD: Yusufshah, 1285-1297, AR dirham (2.99g), Yazd

Atabegs of Yazd. Yusufshah. AH 673-696 / AD 1275-1297. AR Dirhem (21mm, 2.82 g, 9h)

Atabegs of Yazd. Dinar, ND. Yusufshah, 1285-97. cf.Fr-34

صفاریان

صفاریان و مؤسس دوره آن یعقوب لیث میباشد. بر روی سکه های نقره این دوره کلماتی مثل النصر، الظفر، الیمن و السعاده نقر شده است که نظیر این کلمات روی سفالهای لعابدار ایران بچشم میخورد.

SAFFARID: Khalaf b. Ahmad, 981-1003, AV fractional dinar (1.11g), Sijistan,

ISLAMIC COINS. SAFFARID. Ya'qub b. al-Layth, Silver Dirham, al-Basra 2(63?)h, without name of caliph, 3.00g

Saffarid. AV Fractional Dinar, ca. A.D. 980-982. Sijistan Mint.

Saffarid. 'Amr b. al-Layth (296-298h), Double Weight Silver Dirham, Nayshabur 284h, 5.95g (A 1402N)

Saffarid. Ahmad b. Muhammad (311-352h), Copper Fals, Zaranj 328h, obv seven-spoked wheel design, 2.10g

SAFFARID: Khalaf b. Ahmad, 981-1003, AR dirham (3.91g), Sirjan

SAFFARID: 'Amr b. Khalaf, 970s, AV fractional dinar, Sijistan,

SAFFARID: al-Layth b. 'Ali, 908-910, AR dirham (2.68g), Fars,

SAFFARID: Ya'qub b. al-Layth, 861-879, AR dirham (3.04g), Banjhir,

سامانیان

در سرزمینی از مرزهای هند در سوی خاور تا مرکز فلات باختر حکومت مستقل داشته‌اند و دارای 47 باب ضربخانه بودند مسکوکات زرین و سیمین آنان همانند مسکوکات عباسی است.

SAMANID: Nuh II, 943-954, AV dinar, Nishapur, AH339 4.05g, gold

SAMANID: Mansur II, 997-999, AV dinar, Herat, AH388 3.67 g, gold.

SAMANID: Isma'il I, 892-907, AR dirham, al-Shash, AH291 : 2.89 g, silver.

SAMANID: Ahmad II, 907-914, AV dinar (3.83g), Samarqand,

SAMANID: Ya'qub b. Ahmad, 878-879, AE fals (3.33g), al-Shash,

SAMANID of AKHSIKATH: Asad b. Ahmad, 882-883, AE fals (3.30g), Akhsikath

SAMANID: Nuh III, 976-997, AV dinar (6.22g), Nishapur,

SAMANID: Nuh II, 943-954, AV dinar (3.58g), al-Muhammadiya,

SAMANID: Nuh "II" b. Asad II, 887-892, AE fals (3.75g), Khujanda,

SAMANID of AKHSIKATH: Ishaq b. Ahmad, fl. 891-903, AE fals (2.70g), Akhsikath

SAMANID: Nuh III, 976-997, AV dinar (3.78g), Nishapur,

SAMANID: Nasr II, 914-943, AE fals (3.30g), Nawkat Ilaq

SAMANID: Nasr I, 864-892, AE fals (3.86g), al-Shash,

SAMANID: Nuh III, 976-997, AV dinar (5.31g), Nishapur

SAMANID: Nasr II, 914-943, AE fals (4.02g), Nawkat Ilaq

SAMANID. Nasr II b. Ahmad (301-331h), Gold Dinar, Samarqand 303h, 4.14g (Bern 269Qe, one example recorded).

SAMANID. Nasr II b. Ahmad, Gold Dinar, al-Muhammadiya 319h, plain style, 4.29g (A 1449)

Samanid, Nuh III bin Mansur (976-997), AV Dinar, 6.12g, Nishapur,

SAMANID: Nuh I, 819-841, AE fals (2.06g), Binkath,

سکه نصر دوم ضرب شده در سمرقند

سکه نصر دوم ضرب شده در نیشابور

غزنویان

مسکوکات دوره غزنوی مشخص کننده پشتوانه مالی و گسترده‌گی قلمرو آنان است و هر یک از مسکوکات دارای ویژگیهای خاص منطقه‌ای است و عناوینی چون *بیمین‌الدوله*، *امین‌المله*، *ولی‌امیرالمومنین* و... برای محمود بکار برده می‌شود.

سکه سبکتکین 977-997 وزن 3.3 گرم

سکه سبکتکین 977-997 وزن 7.97 گرم

سکه اسماعیل بن سبکتکین 997-998 وزن 2.67 گرم

سکه درهم اسماعیل 997-998 وزن 3.23 قطر 17-19 میل نقره

سکه سلطان محمود 994-997 وزن 4.3 گرم

سکه درهم سلطان محمود 998-1030 وزن 2.81 گرم قطر 19 میل نقره

سکه سلطان محمود 999-1030 وزن 3.11 گرم

سکه سلطان محمود 997-999 وزن 12.33 گرم

سکه سلطان محمود 994-997 وزن 11.07 گرم

سکه سلطان محمود 994-997 وزن 6.01 گرم

سکه سلطان محمود 999-1030 وزن 2.70 گرم

A large silver "multiple dirham" coin from the mint of Mahmud Ghaznavi at Andarba, 389 AH (999 CE)

A gold dinar from the Nishapur mint, 399 AH (1008/9 CE) Mahmud Ghaznavi

A gold dinar from Herat, AH 405 (1014/5) Mahmud Ghaznavi

A gold dinar from the mint at Ghazni, 407 AH (1016/7 CE) Mahmud Ghaznavi

Ghaznavids - Mahmud (389-421 AH / 999-1030 AD) Weight: 2.85 g Diameter: 18.00 mm Material: Silver

GHAZNAVID: Mawdud, 1041-1048, AV dinar (4.53g), Ghazna, AH432, A-1625,

HAZNAVID: Farrukhzad, 1053-1059, AV dinar, Ghazna, AH445 4.14g, gold

HAZNAVID: Mahmud, 999-1030, AV dinar (4.70g), Herat, AH405, A-1607

HAZNAVID: Mas'ud I, 1030-1041, AV dinar, Herat, AH421 3.49 g, gold

HAZNAVID: Mas'ud I, 1030-1041, AV dinar, Ghazna, AH428 3.52 g, gold.

GHAZNAVID: 'Abd al-Rashid, 1049-1052, AV dinar (4.53g), Ghaz(na), AH439, A-1629

GHAZNAVID: Ibrahim, 1059-1099, AV pale dinar, Ghazna, AH483, A-1637 gold.

سکه فرخزاد پسر مسعود 1053-1059 وزن 3.29 گرم

سکه ابراهیم پسر مسعود 1059-1099 وزن 4.07 گرم

سکه مسعود غزنوی

سکه درهم مسعود اول 1031-1041 وزن 3.22 قطر 17-18 نقره

سکه درهم مسعود اول 1031-1040 وزن 2.57 قطر 18 نقره

سکه مسعود سوم 1242-1246 وزن 11.02 قطر 27 میل نقره

سلجوقیان

سلجوقیان به چندین شاخه کرمان-عراق و کردستان-روم و جانشینانشان به عنوان اتابکان موصل و شام و سنجار و ارتقیه دیاربکر و آذربایجان و فارس می‌باشند و مسکوکات این دوره ویژگی خاصی ندارند بجز کاربرد نام پادشاه و تاریخ و محل ضرب و نقش نمادین ماههای سال.

GREAT SELJUQ: Malikshah I, 1072-1092, AE fals : 4.50 g, copper

SELJUQ OF KIRMAN: Turanshah I, 1085-1097, AV dinar, Bardasir : 4.12 g, gold

GREAT SELJUQ: Takish Beg, ca. 1062-1084, pale AV dinar, Balkh, 2.94 g, debased gold

GREAT SELJUQ: Muhammad I, 1099-1118, AV dinar, Madinat al-Salam : 4.33 g, gold

GREAT SELJUQ: Arslan Arghu, 1093-1097, AV dinar, Nishapur : gold

GREAT SELJUQ: Barkiyaruq, 1093-1105, AV dinar, Nishapur : 2.68 g, gold.

GREAT SELJUQ: Sanjar, 1097-1098, pale AV dinar, Marw, : 3.33 g, debased gold.

GREAT SELJUQ: Sanjar, 1118-1157, AV dinar, Nishapur, ND : 2.47g, gold.

SELJUQ, Takish Beg, in eastern Khorasan (AH 454-477/AD 1062-1084), AV dinar, date off (AH 465-467), mint off (Balkh or Warwarliz).

GREAT SELJUQ, Alp Arslan (AH 455-465/AD 1063-1072), AV dinar, AH 461, Marw. Ref.: Hennequin, -; Album, 1671. 4,15g.

GREAT SELJUQ, Malikshah I (AH 465-485/AD 1072-1092), AV dinar, AH 478, Balkh. Ref.: Album, 1675. 2,70g. Pale gold

GREAT SELJUQ: Tughril Beg, 1038-1063, AV dinar (3.20g), al-Rayy,

GREAT SELJUQ: Arslan Arghu, 1093-1097, AV dinar, Nishapur,

GREAT SELJUQ: Muhammad I, 1099-1118, AV dinar (4.20g), Madinat al-Salam,

GREAT SELJUQ: Alp Arslan, 1063-1072, AV dinar (3.96g), Nishapur,

Great Seljuq. Malikshah (465-486h), Gold Fractional Dinar, Shiraz

Great Seljuq gold Dinar ND (c.1093-1105), 3.04g, 25mm, likely minted under Rukn al-Din Barkiyaruq

GREAT SELJUQ. Ghiyath al-din Muhammad, Gold Dinar, Madinat al-Salam 500h, 3.58g

GREAT SELJUQ. Alp Arslan (455-465h), Gold Dinar, Jurjan 459h, 3.88g (A 1670)

خوارزمشاهیان و ایلخانان

شاخص‌ترین مسکوک دوره خوارزمشاهی متعلق به آخرین سلطان یعنی جلال‌الدین منکبرتی است.

مسکوکات ایلخانان دارای نوشته‌هایی بخط ایغوری و نسخ و کوفی هستند و از نظر زیبایی و همگونی و استاندارد وزن و عیار از بهترین مسکوکات ایرانی محسوب می‌شوند.

سکه ابوسعید بهادرخان

سکه ابوسعید بهادرخان

سکه اباقاخان ضرب شده در تفلیس

دو سکه ضرب شده در دوره غازان

سکه غازان پسر ارغون

سکه ارغونخان

سکه ارغونخان

سکه طلا مربوط به دوره غازان - شیراز

سکه دوران ابوسعید بهادرخان

سکه دوران ابوسعید بهادرخان

سکه بایدو خان

سکه هلاکو خان

سکه منکوقآن

سکه غازان خان

سکه‌های دیگر از غازان خان

سکه دوران ابوسعید بهادرخان با نامهای خلفای راشدین

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (10.59g), Kazirun

ILKHAN: Ghazan Mahmud, 1295-1304, AR 2 dirhams (4.29g), al-Basra

ILKHAN: Abaqa, 1265-1282, AR dirham (2.75g), Khabushan,

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (8.49g), Tus, Khani

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AR 1 dirham (2.15g), Konya

ILKHAN: Arghun, 1284-1291, AR 1/2 dirham (1.32g), Mardin

ILKHAN: Ghazan Mahmud, 1295-1304, AV dinar (8.63g), Shiraz

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (8.51g), Jajerm, Khani

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AR 2 dirhams (4.20g), Nakhjawan,

ILKHAN: Arghun, 1284-1291, AR dirham (2.46g), Kashan

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AE cast fals (7.91g), Sultaniya,

ILKHAN: Gaykhatu, 1291-1295, AR dirham (2.02g), NM

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (9.59g), Damghan

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AV dinar (9.15g), Shiraz

ILKHAN: Arghun, 1284-1291, AR dirham (2.26g), Hamadan

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AR dinar (11.52g), Dihistan

ILKHAN: Gaykhatu, 1291-1295, AR dirham (2.50g), Tabriz

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (10.70g), Ta'us

ILKHAN: Ghazan Mahmud, 1295-1304, AR dirham (2.09g), Yazd

ILKHAN: Arghun, 1284-1291, AV dinar (2.51g), Tabriz,

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (10.52g), Astarabad

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 2 dirhams (3.53g), Jurjan

ILKHAN: Ghazan Mahmud, 1295-1304, AR dirham (2.26g), Erzurum

ILKHAN: Anonymous Qa'an al-'Adil, AR dirham (2.68g), Jurjan

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AR 1 dirham (2.18g), Kangar,

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 6 dirhams (10.64g), Jajerm

ILKHAN: Ghazan Mahmud, 1295-1304, AR 2 dirhams (4.27g), al-Hilla

ILKHAN: Anonymous Qa'an al-'Adil, AR dirham (2.55g), Shiz

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AR 2 dirhams (4.24g), Amul,

ILKHAN: Ghazan Mahmud, 1295-1304, AR 2 dirhams (4.27g), Baghdad,

ILKHAN: Uljaytu, 1304-1316, AR 2 dirhams (4.29g), Baghdad

ILKHAN: Abu Sa'id, 1316-1335, AR 2 dirhams (3.66g), Zaydan,

تیموریان (آق قویونلو - قراقویونلو)

تیموریان از نوادگان چنگیزند که بسیار وحشی‌تر از سایر مغولانی که در ایران به نام ایلخانان حکومت می‌کردند بودند. اولین مسکوکات این دوره متعلق به تیمور کورکانی و آخرین آن مربوط به حسین بایقرا است و از جانشینان این دوره امرای قراقویونلو و آق قویونلو به عنوان طوایف ترکمن در آذربایجان هستند که نمونه‌های جالبی در مجموعه موزه می‌باشند.

TIMURID: Sultan Muhammad, 1447-1451, AR tanka (5.04g), Yazd silver.

TIMURID: Sultan Ibrahim, 1457, AR tanka (5.11g), Herat : 5.11g, silver.

TIMURID: Abu Sa'id, 1451-1469, AR tanka (5.12g), Nimruz, , silver.

TIMURID: Badi' al-Zaman, rebel at Balkh, 1499-1502, AR tanka (4.69g), Balkh , silver.

TIMURID: Timur, 1370-1405, AR dirham (miri) (1.55g), Samarqand , silver.

TIMURID: Timur, 1370-1405, AR dirham (miri) (1.54g), Samarqand, silver.

TIMURID: Khalil Sultan, 1405-1409, AR ¼ tanka (1.59g), Samarqand, , silver.

TIMURID: Ulugh Beg I, 1447-1449, AR tanka (5.24g), Samarqand, silver.

TIMURID: Timur, 1370-1405, AR akçe, Kastamonu, : 1.16 g, silver.

TIMURIDS: Faridun Husayn, 1506, AR tanka (4.77g), Astarabad , silver.

TIMURID: Badi' al-Zaman, 1506-1508, AR 3 tankas (4.65g), Nishapur, silver.

TIMURID: Sulayman Mirza, 1529-1584, AV ¼ ashrafi (0.92g), [Badakhshan] gold.

صفویان

در اوایل قرن ده هجری دولت صفویه فارس تشکیل و از سال 907 هجری تا 1135 طول کشید. این دولت مثل دولت ازبکجه ماورالنهر، بر افغانستان چشم حرص و آز دوخته و بناء تجاوز را بر ولایات نیشابور، هرات، مرو، بلخ، سیستان و قندهار گذاشت.

از زمان شاه اسماعیل صفوی که در سال 907 هجری رسماً در تبریز تاجگذاری کرد تا سال 989 هجری پایان سلطنت شاه طهماسب، دولت صفوی توفیق زیادی در شکست ازبکهای ساکن در افغانستان حاصل نکرد. ولی با به سلطنت رسیدن شاه عباس یکم در سال 989 هجری، وی توانست با استفاده از تجربه اروپائیان در زمینه تولید سلاحهای آتشین و به کارگیری غلامان گرجی حکومت مقتدری تشکیل دهد.

وی در ابتدا با دادن امتیازاتی به عثمانیها که دشمن دولت صفوی در غرب بودند، با آنها صلح کرد. پس از آن به سمت خراسان قدیم (افغانستان) لشکر کشید و نیروهای ازبک را از آنجا بیرون راند.

جنگهایی که بین صفویها و ازبکها در ولایات شمالی افغانستان از بلخ تا هرات واقع شد همه به ضرر و خرابی این ولایات عمده ی کشور تمام گردید. به هر حال صفویها ولایات هرات، نیشابور، سیستان، مرو و قندهار را از دست ازبکها و امراء محلی افغانی و دولت بابرجه هندوستان گرفته مدتی تحت اشغال خویش قرار دادند.

شاه صفی جانشین شاه عباس یکم، فرمانروایی تند خو و خونریز بود و بیشتر دوران فرمانروایی او سراسر بی رحمی و ستم بر مردم گذشت. در این عهد به دلیل فقدان فرماندهان شایسته نظامی، قندهار به تصرف دولت هند و بغداد به تصرف عثمانیها درآمد. شاه صفی سرانجام به دلیل زیاده روی در نوشیدن شراب و مصرف تریاک در گذشت.

شاه عباس دوم کوشید با اجرای اصلاحاتی به نابسامانیها پایان دهد و ارتش را بازسازی کند. با این همه، در این عهد نیز سیاست تبدیل زمینهای دولتی به زمینه های خاصه ادامه یافت و قندهار دوباره به تصرف ایران درآمد.

پس از وی، در زمان حکومت شاه سلیمان و مخصوصاً شاه سلطان حسین، به دلیل آشفتگی وضع دربار، خرابی سازمان ارتش به ویژه در مناطق مرزی و عدم نظارت دولت بر امور، مخصوصاً امور ایالت مرزی و دوردست، پس از مدتی در پاره ای جاها شورشهایی روی داد. مهمترین این شورشها، شورش افغانهای ساکن قندهار بود که سرانجام برافتادن دولت صفوی را در برداشت. سلسله صفویه در سال 1135 منقرض شد.

سکه های رایج در زمان صفویه از زر و سیم و برنز بود ، ولی در معاملات و داد و ستد بیشتر از سکه نقره و برنز استفاده می شد و سکه های زرین کمتر در دست مردم بود و معمولاً در جشن ها و تاجگذاری و اعیاد ضرب می شد. واحد پول در دوران صفوی تومان بود. سکه زر به نام اشرفی و سکه نقره بیستی ، محمدی ، شاهی و عباسی نامیده می شد و سکه های برنزی ، غازی نام داشت که معمولاً به آنها فلوس می گفتند. فلوس یا فلس کلمه ای عربی که معادل فارسی آن پیشیز ، پول سیاه و یا همان غازی می باشد. این کلمه از ابولوس (obulus) یونانی ، و ابولوس (obolus) لاتین و ابل ((obole) فرانسه گرفته شده است و معادل یک ششم درهم (دراخما = Dracma) است. بر روی سکه های فلوس معمولاً تصاویر مختلفی از حیوانات و پرندگان و اشکال بروج دوازده گانه و گاهی نیز عکس شخص یا شیئی را دارد و در بعضی موارد پشت سکه اسم و تاریخ ضرب را نیز می توان مشاهده نمود. هر سال سکه مسی جدیدی برای نوروز و یا موقع تعویض حاکم جدید به ضرب می رسید و بدین ترتیب قیمت سکه های مسی در نزدیکی نوروز پایین می آمد و پادشاه و حاکم وقت از این راه استفاده می بردند. بطوریکه گفته می شد سکه های جدید مسی را هر کیلویی دو عباسی خریداری کرده و آنرا دوباره تبدیل به سکه های مسی جدید کرده و از این راه چهار برابر استفاده می بردند و در عین حال مملکت را از داشتن پول زیاد غیررسمی حفظ می کردند. اغلب بعد از عوض شدن و ضرب سکه مسی جدید قیمت سکه مسی قدیمی به نصف می رسید. بر روی سکه های صفوی نام و القاب شاهان به صورت جملاتی که ارادت و وابستگی آنها را به ائمه اطهار و امامان شیعه می رساند و همچنین تاریخ و نام شهری که سکه در آن ضرب شده ، نقش گردیده است. از زمان شاه عباس دوم اغلب عناوین و القاب به صورت اشعار فارسی نوشته شده و این یکی از ابداعات و نوآوریهای جالبی است که در سکه های ایرانی قبل از صفویه سابقه نداشته است. خط روی سکه های شاهان اولیه صفوی نسخ و سپس نستعلیق است. پشت سکه ها نیز جمله شهادتین ، علی ولی الله ، نام دوازده امام یا چند تن از ائمه در حاشیه و بندرت نام ضربخانه نوشته شده است.

دوره شاه اسماعیل یکم (907-930 ق/ 1500 – 1524 م)

شاه اسماعیل که در واقع موسس سلسله صفویه است، در روز سه شنبه 25 ماه رجب از سال 892 متولد شد نام پدر او شیخحیدر بود، گفته میشود که بیست پشت او حضرت حمزه فرزند امام موسی کاظم برمیگردد. نام یکی از اجداد او صفی الدین اردبیلی بود که صفوی نیز از نام او برگرفته شده. اسماعیل که جوانی 13 ساله بود در محرم 905 ادعای پادشاهی کرد و در سال 906 به نام خود سکه ضرب کرد، و در سال 907 بر تخت نشست. او طی سفری که در سال 930 به منطقه «شکی» کرده بود، در مراجعت در سراب مریض شد و طبیبان مرض او را حصبه تشخیص دادند و به همان بیماری در روز دوشنبه 19 ماه رجب 930 در همان جا فوت کرد و نعش او را به اردبیل آوردند و در جوار جدش شیخ صفی الدین به خاک سپردند و قبر او فعلاً در آنجاست. مدت عمر این فرمانروا 38 سال (شش روز کم) و مدت پادشاهی اش 24 سال بود.

سکه نیم شاهی ، شاه اسماعیل یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 25 دینار می باشد

روی سکه : السلطان العادل الهادی الوالی ابولمظفر شاه اسمعیل بهادر خان خلدالله ملکه و سلطنه

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله على ولي الله" و نام دوازده امام هم دیده میشود البته در سکه های مختلف نوع آرایش نوشته ها متفاوت است

سال ضرب : از 908 تا 929 هجری قمری

ضرب شهر های : استر آباد ، مشهد ، لاهیجان ، تیماجان ، کرجیان ، لشت نشا

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در سالهای 908 تا 923 این سکه با وزن 4.6 ضرب شده است و از سال 923 تا 927 باوزن 2.59 و در سال های 928 و 929 با وزن 1.94 گرم ضرب شده است

میانگین قطر : 24 و 28 میلیمتر

سکه شاهی ، شاه اسماعیل یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : "السلطان العادل الهادی الوالی ابولمظفر شاه اسمعیل بهادر خان خلدالله ملکه و سلطنه" ویا "السلطان العادل الکامل الهادی الوالی ابولمظفر سلطان اسمعیل بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله على ولي الله" و نام دوازده امام هم دیده میشود البته در سکه های مختلف نوع آرایش نوشته ها متفاوت است ، در بعضی از سکه ها هم شعار شیعه دیده نمیشود و فقط مکان ضرب و نام دوازده امام ضرب شده است .

سال ضرب : از 908 تا 929 هجری قمری

ضرب شهر های : استر آباد ، مشهد ، لاهیجان ، کرجیان ، تبریز ، هرات ، دارون ، تربت ، قزوین ، ساری ، دامقان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در سالهای 908 تا 923 این سکه با وزن 9.2 ضرب شده است و از سال 923 تا 927 باوزن 5.18 و در سال های 928 و 929 با وزن 3.8 گرم ضرب شده است

میانگین قطر : 26 میلیمتر

ضرب ساری

ضرب جهرم

ضرب هرات

ضرب استرآباد

سکه دو شاهی ، شاه اسماعیل یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد

روی سکه : "السلطان العادل الهادی الوالی ابولمظفر شاه اسمعیل بهادر خان خلدالله ملکه و سلطنه" و یا "السلطان العادل الکامل الهادی الوالی ابولمظفر سلطان اسمعیل بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام هم دیده میشود البته در سکه های مختلف نوع آرایش نوشته ها متفاوت است ، در بعضی از سکه ها هم شعار شیعه دیده نمیشود و فقط مکان ضرب و نام دوازده امام ضرب شده است .

سال ضرب : از 908 تا 929 هجری قمری

ضرب شهر های : استر آباد ، اصفهان ، تبریز ، هرات ، اردبیل ، قزوین ، بلخ ، ایروان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در سالهای 908 تا 923 این سکه با وزن 18.4 ضرب شده است و از سال 923 تا 927 باوزن 10.36 و در سال های 928 و 929 با وزن 7.7 گرم ضرب شده است

میانگین قطر : 27 و 29 میلیمتر

ضخامت : 2 و 2.3 میلیمتر

سکه طلا ربع اشرفی ، شاه اسماعیل یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : "السلطان العادل الهادی الوالی ابولمظفر شاه اسمعیل بهادر خان خلدالله ملکه و سلطنه" و یا "السلطان العادل الکامل الهادی الوالی ابولمظفر سلطان اسمعیل بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 917 تا 922 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 1.15 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 0.88 گرم بوده است

سکه طلا نیم اشرفی ، شاه اسماعیل یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : "السلطان العادل الهادی الوالی ابولمظفر شاه اسمعیل بهادر خان خلدالله ملکه و سلطنه" و یا "السلطان العادل الکامل الهادی الوالی ابولمظفر سلطان اسمعیل بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" به تنهایی و یا با نام دوازده امام هم دیده میشود البته در سکه های مختلف نوع آرایش نوشته ها متفاوت است

سال ضرب : از 912 تا 928 هجری قمری

ضرب شهر های : استر آباد ، کنده مان ، تبریز ، هرات ، اردبیل ، بغداد ، یزد ، زابل

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 2.3 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 1.7 گرم بوده است

سکه اشرفی ، شاه اسماعیل یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : "السلطان العادل الهادی الوالی ابولمظفر شاه اسمعیل بهادر خان خدالله ملکه و سلطنه" و یا "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابولمظفر سلطان اسمعیل بهادر خان الصفوی الحسینی خدالله ملکه" مکان ضرب

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام هم دیده میشود البته در سکه های مختلف نوع آرایش نوشته ها متفاوت است.

سال ضرب : از 907 تا 929 هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز ، اردبیل ، تبریز ، تربت ، یزد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 4.6 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 3.5 گرم بوده است

میانگین قطر : 18 میلیمتر

ضخامت : 1 و 1.5 میلیمتر

ضرب اردبیل

نمونه ای از سکه سورشارژ شده شاه اسماعیل یکم

ضرب تبریز

ضرب یزد

دوره شاه طهماسب یکم (930-984 ق/ 1524 – 1576 م)

شاه طهماسب که پسر بزرگ شاه اسماعیل است، در صبح چهارشنبه 24 رجب 919 متولد شد و در صبح روز دوشنبه 19 رجب 930 به جای پدر به سلطنت رسید و بعد از 53 سال و شش ماه و 26 روز سلطنت در سه شنبه 15 صفر سال 984 در قزوین پس از مدتی بیماری درگذشت. سن او در زمان مرگ 64 سال و یک ماه و بیست و پنج روز بود. جنازه پادشاه را در مزار شاهزاده حسین قزوینی به امانت گذاشتند و طبق نوشته تاریخ عالم آرای عباسی، سپس نعش را در ضریح حضرت رضا(ع) به خاک سپردند تا آنکه در سال 1005 هجری قمری یعنی سال دهم سلطنت شاه عباس یکم، عبدالمومن از یک بر مشهد استیلا یافت و قبرهای کلیه شاهزادگان صفوی را که در آنجا بود، شکافته و استخوان های آنها را بیرون آورد و می خواست به بخارا ببرد. ولی انباردار ویژه شاه عباس که در مشهد بود، خان ازبک را فریب داد و گفت اگر استخوان های شاه طهماسب را به عوامل شاه عباس در طبس ببری انعام زیادی خواهی گرفت و او نیز چنین کرد و استخوان های شاه طهماسب را به اصفهان حمل کردند و پس از آنکه در امامزاده ای به امانت گذاشتند، به عتبات عالیات فرستادند و در محلی نهانی به خاک سپردند

سکه بیستی ، شاه طهماسب یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 20 دینار می باشد

روی سکه : "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابولمظفر شاه طهماسب بهادر خان الصفوی خلدالله تعالی ملکه و سلطنة" که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف و یا جابجا شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام هم دیده میشود

سال ضرب : از 930 تا 945 هجری قمری

ضرب شهر های : سیزوار ، بارفروش ، هرات ، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در سالهای 930 تا 938 این سکه با وزن 1.5 ضرب شده است و از سال 938 تا 945 با وزن 1.1 گرم ضرب شده است

سکه نیم شاهی ، شاه طهماسب یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 25 دینار می باشد و به نام نیم پول هم شناخته میشود.

روی سکه : "السلطان الهادی شاه طهماسب بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه و سلطنة" و یا "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابولمظفر شاه طهماسب بهادر خان الصفوی خلدالله تعالی ملکه و سلطنة" که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف و یا جابجا شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام هم دیده میشود

سال ضرب : از 945 تا 982 هجری قمری

ضرب شهر های : ایروان ، قم ، خزانه ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

میانگین قطر : 15 میلیمتر

سکه شاهی ، شاه طهماسب یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد و به نام یک پول هم شناخته میشود.

روی سکه : "السلطان الهادی شاه طهماسب بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه و سلطنه" ویا "السلطان العادل الکاامل الهادی الوالی ابولمظفر شاه طهماسب بهادر خان الصفوی خلدالله تعالی ملکه و سلطنه" که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف و یا جایجا شده است . مکان ضرب و تاریخ نیز دیده میشود

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام هم دیده میشود

سال ضرب : از 930 تا 982 هجری قمری

ضرب شهر های : سبزوار ، استرآباد ، هرات ، مشهد ، ساری ، بارفروش ، جعفر آباد ، ایروان ، شیراز ، کرمان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در سال 930 تا 938 این سکه با وزن 3.8 گرم، از سال 938 تا 945 با وزن 2.7 گرم و از سال 945 تا 982 با وزن 2.3 گرم ضرب شده است

میانگین قطر : 21 و 17 میلیمتر

ضرب یزد

ضرب کرمان

ضرب سیزوار

سکه دو شاهی ، شاه طهماسب یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد و به نام دو پول هم شناخته میشد.

روی سکه : "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابولمظفر شاه طهماسب بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله تعالی ملکه و سلطنه" و یا

"السلطان الهادی شاه طهماسب بهادر خان الصفوی الحسینی خلدالله ملکه و سلطنه" که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف و یا جابجا شده است و روی بعضی از سکه های دو شاهی نوشته ی " غلام علی ابن ابی طالب علیه السلام/ السلطان الهادی الوالی ابولمظفر پادشاه طهماسب الصفوی" حک شده است. مکان ضرب و تاریخ

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده نمی شود.

سال ضرب : از 930 تا 982 هجری قمری

ضرب شهر های : سبزوار , استرآباد , یزد , رشت , قزوین , هرات , مشهد , ساری , لاهیجان , جعفر آباد , ایروان , شیراز , کرمان , اردو

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در سال 930 تا 938 این سکه با وزن 7.7 گرم, از سال 938 تا 945 با وزن 5.5 و 5.1 گرم و از سال 945 تا 982 با وزن 4.6 گرم ضرب شده است

میانگین قطر : 22 و 25 میلیمتر

ضرب سبزوار

ضرب هرات

سکه طلا نیم اشرفی ، شاه طهماسب یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابولمظفر شاه طهماسب بهادر خان" و یا نوشته ی " غلام علی ابن ابی طالب علیه السلام/ السلطان الهادی الوالی ابولمظفر پادشاه طهماسب الصفوی" که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف و یا جابجا شده است. مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" نام دوازده امام هم حک شده است. و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده نمی شود.

سال ضرب : از 930 تا 982 هجری قمری

ضرب شهر : جعفرآباد , تبریز , مشهد , سبزوار

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.3 گرم

میانگین قطر : 16 میلیمتر

ضخامت : 1.3 میلیمتر

سکه طلا اشرفی ، شاه طهماسب یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابولمظفر شاه طهماسب بهادر خان " که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف و یا جابجا شده است. مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" نام دوازده امام هم حک شده است.

سال ضرب : از 930 تا 982 هجری قمری

ضرب شهر : تبریز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 4.6 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 3.4 گرم بوده است

دوره شاه اسماعیل دوم (984-985 هجری قمری / 1576-1578 میلادی)

اسماعیل میرزا فرزند چهارم شاه طهماسب یکم صفوی بود که در زمان حیات پدرش به دلیل سرکش بودن در قلعه قهقهه زندانی شد و به مدت نزدیک ۲۰ سال و تا زمان مرگ پدرش در آن جا گرفتار بود. پس از مرگ شاه طهماسب با دسیسه چینی بخشی از قبایل قزلباش و کشته شدن فرزند دیگر شاه طهماسب به نام حیدر میرزا توسط قزلباشان طرفدارش به حکومت رسید. رفتار اسماعیل به علت مدت زیاد محبوس بودن بشدت خشن بود. این پادشاه که 43 سال بیشتر عمر نکرد، یک سال و سه ماه و نوزده روز سلطنت کرد و در شب یکشنبه 13 رمضان 985 در منزل یکی از نزدیکانش مسموم شد، او را در محلی غیرمشخص دفن کردند. از زمان شاه اسماعیل دوم به بعد نام و القاب شاه به صورت شعر در سکه ها نقش شده است. چون مدت سلطنت وی بسیار کم و در حدود 15 ماه بود سکه زیادی از او ضرب نشده و آنچه باقی مانده بسیار کم است و مخصوصا سکه های طلای وی بسیار نایاب است. شاه اسماعیل دوم با اینکه پادشاهی بسیار سنگدل و خونخوار و بیرحم بود، خود را از سلاطین دادگستر و مهربان می‌پنداشت و در عنوان فرامین و احکام او "هو العادل" می‌نوشتند و بر روی سکه ها نام و لقب خود را اینگونه مینوشت "السلطان العادل ابو المظفر شاه اسماعیل طهماسب شاه الصفوی خلدالله ملکه". او به مذهب تسنن بسیار گرایش داشت و خواست که دوباره آن مذهب را در ایران گسترش دهد، لذا دستور داد تا تمام اشعار و شعارها و عباراتی که در مدح حضرت امیر المومنین علی علیه السلام و ائمه اطهار که در گذشته بر روی سکه ها بود محو کردند. و بجای آن بیت زیر را بنگارند:

ز مشرق تا بمغرب گر امام است   علی و آل او ما را تمام است

شاه اسماعیل دوم در شهرهای یزد و اصفهان و قزوین که به ترتیب دارالعباده و دارالسلطنه و دارالموحدين لقب داشتند سکه زده است و کلمه یزد را بر روی سکه های سلاطین قبلی سورشاز زده است. سکه شاهی او با وزن 2.3 گرم ضرب می شده، که تصویر آن در دست نیست. سکه دو شاهی با وزن 4.6 گرم ضرب شده است. که به تصویر درآمده....

سکه دو شاهی شاه اسماعیل صفوی

سکه دو شاهی شاه اسماعیل صفوی

دوره شاه محمد خدابنده (985-996 هجری قمری / 1578 – 1585 میلادی)

محمد میرزا در شب سه شنبه 29 جمادی الاول از سال 938 تولد یافته بود، بزرگ ترین فرزند شاه طهماسب یکم بود . در 15 رمضان 985 در شیراز به سلطنت رسید و در دوم شوال به قزوین رسید و لقب خدابنده را برای خود انتخاب کرد.

سلطان محمد خدابنده را در ذی حجه 996، پسرش عباس میرزا (شاه عباس یکم) از سلطنت خلع کرد و خود به نام شاه عباس، پادشاه شد و سلطان محمد خدابنده در قصر سلطنتی قزوین تحت نظر بود تا آنکه در سال 1004 در همان جا به مرض اسهال مرد و او را در مزار امامزاده شاهزاده حسین قزوینی به خاک سپردند.

بر روی کلیه سکه های ضرب شده در دوران سلطنت این پادشاه صفوی نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام و بر پشت آنها چهارنوع نوشته، با ذکر نام محل ضرب نقش شده است. نمونه ای از سکه های شاه محمد خدابنده شاهی بوده که از جنس نقره با وزن 42.4 گرم و قطر 20 میلی متر است که در 988 هجری قمری ضرب شده. در پشت سکه، نوشته ی "غلام امام مهدی علیه السلام السلطان العادل ابوالمظفر سلطان محمد خلدالله ملکه" و در داخل دایره، نام شهر ضرب شده است .

سکه 35 دینار ، شاه سلطان محمد خدابنده صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل یک پول و نیم می باشد.

روی سکه : نوشته ی "غلام علی ابن ابی طالب علیه السلام" و در مرکز سکه نوشته "سلطان محمد خدابنده" حک شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" در دور سکه ضرب شده. و در مرکز "ضرب ساری" حک شده است

سال ضرب : از 985 تا 995 هجری قمری

ضرب شهر : ساری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.8 گرم

میانگین قطر : 17 میلیمتر

سکه شاهی ، شاه سلطان محمد خدابنده صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : " السلطان الهادی ابوالمظفر شاه سلطان محمد بهادر خان بن طهماسب خلدالله ملکه" و مکان ضرب و تاریخ حک شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله على ولي الله" و نام دوازده امام ضرب شده و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده نمی شود.

سال ضرب : از 985 تا 995 هجری قمری

ضرب شهر : اردو

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.3 گرم

سکه دو شاهی ، شاه سلطان محمد خدابنده صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد و از این دوره "پادشاهی محمد خدابنده" به نام محمدی شناخته شد.

روی سکه : روی سکه نوشته ی " السلطان الكامل الهادی الوالی ابوالمظفر شاه سلطان محمد بهادر خان بن طهماسب خلدالله تعالی ملکه" که در سکه های مختلف بعضی از کلمات حذف شده است. و روی بعضی از سکه ها نوشته ی "غلام امام محمد مهدی علیه و آبابه السلام سلطان ابوالمظفر محمد پادشاه بن طهماسب الحسینی خلدالله ملکه" و روی بعضی از سکه های دیگر دو شاهی "محمدی" نوشته ی " غلام امام علی ابن ابی طالب علیه السلام السلطان الهادی الوالی ابوالمظفر سلطان محمد خدابنده" حک شده است. به همراه مکان ضرب و تاریخ

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده نمی شود.

سال ضرب : از 985 تا 995 هجری قمری

ضرب شهر های : کاشان , اردو , قزوین , جعفرآباد , ساری , لاهیجان , رشت , اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

میانگین قطر : 23 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

ضرب قزوین

ضرب رشت

ضرب جعفرآباد

سکه نیم اشرفی ، شاه سلطان محمد خدابنده صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : روی سکه نوشته ی "غلام امام محمد مهدی علیه و آبابه السلام سلطان ابوالمظفر محمد پادشاه بن طهماسب الحسینی خلدالله ملکه" و یا "السلطان الهادی ابوالمظفر شاه سلطان محمد بهادر خان بن طهماسب خلدالله ملکه" به همراه مکان ضرب و تاریخ پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده نمی شود.

سال ضرب : از 985 تا 995 هجری قمری

ضرب شهر های : هرات , مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.3 گرم

میانگین قطر : 13 میلیمتر

ضخامت : 1 میلیمتر

سکه اشرفی ، شاه سلطان محمد خدابنده صفوی

ویژگی ها : این سکه در چرخه پولی آن زمان نقشی نداشته و تنها در مراسمات برای پیشکش دادن شاه به اطرافیان بود.

روی سکه : روی سکه نوشته ی "غلام امام محمد مهدی علیه و آبابه السلام سلطان ابوالمظفر محمد پادشاه بن طهماسب الحسینی خلدالله ملکه" و یا "السلطان الهادی ابوالمظفر شاه سلطان محمد بهادر خان بن طهماسب خلدالله ملکه" به همراه مکان ضرب و تاریخ

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده نمی شود.

سال ضرب : از 985 تا 995 هجری قمری

ضرب شهر های : قزوین , اردو , کاشان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 4.6 گرم

میانگین قطر : 18 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

دوره شاه عباس یکم (996-1038 هجری قمری/ 1587 – 1629 میادی)

شاه عباس یکم پسر شاه محمد خدابنده در شب شنبه اول رمضان سال 978 در هرات متولد شد و در ذی حجه 996 به جای پدر بر تخت شاهی نشست و در صبح پنجشنبه 24 جمادی الاول 1038 در اشرف مازندران (بهشهر امروزی) جان سپرد در حالی که 59 سال و هشت ماه و 22 روز عمر داشت و 42 سال سلطنت کرده بود. نعلش شاه عباس را از اشرف به کاشان آوردند و در محله پشت مشهد کاشان بیرون این شهر در امامزاده ای به نام حبیب بن موسی به امانت گذاشتند تا بعد به یکی از اماکن متبرکه منتقل کنند. اما واقعاً نعلش شاه عباس به یکی از این مکان ها منتقل شده یا در همان محله پشت مشهد کاشان باقی است، کسی درست نمی داند. به روایتی او را محرمانه به قصد بردن به عتبات به قم آوردند و در آنجا موقتاً به امانت گذاشتند و در همان جا ماند. روایتی دیگر حاکی است که طبق وصیت خود شاه که می خواست قبرش مخفی باشد، پس از فوتش سه تابوت ساختند؛ یکی را به اردبیل، یکی را به مشهد و سومی را به نجف فرستادند و تنها در این سومی نعلش شاه قرار داشت. امروز هیچ کس نمی داند نعلش بزرگ ترین پادشاهان صفوی چه شده و در کجا قرار دارد.

نوشته ی نقش شده بر روی سکه ها در دوران شاه عباس کبیر شبیه سکه های ضرب شده در دوران شاه محمد خدابنده است. بر پشت این سکه ها نیز پنج نوع عبارت با ذکر نام مکان ضرب نقش شده . لازم به ذکر است سکه های نقره "200 دیناری" یا "چهار شاهی" از زمان شاه عباس با عنوان "عباسی" نامیده شدند.

سکه بیستی ، شاه عباس یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 20 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1003 تا 1037 هجری قمری

ضرب شهر : رشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.78 گرم

سکه نیم شاهی ، شاه عباس یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 25 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "السلطان العادل ابوالمظفر شاه عباس خلدالله ملکه و سلطانه"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 997 تا 1003 هجری قمری

ضرب شهر : شوشتر

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.1 گرم

سکه شاهی ، شاه عباس یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب و تاریخ دیده می شود .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 998 تا 1034 هجری قمری

ضرب شهر : اردبیل ، ایروان ، فرخ آباد ، هرات ، اصفهان ، رشت ، تبریز ، اردو

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : از سال 998 تا 1003 این سکه با وزن 2.3 گرم و از سال 1003 تا 1034 با وزن 1.92 گرم ضرب شده است

سکه دو شاهی ، شاه عباس یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد. و به نام "محمدی" نیز رایج بوده است.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و در مرکز سکه مکان ضرب و تاریخ دیده می شود .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 996 تا 1036 هجری قمری

ضرب شهر : بغداد ، مشهد ، دورق ، حویزه ، اصفهان ، مازندران ، تبریز ، راهرمز ، شوشتر ، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : از سال 996 تا 1003 این سکه با وزن 4.6 گرم و از سال 1003 تا 1036 با وزن 3.8 گرم ضرب شده است

سکه چهار شاهی ، شاه عباس یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و نخستین بار توسط این پادشاه "شاه عباس یکم" به نام عباسی، رایج شد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه دیده می شود. و در دور سکه نوشته ی "خداالله ملکه و سلطانه و عدل و احسانه" و یا نوشته ی "خداالله ملکه و سلطانه و علی العالمین بره و احسانه" دیده میشود .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام نیز ضرب شده است.

سال ضرب : از 996 تا 1037 هجری قمری

ضرب شهر : بغداد ، همدان ، اردبیل ، استرآباد ، بهبهان ، مازندران ، تبریز ، راهرمز ، شوشتر ، قزوین ، اصفهان ، دزفول ، ایروان ، فرخ آباد ، گنج ، شماخی ، طهران ، تغلیس ، اردو ، نخجوان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : از سال 996 تا 1003 این سکه با وزن 9.2 گرم و از سال 1003 تا 1036 با وزن 7.6 گرم ضرب شده است

میانگین قطر : 22 میلیمتر

سکه ربع اشرفی ، شاه عباس یکم صفوی

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه دیده می شود.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 996 تا 1010 هجری قمری

ضرب شهر :

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه نیم اشرفی ، شاه عباس یکم صفوی

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه دیده می شود. و در دور سکه نوشته ی "خداالله ملکه و سلطان و عدل و احسانه" و یا نوشته ی "خداالله ملکه و سلطانه و علی العالمین بره و احسانه" ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام نیز ضرب شده است.

سال ضرب : از 996 تا 1030 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان ، کاشان ، مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 2.3 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 1.9 گرم بوده است

میانگین قطر : 17 میلیمتر

سکه اشرفی ، شاه عباس یکم صفوی

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه دیده می شود. و در دور سکه نوشته ی "خلدالله ملکه و سلطانہ و عدل و احسانہ" و یا نوشته ی "خلدالله ملکه و سلطانہ و علی العالمین برہ و احسانہ" ضرب شده است. بر روی بعضی از سکه ها مکان ضرب و تاریخ در مرکز و نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" در دور آن درده می شود.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام نیز ضرب شده است.

سال ضرب : از 997 تا 1037 هجری قمری

ضرب شهر : اردبیل ، کاشان ، قزوین ، خزانہ ، مشهد ، طهران ، سمنان ،

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 4.6 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 3.8 گرم بوده است

میانگین قطر : 19 میلیمتر

ضرب کاشان

ضرب مشهد

ضرب سمنان

ضرب طهران

سکه دو اشرفی ، شاه عباس یکم صفوی

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب و تاریخ در مرکز سکه دیده می شود. و در دور سکه نوشته ی "خلداالله ملکه و سلطانه و عدل و احسانه" و یا نوشته ی "خلداالله ملکه و سلطانه و علی العالمین بره و احسانه" ضرب شده است .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در دور سکه ضرب شده است.

سال ضرب : از 996 تا 1037 هجری قمری

ضرب شهر : کاظمین ، کاشان ، قزوین ، اصفهان ، مشهد ،

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در آغاز پادشاهی 9.2 گرم و در سال های پایانی پادشاهی او ، 7.6 گرم بوده است

میانگین قطر : 22 میلیمتر

ضرب قزوین

دوره شاه صفی یکم (1038-1052 هجری قمری/ 1629 – 1642 میلادی)

سام میرزا که پسر صفی میرزا و نوه شاه عباس یکم بود، در شب چهارشنبه دهم محرم 1021 در نزدیکی نور مازندران متولد شده و در شب دوشنبه 29 جمادی الثانی 1038 به وصیت شاه عباس به جای پدرش که به فرمان خود شاه عباس کوشته شده بود، در اصفهان به تخت نشسته و در سن 31 سالگی و 13 سال و هشت ماه و دو روز سلطنت سفاکانه در تاریخ دوشنبه 12 صفر 1052 در کاشان در گذشت و نعش او را از آنجا به قم آورده و در آنجا دفن کردند.

بر روی کلیه سکه های ضرب شده در دوران شاه صفی یکم نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و بر پشت آنها دو نوع شعر یک بیتی با ذکر نام محل ضرب نقش شده است، نمونه ای از این سکه، سکه ی عباسی از جنس نقره با وزن 6.7 گرم و قطر 21 میلیمتر که در 1052 هجری قمری ضرب شده و در پشت آن، نوشته "هست از جان غلام شاه صفی" و در داخل دایره ای، نام شهر نقش بسته است.

سکه فلوس ، شاه صفی یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 5 دینار و یا یک دهم شاهی، می باشد.

روی سکه : فلوس ضرب اردو 1051

پشت سکه : نقش شیر در حال شکار گوزن

سال ضرب : 1051 هجری قمری

ضرب شهر : اردو

جنس سکه : مس

وزن استاندارد : 10 گرم

قطر : 25 × 15 میلیمتر

سکه شاهی ، شاه صفی یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "هست از جان غلام شاه صفی" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1039 تا 1052 هجری قمری

ضرب شهر : اردبیل ، فرح آباد ، همدان ، رشت ، شماخی ، تبریز ، تفلیس ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.9 گرم

میانگین قطر : 16 میلیمتر

سکه دو شاهی ، شاه صفی یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد. و به نام "محمدی" رایج بوده است.

روی سکه : نوشته ی "هست از جان غلام شاه صفی" و در مرکز سکه مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است. در بعضی از سکه ها نوشته ی "بنده شاه ولایت صفی" دیده می شود.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1038 تا 1052 هجری قمری

ضرب شهر : دوراق ، اردبیل ، بغداد ، دهدشت ، کاشان ، حویزه ، طهران ، تفلیس ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 3.8 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

سکه چهار شاهی ، شاه صفی یکم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و به نام "عباسی" رایج بوده است.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت صفی" و یا "هست از جان غلام شاه صفی" و در پایین سکه مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1038 تا 1052 هجری قمری

ضرب شهر : اردنوش ، اردبیل ، بغداد ، دهدشت ، ایروان ، همدان ، هرات ، کاشان ، نخجوان ، رشت ، شماخی ، شیراز ، طهران ، تفلیس ، اردو ، یزد ، گنجه ، مشهد ، اصفهان ، تبریز ، شوشتر ، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 7.6 گرم

میانگین قطر : 22 میلیمتر

دوره شاه عباس دوم (1052-1077 هجری قمری/ 1642 – 1666 میلادی)

شاه عباس دوم پسر شاه صفی یکم است و در 9 سالگی در 15 صفر 1052 به جای پدر بر تخت سلطنت نشست . او در سن 34 سالگی 25 سال و 15 روز سلطنت در شب 23 ربیع الاول سال 1077 در حوالی دامغان درگذشت و نعش او را به قم بردند و در جنب پدرش شاه صفی به خاک سپردند. بقعه او در شاه سلیمان است و در سال 1078 به اتمام رسیده است

از زمان شاه عباس دوم در نوشته های پشت سکه تغییراتی پدید آمد. عناوین و القاب شاه و ارادت های وی به امامان به صورت اشعار فارسی ضرب شد. بر روی کلیه این سکه ها، نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" اغلب همراه با نام دوازده امام و در پشت آنها چهار نوع عبارت با ذکر نام مکان ضرب نقش بسته است. نمونه ای از این سکه ها سکه پنج شاهی از جنس نقره با وزن 82.8 گرم و قطر 4.32 میلیمتر است که در 1069 هجری قمری ضرب شده است و در پشت آن، شعر "به گیتی سکه صاحبقرانی زد از توفیق حق عباس ثانی" و در پایین آن، مکان ضرب نقش بسته است.

سکه شاهی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق عباس ثانی" و مکان ضرب و تاریخ دیده می شود .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : از 1053 تا 1064 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد ، گنجه ، هرات ، اصفهان ، رشت ، تبریز ، شماخه

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.8 گرم

میانگین قطر : 15 میلیمتر

سکه دو شاهی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد. و به نام محمدی نیز رایج بوده است.

روی سکه : نوشته ی "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق عباس ثانی" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده. در بعضی از سکه ها "ضرب حویزه" در روی سکه نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و در مرکز سکه مکان ضرب دیده می شود

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : از 1053 تا 1077 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد ، حویزه ، دزفول ، دوراق ، ایروان ، کاشان ، قزوین ، شوشتر ، اردبیل ، اصفهان ، تفلیس ، شماخه
جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 3.6 گرم (سکه های ضرب حویزه 3.5 گرم می باشند)

سکه چهار شاهی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و به نام عباسی رایج بوده است.

روی سکه : نوشته ی "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق عباس ثانی" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده. در بعضی از سکه ها در
روی سکه نوشته ی "بنده شاه ولایت عباس" و مکان ضرب دیده می شود

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در بعضی از سکه ها نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : از 1052 تا 1068 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد ، حویزه ، گنجه ، همدان ، نیمروز ، رشت ، تبریز ، هرات ، قندهار ، اردو ، ایروان ، کاشان ، قزوین ، شوشتر ،
اردبیل ، اصفهان ، تفلیس ، شماخه

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 7.3 گرم (سکه هایی با وزن 7.68 گرم نیز ضرب شده است)

میانگین قطر : 25 میلیمتر

ضرب تبریز

ضرب اردبیل

ضرب تبریز

سکه پنج شاهی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 250 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق عباس ثانی" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : از 1067 تا 1077 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد ، حویزه ، دزفول ، دوراق ، ایروان ، کاشان ، قزوین ، شوشتر ، اردبیل ، اصفهان ، تفلیس ، شماخه

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 9.24 گرم

سکه ده شاهی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار و یا دو و نیم عباسی می باشد. این سکه بسیار نایاب است.
 روی سکه : نوشته ی "بگیتی آنکه اکنون سکه صاحبقرانی زد / ز توفیق خدا کلب علی عباس ثانی زد" و مکان ضرب دیده می شود.
 پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در دور سکه ضرب شده است.

سال ضرب :

ضرب شهر : اردو

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 18.4 گرم

سکه بیست شاهی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار و یا پنج عباسی می باشد. این سکه بسیار نایاب است.
 روی سکه : نوشته ی "بگیتی آنکه اکنون سکه صاحبقرانی زد / ز توفیق خدا کلب علی عباس ثانی زد" و مکان ضرب دیده می شود.
 پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام به همراه لقب، در دور سکه ضرب شده است.

سال ضرب : 1043 و 1068 هجری قمری

ضرب شهر : اردو و کاشان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 36.9 گرم

سکه نیم اشرفی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه بسیار نایاب می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق عباس ثانی" و مکان ضرب و تاریخ دیده می شود .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : 1072 هجری قمری

ضرب شهر : اردبیل

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.75 گرم

میانگین قطر : 15 میلیمتر

سکه اشرفی ، شاه عباس دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه بسیار نایاب می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق عباس ثانی" و مکان ضرب و تاریخ دیده می شود .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : 1081 هجری قمری، (تاریخ درست 1071 می باشد)

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

دوره شاه سلیمان یکم (صفی دوم) (1077-1105 هجری قمری/ 1666 – 1694 میلادی)

او پسر شاه عباس دوم است که در 20 سالگی در ششم شعبان 1077 جلوس و 28 سال و کسری سلطنت کرده و در سال 1105 فوت کرد و نعش او را نیز به مقبره سلاطین صفویه به قم بردند و در آنجا است.

بر روی کلیه سکه‌هایی که در دوران این پادشاه ضرب شده نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" اغلب همراه با نام دوازده امام نقش بسته است. در پشت سکه‌ها، نیز از شش نوع شعر دو بیتی و دو نوع عبارت با ذکر نام مکان ضرب استفاده شده نمونه ای از این سکه شاهی که از جنس نقره است در سال 1104 هجری قمری ضرب شده. در پشت سکه، نوشته ی "بندة شاه ولایت سلیمان" و مکان ضرب نقش بسته است. لازم به توضیح است در دو سال اول حکومت این شاه همین جمله با نام صفی ضرب شده است.

سکه فلوس ، شاه سلیمان یکم (صفی دوم) صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 5 دینار و یا یک دهم شاهی، می باشد.

روی سکه : فلوس ضرب اصفهان 1091

پشت سکه : نقش شیر در بیشه زار

سال ضرب : 1091 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : مس

وزن استاندارد : 17.05 گرم

قطر : 34.5 میلیمتر

سکه شاهی ، شاه سلیمان یکم (صفی دوم) صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت سلیمان" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1078 تا 1105 هجری قمری

ضرب شهرهای : اردبیل ، ایروان ، نخجوان ، رشت ، گنجه ، تبریز ، تفلیس ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.84 گرم

میانگین قطر : 15.8 میلیمتر

سکه دو شاهی ، شاه سلیمان یکم (صفی دوک) صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد. و به نام "محمدی" رایج بوده است.

روی سکه : روی یک سری از سکه ها نوشته ی "بنده شاه ولایت سلیمان" و در مرکز سکه مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است. در بعضی از سکه ها نوشته ی "بنده شاه ولایت سلیمان" و مکان ضرب و تاریخ در پایین سکه دیده می شود.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" در برخی از سکه ها نام دوازده امام نیز دور سکه ضرب شده است.

سال ضرب : از 1079 تا 1105 هجری قمری

ضرب شهرهای : تبریز ، حویزه ، ایروان ، مشهد ، قزوین ، همدان ، نخجوان ، گنجه ، تفلیس ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 3.65 گرم و در اواخر حکومت این شاه به دلیل افزایش قیمت نقره وزن این سکه به 3.5 گرم کاهش یافت .

سکه چهار شاهی ، شاه سلیمان یکم (صفی دوم) صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و به نام "عباسی" رایج بوده است.

روی سکه : در دو سال آغاز پادشاهی روی سکه های او نوشته ی "بنده شاه ولایت صفی" و یا بیت "بگیتی بعد شه عباس ثانی/ صفی زد سکه صاحبقرانی" ضرب شده . در ادامه شاه با تغییر نام سکه های جدیدی به ضرب رسانید که روی آنها نوشته ی " بنده شاه ولایت سلیمان" دیده میشود. در پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است .

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1077 تا 1105 هجری قمری

ضرب شهر : اردبیل ، ایروان ، همدان ، کاشان ، نخجوان ، شماخی ، تفلیس ، گنجه ، مشهد ، اصفهان ، تبریز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 7.3 گرم

میانگین قطر : 26 میلیمتر

سکه ده شاهی ، شاه سلیمان یکم (صفی دوم) صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار و یا دو و نیم عباسی می باشد. این سکه نایاب است.

روی سکه : شعر "بهر تحصیل رضای مقتدای انس و جان / سکه خیرات برزر زد سلیمان جهان" و در سکه ای دیگر نوشته " بنده شاه ولایت سلیمان" نیز دیده شده است. مکان ضرب و تاریخ نیز درج شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در دور سکه ضرب شده است.

سال ضرب : 1087 و 1090 قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 17.9 گرم

میانگین قطر : 38 میلیمتر

سکه بیست شاهی ، شاه سلیمان یکم (صفی دوم) صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار و یا پنج عباسی می باشد.

روی سکه : در دو سال آغازین شعر " از برای صرف زوار امام انس و جان / تازه از نام صفی شد سکه صاحبقرانی" همچنین با تاج گذاری مجدد و تغییر نام شعر "بهر تحصیل رضای مقتدای انس و جان / سکه خیرات بر زر زد سلیمان جهان" و در سکه ای دیگر نوشته " بنده شاه ولایت سلیمان" در مرکز سکه و دور آن بیت "سکه مهر علی تا زدم بر نقد جان / گشت از فضل خدا محکوم فرمان جهان" نیز نوشته شده است. مکان ضرب و تاریخ نیز درج شده است.

پشت سکه : در تمامی سکه ها شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در دور سکه ضرب شده است.

سال ضرب : 1078 و 1085 و 1096 قمری

ضرب شهر : اصفهان و قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 36.9 گرم

میانگین قطر : 38 میلیمتر

سکه بیست شاهی با نام شاه صفی 1078

سکه بیست شاهی با نام شاه سلیمان 1096

سکه اشرفی ، شاه سلیمان یکم (صفی دوم) صفوی

ویژگی ها : این سکه نایاب می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت سلیمان" ضرب اصفهان 1095

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام ضرب شده است.

سال ضرب : 1095 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

دوره شاه سلطان حسین (1105-1135 قمری/1694-1722 میلادی)

او در سال 1106 به جای پدرش بر تخت سلطنت نشست و در روز جمعه 12 محرم 1135 در فرح آباد تاج پادشاهی را به دست خود بر سر محمود افغان گذاشته و از سلطنت 29 ساله به اجبار دست کشید. شاه سلطان حسین در 1139 به دست اشرف افغان کشته شد و جسد او را به قم بردند و در مقبره شاه سلیمان دفن کردند.

بر روی کلیه سکه های مربوط به این دوران شاه سلطان حسین نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و گاهی همراه با نام دوازده امام نقش بسته و در پشت آنها، از شش نوع شعر یا عبارت با ذکر نام محل ضرب استفاده شده است. در سال های پایانی حکومت شاه سلطان حسین سکه های نقره تقلبی رواج یافت. از نظر تعداد و تنوع سکه های به دست آمده از دوران شاهان صفوی، دوران شاه سلطان حسین بیشترین تعداد را تشکیل می دهند. نمونه ای از سکه هایی که از این دوران به دست آمده، یکی سکه ی عباسی از جنس

نقره به وزن 2.7 گرم است که در 1111 هجری قمری ضرب و بر روی آن نام امامان ذکر شده است. در پشت سکه، شعر "گشت صاحب سکه از توفیق رب المشرقین در جهان کلب امیر المؤمنین سلطان حسین" و در پایین و حاشیبه آن، مکان ضرب نقش بسته. سکه بعدی، که آن هم عباسی و از جنس نقره است، در 1130 هجری قمری ضرب شده. در پشت این سکه نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و در پایین آن، مکان ضرب نقش بسته است. سکه های پنج شاهی ای نیز از جنس نقره به ضرب شده که مستطیلی شکل اند. این سکه در 1126 هجری قمری ضرب شده. بر روی این سکه، فقط نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و در پشت آن، نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و مکان ضرب نقش بسته است. نوع دیگری از سکه های مربوط به این دوران سکه ای است از جنس برنز که در 1108 هجری قمری به وزن 1.9 گرم و قطر 23 میلی متر ضرب شده. بر روی این سکه، نقش یک پرنده همراه با خوشه گندم و در پشت، آن نوشته ی "ضرب ایروان" به چشم می خورد.

سکه فلوس ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : در دوران پادشاهی سلطان حسین سکه های فلوس زیادی ضرب شده است که اندازه و ارزش متفاوتی داشته اند.

روی سکه : فلوس ضرب اصفهان 1115

پشت سکه : نقش شیر و خورشید که در کادری زیبا به تصویر در آمده است. تصاویر پرندگان نیز روی دیگر سکه ها دیده شده.

سال ضرب : 1110 تا 1135 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان ، قزوین ، اردبیل ، شماخی

جنس سکه : مس

وزن استاندارد : 15.2 گرم

قطر : 38 میلیمتر

ضرب قزوین 1124

ضرب اردبیل 1127

سکه بیستی، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 20 دینار می باشد و به نام غاز نیز نامیده می شده.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و مکان ضرب و تاریخ دیده می شود.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : 1118 هجری قمری

ضرب شهر:

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.73 گرم

سکه شاهی، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و مکان ضرب و تاریخ، حک شده است. در دیگر سکه های یافت شده بیت شعر "گشت صاحب سکه از توفیق رب المشرقین / در جهان کلب امیرالمومنین سلطان حسین" دیده شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1108 تا 1134 هجری قمری

ضرب شهرهای : مشهد، ابروان، نخجوان، کاشان، گنجه، تبریز، تفلیس، اصفهان، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در ابتدا وزن این سکه 1.84 گرم بود و در سال 1124 به 1.72 گرم کاهش پیدا کرد. در سال 1129 تا پایان حکومت سلطان حسین وزن سکه شاهی به 1.34 گرم ضرب شد.

میانگین قطر : 16 و 15 میلیمتر

سکه دو شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد. و به نام محمدی رایج بوده است.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است. در دیگر سکه های یافت شده بیت شعر "گشت صاحب سکه از توفیق رب المشرقین / در جهان کلب امیرالمومنین سلطان حسین"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام نیز ضرب شده است

سال ضرب : از 1108 تا 1134 هجری قمری

ضرب شهرهای : حویزه ، ایروان ، نخجوان ، کاشان ، تبریز ، تفلیس ، اصفهان ، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در ابتدا وزن این سکه 3.6 گرم بود و در سال 1124 به 3.45 گرم کاهش پیدا کرد. در سال 1129 تا پایان حکومت سلطان حسین وزن سکه محمدی به 2.6 گرم ضرب شد .

میانگین قطر : 19 میلیمتر

ضرب اصفهان 1114

سکه چهار شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و به نام عباسی رایج بوده است.

روی سکه : در ابتدا روی سکه های شعر "گشت صاحب سکه از توفیق رب المشرقین / در جهان کلب امیرالمومنین سلطان حسین" و مکان ضرب و تاریخ نگاشته می شده و بعد از سال 1122 بیشتر سکه های عباسی با نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و مکان ضرب و تاریخ دیده شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در حاشیه برخی از سکه ها ضرب شده است

سال ضرب : از 1105 تا 1137 هجری قمری

ضرب شهرهای : حویزه ، ایروان ، نخجوان ، کاشان ، تبریز ، تفلیس ، اصفهان ، قزوین ، رشت ، هرات ، مشهد ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در ابتدا وزن این سکه 7.3 گرم بود و در سال 1123 به 6.9 گرم کاهش پیدا کرد. در سال 1129 وزن سکه به 5.3 گرم و در پایان حکومت سلطان حسین وزن سکه عباسی به 4.6 گرم نزول کرد .

میانگین قطر : 25 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

ضرب نخجوان

ضرب ایروان

ضرب تبریز

ضرب تفلیس

سکه پنج شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 250 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است. دور سکه السلطان بن السلطان و الخاقان خلد اله ملکه وسلطانه

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام نیز ضرب شده است

سال ضرب : از 1123 تا 1129 هجری قمری

ضرب شهرهای : ایروان ، تبریز ، تفلیس

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.4 گرم

میانگین قطر : 21×43 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

سکه ده شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار و یا 2.5 عباسی می باشد.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت صاحب سکه از توفیق رب المشرقین / در جهان کلب امیرالمومنین سلطان حسین" ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در حاشیه ضرب شده است

سال ضرب : 1115 و 1123 هجری قمری

ضرب شهرهای : اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در ابتدا وزن این سکه 17.38 گرم بود و در سال های بعد 13.82 گرم کاهش پیدا کرد.

سکه بیست شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار و یا 5 عباسی می باشد.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت صاحب سکه از توفیق رب المشرقین / در جهان کلب امیرالمومنین سلطان حسین" ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در حاشیه ضرب شده است

سال ضرب : 1109 و 1132 و 1131 و 1123 هجری قمری

ضرب شهرهای : اصفهان و قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : در ابتدا وزن این سکه 37 گرم بود و در سال های بعد 26.7 گرم کاهش پیدا کرد.

میانگین قطر : 28.1 میلیمتر

ضخامت : 2.2 میلیمتر

سکه سی شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 1500 دینار و یا 7.5 عباسی می باشد.

روی سکه : در مرکز سکه نوشته ی "شاه سلطان حسین" و در دیگر نقاط سکه نوشته ی "السلطان العادل الكامل الهادی الوالی ابوالمظفر السلطان ابن السلطان شاه سلطان حسین بهادر خان الصفوی خلدالله ملکه و سلطانه " ضرب اصفهان 1118 حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در حاشیه ضرب شده است

سال ضرب : 1118 و 1132 هجری قمری

ضرب شهرهای : اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 53.4 گرم

میانگین قطر : 43 میلیمتر

سکه صد و بیست شاهی ، شاه سلطان حسین صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 6000 دینار و یا 30 عباسی می باشد.

روی سکه : بنده شاه ولایت حسین ضرب اصفهان 1121

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : 1121 هجری قمری

ضرب شهرهای : اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 242 گرم

میانگین قطر : 78 میلیمتر

سکه اشرفی طلا ، شاه سلطان حسین صفوی

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "بنده شاه ولایت حسین"

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام در حاشیه برخی از سکه ها ضرب شده است

سال ضرب : از 1127 تا 1134 هجری قمری

ضرب شهرهای : اصفهان ، قزوین ، مشهد ، کاشان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : در ابتدا وزن این سکه 3.45 گرم بود و در سال های بعد 2.8 گرم کاهش پیدا کرد.

میانگین قطر : 22.3 میلیمتر

ضخامت : 1 میلیمتر

دوره شاه طهماسب دوم (1135-1144 هجری قمری/ 1722 – 1731 میلادی)

او پسر بزرگ شاه سلطان حسین است که سمت ولیعهدی پدر را داشت و هنگام محاصره اصفهان به دست افغان ها خود را به قزوین رساند و چون خیر کشته شدن پدرش را به دست اشرف افغان شنید، در این شهر جلوس کرد و او از تاریخ اول ماه ربیع الاول 1145 عنوان پادشاهی یافت. در این تاریخ نادر او را معزول کرد و پسرش عباس میرزا را به نام و عنوان "شاه عباس سوم" پادشاه خواند و شاه طهماسب را در شهر مشهد به زندان انداخت. در اوایل سال 1152 چون خبر کشته شدن نادر در هند به غلط در ایران شایع شد، رضا قلی میرزا از بیم آنکه میادا مردم به طرفداری از صفویه قیام کنند، به قتل شاه طهماسب دوم که در آن روزها در سبزوار اقامت داشت، امر داد و او و دو پسرش شاه عباس سوم و سلیمان میرزا به این ترتیب به قتل رسیدند. جسد شاه طهماسب دوم را در مشهد مدفون ساختند و پس از مدتی نعش او را از مشهد به قم برده و در جنب قبر پدر و جدش به خاک سپردند.

پس از تصرف اصفهان و کشته شدن شاه سلطان حسین به دست اشرف افغان پسر وی، طهماسب، که بر مناطق شمال، غرب و شمال غرب ایران تسلط داشت، در قزوین بر تخت سلطنت نشست و اقدام به ضرب سکه کرد. بر روی کلیه این سکه ها، نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام نقش بسته و در پشت آنها از چهار نوع شعر یا عبارت با ذکر نام مکان ضرب استفاده شده است. نمونه ای از این سکه ها عباسی و از جنس نقره است و در پشت، آن شعر "به گیتی سکه صاحبقرانی زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و مکان ضرب نقش شده است. سکه دیگری از جنس مس مربوط به این دوران که در 1140 هجری قمری ضرب شده و دارای 88.8 گرم وزن و 17 میلی متر قطر است. بر روی سکه، نقش شیری به همراه خورشید و در پشت آن، نوشته "فلوس" به چشم می خورد.

سکه بیستی، شاه طهماسب دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 20 دینار می باشد و به نام غاز نیز نامیده می شده.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" حک شده است
پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1143 هجری قمری

ضرب شهر : تبریز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.53 گرم

سکه شاهی ، شاه طهماسب دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد.

روی سکه : شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است
پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1135 تا 1144 هجری قمری

ضرب شهرهای : مشهد ، ایروان ، نخجوان ، طهران ، گنجه ، تبریز ، مازندران ، اصفهان ، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.35 گرم

میانگین قطر : 15 میلیمتر

سکه دوشاهی ، شاه طهماسب دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد. و به نام محمدی رایج بوده است.

روی سکه : شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1135 تا 1143 هجری قمری

ضرب شهرهای : نخجوان ، کاشان ، لاهیجان ، تبریز ، مازندران ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.7 گرم

میانگین قطر : 22 میلیمتر

سکه چهارشاهی ، شاه طهماسب دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و به نام عباسی رایج بوده است.

روی سکه : در سال های آغازین شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و بعد از تاج گذاری دوم در سال 1143 روی سکه ها شعر " از خراسان سکه بر زر شد به توفیق خدا / نصرت امداد شاه دین علی موسی رضا" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1135 تا 1145 هجری قمری

ضرب شهرهای : گنجه ، ابروان ، قزوین ، رشت ، تبریز ، قم ، شیراز ، سمنان ، طهران ، یزد ، نخجوان ، کاشان ، لاهیجان ، استرآباد ، مشهد ، مازندران ، اصفهان ، کرمان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.35 گرم

میانگین قطر : 25.8 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

ضرب رشت

ضرب قزوین

ضرب لاهیجان

ضرب تبریز

ضرب مازندران

ضرب مشهد

ضرب اصفهان

سکه ده شاهی ، شاه طهماسب دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار و یا 2.5 عباسی می باشد.

روی سکه : در سال های آغازین شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و بعد از تاج گذاری دوم در سال 1143 روی سکه ها شعر " از خراسان سکه بر زر شد به توفیق خدا / نصرت امداد شاه دین علی موسی رضا" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1135 ، 1142 و 1144 هجری قمری

ضرب شهرهای : تبریز ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 13.5 گرم

میانگین قطر : 32 میلیمتر

سکه بیست شاهی ، شاه طهماسب دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار و یا 5 عباسی می باشد.

روی سکه : شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و روی بعضی از سکه ها شعر "سکه زد عباس ثانی بر زر کامل عیار / لافتی الا علی لا سیف الا ذوالفقار" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1135 ، 1142 و 1144 هجری قمری

ضرب شهرهای : تبریز ، اصفهان ، کرمان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 26.8 گرم

میانگین قطر : 39 میلیمتر

ضخامت : 1.5 میلیمتر

سکه اشرفی ، شاه طهماسب دوم صفوی

روی سکه : شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1135 تا 1144 هجری قمری

ضرب شهرهای : تبریز ، اصفهان ، استرآباد ، گنجه ، نخجوان ، قزوین ، مشهد ، قم ، شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

سکه ده اشرفی ، شاه طهماسب دوم صفوی

روی سکه : شعر "بگیتی سکه صاحبقرانی / زد از توفیق حق طهماسب ثانی" و پایین سکه مکان ضرب و تاریخ حک شده است
پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1135 هجری قمری

ضرب شهرهای : اصفهان ، تبریز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 34.5 گرم

میانگین قطر : 40 میلیمتر

دوره شاه عباس سوم (1144-1148 هجری قمری/ 1731 – 1736 میلادی)

شاه عباس سوم در تاریخ 17 ربیع الاول 1144 با دسیسه چینی نادر شاه افشار، به جای شاه طهماسب دوم اسما به شاهی رسید. و در تاریخ 24 شوال 1148 از سلطنت خلع شد .

روی کلیه سکه های مربوط به دوران وی نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و نام دوازده امام نقش بسته و در پشت سکه ها، از دو نوع شعر با ذکر نام محل ضرب استفاده شده است.

نمونه ای از این سکه ها عباسی که از جنس نقره و به وزن 43.5 گرم و قطر 24 میلی متر است. در پشت آن، شعر "سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان ظل حق عباس ثالث ثانی صاحب قران" و در پایین آن، مکان ضرب (نام شهر) نقش شده است.

سکه بیستی، شاه عباس سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 20 دینار می باشد و به نام غاز نیز نامیده می شده.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر " از خراسان سکه بر زر شد به توفیق خدا / نصرت امداد شاه دین علی موسی رضا" و یا شعر " سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان / ظل حق عباس ثالث ثانی صاحبقرانی" حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بعضی از سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب:

ضرب شهر : مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.53 گرم

سکه شاهی، شاه عباس سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 50 دینار می باشد.

روی سکه : مکان ضرب ، تاریخ و شعر " سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان / ظل حق عباس ثالث ثانی صاحبقرانی" حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1144 تا 1148 هجری قمری

ضرب شهر : قزوین ، رشت ، ایروان ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.3 گرم

سکه دو شاهی، شاه عباس سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 100 دینار می باشد. و به نام "محمدی" نیز رایج بوده است.

روی سکه : مکان ضرب ، تاریخ و شعر " سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان / ظل حق عباس ثالث ثانی صاحبقرانی" حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1145 و 1148 هجری قمری

ضرب شهر : قزوین ، تفلیس

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.7 گرم

سکه چهارشاهی، شاه عباس سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 200 دینار می باشد. و با نام عباسی رایج بوده است.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر " از خراسان سکه بر زر شد به توفیق خدا / نصرت امداد شاه دین علی موسی رضا" و یا شعر " سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان / ظل حق عباس ثالث ثانی صاحبقرانی" حک شده است
پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1145 تا 1148 هجری قمری

ضرب شهر : قزوین ، رشت ، شوشتر ، طهران ، نجوان ، تفلیس ، ایروان ، اصفهان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.4 گرم

سکه بیست شاهی، شاه عباس سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 1000 دینار و یا پنج عباسی می باشد.

روی سکه : مکان ضرب ، تاریخ و شعر " سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان / ظل حق عباس ثالث ثانی صاحبقرانی" حک شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور سکه نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1145 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 27 گرم

سکه اشرفی، شاه عباس سوم صفوی

روی سکه : مکان ضرب ، تاریخ و شعر " سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان / ظل حق عباس ثالث ثانی صاحبقرانی" حک شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور سکه نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : از 1145 تا 1148 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز ، قزوین ، مراغه ، تبریز ، تفلیس

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

دوره شاه سلیمان دوم (1163 هجری قمری/ 1749 – 1750 میلادی)

نام اصلی سلیمان دوم، میرزا سید محمد متولی بود. او نوه دختری شاه سلیمان یکم بود که در تاریخ 8 محرم 1163 ق با نام سلیمان ثانی بر تخت نشست و در تاریخ 18 صفر همان سال توسط یکی از سرداران سپاه نادر شاه به قتل رسید. روی بیشتر سکه های او شعر "زد از لطف حق سکه کامرانی / شه عدل گستر سلیمان ثانی" دیده میشود و پشت آن نیز شعار شیعه و نام دوازده امام حک شده.

سکه چهارشاهی، شاه سلیمان دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 200 دینار می باشد. و با نام عباسی رایج بوده است.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر " زر از لطف حق سکه کامرانی / شه عدل گستر سلیمان ثانی " ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بیشتر سکه ها نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1163 هجری قمری

ضرب شهر : مازندران ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه شش شاهی، شاه سلیمان دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 300 دینار می باشد.

روی سکه : نوشته ی " السلطان خدائے ملکه ضرب مازندران " و تاریخ ضرب شده است.

پشت سکه : نوشته ی "السلطان سلیمان" دیده می شود.

سال ضرب : 1163 هجری قمری

ضرب شهر : مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

سکه بیست شاهی، شاه سلیمان دوم صفوی

ویژگی ها : این سکه بسیار نایاب بوده و برابر با 1000 دینار و یا پنج عباسی می باشد.

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر " زر از لطف حق سکه کامرانی / شه عدل گستر سلیمان ثانی " ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور سکه نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1163 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 23 گرم

سکه اشرفی، شاه سلیمان دوم صفوی

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر " زر از لطف حق سکه کامرانی / شه عدل گستر سلیمان ثانی " ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور سکه نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1163 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.45 گرم

سکه دو مهر اشرفی، شاه سلیمان دوم صفوی

روی سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر " زر از لطف حق سکه کامرانی / شه عدل گستر سلیمان ثانی " ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور سکه نام دوازده امام دیده می شود.

سال ضرب : 1163 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 21.9 گرم

دوره شاه اسماعیل سوم (1163 - 1169 هجری قمری / 1749 - 1755 میلادی)

نام اصلی او ابوتراب میرزا، پسر میرزا صدرالصدور، که از نوادگان دختری سلطان حسین یکم می باشد. او در سال 1163 کودکی 8 ساله بود که به کمک کریم خان زند در اصفهان به پادشاهی رسید و نام شاه اسماعیل سوم را روی او گذاشتند، علیراد خان بختیاری که نایب السلطنه بود به نام شاه اسماعیل سوم سکه ضرب کرد. بعد از مرگ ابوالفتح خان و فرار علیراد خان، کریم خان نایب السلطنه شد، در جنگی که بین کریم خان و محمد حسن خان روی داد شاه اسماعیل سوم فرار کرد و به اردوی محمد حسن خان پیوست. انگونه بود که کریم خان در سال 1169 او را از پادشاهی برکنار کرد. سرانجام او در سال 1193 فوت کرد. سکه های شاه اسماعیل سوم کمیاب است.

سکه شاهی، شاه اسماعیل سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 50 دینار می باشد.

روی سکه : تاریخ و نوشته " بنده شاه ولایت اسمعیل " و روی برخی از سکه ها مکان ضرب نیز حک شده است

پشت سکه : شعار شیعه " لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله " و نام دوازده امام ضرب شده و در برخی از سکه ها تنها مکان ضرب و تاریخ دیده می شود.

سال ضرب : از 1162 تا 1166 هجری قمری

ضرب شهر : استرآباد ، مازندران ، شیراز ، اصفهان ، مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه دوشاهی، شاه اسماعیل سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه برابر با 100 دینار می باشد. و به نام "محمدی" نیز رایج بوده است.

روی سکه : تاریخ و نوشته " السلطان اسمعيل " ضرب شده است.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی " السلطان خلدالله ملکه " دیده می شود.

سال ضرب : 1167 هجری قمری

ضرب شهر : مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.3 گرم

سکه چهارشاهی، شاه اسماعیل سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد. و به نام "عباسی" رایج بوده است.

روی سکه : شعر " تا زر و سیم در جهان باشد / سکه صاحب الزمان باشد " و مکان ضرب و تاریخ دیده می شود . و در روی سکه های دیگر نوشته ی " بنده شاه ولایت اسمعيل " حک شده است.

پشت سکه : شعار شیعه " لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله " و در دور برخی از سکه ها نام دوازده امام نیز ضرب شده است.

سال ضرب : از 1163 تا 1166 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان ، قزوین ، رشت ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه شش شاهی، شاه اسماعیل سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 300 دینار می باشد.

روی سکه : تاریخ و نوشته " السلطان اسمعیل " ضرب شده است. و روی سکه ای دیگر نوشته " بنده شاه ولایت اسمعیل" دیده شده است.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و در بعضی از سکه ها نوشته ی " السلطان خلدالله ملکه " نیز دیده می شود.

سال ضرب : 1167 و 1169 هجری قمری

ضرب شهر : مازندران ، استرآباد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

سکه ده شاهی، شاه اسماعیل سوم صفوی

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار و یا 2.5 عباسی می باشد.

روی سکه : نوشته ی " بنده شاه ولایت اسمعیل" و مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است.

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

سال ضرب : از 1166 تا 1168 هجری قمری

ضرب شهر : مازندران ، رشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه اشرفی، شاه اسماعیل سوم صفوی

روی سکه : تاریخ و نوشته ی " بنده شاه ولایت اسمعیل" دیده شده است.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ دیده می شود.

سال ضرب : 1165 هجری قمری

ضرب شهر : قزوین

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.45 گرم

افشاریان

سلسله افشاریان حدود ۵۵ سال در ایران حکومت کردند. قدرتمندترین فرمانروای این دوره نادر می باشد که ۱۲ سال حکومت کرد ، آخرین فرمانروا نادر دوم بود که توسط فتحعلی شاه قاجار مغلوب و سلسله افشاریه منقرض گردید.

نخستین سکه نادر شاه افشار به عنوان ماده تاریخی جلوس سلطنت وی با نوشته (الخیر فی ما وقع) به خط طغری است

نادر پس از رسیدن به سلطنت برای جلب رضایت اهل سنت و رفع اختلاف بین شیعه و سنی دستور داد ، شهادتین و کلمه علی ولی الله و نام دوازده امام را از روی سکه ها حذف نموده ، کلمه (خلدالله ملکه) را که مورد قبول بود در روی بعضی سکه ها نقر نماید ، اما جانشینان او از این رویه پیروی نکرده ، نوشته ها و اشعاری که بر روی سکه های آنها نقش گردید ، ارادت و وابستگی آنها را به ، ائمه اطهار ، بالاخص به حضرت علی (ع) و امام رضا (ع) نشان می دهد. بر روی سکه ها تاریخ ضرب و نام شهری که سکه در آن ضرب گردیده ، نوشته شده است. سکه ها از جنس طلا و نقره و برنز بودند و سکه های نقره رایجترین آنها محسوب می شد.

سکه از نوع روپی در هند به نام نادر شاه افشار ضرب شد ، نادر شاه دهلی را فقط برای مدت کوتاهی جهت از بین بردن هتاکی اشغال کرد و پس از بر تخت نشاندن محمدشاه، هندوستان را ترک کرد

دوره نادر شاه افشار (1148-1160 ق/ 1737 – 1747 م)

نادرشاه افشار سرسلسله پادشاهان افشاری ایران است . وی در ۲۸ محرم سال ۱۱۰۰ ه . ق . در ناحیه دستگرد از توابع دره گز متولد شد، پدر او امامقلی قرقلو از ایل افشار بود، ایل افشار از ایل هائی است که شاه عباس کبیر به دوران سلطنت خویش به ناحیه کبکان کوچ داده بود تا در سر راه ازبکان مقاومت کنند. امامقلی از افراد بی نام و نشان این ایل بود و گویا به شغل پوستین دوزی و به تنگدستی روزگار می گذرانیده است.

در سال ۱۱۴۸ قمری نادرشاه کلیه حکمرانان و کنخدایان ایران را در دشت مغان جمع کرد (بالغ بر ۲۰،۰۰۰ نفر). او در شورای دشت مغان اعلام کرد که وظایف خود را انجام داده و تصمیم به استراحت و کنارگیری از کارها دارد. بزرگان کشور که می دانستند او باطناً مایل به سلطنت است، وی را به سلطنت پذیرفتند. بدین ترتیب شاه عباس سوم صفوی از شاهی برکنار شده و حکومت سلسله افشار با پادشاهی نادر آغاز شد.

نادر شاه در مورد نوشته های روی سکه ها دوره صفوی را در پیش نگرفت. او برای جلب رضایت اهل سنت و رفع اختلاف بین شیعه و سنی دستور داد ، شهادتین و کلمه علی ولی الله و نام دوازده امام را از روی سکه ها حذف نموده ، کلمه (خلدالله ملکه) را که مورد قبول بود در روی بعضی سکه ها نقر نمایندین معنا که بر روی سکه نام شهر و تاریخ ضرب آن ذکر می شد و در پشت آن، اشعار و عباراتی که حاکی از اقتدار فرمانروایی وی بود. این عبارات بالغ بر هفت نوع بودند این سکه به مناسبت جلوس نادر بر تخت سلطنت در ایروان ضرب شد. بر روی این سکه عبارت (به تاریخ الخیر فیماوقع) ، که با حروف ابجد به معنی (به تاریخ 1148) است و عبارت (ضرب ایروان)

نقش بسته. در پشت این سکه نیز، شعر (سکه بر زرکرد نام سلطنت را در جهان نادر ایران زمین و خسروگیتی ستان) و در پایین آن، عبارت (ضرب ایروان 1148) حک شده است.

سکه فلوس ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 10 دینار و یا دو غاز می باشد

روی سکه : فلوس نادر شاهی

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1159 هجری قمری

ضرب شهر های : کابل ، بهسکر ، پیشاور ، سند

جنس سکه : مس

وزن استاندارد : 12.2 گرم

سکه پول ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 25 دینار و یا نیم شاهی می باشد

روی سکه : سکه بر زر کرد نام سلطنت را در جهان / نادر ایران زمین و خسرو گیتی ستان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1114* هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز ، مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.65 گرم

سکه شاهی ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : "سکه بر زر کرد نام سلطنت را در جهان / نادر ایران زمین و خسرو گیتی ستان" و در سال های جدید سلطنت روی سکه ها نوشته ی "السلطان نادر" دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1146 تا 1159 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، گنجه ، دربند ، تفلیس ، قزوین ، شیراز ، مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.35 گرم

سکه دو شاهی ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد و به نام "محمدی" نیز معروف بوده است

روی سکه : در روی سکه شعر "هست سلطان بر سلاطین جهان / شاه شاهان نادر صاحبقران" و یا شعر "سکه بر زر کرد نام سلطنت را در جهان / نادر ایران زمین و خسرو گیتی ستان" نوشته شده است و در روی بعضی از سکه ها نوشته ی "السلطان نادر" دیده میشود

پشت سکه : در آغاز سلطنت نوشته های "بتاریخ الخیر فیما وقع" و یا "تاریخ جلوس میمنت مانوس الخیر فیما وقع 1148" دیده میشود و در سکه های پسین مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته "خلدالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1148 تا 1157 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، گنجه ، ایروان ، تفلیس ، بخارا

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.7 و 2.3 گرم

سکه چهار شاهی ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد و به نام "عباسی" نیز معروف بوده است

روی سکه : در روی سکه شعر "سکه بر زر کرد نام سلطنت را در جهان / نادر ایران زمین و خسرو گیتی ستان" نوشته شده است و در روی بعضی از سکه ها نوشته ی "السلطان نادر" دیده میشود

پشت سکه : در آغاز سلطنت نوشته های "بتاریخ الخیر فیما وقع" و یا "تاریخ جلوس میمنت مانوس الخیر فیما وقع 1148" دیده میشود و در سکه های پسین مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته "خدالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1148 تا 1151 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران ، اصفهان ، تبریز ، گنجه ، ایروان ، تفلیس ، مشهد ، نخجوان ،

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 و 5.4 گرم

سکه شش شاهی ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 300 دینار می باشد

روی سکه : نوشته ی "السلطان نادر" دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته ی "خدالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1150 تا 1152 هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز ، اصفهان ، تبریز ، تفلیس ، مشهد ، قندهار

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

سکه ده شاهی ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" و بعد ها به نام "نادری" نیز معروف شده است

روی سکه : "هست سلطان بر سلاطین جهان / شاه شاهان نادر صاحبقران "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و در بعضی از سکه ها همراه با نوشته "خداالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1151 تا 1160 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، گنجه ، دربند ، مشهد ، نادرآباد ، کابل

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

میانگین قطر : 25.4 میلیمتر

ضخامت : 3.1 میلیمتر

سکه بیست شاهی ، نادر شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار می باشد و به نام "دو روپی" نیز معروف بوده است

روی سکه : "السلطان نادر "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته "خداالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1150 تا 1152 هجری قمری

ضرب شهر های : مشهد ، لهوره ، قندهار ، پشاور ، نادرآباد ، کابل

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 23 گرم

میانگین قطر : 28.2 میلیمتر

ضخامت : 4.3 میلیمتر

سکه نیم اشرفی ، نادر شاه افشار

روی سکه : " هست سلطان بر سلاطین جهان / شاه شاهان نادر صاحبقران "

پشت سکه : ضرب دارالسلطنه و تاریخ

سال ضرب : 115 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.83 گرم

سکه اشرفی ، نادر شاه افشار

روی سکه : در روی سکه شعر " هست سلطان بر سلاطین جهان / شاه شاهان نادر صاحبقران" و یا شعر "سکه بر زر کرد نام سلطنت را در جهان / نادر ایران زمین و خسرو گیتی ستان" نوشته شده است و در روی بعضی از سکه ها نوشته ی "السلطان نادر" دیده میشود

پشت سکه : در آغاز سلطنت نوشته های "بتاریخ الخیر فیما وقع" و یا "تاریخ جلوس میمنت مانوس الخیر فیما وقع 1148" دیده میشود و در سکه های پسین مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته "خداالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1148 تا 1159 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، تفلیس ، مشهد ، شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

سکه مهر اشرفی ، نادر شاه افشار

روی سکه : " هست سلطان بر سلاطین جهان / شاه شاهان نادر صاحبقران "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و پشت بعضی از سکه ها نوشته ی "خداالله ملکه" ضرب شده است

سال ضرب : از 1150 تا 1160 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، تفریس ، مشهد ، کابل

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

دوره عادل شاه افشار (1160-1161 ق/ 1747 – 1748 م)

عادل شاه "علیشاه" افشار دومین پادشاه سلسله افشاریان بود. وی برادرزاده نادرشاه "فرزند ابراهیمخان" بود و پس از قتل نادر در قوچان، بیشتر فرزندان وی، از جمله رضاقلی میرزا و نصرالله میرزا را به قتل رساند. تنها شاهرخ میرزا، فرزند رضاقلی را به قتل نرساند. گفته شده است که آقا محمدخان قاجار به دست وی مقطوع النسل شده است. عادل شاه زمانی که به قدرت رسید ۲۴ ساله بود. پس از قتل نادر در اعلامیه‌ای که صادر کرد مسئولیت قتل نادر را بر عهده گرفت. او خزائن نادرشاه را از کلات به مشهد انتقال داد که در حدود پانزده کرور بود (هر کرور ۵۰۰ هزار تومان) و همه را به اطرافیان بخشید. سر انجام در جنگ با برادرش ابراهیم شاه افشار شکست خورد و به دست شاهرخ شاه به قتل رسید.

سکه شاهی ، عادل شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت رایج بحکم لم یزلی / سکه سلطنت به نام علی "

سال ضرب : از 1160 تا 1161 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، مازندران ، قزوین ، مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه چهارشاهی ، عادل شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد و به نام "عباسی" نامیده می‌شده است

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بعضی از سکه ها نام ائمه نیز دیده می‌شود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت رایج بحکم لم یزلی / سکه سلطنت به نام علی" و یا شعر "ز بعد نادر دوران عدالت سکه بر زر شد / بنام شاه دین سلطان علی عالم منور شد" دیده می شود .

سال ضرب : 1160 و 1161 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، مازندران ، قزوین ، مشهد ، هرات ، تبریز ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

میانگین قطر : 23.3 میلیمتر

ضخامت : 2.1 میلیمتر

سکه ده شاهی ، عادل شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" و یا "نادری" نامیده می‌شده است

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بعضی از سکه ها نام ائمه نیز دیده می‌شود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت رایج بحکم لم یزلی / سکه سلطنت به نام علی" و یا شعر "ز بعد نادر دوران عدالت سکه بر زر شد / بنام شاه دین سلطان علی عالم منور شد" دیده می شود .

سال ضرب : 1160 و 1161 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، کرمان ، مشهد ، هرات ، رشت ، مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه بیست شاهی ، عادل شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار می باشد و به نام "دو روپی" نامیده می‌شده است

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و دور بعضی از سکه ها نام ائمه نیز دیده می‌شود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت رایج بحکم لم یزلی / سکه سلطنت به نام علی" دیده می شود .

سال ضرب : 1160 و 1161 هجری قمری

ضرب شهر های : مشهد ، هرات

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 23 گرم

سکه مهر اشرفی ، عادل شاه افشار

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و شعر "گشت رایج بحکم لم یزلی / سکه سلطنت به نام علی" دیده می شود .

سال ضرب : 1160 و 1161 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

دوره ابراهیم شاه افشار (1161-1162 ق/ 1748 - 1749 م)

ابراهیم شاه افشار تنها 6 ماه توانست در تبریز بماند. زیرا در خراسان شاهرخ میرزا فرزند رضا قلی میرزا ادعای سلطنت می‌کرد. با شنیدن این خبر، ابراهیم شاه افشار جهت مقابله با شاهرخ شاه روانه خراسان گردید. در نزدیکی شهر مشهد ابراهیم شاه توسط قوای شاهرخ شاه کشته شد. سکه های ابراهیم شاه از نظر نوشتار شباهت زیادی به سکه های نادر شاه داشته است.

سکه شاهی ، ابراهیم شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : شعر "بنشست چو آفتاب نقش زر و سیم / تا یافت شرف زسکه ابراهیم" و روی بعضی از سکه ها نوشته ی "السلطان ابراهیم" ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و در پشت سکه هایی که روی آنها نوشته ی "السلطان ابراهیم" ضرب شده است تاریخ و مکان ضرب و نوشته ی "خلداله ملکه" نیز دیده میشود.

سال ضرب : 1161 و 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : گنجه ، تبریز ، تفلیس

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه دو شاهی ، ابراهیم شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد و به نام "محمدی" نیز معروف بوده است

روی سکه : شعر "بنشست چو آفتاب نقش زر و سیم / تا یافت شرف زسکه ابراهیم" ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.3 گرم

سکه چهارشاهی ، ابراهیم شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد و به نام "عباسی" نیز معروف بوده است

روی سکه : شعر "بنشست چو آفتاب نقش زر و سیم / تا یافت شرف زسکه ابراهیم" و یا شعر "سکه صاحبقرانی زد به توفیق الله / همچو خورشید جهان افروز ابراهیم شاه" ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1161 و 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : گنجه ، شیراز ، تفلیس ، استرآباد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه شش شاهی ، ابراهیم شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 300 دینار می باشد

روی سکه : "السلطان ابراهیم" ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "خلداله ملکه" نیز دیده میشود.

سال ضرب : 1161 و 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : استرآباد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

میانگین قطر : 19.1 میلیمتر

ضخامت : 2.8 میلیمتر

سکه دوازده شاهی ، ابراهیم شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 600 دینار می باشد و به نام "سه عباسی" نیز معروف بوده است

روی سکه : "سکه صاحبقرانی زد به توفیق الله / همچو خورشید جهان افروز ابراهیم شاه" ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1161 و 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، شیراز ، تفلیس ، مازندران ، قزوین ، رشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 13.8 گرم

میانگین قطر : 25 میلیمتر

سکه ربع مهر اشرفی ، ابراهیم شاه افشار

روی سکه : "السلطان ابراهیم" ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "خداله ملکه" نیز دیده میشود

سال ضرب : 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : گنجه

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.7 گرم

سکه اشرفی ، ابراهیم شاه افشار

روی سکه : شعر "بنشست چو آفتاب نقش زر و سیم / تا یافت شرف ز سکه ابراهیم"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

دوره شاهرخ شاه افشار (1161-1210 ق/ 1748 – 1796 م)

پس از کشته شدن نادر شاه افشار سراسر ایران دچار هرج و مرج شد و در مدتی کوتاه سه تن از جانشینان وی بر تخت سلطنت نشستند. از بین این افراد تنها شاهرخ، نوه نادرشاه، نخستین بار در تاریخ 8 شوال 1161 به سلطنت رسید اقدام به ضرب سکه کرد و در تاریخ 8 محرم همان سال از قدرت کنار گذاشته شد. بار دوم در سال 1163 به قدرت رسید که در همان سال برکنار شد. آخرین بار در تاریخ 27 رجب 1168 به کمک احمد خان افغان، در خراسان بر قدرت تکیه زد و تا سال 1210 حکومت کرد سرانجام در سن 63 سالگی توسط آغا محمد خان کشته شد. هرچندکه تسلط وی در سال های آغازین حکومت بر کل ایران نبود اما با کشته شدن عادل شاه و ابراهیم شاه او بر کل ایران

تسلط یافت. ولی در سالهای آغازین رویه نادر را سرلوحه ضرب سکه خود قرار داد. به این ترتیب که روی سکه نوشته ی "السلطان شاهرخ" و در پشت سکه مکان ضرب و تاریخ و نوشته "خلد الله ملک" ضرب شده است. سکه های به دست آمده از سال های پایانی سلطنت شاهرخ حاکی از بازگشت به رویه دوران صفویه است. زیرا بر روی سکه ها نوشته ی "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و گاهی همراه با نام دوازده امام نقش بسته. در پشت سکه ها نیز، از شش نوع شعر با همراه نام مکان ضرب استفاده شده.

سکه شاهی ، شاهرخ شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : روی سری اول از سکه ها شعر "امر شد از شاه شاهان نادر صاحبقران / سکه یابد از هرات از شاهرخ نام و نشان" ضرب شده است، روی سری دوم نوشته ی "السلطان شاهرخ" ضرب شده و در سری های بعدی شعر "سکه زد در جهان به حکم خدا / شاهرخ کلب آستان رضا" و یا شعر "دوباره دولت ایران گرفت جوانی را / به نام شاهرخ زد سکه صاحبقرانی را" و گاهی در پایین بیت های گفته شده، مکان ضرب و تاریخ دیده میشود .

پشت سکه : در پشت بیشتر سکه ها مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است و در پشت سری اول شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" ضرب شده که در برخی موارد نام امامان نیز به همراه شعار دیده میشود .پشت سری دوم از سکه ها مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته ی "خلد الله ملکه" دیده میشود

سال ضرب : از 1162 تا 1166 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران ، تبریز ، گنجه ، مشهد ، هرات

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه چهارشاهی ، شاهرخ شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد و به نام "عباسی" نیز معروف بوده است

روی سکه : شعر "سکه زد در جهان به حکم خدا / شاهرخ کلب آستان رضا" و گاهی در پایین بیت گفته شده، مکان ضرب و تاریخ دیده میشود.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و یا شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" ضرب شده است

سال ضرب : از 1162 تا 1180 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران ، تبریز ، گنجه ، ایروان ، تفلیس ، قزوین ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه شش شاهی ، شاهرخ شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 300 دینار می باشد

روی سکه : "السلطان شاهرخ"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته ی "خدا الله ملکه" دیده میشود

سال ضرب : 1161 و 1162 هجری قمری

ضرب شهر های : مشهد ، استرآباد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

سکه دهشاهی ، شاهرخ شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" نامیده میشود است

روی سکه : روی سری اول از سکه ها شعر "امر شد از شاه شاهان نادر صاحبقران" و پشت همین سکه ادامه بیت "سکه یابد از هرات از شاهرخ نام و نشان" ضرب شده است، روی سری دوم نوشته ی "السلطان شاهرخ" ضرب شده و در سری های بعدی شعر "سکه زد در جهان به حکم خدا / شاهرخ کلب آستان رضا" و یا شعر "دوباره دولت ایران گرفت جوانی را / به نام شاهرخ زد سکه صاحبقرانی را" و یا شعر "سکه زد از سعی نادر ثانی صاحبقران / کلب سلطان خراسان شاهرخ شاه جهان" و گاهی در پایین بیت های گفته شده، مکان ضرب و تاریخ دیده میشود .

پشت سکه : در پشت بیشتر سکه ها مکان ضرب و تاریخ ضرب شده است و در پشت سری اول شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" ضرب شده که در برخی موارد نام امامان نیز به همراه شعار دیده میشود. پشت سری دوم از سکه ها مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته ی "خدا الله ملکه" دیده میشود

سال ضرب : از 1161 تا 1198 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران ، رشت ، هرات ، ایروان ، قزوین ، استرآباد ، اصفهان ، مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

میانگین قطر : 22.4 میلیمتر

ضخامت : 3.4 میلیمتر

سکه بیست شاهی ، شاهرخ شاه افشار

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار می باشد و به نام "دو روپی" نامیده میشده است

روی سکه : "السلطان شاهرخ"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته ی "خدا الله ملکه" دیده میشود

سال ضرب : از 1161 تا 1163 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 23 گرم

میانگین قطر : 27.9 میلیمتر

ضخامت : 4.3 میلیمتر

سکه نیم اشرفی ، شاهرخ شاه افشار

ویژگی ها : این سکه بسیار نادر میباشد

روی سکه : "السلطان شاهرخ"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ به همراه نوشته ی "خدا الله ملکه" دیده میشود

سال ضرب : 1161 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.73 گرم

سکه اشرفی ، شاهرخ شاه افشار

روی سکه : شعر "سکه زد در جهان به حکم خدا / شاهرخ کلب آستان رضا" و یا شعر "دوباره دولت ایران گرفت جوانی را / به نام شاهرخ زد سکه صاحبقرانی را " دیده میشود.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1161 تا 1167 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.5 گرم

میانگین قطر : 12.8 میلیمتر

ضخامت : 2.3 میلیمتر

سکه مهر اشرفی ، شاهرخ شاه افشار

روی سکه : شعر "دوباره دولت ایران گرفت جوانی را / به نام شاهرخ زد سکه صاحبقرانی را " و یا شعر "سکه زد از سعی نادر ثانی صاحبقران / کلب سلطان خراسان شاهرخ شاه جهان" دیده میشود.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1162 تا 1186 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

میانگین قطر : 20.1 میلیمتر

ضخامت : 3 میلیمتر

- 1- کریم خان زند
- 2- ابوالفتح خان زند
- 3- صادق خان زند
- 4- علی مراد خان زند
- 5- جعفر خان زند
- 6- لطفعلی خان زند

دوره کریم خان (1163- 1193 ق/ 1750 – 1779 م)

کریم خان زند پسر ایناق خان بود وی در دوران اوج حکومت خود تقریباً بر تمام ایران حکومت می‌کرد اما از تاج‌گذاری خودداری و خود را وکیل الرعایا می‌خواند. کریم خان در آغاز یکی از سربازان سپاه نادرشاه افشار بود که پس از مرگ نادر به ایلش پیوست. کم‌کم با سود بردن از جو به هم ریخته پس از مرگ نادر کریم‌خان نیرویی به هم زد و پس از چندی با دو خان بختیاری به نامهای ابوالفتح خان و علیمردان خان ائتلافی فراهم ساخت و کسی را که از سوی مادری از خاندان صفوی می‌دانستند، به نام ابوتراب میرزا را به شاهی برگزیدند. حکومت او دوره‌ای آرام در تاریخ ایران به شمار می‌رود. وی اجازه داد تا بعضی از اقوام ساکن شمال ایران مستقل از حکومت باقی بمانند و یکی از همان‌ها به نام طایفه قاجار با شکست لطف‌علی خان زند دودمان زندیه را برانداختند. بر روی سکه‌های دوران کریم خان از دو نوع شعر استفاده شده و در پشت آنها نام وی به صورت بسیار ساده و بدون القاب به همراه محل ضرب سکه نقش بسته. (شد آفتاب و ماه و سیم در جهان از سکه امام به حق صاحب الزمان) و در پشت آن، عبارت (یا کریم)، که به نام کریم خان اشاره دارد،

سکه شاهی، کریم خان زند

ویژگی‌ها: این سکه معادل 50 دینار می‌باشد

روی سکه: "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه‌ها مکان ضرب و تاریخ و نوشته‌ی "یا کریم" دیده می‌شود

پشت سکه: مکان ضرب و تاریخ و نوشته‌ی "یا کریم" و پشت بعضی از سکه‌ها شعار شیعه دیده می‌شود

سال ضرب: 1166 و 1193 هجری قمری

ضرب شهرهای: تبریز، اصفهان، تبریز، گنجه، رشت، کاشان، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه چهار شاهی ، کریم خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد که به نام "عباسی" رایج بوده است

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم" دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم" و پشت بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود

سال ضرب : از 1166 تا 1193 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، اصفهان ، تبریز ، گنجه ، رشت ، کاشان ، شیراز ، قم ، استرآباد ، مازندران ، ایروان ، کرمان ، قزوین ، طهران ، نخبوان ، گنجه ، خوی ، بصره ، رکاب ، تقلیس ، شمشاخ ، گور دشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

میانگین قطر : 22 میلیمتر

سکه شش شاهی ، کریم خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 300 دینار می باشد

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان"

پشت سکه : ضرب دارالمرز رشت 1174 و روی سکه ضرب مازندران نوشته ی "یا کریم" نیز دیده میشود

سال ضرب : 1174 هجری قمری

ضرب شهر های : رشت ، مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

میانگین قطر : 26 میلیمتر

سکه هشت شاهی ، کریم خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 400 دینار می باشد که به نام "دو عباسی" رایج بوده است

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم "

سال ضرب : از 1180 تا 1193 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، اصفهان ، تبریز ، رشت ، کاشان ، شیراز ، مازندران ، ایروان ، کرمان ، قزوین ، طهران ، بصره ،

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 9.2 گرم

میانگین قطر : 30 میلیمتر

سکه دهشاهی ، کریم خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" رایج بوده است

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم" دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم" و در پشت بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود

سال ضرب : از 1166 تا 1193 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، رشت ، کاشان ، شیراز ، استرآباد ، مازندران ، کرمان ، قزوین

وزن استاندارد : 11.5 گرم

میانگین قطر : 24 میلیمتر

سکه ربع مهر اشرفی ، کریم خان زند

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم "

سال ضرب : از 1169 تا 1193 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، رشت ، کاشان ، رکاب ، استرآباد ، شیراز ، مازندران ، کرمان ، قزوین ، طهران ، بصره ، یزد ،

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.75 گرم

میانگین قطر : 20 میلیمتر

ضخامت : 1 میلیمتر

سکه نیم مهر اشرفی ، کریم خان زند

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم "

سال ضرب : از 1184 تا 1193 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، رشت ، شیراز ، بصره

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 5.5 گرم

میانگین قطر : 18 میلیمتر

ضخامت : 2.1 میلیمتر

سکه مهر اشرفی ، کریم خان زند

روی سکه : نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و بر روی بیشتر سکه ها نوشته ی "یا کریم" ضرب شده است

سال ضرب : از 1169 تا 1178 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز ، مازندران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

دوره ابوالفتح خان زند (1193 ق/ 1779 م)

ابوالفتح خان پسر کریم خان زند، در سال 1193 هجری قمری با مرگ پدر، مشترکا با برادرش محمد علی خان به پادشاهی رسیدند. بعد از چند ماه ابوالفتح خان از قدرت کنار گذاشته شد و به زندان افتاد و برادرش به شاهی برگزیده شد. طولی نکشید که محمدعلی خان

در تاریخ 27 جمادی اول 1193 به قتل رسید و ابوالفتح خان دوباره در تاریخ 3 جوادی الثانی 1193 به پادشاهی دست یافت. سرانجام پس از مدت کوتاه 70 روز پادشاهی به دست صادق خان از قدرت برکنار شد.

سکه شاهی ، ابوالفتح خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "ابوالفتح "

سال ضرب : 1193 هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه دهشاهی ، ابوالفتح خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" رایج بوده است.

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "ابوالفتح "

سال ضرب : 1193 هجری قمری

ضرب شهر : رشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه طلا ربع اشرفی ، ابوالفتح خان زند

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "ابوالفتح "

سال ضرب : 1193 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز ، اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.75 گرم

دوره صادق خان (1193- 1196 ق/ 1779 – 1782 م)

صادق خان برادر تنی کریم خان زند، چهارمین پادشاه سلسله زند و پدر بزرگ لطفعلی خان زند بود. وی در کرمان فرمانروایی به راه انداخته و ادعای پادشاهی داشت. پس از ترور زکی خان خود را به شیراز رساند و فرمانروایی را به دست گرفت. ولی از علیمرادخان شکست خورد و به قتل رسید .

سکه شاهی ، صادق خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود .

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : 1194 و 1195 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، یزد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه هشت شاهی ، صادق خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 400 دینار و یا دو عباسی می باشد

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : 1194 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 9.2 گرم

سکه دهشاهی ، صادق خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" رایج بوده است.

روی سکه : "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" و روی بعضی از سکه ها شعار شیعه دیده میشود.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : از 1193 تا 1196 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز ، کاشان ، خوی

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه یک هشتم مهر اشرفی ، صادق خان زند

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : از 1194 تا 1196 هجری قمری

ضرب شهر : کرمان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.38 گرم

سکه ربع اشرفی ، صادق خان زند

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : از 1194 تا 1196 هجری قمری

ضرب شهر های : خوی ، کاشان ، قزوین ، یزد ، کرمان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.7 گرم

سکه نیم مهر اشرفی ، صادق خان زند

ویژگی ها :

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : 1195 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 5.5 گرم

میانگین قطر :

سکه مهر اشرفی ، صادق خان زند

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم"

سال ضرب : 1194 و 1195 هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

دوره علی مراد خان (1193- 1199 ق/ 1779 – 1785 م)

علی مراد خان پسر اشمراد خواهر زاده مادری کریم خان بود. شروع حکومت علی مرادخان در اصفهان همزمان با تصرف نواحی شمالی از سوی آقا محمد خان بود و او برای مقابله با خان قاجار، پسر پانزده ساله اش شیخ ویس را به مناطق شمالی فرستاد؛ سپاه شیخ ویس در جنگ اول، شکست سختی متحمل شد و به پایتخت بازگشت. در سال 1196 او با گسترش حکومت خود تا شیراز پیش رفت و در آنجا تاجگذاری کرد و به نام خودش سکه ضرب کرد. او در سال 1199 درگذشت

سکه شاهی ، علیمراد خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا علی "

سال ضرب : 1198 و 1197 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.15 گرم

سکه سه شاهی ، علیمراد خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 150 دینار و یا یک سوم روپی می باشد

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا علی "

سال ضرب : از 1196 تا 1199 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 3.8 گرم

سکه هشت شاهی ، علیمراد خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 400 دینار و یا 2 عباسی می باشد

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا علی "

سال ضرب : 1196 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 9.2 گرم

سکه دهشاهی ، علیمراد خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد و به نام "روپی" رایج بوده است.

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا علی"

سال ضرب : از 1194 تا 1198 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز ، کاشان ، قزوین

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه ربع اشرفی ، علیمراد خان زند

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا علی"

سال ضرب : از 1196 تا 1199 هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز ، کاشان ، قزوین ، رشت

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.7 گرم

سکه اشرفی ، علیمراد خان زند

ویژگی ها : این سکه به نام مهر اشرفی نیز نامیده می شد.

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا علی"

سال ضرب : از 1196 تا 1198 هجری قمری

ضرب شهر های : شیراز ، کاشان ، قزوین ، رشت ، رشت

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

دوره جعفر خان (1199- 1203 ق/ 1785 – 1789 م)

جعفرخان زند فرزند صادق خان حکومت را بدون کوچکترین نزاعی از قاتل پدر و برادرانش گرفت. او پس از سر و سامان دادن نسبی به اوضاع فارس، برای سرکوبی باقرخان که مدعی سلطنت شده بود، به اصفهان رهسپار شد؛ طولی نکشید که باقرخان را از میان برداشت و خود تاجگذاری کرد. لطفعلی خان فرزند ارشد جعفرخان ، که برای سرکوب شورش حاکم لار، شیراز را ترک کرده بود. صید مرادخان فرصت را غنیمت شمارد شبانه فرار کرده و به کمک آشپز دربار که سمی کشنده در غذای شاه ریخته و او را مسموم کرده بود، سر از تن جعفرخان جدا کند و در سال ۱۲۰۳ هجری قمری . خود بر مسند حکومت تکیه زند.

سکه شاهی ، جعفر خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : یا امام جعفر صادق

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1199 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.1 گرم

سکه چهار شاهی ، جعفر خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد که به نام "عباسی" رایج بوده است.

روی سکه : یا امام جعفر صادق

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

ضرب شهر های : شیراز

ضرب سال : از 1200 تا 1205 هجری قمری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه دهشاهی ، جعفر خان زند

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد که به نام " رویی " نیز خوانده می شده است

روی سکه : یا امام جعفر صادق

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1199 تا 1204 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه ربعی ، جعفر خان زند

روی سکه : یا امام جعفر صادق

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1201 تا 1203 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.75 گرم

سکه مهر اشرفی ، جعفر خان زند

روی سکه : یا امام جعفر صادق

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1199 تا 1202 هجری قمری

ضرب شهر : شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11 گرم

دوره لطفعلی خان (1203- 1209 ق/ 1789 – 1795 م)

پس از کشته شدن جعفرخان سر جانشینی او بین امرای زند اختلاف بوجود آمد. بالاخره حاجی ابراهیم کلانتر فارس در نهایت فداکاری سپاهی فراهم آورد و لطف علی خان فرزند جعفرخان را که در آن تاریخ در غرب فارس می زیست به شیراز خواست و در 15 شعبان سال 1203 هجری قمری ، وی را که 22 سال داشت بر تخت نشاند. هنگامی که لطفعلی خان از فارس دور شد آغا محمد خان در ذیحجه 1208 در شیراز بر تخت پادشاهی زندیان نشست و پس از جنگ های فراوان لطفعلی خان را شکست داد و او را به قتل رسانید.

سکه طلا ربعی ، لطفعلی خان زند

ویژگی ها : این سکه بسیار نایاب می باشد

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله" و یا نوشته ی "سکه بر زر گشت دین جعفر از لطفعلی "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا کریم" و یا نوشته ی "لطفعلی "

سال ضرب : از 1204 تا 1208 هجری قمری

ضرب شهر : کرمان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.7 گرم

واحد های اصلی پول قاجار ریال، تومان، قران، ماهور، شاهی و دینار بود.

تومان: تومان واژه ترکی ایغوری است، به معنی ده هزار که در تقسیمات لشکری هر ده هزار سرباز «تومان» و فرمانده آنها «امیرتومان» نامیده می‌شد. تا پیش از قاجار از این واحد پولی استفاده نمی‌شد. در دوره مغول ده هزار دینار را برابر تومان می‌دانستند. کسروی یک تومان مغول را برابر صد هزار تومان امروز می‌داند تومان طلا برا نخست در زمان فتحعلی شاه قاجار ضرب شد. وزن آن در (1224 هـ.ق) (1188 هـ.ش) یک مثقال و یک ششم مثقال بود. در (1295 هـ.ق) در زمان ناصرالدین شاه، وزن طلای تومان کاهش یافت و ارزش آن برابر ده قران نقره یا ده هزار دینار شد. اما سکه‌ای به نام دینار وجود نداشت. در سال (1308 هـ.ش) که آحاد پول ایران تغییر کرد، تومان به معنای ده ریال شد که هنوز هم این لفظ رایج است.

قران: در زمان فتحعلی شاه، سکه نقره جدید، یعنی «قران» متداول شد، که معادل یک دهم تومان و پنج عباسی یا بیست شاهی بود. در این زمان شاهی به صورت سکه مسی درآمده بود. بنابراین سه شکل سکه در ایران رایج بود: تومان‌های طلا، قران نقره و شاهی مسی. ولی پول رایج سکه‌های نقره بود.

قران معادل با بیست شاهی و شاهی برابر با پنجاه دینار و در حقیقت هر قران برابر با هزار دینار بود. دوشاهی را صد دیناری و چهار شاهی را عباسی می‌خواندند، محمودی مساوی با دو شاهی و ده قران هم برابر بود با یک تومان. در زمان آغا محمد خان از اصطلاح ریال استفاده شد در بعضی از شهرستان ها معمول بود و در مورد یک قران پنج شاهی گفته می‌شد و بدین ترتیب ده ریال برابر بود با دو قران و پانصد دینار (5/2 قران). در بعضی از ولایات ایران ده شاهی را شاهی پنباد (پناه اباد یا پهن اباد) می‌خواندند و مدت ها سکه های سیاه کم ارزش به نام پول و غاز نیز رایج بود، یک شاهی معادل بود با دو پول یا پنج غاز ولی به مرور زمان از گردش خارج گردید.

سکه های نقره عبارت بود از سکه های ده شاهی و یک قرانی و دو قرانی و پنج قرانی و بعضی سکه های کوچک به نام شاهی سفید که ارزش آنها به تفاوت زمان از سه شاهی تا یک عباسی (چهار شاهی) در تغییر بوده است و سکه نقره دیگر به نام ربعی که قیمت آن پنج شاهی بود. اما ضرب سکه نقره در مورد پول کوچک از سال 1319 هجری قمری متروک و به جای انواع سکه نقره خرد فقط سکه های یک شاهی و صد دیناری (دو شاهی) نیکی معمول گردید. علاوه بر سکه های مزبور چون تا تاسیس ضربخانه دولتی در زمان ناصرالدین شاه وحدت کامل در سکه و پول بین سراسر نواحی ایران وجود نداشت. در بسیاری از ایالات و ولایات سکه و پول بین سراسر نواحی رواج داشته و وسیله داد و ستد های محلی و خرده فروشی بوده است. مانند چنگ که سکه ای بوده از مس معادل 5/12 دینار (یک چهارم شاهی) و قراپول (سیاه پول) که در دوره سلطنت فتحعلی شاه رواج داشته و برابر با 25 دینار (نیم شاهی) بوده و تا اوایل پادشاهی محمد شاه نیز معمول بوده است.

سکه های طلا که در عهد قاجاران به ترتیب زمان به گردش در آمده عبارت بوده از باجاقلی که براساس طلای هلندی به نام دوکا در دوره ی فتحعلی شاه ضرب می‌شد و ضمناً مقدار زیادی دوکای طلای هلندی نیز در خزانه ی دولت و در دست درباریان و اعیان مردم عادی وجود داشت. کشورستان نام سکه ی طلا به وزن 18 نخود (برابر 456/3 گرم) بوده که در اواخر سلطنت فتحعلی شاه به گردش در آمده و سکه ی طلا که بعداً معمول شده عبارت بوده است از دو اشرفی و یک اشرفی و پنجهزاری و دوهزاری. دو اشرفی یعنی بزرگترین سکه ی طلا در حدود چهل قران (چهار تومان) ارزش داشته و بر حسب نوسان های پولی کشور و تناسب بازار بهای این سکه و اشرفی و پنجهزاری و دوهزاری طلا در تغییر بوده و ارزش اشرفی تا 25 قران نیز رسیده است در اوایل دوره قاجاریه با آنکه ضربخانه ی دولتی وجود نداشته و سکه های مورد احتیاج بازار در هر ولایت و ایالت به وسیله خود مردم و با نظارت دولت ضرب می‌شد و درصحت عیار سکه ها دقت و اهتمام کافی به کار می‌رفته ولی به مرور زمان سود جویان درامر ضرب سکه ها وارد و در عیار آنها تقلباتی مرتکب شده اند و حتی بعضی از سران و رجال بزرگ درباری نیز در این امر دخالت داشته اند.

مساله ی پول و مسکوک به علت نبودن موسسات صرافی و بانکی معتبر درکار داد و ستد و تجارت داخلی و خارجی ایران مشکلاتی به وجود آورده بود و در بازارهای داخلی مبادله ی کالا به وسیله ی برات و حواله صورت می‌گرفت و غالباً اتفاق می‌افتاد که کالایی بدون آنکه از انبار خارج شود به مالکیت بازرگانان متعدد در می‌آمد و برات و حواله ای که فروشنده ی اولی کالا صادر کرده بود بین بازرگانان مزبور دست به دست می‌گشت و فروشنده ی دوم برات را خریدار دوم ظهر نویسی می‌کرد و او که بعداً فروشنده ی سوم بود برات را بر عهده خریدار سوم پشت نویسی می‌نمود و به همین قیاس مبادله ی کالا بین شهرستان های دور و نزدیک به وسیله ی برات و حواله انجام می‌یافت و چه بسا اتفاق می‌افتاد که صادر کننده ی اول برات پس از مدتی در بابر خرید کالای جدیدی برات خود را که قیمت اسمی آن معادل بهای کالای خریداری شده بود دریافت می‌داشت و بدین ترتیب بدون آنکه پول از صندوق تاجر به صندوق تاجر دیگر منتقل شود قسمتی از مبادلات کلی کالا صورت می‌گرفت تا پیش از تاسیس بانک شاهنشاهی ایران.

سکه ماشینی: در (1294 هـ.ق) در ایران ضربخانه به سبک جدید تأسیس شد. این سال که مصادف با سی‌امین سال سلطنت ناصرالدین شاه بود، قران جدیدی با عیار نود درصد ضرب شد، که با فرانک برابر بود. این قران که در زمان امین‌السلطان ضرب شد به قران‌های امین‌السلطانی مشهور بود. تأسیس ضربخانه سبب شد تا شکل و وزن سکه‌ها یکسان شود. سکه‌های طلا ده تومانی، یک تومانی، پنج هزاری، دو هزاری، سکه‌های نقره، پنج هزاری، دو هزاری، یک هزاری، ده شاهی، پنج شاهی، سه شاهی و پول سیاه، صد دیناری، یک شاهی و نیم شاهی بود.

دوره محمد حسن خان قاجار (1162- 1172 ق/ 1749 – 1759 م)

محمد حسن خان قاجار فرزند فتحعلی خان قاجار بود. او پس از پدر ریاست طایفه اشاق‌باش قاجار را که در استرآباد مازندران ساکن بودند بر عهده گرفت و نادر علی رغم تلاش‌هایی که کرد بر وی دست نیافت. با مرگ نادر، محمد حسن خان ادعای پادشاهی نمود و سرداران نادرشاه و سایر مدعیان سلطنت را شکست داد. آزاد خان غلیجائی افغان را که بر اصفهان حکومت می‌کرد فراری داد، در دو نبرد کریم خان زند را در هم کوفت و اصفهان را متصرف شد. او در نبردی در بهشهر مازندران شکست خورد و توسط یکی از همراهانش کشته شد.

سکه شاهی ، محمد حسن خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : السلطان علی بن موسی الرضا

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ "

سال ضرب : از 1168 تا 1171 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، مازندران ، تبریز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.1 گرم

سکه دو شاهی ، محمد حسن خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد که به نام " محمدی" و " صنار" خوانده می شده است.

روی سکه : بزر سکه از هیمنت زد قضا / به نام علی بن موسی رضا

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله على ولي الله "

ضرب شهر های : مازندران ، اصفهان ، رشت

ضرب سال : 1171 هجری قمری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.3 گرم

سکه چهار شاهی ، محمد حسن خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد که به نام " عباسی " خوانده می شده است.

روی سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله على ولي الله "

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

ضرب شهر های : مازندران ، کاشان ، تبریز ، اصفهان

ضرب سال : از 1169 تا 1172 هجری قمری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه دهشاهی ، محمد حسن خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد که به نام " روپی " نیز خوانده می شده است

روی سکه : نوشته ی "بزر سکه از میمنت زد قضا / به نام علی بن موسی رضا" و مکان ضرب و تاریخ

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله "

سال ضرب : از 1168 تا 1174 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، کاشان ، تبریز ، قم ، مازندران ، قزوین ، مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

میانگین قطر : 25 میلیمتر

سکه طلا ربعی ، محمد حسن خان قاجار

روی سکه : نوشته ی "بزر سکه از میمنت زد قضا / به نام علی بن موسی رضا" و مکان ضرب و تاریخ

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله "

سال ضرب : از 1169 تا 1173 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.7 گرم

سکه طلا اشرفی ، محمد حسن خان قاجار

روی سکه : نوشته ی "بزر سکه از میمنت زد قضا / به نام علی بن موسی رضا" و مکان ضرب و تاریخ

پشت سکه : شعار شیعه "لا اله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله "

سال ضرب : 1169 و 1170 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 11.03 گرم

دوره آغا محمد خان قاجار (1193- 1211 ق/ 1779 – 1797 م)

آغا محمد خان فرزند محمد حسن خان قاجار، زاده ۲۷ محرم ۱۱۵۵ هجری قمری بود. آغا محمد خان در ۱۳ صفر سال ۱۱۹۳ هجری قمری (روز درگذشت کریم خان)، هنگامی که در باغ‌های اطراف شیراز به شکار مشغول بود، همین که عمه‌اش او را از مرگ شاه زند آگاه ساخت، فرار کرد و به شتاب خود را به تهران رسانید و در ورامین مدعی سلطنت بر ایران گشت. سپس به ساری و استرآباد رفت و با کمک سران اشاق‌باش، براندازی زندیه و رسیدن به قدرت را طراحی نمود و ولایات گرگان و مازندران و گیلان را تحت حکمرانی خویش قرار داد. او سرانجام در ۲۱ ذی الحجه ۱۲۱۱ هجری قمری در شوشا درگذشت.

سکه شاهی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 50 دینار می باشد

روی سکه : بزر و سیم تا نشان باشد / سکه صاحب الزمان باشد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا محمد "

سال ضرب : از 1204 تا 1211 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، شیراز ، قم

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.12 گرم

سکه دو شاهی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 100 دینار می باشد که به نام " محمدی" و " صنار " خوانده می شده است.

روی سکه : بزر سکه از میمنت زد قضا / به نام علی بن موسی رضا

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا محمد"

ضرب شهر های : مازندران ، اصفهان ، استرآباد

ضرب سال : از 1194 تا 1200 هجری قمری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.3 گرم

سکه چهار شاهی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 200 دینار می باشد که به نام "عباسی" خوانده می شده است.

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

ضرب شهر های : رشت ، یزد ، کاشان ، شیراز ، اصفهان

ضرب سال : از 1202 تا 1210 هجری قمری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه پنج شاهی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 250 دینار و یا نیم روپی می باشد.

روی سکه : بزر و سیم تا نشان باشد / سکه صاحب الزمان باشد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

ضرب شهر : اصفهان ، طهران ، کاشان

ضرب سال : 1210 و 1211 هجری قمری

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.7 گرم

سکه هشت شاهی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 400 دینار و یا دو عباسی می باشد

روی سکه : بزر و سیم تا نشان باشد / سکه صاحب الزمان باشد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا محمد "

سال ضرب : 1201 هجری قمری

ضرب شهر های : مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 9.2 گرم

سکه دهشاهی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار می باشد که به نام "روپی" نیز خوانده می شده است

روی سکه : در بعضی از سکه ها نوشته ی "بزر و سیم تا نشان باشد / سکه صاحب الزمان باشد و در بعضی دیگر از سکه ها عبارت دیگری "بزر سکه از میمنت زد قضا / به نام علی بن موسی رضا" دیده میشود .

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و در بعضی از سکه ها نوشته ی "یا محمد "

سال ضرب : از 1195 تا 1211 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، خوی ، قزوین ، مشهد ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 و 11 و 8.9 گرم

سکه نیم ریال ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 1125 دینار و یا 12.5 شاهی می باشد

روی سکه : تا زر و سیم در جهان باشد / سکه صاحب الزمان باشد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1211 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.3 گرم

سکه یک ریال ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 2250 دینار و یا 25 شاهی می باشد

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1204 تا 1212 هجری قمری

ضرب شهر های : خوی ، یزد ، تبریز ، ارومی ، قزوین ، کاشان ، طهران ، مازندران ، رشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 12.6 گرم

سکه طلا ربعی ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 2500 دینار و یا یک چهارم تومان می باشد. این سکه در سال های مختلف به به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و نوشته ی "یا محمد"

سال ضرب : از 1201 تا 1208 هجری قمری

ضرب شهر های : خوی ، اصفهان ، کاشان ، مازندران ، رشت

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.8 ، 3.2 و 2.02 گرم

سکه طلا نیم تومان ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 5000 دینار و می باشد که به آن پنجهزاری نیز گفته می شود.

روی سکه : در روی تعدادی از سکه ها نوشته ی "شد آفتاب و ماه زر و سیم در جهان / از سکه امام بحق صاحب زمان" همچنین روی برخی از سکه ها شعار شیعه ضرب شده است و روی تعدادی سکه ی دیگر نوشته ی "تا زر و سیم در جهان باشد / سکه صاحب الزمان باشد" دیده می شود .

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ و در برخی از سکه ها نوشته ی "یا محمد" دیده می شود

سال ضرب : از 1204 تا 1212 هجری قمری

ضرب شهر های : خوی ، اصفهان ، کاشان ، مازندران ، رشت ، طهران ، شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 4.1 گرم

میانگین قطر : 17.5 میلیمتر

ضخامت : 1.54 میلیمتر

سکه طلا دو تومان ، آغا محمد خان قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 20000 دینار و می باشد

روی سکه : "بر زر و سیم تا نشان باشد / سکه صاحب الزمان باشد "

پشت سکه : ضرب دارالسلطنه طهران ، 1209 و نوشته ی "یا محمد" در بالا دیده می شود

سال ضرب : 1209 هجری قمری

ضرب شهر های : طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 16.4 گرم

دوره فتحعلی شاه قاجار (1212 - 1250 ق/ 1797 - 1835 م)

فتحعلی شاه در سال 1185 متولد شد. نام اصلی فتحعلی شاه بابا خان بود ولی به هنگام تاجگذاری نام فتحعلی را که نام نیای خود فتحعلی خان قاجار بود برای خود برگزید. فتحعلی شاه در سالهای اول حکومت خود، به سرکوبی مخالفان مشغول شد. جنگ‌های ایران و روسیه در دوره قاجار که به جدا شدن سرزمینهای قفقاز از ایران انجامید در زمان این پادشاه رخ داد. می‌توان گفت که روند پاره پاره شدن خاک ایران با پادشاهی او آغاز شد.

در این دوران، سکه‌هایی از جنس طلا، نقره و برنز ضرب شده است. فتحعلی شاه از شیوه رایج در دوران صفویه برای ضرب سکه‌های خود استفاده می‌کرد اما پس از مدتی طریقه نادرشاه افشار را در ضرب سکه در پیش گرفت. بدین معنا که بر روی سکه نام و القاب خود و در پشت آن، محل ضرب سکه را نقش می‌کرد. یکی از انواع سکه‌های ضرب شده در این دوران که به دست ما رسیده تومان از جنس طلاست که در 1233 هجری قمری ضرب شده. وزن این سکه 4/61 گرم و قطر آن 231 میلی‌متر است. بر روی این سکه، عبارت (السلطان ابن السلطان فتحعلی شاه قاجار) و در پشت آن، عبارت (ضرب چخورسعد ایروان) نقش شده. از دیگر سکه‌های این دوران ریال نقره است که در 1216 هجری قمری ضرب شده و 10/22 گرم وزن دارد. بر روی این سکه، عبارت (السلطان فتحعلی شاه قاجار) و در پشت آن، عبارت (نام شهر) نقش شده. سومین نوع سکه‌های مربوط به این دوران نیز فلوس برنزی است که در 1234 هجری قمری با وزن 14/5 گرم و قطر 21 میلی‌متر ضرب شده. بر روی این سکه، تصویر شیر و خورشید و در پشت آن، (نام شهر) نقش بسته است

سکه شاهی سفید، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی‌ها : این سکه معادل 3 شاهی و یا یک هشتم ریال می‌باشد

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : ضرب حجور سعد ایروان ، تاریخ

سال ضرب : از 1217 تا 1228 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، خوی ، قزوین ، تبریز ، ایروان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.2 گرم

سکه پنج شاهی ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 250 دینار و یا یک پنجم ریال می باشد

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1224 تا 1235 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد ، ایروان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2 گرم

سکه ربع ریال ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 312.5 دینار و یا یک چهارم ریال می باشد

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1224 تا 1236 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد ، بجنورد ، کرمان ، کرمانشاهان ، تبریز ، ایروان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.6 و 2.3 گرم

سکه نیم ریال ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 625 دینار و یا یک دوم ریال می باشد. این سکه در سالهای مختلف به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1213 تا 1243 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد ، بجنورد ، کرمان ، کرمانشاهان ، تبریز ، سمنان ، مشهد ، رشت ، لاهیجان ، بروجرد ، ارومی ، طهران ، مازندران ،

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.6 ، 5.1 و 5.7 گرم

سکه یک ریال ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 1250 دینار و یا 25 شاهی می باشد. این سکه در سالهای آغازین پادشاهی فتحعلی شاه ضرب شده که بر روی آن نام اصلی شاه "باباخان" حک شده است.

روی سکه : السلطان باباخان الملک الله

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1212 هجری قمری

ضرب شهر : خوی ، طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 گرم

سکه یک ریال ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 1250 دینار و یا 25 شاهی می باشد. این سکه در سالهای مختلف به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1213 تا 1246 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد ، بجنورد ، کرمان ، کرمانشاهان ، تبریز ، سمنان ، ایروان ، شوشتر ، خوی ، اردبیل ، قزوین ، استرآباد ، کاشان ، مراغه ، مشهد ، رشت ، لاهیجان ، بروجرد ، ارومی ، طهران ، مازندران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 11.5 ، 10.3 و 9.2 گرم

سکه دو ریال ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 2500 دینار و یا 50 شاهی می باشد.

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1226 و 1234 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، زنجان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 18.4 و 20.8 گرم

سکه یک هشتم قران ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 125 دینار و یا دو و نیم شاهی می باشد.

روی سکه : سکه فتحعلی شه خسرو صاحبقران ، در بعضی از سکه ها عبارت "سکه فتحعلی شه خسرو کشور استان" نیز به کار رفته است.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1243 و 1230 هجری قمری

ضرب شهر : خوی ، شیراز ، اصفهان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.86 گرم

سکه ربع قران ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 250 دینار و یا 5 شاهی می باشد.

روی سکه : سکه فتحعلی شه خسرو صاحبقران

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1236 تا 1247 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، طهران ، تبریز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.7 گرم

سکه نیم قران ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 500 دینار و یا 10 شاهی می باشد.

روی سکه : سکه فتحعلی شه خسرو صاحبقران

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1237 تا 1248 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، کرمان ، طهران ، طبرستان ، قزوین ، استرآباد ، کاشان ، مشهد ، رشت ، قم ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 3.45 گرم

سکه یک قران ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 1000 دینار و یا 20 شاهی می باشد.

روی سکه : سکه فتحعلی شه خسرو صاحبقران

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1235 تا 1250 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد ، کرمان ، کرمانشاهان ، تبریز ، سمنان ، ایروان ، شوشتر ، خوی ، اردبیل ، قزوین ، استرآباد ، کاشان ، مشهد ، رشت ، لاهیجان ، بروجرد ، ارومی ، نهاوند ، نیشابور ، قم ، شیراز ، زنجان

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 6.9 گرم

سکه ربع تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 2500 دینار می باشد و به نام ربعی معروف بود. این سکه در سالهای مختلف به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : "آمده سکه بزر شاهای از فتحعلی" و روی بعضی از سکه ها نوشته ی " السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار " ضرب شده است

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1228 ، 1236 و 1234 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، بروجرد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.2 ، 1.15 و 1.3 گرم

سکه نیم تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 5000 دینار می باشد و به نام پنجهزاری معروف بود. این سکه در سالهای آغازین پادشاهی فتحعلی شاه ضرب شده که بر روی آن نام اصلی شاه "باباخان" ضرب شده است.

روی سکه : السلطان باباخان الملک الله

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1212 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.4 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

سکه نیم تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 5000 دینار می باشد و به نام پنجهزاری معروف بود. این سکه در سالهای مختلف به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : آمده سکه بزر شاهی از فتحعلی

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1220 تا 1244 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، تبریز ، طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 2.4 ، 2.6 و 2.8 گرم

میانگین قطر : 18 میلیمتر

سکه یک تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10000 دینار می باشد این سکه در سالهای مختلف به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1227 تا 1244 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، یزد ، شیراز ، کرمانشاهان ، تبریز ، ایروان ، خوی ، قزوین ، کاشان ، مشهد ، رشت ، بروجرد ، ارومی ، طهران ، مازندران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 4.6 ، 5.3 و 5.7 گرم

سکه یک تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10000 دینار می باشد.

روی سکه : تصویر فتحعلی شاه سوار بر اسب و در سمت چپ تصویر نوشته ی "السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار" دیده می شود.

پشت سکه : ضرب دارالسعاده زنجان 1236

تاریخ ضرب : 1236 هجری قمری

ضرب شهر های : زنجان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 4.6 گرم

سکه سه تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 30000 دینار می باشد.

روی سکه : تصویر فتحعلی شاه سوار بر اسب و در سمت راست تصویر نوشته ی "السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار" دیده می شود.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1221 ، 1233 و 1239 هجری قمری

ضرب شهر های : یزد ، کرمانشاهان ، زنجان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 13.8 گرم

سکه پنج تومان ، فتحعلی شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 50000 دینار می باشد . این سکه در سالهای مختلف به وزن های متفاوتی ضرب شده است.

روی سکه : السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : 1221 ، 1226 و 1227 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 28.8 و 26.8 گرم

سکه یک اشرفی ، فتحعلی شاه قاجار

روی سکه : تصویر فتحعلی شاه نشسته بر تخت ، نوشته ای در سمت چپ شاه دیده میشود "فتحعلی شاه"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1245 تا 1249 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.4 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

سکه یک اشرفی ، فتحعلی شاه قاجار (خسرو کشورستان)

روی سکه : سکه فتحعلی شه خسرو کشورستان

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

تاریخ ضرب : از 1246 تا 1250 هجری قمری

ضرب شهر های : اصفهان ، کرمانشاهان ، تبریز ، سمنان ، اردبیل ، قزوین ، کاشان ، مشهد ، رشت ، کرمان ، طهران ، شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.4 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

دوره محمد شاه قاجار (1250 - 1264 ق / 1835 - 1849 م)

محمد شاه قاجار نوه فتحعلی شاه و فرزند ارشد عباس میرزا در سال 1212 هجری قمری متولد شد. بعد از فوت عباس میرزا، فتحعلی شاه قاجار با این که فرزندان بسیاری داشت به دلیل علاقه اش به عباس میرزا فرزند او محمد میرزا را به ولیعهدی انتخاب کرد و او به آذربایجان رفت و در تبریز در جایگاه خاصه ولیعهدی ایران در زمان قاجاریه به تخت نیابت سلطنت نشست. محمد میرزا پس از مرگ پدر بزرگ خویش فتحعلی شاه به کمک قائم مقام دوم در تبریز به نام محمد شاه قاجار به تخت سلطنت نشست و به همراهی سفیران انگلیس و روس و سپاهی مجهز به توپ خانه به تهران رفت.

سرانجام محمد شاه قاجار در سن 42 سالگی بعد از 14 سال و 3 ماه سلطنت در ششم شوال سال 1264 هجری قمری به مرض نفرس از دنیا رفت و در حرم فاطمه معصومه به خاک سپرده شد.

سکه 125 دینار محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل دو و نیم شاهی یا یک هشتم قران است.

روی سکه : شاهنشاه انبیا محمد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1253 تا 1255 هجری قمری

ضرب شهر های : کرمانشاهان ، رشت ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.67 گرم

سکه پنج شاهی محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل پنج شاهی یا 250 دینار است.

روی سکه : شاهنشاه انبیا محمد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1250 و 1252 هجری قمری

ضرب شهر : تبریز

جنس سکه : نقره

وزن : 1.72 گرم و 1.44 گرم

سکه نیم قران محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10 شاهی و یا 500 دینار است .

روی سکه : شاهنشاه انبیا محمد

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1250 و 1252 هجری قمری

ضرب شهر های : طبرستان ، اصفهان ، مشهد ، شیراز ، تبریز ، طهران ، کرمان

جنس سکه : نقره

وزن : 2.68 و 2.88 گرم

سکه نیم قران محمد شاه قاجار (نیم قران با شیر و خورشید)

ویژگی ها : این سکه معادل 10 شاهی و یا 500 دینار است .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد" و مکان ضرب و تاریخ که در کادر مربعی نقش بسته است

پشت سکه : نشان شیر و خورشید ، تاج قاجاری در بالا و تزئین شده با برگ زیتون

سال ضرب : 1263 و 1264 هجری قمری

ضرب شهر های : طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.6 گرم

سکه یک قران محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا 1000 دینار است . این سکه در سال های مختلف وزن های متفاوتی دارد.

روی سکه : شاهنشاه انبیا محمد و در روی برخی از سکه ها نوشته "یا هو" نیز نقش بسته است.

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1251 تا 1265 هجری قمری

ضرب شهر های : طبرستان ، اصفهان ، مشهد ، شیراز ، تبریز ، رشت ، طهران ، یزد، کرمانشاهان ، استرآباد

جنس سکه : نقره

وزن : 5.37 و 6.33 و 5.75 گرم

میانگین قطر : 21.1 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

سکه یکقران محمد شاه قاجار با شیر و خورشید

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا 1000 دینار است .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد" و مکان ضرب و تاریخ که در کادر مربعی نقش بسته است

پشت سکه : نشان شیر و خورشید ، تاج قاجاری در بالا و تزئین شده با برگ زیتون

سال ضرب : از 1258 تا 1263 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.37 و 6.33 گرم

میانگین قطر : 21 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

سکه دو قران محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 40 شاهی و یا 2000 دینار است .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد" و مکان ضرب "ضرب دارالخلافه طهران" تاریخ "1263" که در کادر مربعی نقش بسته است

پشت سکه : نشان شیر و خورشید ، تاج قاجاری در بالا و تزئین شده با برگ زیتون

سال ضرب : 1263 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 12.6 و 10.75 گرم

سکه نیم تومان محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 5000 دینار است و به سکه پنجهزاری نامیده می شود .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد" و مکان ضرب و تاریخ که در کادر مربعی نقش بسته است

پشت سکه : نشان شیر و خورشید ، تاج قاجاری در بالا و تزئین شده با برگ زیتون

سال ضرب : 1252 و 1258 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، طهران

جنس سکه : طلا

وزن : 1.9 و 1.7 گرم

میانگین قطر : 16 میلیمتر

سکه یک تومان محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10000 دینار است و به سکه تومان نامیده می شود .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد"

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1250 تا 1264 هجری قمری

ضرب شهرهای : طهران ، تبریز ، همدان ، اصفهان ، کرمانشاهان ، رشت ، شیراز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.8 گرم

میانگین قطر : 19.3 میلیمتر

سکه یک تومان محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10000 دینار است و به سکه تومان نامیده می شود .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد" و "دارالخلافة طهران 1258" که در کادر مربعی نقش بسته است

پشت سکه : نشان شیر و خورشید ، تاج قاجاری در بالا و تزئین شده با برگ زیتون

سال ضرب : از 1258 تا 1263 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.8 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

سکه دو تومان محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 20000 دینار است .

روی سکه : تصویر محمد شاه نشسته بر تخت طاووس که در سمت راست او یک گلدانی دیده می شود

پشت سکه : ضرب دارالسلطنه اصفهان ، 1254 ، شاهنشاه انبیا محمد ، کلمه یا علی در سه نقطه حک شده است

سال ضرب : 1254 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 6.68 گرم

میانگین قطر : 30 میلیمتر

سکه شش تومان محمد شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 60000 دینار است .

روی سکه : نوشته "شاهنشاه انبیا محمد"

پشت سکه : ضرب دارالخلافة طهران 1251

سال ضرب : 1251 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 23 گرم

میانگین قطر : 32.6 میلیمتر

دوره ناصرالدین شاه قاجار (1264 - 1313 ق/ 1849 - 1898 م)

ناصرالدین، فرزند محمد شاه قاجار و مهد علیا دختر امیرمحمدقاسمخان قاجار قوانلو (پسر سلیمانخان اعتضادالدوله) . در روز ششم صفر سال 1247 هجری قمری در دهکده کهنمیر از توابع تبریز متولد شد. در دوران خردسالی و نوجوانی ناصرالدین شاه، کشاکش و اختلاف دائمی مهدعلیا و محمد شاه سایه انداخته است. به دلیل این روابط تیره، برخورد محمد شاه با فرزندش سرد و بی‌محبت بود. باوجود چنین روایطی، در سال ۱۲۵۱ هجری قمری و پس از درگذشت پسر بزرگ محمد شاه، او ناگزیر تصمیم به انتصاب ناصرالدین به مقام ولیعهدی گرفت.

سال بعد، نیکلای اول در ایروان با ولیعهد ایران ملاقات کرد. خبر درگذشت پدرش محمدشاه را در سال 1228 هجری شمسی هنگامی که در تبریز بود شنید، سپس به یاری امیرکبیر به پادشاهی رسید و بر تخت طاووس نشست که البته پس از مدتی حکم اعدام امیرکبیر را در حالت مستی امضا نمود. ناصرالدین شاه برای حفظ مناطق شرقی ایران، به‌ویژه منطقه هرات کوشش کرد ولی پس از تهدید و حمله بریتانیا به بوشهر ناچار به توقف این فعالیت‌ها شد. ناصرالدین شاه در 14 شوال 1264 بر تخت نشست و از آن پس تا زمان مرگش در جمعه 17 ذی‌القعدة 1313 شاه ایران بود.

در سال (1295 ه.ق) در زمان ناصرالدین شاه، وزن طلای تومان کاهش یافت و ارزش آن برابر ده قران نقره یا ده هزار دینار شد. اما سکه‌ای به نام دینار وجود نداشت.

سکه بیست و پنج دینار ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل نیم شاهی و یا یک پول می باشد

روی سکه : شیر و شمشیر، 25 دینار و در دور سکه برگ بلوط و زیتون

پشت سکه : ضرب دارلسلطنه اصفهان و برگ بلوط و زیتون در دور سکه

سال ضرب : از 1274 تا 1270 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : مس

سکه پنجاه دینار ناصرالدین شاه قاجار (یک شاهی)

ویژگی ها : این سکه معادل یک شاهی و یا دو پول است، فلوس نیز نام دیگر این سکه می باشد.

روی سکه : شیر و خورشید، پنجاه دینار و در دور سکه برگ بلوط و برگ زیتون

پشت سکه : ضرب دارالخلافه طهران و برگ بلوط و زیتون در دور سکه

سال ضرب : از 1293 و 1294 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : مس

سکه 125 دینار ناصرالدین شاه قاجار (8/1 قران)

ویژگی ها : این سکه معادل دو و نیم شاهی یا یک هشتم قران است.

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1271 تا 1293 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، همدان ، قزوین ، اصفهان ، مشهد ، رشت ، سیستان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 0.67 گرم

سکه ربع قران ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل پنج شاهی یا 250 دینار است.

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1274 تا 1294 هجری قمری

ضرب شهر های : تبریز ، طهران ، اصفهان ، مشهد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.25 گرم و 1.40 گرم

سکه نیم قران ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10 شاهی و یا 500 دینار است . سکه 500 دیناری به شکل های مختلف ضرب شده ، پشت سکه در شهر های مختلف متفاوت بود مثلا کادر دور مکان ضرب مربع دایره و هشت ضلعی

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1264 تا 1283 هجری قمری

ضرب شهر های : استرآباد ، تبریز ، کرمان ، کرمانشاهان ، طبرستان ، خوی ، کاشان ، همدان ، قزوین ، اصفهان ، مشهد ، رشت ، سیستان ، شیراز

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.52 گرم

سکه نیم قران تصویری ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 10 شاهی و یا 500 دینار است.

روی سکه : تصویر نیم تنه شاه و نوشته السلطان 1264، ناصرالدین شاه و برگ زیتون و بلوط

پشت سکه : مکان ضرب ، تاریخ برگ بلوط و زیتون ، شیر نشسته در بالا

سال ضرب : از 1271 تا 1275 هجری قمری

ضرب شهر های : قزوین ، اصفهان ، طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 2.52 گرم

میانگین قطر : 15 میلیمتر

ضخامت : 1.3 میلیمتر

سکه یک قران ناصرالدین شاه قاجار با تاج و کبوتر

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا 1000 دینار است .

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : تصویر کبوتر دو سر که در وسط آن مکان ضرب (ضرب دار المومنین استرآباد) نوشته شده است تاریخ نیز در زیر کبوتر حک شده، تاج قاجاری نیز در بالا دیده می شود

سال ضرب : 1278 و 1277 هجری قمری

ضرب شهر : استرآباد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 4.9 گرم

میانگین قطر : 20 میلیمتر

ضخامت : 1.9 میلیمتر

سکه یک قران با فرم طغری ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا 1000 دینار است .

روی سکه : "السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار" نوشته شده به خط طغری و تاریخ ضرب

پشت سکه : ضرب ارض اقدس امام علیه السلام

سال ضرب : از 1286 تا 1295 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد ، رشت

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.3 گرم

میانگین قطر : 18.3 میلیمتر

ضخامت : 2.4 میلیمتر

سکه یک قران ناصرالدین شاه قاجار با نشان شیر و خورشید

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا 1000 دینار است .

روی سکه : برگ بلوط دور سکه را آذین کرده و تاج در بالای سکه نقش بسته ، نوشته "السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار" در وسط

پشت سکه : نشان شیر و خورشید در وسط و کلمه طهران زیر آن ، تاج در بالا و برگ زیتون آذین اطراف سکه است

سال ضرب : 1292 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

سکه یک قران ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا یکهزار دینار است .

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1278 و 1277 هجری قمری

ضرب شهر : استرآباد ، همدان ، هرات ، کرمان ، کرمانشاه ، مشهد ، قزوین

رشت ، سرخس ، شیراز ، تبریز ، طبرستان ، طهران ، یزد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.2 گرم

میانگین قطر : 18.6 میلیمتر

ضخامت : 2.3 میلیمتر

سکه یک قران ناصرالدین شاه قاجار (خسرو صاحبقران)

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا 1000 دینار است .

روی سکه : سکه ناصرالدین شه خسرو صاحبقران

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1293 و 1294 هجری قمری

ضرب شهر : تبریز ، یزد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5 گرم

سکه یک قران تصویری ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 20 شاهی و یا یکهزار دینار است.

روی سکه : تصویر نیم تنه شاه و نوشته السلطان 1264، ناصرالدین شاه و برگ زیتون

پشت سکه : ضرب دارالخلافه طهران ، تاریخ ضرب ، برگ زیتون و شیر نشسته در بالا

سال ضرب : از 1271 تا 1272 هجری قمری

ضرب شهر های : طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 5.3 گرم

میانگین قطر : 20 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

سکه دو قران ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 40 شاهی و یا دو هزار دینار است .

روی سکه : ناصرالدین شاه خسرو صاحبقران غازی

پشت سکه : ضرب دارالسلطنه یزد سنه 1294

سال ضرب : 1294 هجری قمری

ضرب شهر : یزد

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 10 گرم

سکه طلا ربعی ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 2500 دینار و به ربعی معروف می باشد .

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1270 ، 1277 ، 1283 و 1294 هجری قمری

ضرب شهر : رشت ، شیراز ، طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 0.7 گرم

سکه طلا پنج هزاری ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 5000 هزار دینار می باشد ، این سکه در سال 1295 به ضرب نیمه ماشینی در آمده است .

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : از 1265 تا 1295 هجری قمری

ضرب شهر : هرات ، مشهد ، قزوین ، اصفهان ، سرخس ، تبریز ، طهران

جنس سکه : نقره

وزن استاندارد : 1.7 گرم

سکه طلا پنج هزاری تصویری ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل 5000 هزار دینار و یا نیم تومان می باشد.

روی سکه : تصویر نیم تنه شاه و نوشته السلطان 1264، ناصرالدین شاه و برگ زیتون

پشت سکه : ضرب دارالخلافه طهران ، تاریخ برگ زیتون ، شیر نشسته در بالا

سال ضرب : 1272 هجری قمری

ضرب شهر های : طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 1.7 گرم

سکه طلا یک تومان ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل ده هزار دینار است .

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : مکان ضرب و تاریخ

سال ضرب : 1266 و 1288 هجری قمری

ضرب شهر : استرآباد ، همدان ، هرات ، کرمانشاه ، مشهد ، قزوین ، رشت ، سرخس ، اصفهان ، طبرستان ، طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.45 گرم

میانگین قطر : 19 میلیمتر

ضخامت : 1.2 میلیمتر

سکه طلا یک تومان تصویری ناصرالدین شاه قاجار با تصویر نیم رخ شاه

ویژگی ها : این سکه معادل ده هزار دینار است.

روی سکه : تصویر نیم تنه شاه و نوشته "السلطان" و " ناصرالدین شاه" و برگ زیتون

پشت سکه : ضرب دارالمومنین استرآباد ، تاریخ ضرب

سال ضرب : 1279 و 1274 و 1273 و 1291 هجری قمری

ضرب شهر های : استرآباد ، اصفهان ، طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.45 گرم

میانگین قطر : 18.9 میلیمتر

ضخامت : 1.3 میلیمتر

سکه طلا یک تومان تصویری ناصرالدین شاه قاجار با تصویر تمام رخ شاه

ویژگی ها : این سکه معادل ده هزار دینار است.

روی سکه : تصویر تمام چهره از نیم تنه شاه که دو طرف آن از برگ زیتون پوشیده شده و نوشته "السلطان 1271" و "ناصرالدین شاه" نیز دیده می شود

پشت سکه : ضرب دارالخلافة طهران ، تاریخ ضرب ، برگ زیتون اطراف و شیر نشسته در بالا

سال ضرب : 1271 هجری قمری

ضرب شهر : طهران

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.45 گرم

سکه طلا دو تومان تصویری ناصرالدین شاه قاجار با تصویر تمام رخ شاه

ویژگی ها : این سکه معادل بیست هزار دینار است.

روی سکه : تصویر تمام چهره از نیم تنه شاه که دو طرف آن از برگ زیتون پوشیده شده و نوشته "السلطان 1271" و "ناصرالدین شاه" نیز دیده می شود

پشت سکه : ضرب دارالدوله کرمانشاهان ، تاریخ ضرب ، برگ زیتون اطراف و در بالا شیر خوابیده و خورشید قرار دارد

سال ضرب : 1271 هجری قمری

ضرب شهر : کرمانشاهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 3.45 گرم

میانگین قطر : 21.5 میلیمتر

ضخامت : 2 میلیمتر

سکه طلا دو تومان ناصرالدین شاه قاجار تخت طاووس

ویژگی ها : این سکه معادل بیست هزار دینار است.

روی سکه : تصویر ناصرالدین شاه نشسته بر تخت طاووس که دو طرف آن را با خطوطی زیبا تزئین کرده اند و نوشته "السلطان 1271" و "ناصرالدین شاه" نیز دیده می شود

پشت سکه : ضرب دارالسلطنه اصفهان ، تاریخ ضرب ، اطراف سکه را با خطوطی زیبا تزئین کرده اند در بالا شیر و خورشید قرار گرفته است .

سال ضرب : 1271 هجری قمری

ضرب شهر : اصفهان

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 6.89 گرم

میانگین قطر : 21 میلیمتر

ضخامت : 2.1 میلیمتر

سکه طلا دو تومان ناصرالدین شاه قاجار با خط طغری

ویژگی ها : این سکه معادل بیست هزار دینار است .

روی سکه : دو طرف سکه با برگ زیتون تزئین شده است ، در وسط نوشته با خط طغری "السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار" و تاریخ 1281

پشت سکه : ضرب فی مشهد الرضا علیه السلام ، سال ضرب

سال ضرب : 1281 هجری قمری

ضرب شهر : مشهد

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 6.9 گرم

میانگین قطر : 22 میلیمتر

سکه طلا سه تومان ناصرالدین شاه قاجار

ویژگی ها : این سکه معادل سی هزار دینار است .

روی سکه : السلطان ابن السلطان ناصرالدین شاه قاجار

پشت سکه : ضرب دارالخلافة طهران

سال ضرب : 1292 و 1280 هجری قمری

ضرب شهر : طهران و تبریز

جنس سکه : طلا

وزن استاندارد : 10.4 گرم

میانگین قطر : 26 میلیمتر

سکه دوازده دینار ناصرالدین شاه

سال ضرب: از 1301 تا 1303

ضرب: ایران

جنس: مس

وزن: 1.29 گرم

قطر: 15.3 میلیمتر

توضیحات: این سکه در سال 1302 ضرب نشده است.

سکه بیست و پنج دیناری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1294 تا 1300

ضرب: ایران و اطریش

جنس: مس

وزن: 2.47 گرم

قطر: 21.3 میلیمتر

سکه پنجاه دیناری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1293 تا 1305

ضرب: ایران و اطریش

جنس: مس

وزن: 4.3 گرم

قطر: 25 میلیمتر

سکه یکشاهی ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1305

ضرب: ایران

جنس: مس

وزن: 4.8 گرم

قطر: 24.7 میلیمتر

سکه صد دیناری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1297 تا 1313

ضرب: ایران

جنس: مس

وزن: 9.71 گرم

قطر: 29.85 میلیمتر

سکه دوشاهی ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1305

ضرب: ایران

جنس: مس

وزن: 9.75 گرم

قطر: 29.8 میلیمتر

سکه شاهی ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1296 تا 1313

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.69 گرم

قطر: 15.5 میلیمتر

سکه دو بیست دینار ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1300 و 1301

ضرب: ایران

جنس: مس

وزن: 20.15 گرم

قطر: 34 میلیمتر

سکه ربعی ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1294 تا 1313

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 1.15 گرم

قطر: 15.3 میلیمتر

سکه ده شاهی ناصرالدین شاه قاجار

این سکه کمیاب می باشد.

سال ضرب: از 1310 تا 1311

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه پانصد دیناری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1293 تا 1313

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه پانصد دیناری ناصرالدین شاه قاجار سفر فرنگ

این بسیار سکه کمیاب است

سال ضرب: 1307

ضرب: ایران

جنس: نقره 900

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه هزار دیناری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1294 تا 1298

ضرب: ایران و اطریش

جنس: نقره 900

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23 میلیمتر

سکه هزار دینار صاحبقران ناصرالدین شاه قاجار صاحبقران

بعضی از تاریخ های این سکه کمیاب می باشد.

سال ضرب: از 1298 تا 1312

ضرب: ایران

جنس: نقره 900

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23 میلیمتر

سکه یکقران ناصرالدین شاه قاجار

این سکه کمیاب است.

سال ضرب: از 1310 تا 1311

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23 میلیمتر

سکه دو هزار دیناری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1296 تا 1298

ضرب: ایران

جنس: نقره 900

وزن: 9.2 گرم

قطر: 28 میلیمتر

سکه دو هزار دینار صاحبقران ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1298 تا 1313

ضرب: ایران

جنس: نقره 900

وزن: 9.2 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه 2000 دینار ذولقرنین ناصرالدین شاه قاجار

این سکه بسیار نایاب است.

سال ضرب: 1313

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.2 گرم

قطر: 28 میلیمتر

سکه دوقران ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1310 تا 1311

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.2 گرم

قطر: 28 میلیمتر

سکه پنجهزار دیناری ناصرالدین شاه قاجار

این سکه نایاب است و ضرب دو آن در بازار فراوان می باشد.

سال ضرب: 1296 و 1297

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 23.2 گرم

قطر: 36.3 میلیمتر

سکه پنجهقران ناصرالدین شاه قاجار

این سکه بسیار نایاب است .

سال ضرب: 1311

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 23.2 گرم

قطر: 36.3 میلیمتر

سکه دو هزاری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1297 تا 1301 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 0.57 گرم

قطر: 13.5 میلیمتر:

سکه پنج هزاری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1294 تا 1309 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.63 گرم

سکه پنج هزاری ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1297 تا 1313 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

سکه 1 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1310 و 1311 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 3.45 گرم

سکه 1 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1307 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 3.45 گرم

سکه 1 تومان ناصرالدین شاه قاجار

نکته : این سکه در سال 1297 نیز ضرب شده است که وزن آن 2.8 گرم می باشد

سال ضرب: 1294 و 1295 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 3.19 گرم

سکه 1 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1321 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 3.45 گرم

سکه 1 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1310 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 3.45 گرم

سکه 2 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1281 قمری

ضرب: اطروش

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 6.25 گرم

سکه 2 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1307 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 5.74 گرم

سکه 2 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1297 تا 1299 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 5.74 گرم

قطر: 21 میلیمتر:

سکه 10 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1297 و 1311 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 28.7 گرم

سکه 10 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1311 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 28.7 گرم

سکه 10 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1311 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 28.7 گرم

مظفرالدین شاه قاجار

مظفرالدین شاه قاجار پنجمین پادشاه ایران از دودمان قاجار بود. وی پس از کشته شدن پدرش ناصرالدین شاه و پس از نزدیک به ۵۰ سال ولیعهدی، شاه شد و از تبریز به تهران آمد. مظفرالدین شاه نیز همانند پدرش چندبار با وام‌گرفتن از کشورهای خارجی به سفرهای اروپایی رفت. در جریان جنبش مشروطه برخلاف کوشش‌های صدراعظم‌هایش علی‌اصغرخان اتابک (اتابک اعظم) و عین‌الدوله با مشروطیت موافقت کرد و فرمان مشروطیت را امضا کرد. وی پنج روز پس از امضای این فرمان درگذشت.

مظفرالدین‌شاه پسر چهارم ناصرالدین‌شاه و فرزند شکوه‌السلطنه بود. وی چهل سال حاکم آذربایجان بود و در ۵سالگی به ولیعهدی برگزیده شد. مظفرالدین‌شاه پس از قتل پدرش سریعاً به سمت تهران حرکت کرد و در عمارت بادگیر تاج‌گذاری نمود. در ماه پس از جلوس وی، میرزا رضای کرمانی در میدان مشق به دار آویخته شد. از رویدادهای مهم در دوران او، پیدایش نخستین «سینماتوگراف» بود. مظفرالدین‌شاه پنجمین پادشاه قاجار و کسی است که دوره ولیعهدی‌اش ۳ برابر دوره سلطنتش به درازا کشید. او که در ۳ فروردین ۱۲۳۲ خورشیدی در تهران به دنیا آمد، چهارمین فرزند ناصرالدین‌شاه بود؛ اما چون دو برادر بزرگترش در خردسالی درگذشتند و مادر برادر سوم یعنی مسعودمیرزا ظل‌السلطان از خانواده شاهی نبود، ولایتعهدی را از آن خود کرد. ۴ساله بود که به خدمت رضاقلی‌خان هدایت به آذربایجان فرستاده شد و یکسال بعد به ولیعهدی رسید. از دوران اقامت مظفرالدین‌شاه در تبریز که قرار بود آیین شهریاری را به ممارست بیاموزد، چیز زیادی گزارش نشده‌است؛ مگر آن‌که به روایت اغلب تاریخ‌نویسان مشروطه، مردان ناشایست دوره‌اش کرده و سبب شدند که ساده‌دل و کم‌سواد بار آید.

او شاهی مهربان و ساده‌دل بود و در دوران سلطنت خود، ایران با هیچ کشوری جنگ نکرد؛ اما در عین حال، امتیازات فراوانی به بیگانگان داده شد. صدای مظفرالدین‌شاه که قدیمی‌ترین سند صوتی ایران به‌شمار می‌رود، هنوز هم موجود است. وی سرالنجام در روز ۱۲ دی ۱۲۸۵ خورشیدی و در سن ۵۴سالگی درگذشت. آرامگاه وی در کربلای عراق قرار گرفته‌است.

سکه شاهی سفید مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1314 تا 1320

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.8 گرم

قطر: 15.8 میلی‌متر

سکه شاهی صاحب الزمان مظفرالدین شاه قاجار

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.8 گرم

قطر: 15.8 میلیمتر

سکه صد دیناری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1318 تا 1321

ضرب: ایران

جنس: نیکل و مس

وزن: 4.4 گرم

قطر: 22 میلیمتر

سکه پانصد دیناری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1313 تا 1322

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه پانصد دیناری مظفرالدین شاه قاجار

این سکه کمیاب می باشد.

سال ضرب: 1323

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه هزار دیناری مظفرالدین شاه قاجار

بعضی از تاریخ های این سکه کمیاب می باشد.

سال ضرب: از 1314 تا 1322

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه یکهزار دیناری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1323

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه دوهزار دینار مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1313 تا 1320

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه دوهزار دیناری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1323

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه دوقران مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1320 تا 1322

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه پنج هزار دیناری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1320

ضرب: لنینگراد

جنس: نقره

وزن: 23.02 گرم

قطر: 36.3 میلیمتر

سکه پنجهزار دینار مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1322 تا 1324

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 23.02 گرم

قطر: 26.3 میلیمتر

سکه ربع تومان مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1319 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 0.62 گرم

سکه دوهزاری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1319 تا 1324 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 0.57 گرم

قطر: 13 میلیمتر

سکه پنج هزاری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1314 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

سکه پنج هزاری مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1319 تا 1324 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

قطر: 17.2 میلیمتر

سکه 1 تومان مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1314 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.84 گرم

سکه 1 تومان مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: از 1316 تا 1321 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

سکه 2 تومان مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1322 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 5.74 گرم

سکه 2 تومان مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1322 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 5.74 گرم

سکه 2 تومان مظفرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1311 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.84 گرم

قطر:

این سکه در واقع سکه 1 تومانی است و به اشتباه روی آن 2 تومان ضرب

شده است نکته دیگر اینکه تاریخ این سکه نیز ارور میباشد

سکه 10 تومان ناصرالدین شاه قاجار

سال ضرب: 1314 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 28.74 گرم

محمد علی شاه قاجار

محمد علی در ۱ تیر ۱۲۵۱ در تبریز متولد شد. پدرش مظفرالدین شاه و مادرش تاج‌الملوک، دختر میرزاتقی خان امیر کبیر و عزت‌الدوله (خواهر ناصرالدین شاه و دختر مهدعلیا بود و پس از تولد محمدعلی میرزا به ام‌الخاقان ملقب شد. پس از قتل ناصرالدین شاه و تاج‌گذاری مظفرالدین شاه، والی آذربایجان شد.

پس از فوت مظفرالدین شاه در ۲۴ ذی قعدة ۱۳۲۴ به تهران احضار شد و به نام محمدعلیشاه به تخت سلطنت جلوس کرد.

پس از چیرگی مشروطه‌خواهان بر کشور و گریز شاه به سوی روسیه مجلس پسر او را به شاهی گماشت و حتی یک پول ماهیانه نیز برای محمدعلی میرزا پرداخت کرد. با این همه محمد علی میرزا چندی پستر باز در اندیشه بازگشت به شاهی افتاد و با کمک روسیه و سپاهی که فراهم کرده بود به ایران تاخت ولی سخت شکست خورد و آن پول ماهیانه را نیز باخت. مرگ او در "بندر ساوونا" در ایتالیا در تبعید در سال ۱۳۴۴ ه. ق اتفاق افتاد و در کربلا دفن گردید.

سکه پنجاه دیناری محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: ۱۳۲۶

ضرب: بروکسل

جنس: نیکل و مس

سکه شاهی سفید محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: از 1325 تا 1327

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.6 گرم

قطر: 16.7 میلیمتر

سکه شاهی صاحب الزمان محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1326

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.6 گرم

قطر: 16.7 میلیمتر

سکه صد دیناری محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1326

ضرب: بروکسل

جنس: نیکل و مس

سکه ربعی محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: از 1325 تا 1327

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 1.15 گرم

قطر: 15.3 میلیمتر

سکه پانصد دیناری محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: از 1325 تا 1326

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه پانصد دیناری محمد علی شاه قاجار

این سکه کمیاب می باشد.

سال ضرب: از 1326 تا 1327

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه یکهزار دینار محمد علی شاه قاجار

این سکه بسیار کمیاب می باشد.

سال ضرب: از 1325 تا 1326

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه هزار دیناری محمد علی شاه قاجار

این سکه بسیار کمیاب می باشد.

سال ضرب: از 1326 و 1327

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه دو قران محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: از 1325 تا 1327

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه پنج هزار دینار محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1327

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 23.02 گرم

قطر: 36.3 میلیمتر

سکه دو هزار ی محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1326 و 1327 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 0.57 گرم

سکه پنجهزاری محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1324 و 1325 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

قطر: 17 میلیمتر

سکه پنجهزاری محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1326 و 1327 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

قطر: 17 میلیمتر

سکه 1 اشرفی محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1326 قمری

ضرب: - :

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه 1 تومان محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1327 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

قطر: 19 میلی‌متر

سکه 1 تومان محمد علی شاه قاجار

سال ضرب: 1324 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

قطر: 19 میلی‌متر

احمد شاه قاجار

احمد شاه هفتمین و آخرین پادشاه قاجار در ایران بوده است. او دومین پسر محمدعلی شاه و نخستین فرزند پسر او از ملکه جهان بود که در هنگام ولیعهدی پدرش در تبریز به دنیا آمد و پس از فتح تهران و خلع محمدعلی شاه، توسط مجلس عالی رجال و بزرگان مملکت در ۱۲ سالگی به سلطنت رسید. تا رسیدن او به سن بلوغ و تاجگذاری در تیر ۱۲۹۳ خورشیدی، ابتدا عضدالملک و سپس ناصرالملک از سران ایل قاجار نایب‌السلطنه بودند. احمد شاه اندکی پس از کودتای ۳ اسفند ۱۲۹۹ و قدرت گرفتن سردار سپه به اروپا رفت و پس از آن که سردار سپه به وفاداری به شاه سوگند خورد، به ایران بازگشت. پس از قدرت گرفتن سردار سپه و تحمیل خود به احمدشاه به عنوان نخست وزیر، احمدشاه به دلیل ناخوشی بر آن شد که دگرباره به اروپا سفر کند. در هنگام اقامت وی در اروپا، با رأی مجلس موسسانی که سردار سپه ترتیب داده بود از قدرت برکنار شد و بدین‌سان پادشاهی دودمان قاجار به پایان رسید. در زمان این شاه وقایع مختلفی در ایران رخ داد که معروف ترین آنها جنگ جهانی اول و اشغال ایران توسط متفقین بود. احمدشاه در اسفند سال ۱۳۰۸ خورشیدی (۱۹۳۰ میلادی) بر اثر ورم کلیه در «نوی سورسن» در حومه پاریس درگذشت. جسد او طبق وصیتش به عتبات عالیات حمل و در کنار آرامگاه پدرش محمدعلی‌شاه در کربلا دفن شد.

سکه شاهی احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1333 تا 1342

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.06 گرم

قطر: 16.9 میلیمتر

سکه شاهی صاحب الزمان احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1332 تا 1342

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 0.06 گرم

سکه یکصد دیناری احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1332 و 1337

ضرب: ایران

جنس: نیکل و مس

سکه ربعی دایره کوچک احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1327 تا 1343

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 1.15 گرم

قطر: 15.3 میلیمتر

سکه پانصد دیناری احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1327 تا 1330

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه پانصد دیناری احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1331 تا 1343

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 2.3 گرم

قطر: 18.2 میلیمتر

سکه یکهزار دینار احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1327 تا 1330

ضرب: ایران و برلین

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه هزار دیناری احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1330 تا 1344

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه هزار دینار همایونی احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1337

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 4.6 گرم

قطر: 23.1 میلیمتر

سکه دو هزار دیناری احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1330 تا 1331

ضرب: ایران و آلمان

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه دو هزار دینار احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1330 تا 1344

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه دو هزار دینار همایونی احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1337

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه دو قران احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1327 تا 1329

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 9.21 گرم

قطر: 27 میلیمتر

سکه پنج هزار دینار احمد شاه قاجار

سال ضرب: از 1331 تا 1344

ضرب: ایران

جنس: نقره

وزن: 23.02 گرم

قطر: 36.3 میلیمتر

سکه دوهزاری احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1328 و 1330 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 0.57 گرم

قطر: 14 میلیمتر

سکه دوهزاری احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1332 تا 1343 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 0.57 گرم

قطر: 14 میلیمتر

سکه پنج هزاری احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1328 و 1330 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه پنجهزاری احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1331 تا 1343 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 1.43 گرم

قطر: 17 میلیمتر

سکه 1 تومان احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1329 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه 1 تومان احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1332 تا 1343 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه 5 تومان احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1332 تا 1334 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 14.32 گرم

قطر: 30 میلیمتر

توضیحات: این سکه در واقع یک مدال یادبود میباشد که

در وزن و اندازه سکه 5 تومانی ضرب شده است

سکه 10 تومان احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1331 تا 1337 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 28.74 گرم

قطر: 37 میلیمتر

سکه 1 اشرفی احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1337 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

سکه 2 اشرفی احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1337 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

سکه 10 اشرفی احمد شاه قاجار

سال ضرب: 1337 قمری

ضرب: ایران

جنس: طلا

پهلوی

سلسله (دودمان) پهلوی (۱۳۰۴ خورشیدی تا ۱۳۵۷ خورشیدی) دودمانی است که پس از برچینش سلسله قاجار، بر ایران پادشاهی کردند. رضاخان میرپنج با کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ به قدرت رسید و وزیر جنگ شد و سید ضیا نخست‌وزیر، سه ماه بعد، سیدضیا برکنار شد و قوام نخست‌وزیر شد و رضاخان وزیر جنگ باقی ماند. بعدها وی به مقام ریاست الوزرای رسید. رضاشاه پهلوی، شاه ایران از (۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰) و بنیانگذار سلسله پهلوی بود. محمدرضا پهلوی از ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ خورشیدی تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ خورشیدی شاه ایران بود. محمدرضا با کودتای ۲۸ مرداد، قدرت مطلقه پادشاهی را تحکیم کرد، با رویداد انقلاب ایران برکنار شد، و واپسین رهبر نظام پادشاهی در ایران به شمار می‌آید.

پهلوی یکم

رضا پهلوی ملقب به رضاخان یا رضاشاه، شاه ایران (از ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰) و بنیانگذار دودمان پهلوی بود. سلطنت رضا شاه پایان فرمانروایی قاجاریان و آغاز دوران حکومت پهلوی بود که با انقلاب ایران در سال ۱۳۵۷ به پایان رسید. رضا که کودکی یتیم بود دوران خردسالی را در فقر گذراند. از نوجوانی به نظام پیوست و مدارج ترقی را طی نمود.

در کودتای ۳ اسفند ۱۲۹۹، نیروهای قزاق به فرماندهی رضاخان تهران را اشغال نمودند. رضاخان ابتدا در مقام وزیر جنگ، بسیاری از ناآرامی‌ها و راهزنی‌ها را از بین برد. در سوم آبان ۱۳۰۲ رضاخان با فرمان احمدشاه قاجار به نخست‌وزیری منصوب شد و ابتدا تلاشی در جهت جمهوری‌خواهی نمود. ولی در سال ۱۳۰۴ به پادشاهی رسید. وی سرانجام در سال ۱۳۲۰، پس از اشغال‌شدن ایران بر دست متفقین، تحت فشار بریتانیا مجبور به ترک سلطنت گردید و سه سال بعد در شهر ژوهانسبورگ در آفریقای جنوبی به مرگ طبیعی درگذشت. سلطنت رضا شاه شاهد ایجاد نظم نوین بود. او برای تضمین قدرت مطلق خود، روزنامه‌های مستقل را بست، مصونیت پارلمانی را از نمایندگان گرفت و مهمتر از آن، احزاب سیاسی را از بین برد. حزب تجدد که صادقانه از رضاشاه حمایت کرده بود، نخست جای خود را به حزب ایران نو و سپس حزب ترقی - سازمانی به تقلید از حزب فاشیست موسولینی و حزب جمهوریخواه آتاترک - داد. ولی همین حزب ترقی نیز به زودی به گمان اینکه اندیشه‌های خطرناک جمهوریخواهانه دارد برچیده شد. او با بدست آوردن قدرت بلامنازع، اصلاحاتی اجتماعی را آغاز کرد.

رضاشاه در دوران قدرت، اصلاحاتی انجام داد که هرچند قاعده‌مند نبود، نشان می‌دهد که وی خواهان ایرانی بود که از یکسو رها از نفوذ روحانیون، دسیسه بیگانگان، شورش عشایر و اختلافات قومی، و از سوی دیگر دارای موسسات آموزشی به سبک اروپا، زنان متجدد و شاغل در بیرون از خانه، ساختار اقتصادی نوین با کارخانه‌های دولتی، شبکه‌های ارتباطی، بانکهای سرمایه‌گذار، و فروشگاههای زنجیره‌ای باشد. او برای رسیدن به هدفش -بازسازی ایران طبق تصویر غرب- دست به مذهب‌زدایی، برانداختن قبیله‌گرایی، ناسیونالیسم، توسعه آموزشی و سرمایه‌داری دولتی زد.

سکه نیم پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1310 و 1315 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 4.6 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه 1 تومان رضا شاه پهلوی یادگار نوروز

سال ضرب: 1305 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: -

وزن: 2.87 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه 1 پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1305 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: -

وزن: 1.91 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه یک پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1306 تا 1308 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.87 گرم

قطر: 18.3 میلیمتر

سکه 2 پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1305 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: -

وزن: 3.83 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه دو پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1306 تا 1308 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 3.83 گرم

قطر: 20.1 میلیمتر

سکه پنج پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1306 تا 1308 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 9.59 گرم

قطر: 24.2 میلیمتر

سکه 5 پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1305 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: -

وزن: 9.59 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه 1 پهلوی رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1310 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 8.13 گرم

قطر: - میلیمتر

پهلوی دوم

محمد رضا شاه، واپسین پادشاه ایران بود. او از ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ تا انقلاب ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ بر ایران حکومت کرد. وی در تاریخ ۲۶ دی ۱۳۵۷ و در پی اعتراضات گسترش یافته مخالفان، ایران را برای همیشه ترک کرد و کمتر از یک ماه پس از خروج او، انقلاب ۱۳۵۷ ایران به پیروزی رسید. محمد رضا پهلوی در تاریخ ۵ مرداد ۱۳۵۹ خورشیدی (۲۷ ژوئیه ۱۹۸۰ میلادی) در مصر درگذشت.

سکه 500 ریال محمد رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1350 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 6.51 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه 750 ریال محمد رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1350 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 9.77 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه 1000 ریال محمد رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1350 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 13.03 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه 2000 ریال محمد رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1350 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 26.06 گرم

قطر: - میلیمتر

سکه ربع پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1332 تا 1352 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.02 گرم

قطر: 14 میلیمتر

سکه ربع پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1353 تا 1358 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 2.02 گرم

قطر: 14 میلیمتر

سکه نیم پهلوی ، محمد رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1320 تا 1323 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 4.06 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه نیم پهلوی ، محمد رضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1324 تا 1353 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 4.06 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه نیم پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1354 تا 1358 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 4.06 گرم

قطر: 19 میلیمتر

سکه یک پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1320 تا 1324 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 8.13 گرم

قطر: 22 میلیمتر

سکه یک پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1324 تا 1353 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 8.13 گرم

قطر: 22 میلیمتر

سکه یک پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1354 تا 1358 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 8.13 گرم

قطر: 22 میلیمتر

سکه دو و نیم پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1338 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 20.34 گرم

قطر: 30 میلیمتر

سکه دو و نیم پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1332 تا 1352 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 20.34 گرم

قطر: 30 میلیمتر

سکه دو و نیم پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1354 تا 1358 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 20.34 گرم

قطر: 30 میلیمتر

سکه پنج پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1339 تا 1353 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 40.68 گرم

قطر: 40.2 میلیمتر

سکه پنج پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 1354 تا 1358 خورشیدی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 40.68 گرم

قطر: 40.2 میلیمتر

سکه ده پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 2536 شاهنشاهی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 81.35 گرم

قطر: 50.1 میلیمتر

سکه ده پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 2535 شاهنشاهی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 81.35 گرم

قطر: 50.1 میلیمتر

سکه ده پهلوی ، محمدرضا شاه پهلوی

سال ضرب: 2537 شاهنشاهی

ضرب: ایران

جنس: طلا

عیار: 900

وزن: 81.35 گرم

قطر: 50.1 میلیمتر